

ეკონომიკა

ყოველთვიური საერთაშორისო რეცენზირებადი და
რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი
«ЭКОНОМИКА» - Ежемесячный международный
рецензируемый и реферируемый научный журнал
“ECONOMICS” - Monthly International reviewed
and refereed scientific journal

№ 3-4, 2012

ჟურნალი გამოდის 1918 წლიდან
Journal published since 1918

რ. შენგელია (პო. რედაქტორი)

ი. არჩვაძე; ა. აბრალავა; ე. ბარათაშვილი; რ. გოგოხია; ვ. დათაშვილი;
ზ. ვაშაკიძე; თ. დოლიაშვილი; მ. კაკულია; დ. კარბონი (იტალია);
პ. კოლუაშვილი; ა. კურატაშვილი; ზ. ლიპარტია; გ. მალაშხია; ი. მესხია; ე. მექვაბიშ-
ვილი; ქ. მარშავა; ს. პავლიაშვილი; ვ. პაპავა; მ. როკეტლიშვილი (აშშ); უ. სამადაშ-
ვილი; ა. სილაგაძე; ო. სოლდატენკო (უკრაინა); მ. ტურავა; ტ. ფედლოროვა (რუსეთი);
დ. ქუთარაძე (რუსეთი); რ. ქუთათელაძე; კ. ლურწყაია; გ. ყუფუნია; გ. შუბლაძე; თ. შენ-
გელია; ე. წიკლაური; ნ. ჭიტიანავა; ლ. ჩიქლაური, მ. ჯიბუტი, რ. ჯაბნიძე.

ШЕНГЕЛИЯ Р. (ГЛ. РЕДАКТОР)

Арчвадзе И., Абралава А., Бараташвили Е., Вашакидзе З., Гогохия Р., Гурцкая К.,
Даташвили В., Джибути М., Джабнидзе Р., Долиашвили Т., Кавтарадзе Д. (Россия),
Какулия М., Карбон Д. (Италия), Когуашвили П., Купуния Г., Кураташвили А.,
Кутателадзе Р., Липартия З., Малашхия Г. Меквабишвили Э., Маршава К., Месхия Я.,
Папавა В., Павлиашвили С., Рокетлишвили М. (США) Силагაძე А., Сольдатенко
О. (Украина), Самадашвили У., Турава М., Федорова Т. (Россия), Чикава Л.,
Читинава Н., Шубладзе Г., Шенгелия Т., Циклаური Ж.

REVAZ SHENGELIA (EDITOR IN CHIEF)

I. ARCHVADZE; A. ABRALAVA; E. BARATASHVILI; R. GOGOKHIA; V. DATASHVILI;
Z. VASHAKIDZE; T. DOLIASHVILI; M. KAKULIA; D. KARBON (ITALY);
P. KOGHUASHVILI; A. KURATASHVILI; Z. LIPARTIA; G. MALASHKHIA; I. MESKHIA;
E. MEKVABISHVILI; K. MARSHAVA; S. PAVLIASHVILI; V.PAPAVA; M. ROKETLISHVILI (USA);
U. SAMADASHVILI; A. SILAGADZE; O. SOLDATENKO (UKRAINE); M. TURAVA;
T. FEDOROVA (RUSSIA); D. QAVTARADZE (RUSSIA); R. QUTATELADZE; K. GHURTSKAIA;
G. KUPUNIA; G. SHUBLADZE; T. SHENGELIA; ZH. TSIKLARI; N. CHITANAVA; L. CHIKAVA;
M. JIBUTI; R. JABNIDZE.

თბილისი - 2012

უ ი ნ ა ა რ ს ი

ეკონომიკური რეფორმა: ანალიზი, პროგნოზი, პერსპექტივა

ირაკლი გვეგშიძე - გლობალური კრიზისი და ეკონომიკური რეფორმების შედეგები საბანკო სფეროში -----	6
შორენა პაჭკორია - სახელმწიფოს მასშტაბილიზირებული როლი ეკონომიკაში -----	11
ნინო გრიგალაშვილი - საკრედიტო პოლიტიკის რეგულირების ინსტრუმენტები -----	17

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პროგნოზი

თამარ ქავთაია - სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკა - ცხოვრების დონის ამაღლების უპირველესი საფუძველი -----	23
ნანა ნადარეიშვილი, ნონა დანელია - საქართველოს მოსახლეობის დემოგრაფიული პროცესებისა და შრომითი რესურსების დინამიკის ტენდენციები -----	29
ეკა თაღუმაძე, გიორგი მახარაბლიშვილი - ინოვაცია - საინფორმაციო საზოგადოებაზე გადასვლის გარდაუვალი პირობა -----	35
ირაკლი გვეგშიძე - საქართველო და ეკონომიკური კრიზისი -----	41
ქეთევან მუმლაძე - „მდგრადი განვითარების“, „მდგრადობის“ არსი და მნიშვნელობა -----	47
ბესიკი ფუტყარაძე, ვეჟალ შარაძე, ტარიელ ქოქოლაძე - საზღვაო ინფრასტრუქტურის განვითარების მაკროეკონომიკური პრობლემები -----	54
გიორგი მაჩაბელი - კერძო რეპეტიტორობა: პარალელური განათლება საქართველოში -----	61

ფინანსები, ბანკები, ბირჟები

კონსტანტინე სულამანიძე, ვივი გამსახურდია - საბანკო რისკების მართვის მეთოდის და რისკების მართვის სისტემის დანერგვის სრულყოფის აუცილებლობა -----	68
მაია ალადაშვილი - ტურიზმის ფინანსური უზრუნველყოფის პრიორიტეტული მიმართულებები საქართველოში -----	76
რუსუდან პაპასკირი - მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები საქართველოში და მათი საკრედიტო პორტფელი -----	81
კონსტანტინე სულამანიძე - კომერციული ბანკის ფინანსურ-ანალიტიკურ საქმიანობაში ლიკვიდობის რეგულირების პრობლემები და მათი როლი ფინანსური წინააღმდეგობრივი მოვლენების აღმოფხვრაში -----	86
ნინო გრიგალაშვილი - კომერციული ბანკების საკრედიტო პოტენციალი, მისი სტრუქტურა და დინამიკა -----	99

რეპორაჟული ეპოქოფიკა

ირინა ჯელია - ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერის განვითარება --- 103

ღარგოზრივი ეპოქოფიკა

მუხრან ქამადაძე - ადამიანისეული რესურსები, როგორც აქტივის აღრიცხვის თავისებურებები -----	115
თამარ ბაჩიაშვილი - კერძო სასტუმროების როლი ტურიზმის განვითარებაში -----	120
მუხრან ქამადაძე - ძირითადი საშუალებების მიღების და ექსპლუატაციის ხარჯების აღრიცხვა -----	123
თამარ ბაჩიაშვილი - ადამიანური რესურსების მართვასთან დაკავშირებული პრობლემები ტურისტულ ორგანიზაციაში -----	129
მუხრან ქამადაძე - აქტივების გაუფასურების ტესტირება -----	132

ბიზნესი, მარკეტინგი, მენეჯმენტი

ლევან ქუთათელაძე - კომპანიის ინფორმაციულ უსაფრთხოებაზე ხარჯების გათვლის მეთოდიკა -----	137
გიორგი ფანოზიშვილი - საერთაშორისო შრომითი მიგრაცია თანამედროვე საქართველოში -----	141
გოდერძი ტყეშელაშვილი, ზურაბ გრიგორაშვილი - საწარმოს პერსონალის მართვის თავისებურებები ბაზარზე „მოთხოვნა-მიწოდების“ არასტაბილურ პირობებში -----	147
გიორგი ფანოზიშვილი - მოსახლეობის ემიგრაციული განწყობა და რეემიგრაციული პოტენციალი -----	152
კონდრატი დიმიტრიშვილი - შიდა აუდიტორების მიერ ბანკის საკუთარი კაპიტალის შემოწმების მეთოდიკა -----	158
ნატო გეგენავა - მცირე ბიზნესის განვითარების მაკროეკონომიკური რეგულირების მექანიზმი (თეორიული მოდელი) -----	163
მაია ახვლედიანი - საცალო სავაჭრო საწარმოების მიზნობრივი მარკეტინგის სტრატეგია -----	168
კონდრატი დიმიტრიშვილი - ბანკის მიერ ოურიდიული პირების საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურების განხორციელების შემოწმება --	173

მსოფლიო ეპოქოფიკა

ზურაბ ვაშაკიძე, მირიან პაპუნძე - საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობა, როგორც საქართველოს რეგიონული ეკონომიკური ინტეგრაციის საფუძველი -----	178
Resumes -----	189

CONTENT

ECONOMIC REFORMS: ANALYZE, PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Irakli Gegeshidze - Global Economic Crisis and the Results of Economic Reforms in the Banking Sector -----	6
Shorena Pachkoria - The Stabilizing Role of Government in Economy -	11
Nino Grigalashvili - The Regulative Instruments of Credit Policy -----	17

MODERN PROBLEMS OF ECONOMICS

Tamar Qajaia - Social - Oriented Economy – as the first basis of Improving the Quality of Life-----	23
Nana Nadareishvili, Nona Danelia - The Trends of Georgian Population’s Demographic processes and of the Dynamic of Human Resources -----	29
Eka Tadumadze, Giorgi Makharoblishvili - Innovation as an inevitable Precondition for Transformation into the Information Society-----	35
Irakli Gegeshidze - Georgia and Economic Crisis -----	41
Ketevan Mumladze - The Essence and Meaning of the “Sustainability” of the “Sustainable Development” -----	47
Besik Putkaradze, Jemal Sharadze, Tariel Kokoladze - Macroeconomic issues of Development of Maritime infrastructure -----	54
Giorgi Machabeli - Private Tutoring-as a parallel Education in Georgia ---	61

FINANCES, BANKS AND EXCHANGE MARKETS

Konstantin Sulamanidze, Givi Gamsakhurdia - The Necessity of Improvement and Implementation of Banking Risks Management Methodology and Risk Management System -----	68
Maia Aladashvili - The Preferential Directions of Financial Provision of Tourism in Georgia -----	76
Rusudan Papaskiri - Micro-financial Organizations in Georgia and their Credit Portfolio-----	81
Konstantin Sulamanidze --The Problems in Liquidity Management and their Role in Eradication of Financial Obstacles at Commercial Banks’ Financial-Analytical Operations -----	86
Nino Grigalashvili - Credit Potential of Commercial Banks, its Structure and Dynamic -----	99

REGIONAL ECONOMY

Irina Jelia- Development of Construction Cluster in Tbilisi-----	103
---	-----

SECTORAL ECONOMY

Mukhran Qamadadze - Human Resources, as Peculiarities of Assets Evaluation -----	115
Tamar Bachiashvili - The Role of Private Hotels in Tourism Development -----	120
Mukhran Qamadadze - Accounting of Expenditure of Acquiring and Using Fixed Assets -----	123
Tamar Bachiashvili- The Problems Related to the Human Resource Management in the Tourism Organization -----	129
Mukhran Qamadaze - Testing for Devaluation of Assets -----	132

BUSINESS, MANAGEMENT, MARKETING

Levan Qutatelaze- Methodology for Evaluation of Company Information Security Expenses-----	137
Giorgi Fanozishvili - International Labor Emigration in modern Georgia --	141
Goderdzi Tkeshelashvili, Zurab Grigorashvili - Peculiarities of the Staff Management of an Enterprise in the Market Under Unstable “ Demand –Supply” Conditions -----	147
Giorgi Fanozishvili – Emigrational Character of the Population and Re-emigrational Potential -----	152
Kondrat Dimitrishvili - Methods of Inspecting Banks’ own capital by Internal Audit -----	158
Nato Gegenava - The Macroeconomic Regulative Mechanisms of development of Micro-Business (Theoretical Model) -----	163
Maia Akhvlediani- The Target Strategy of Marketing for Retail Enterprises -----	168
Kondrat Dimitrishvili- Inspection of Payment and Cash Service Operations of Legal Entities by Bank -----	173

WORLD ECONOMICS

Zurab Vashakidze, Mirian Papunidze- International Economic Relationships, as the Basis for Georgia’s Regional Economic Integration ---	178
Resumes -----	189

**ეკონომიკური რეფორმა-
ანალიზი, პრობლემები,
პერსპექტივები**

**გლობალური კრიზისი და ეკონომიკური რეფორმების
შედეგები საბანკო სფეროში**

ირაკლი გეგეშიძე
სტუ დოქტორანტი

2010წ. 1 იანვრიდან ძალაში შევიდა ახალი საგადასახადო კოდექსი, რომელიც შეიძლება ითქვას, საკმაოდ გამკაცრებული საგადასახადო ადმინისტრირებისა და რიგი ხარვეზების მიუხედავად, ახალი ეკონომიკური რეფორმების დასაბამი გახდა. ბუნებრივია, ახალი საგადასახადო კოდექსი ყველა სფეროს, მათ შორის ბანკებსაც შეეხო და ალბათ გასაკვირიც არ იქნება, თუკი საქართველოს უახლეს საგადასახადო კანონმდებლობაში საკმაოდ პროგრესულ მოვლენად შეფასდება

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ საქართველოს პოსტსაბჭოთა სივრცეში ყველაზე განვითარებული საბანკო სისტემა აქვს. აქედან გამომდინარე, ახალი ეკონომიკური რეფორმები ყველაზე მეტად საბანკო სფეროზე აისახა. 2005 წლიდან საბანკო სფეროში დაკრედიტების ლიბერალური პოლიტიკის გატარება დაიწყო. ამის პიონერი საქართველოს უდიდესი კერძო საბანკო ინსტიტუტი სს “საქართველოს ბანკი” იყო. დაკრედიტების ლიბერალურმა პოლიტიკამ ბიზნესის წახალისება გამოიწვია. ამის მიზეზი გახდა ინტენსიური ეკონომიკური რეფორმები, რომლებიც 2011 წლის ჩათვლით მიმდინარეობდა, კერძოდ კი: დაიხვეწა და გამარტივდა სამეწარმეო და საგადასახადო სისტემების საკანონმდებლო ინიციატივები, განხორციელდა რეფორმები იუსტიციის სფეროში (საჯარო რეესტრი, სამოქალაქო რეესტრი), პოლიციის, თავდაცვის, განათლების, ჯანდაცვის და სოციალური დაცვის სისტემებში. რასაკვირველია, ამ რეფორმების დასრულებისათვის საკმაოდ დრო და ძალისხმევა არის საჭირო.

ჩამოთვლილი რეფორმების შედეგად ქვეყნის ეკონომიკამ დინამიური განვითარება იწყო და 2011წ. ბოლოს 12 %-ს მიაღწია. რასაკვირველია,

ეკონომიკური რეფორმა-ანალიზი, პრობლემები, პერსპექტივები

ზრდის ასეთი ტემპი არ შეიძლებოდა არ დატყობოდა საბანკო სექტორსაც, რომელმაც ზემოთ აღნიშნულ ძვრებს ლიბერალური დაკრედიტების პოლიტიკით უპასუხა და ამით მიმდინარე რეფორმებზე წამახალისებლადაც კი იმოქმედა. ამ ყველაფერში როგორც საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებიდან, ასევე ადგილობრივი ბაზრიდან კერძო ბანკებისათვის მოზიდულმა სახსრებმაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა.

ზემოთ ჩამოთვლილმა ფაქტორებმა კერძო ბანკების საკრედიტო პოლიტიკაზე საკმაოდ დიდი გავლენა მოახდინა — კრედიტების რიცხვი გაიზარდა, ხოლო მათი გაცემა ადრინდელთან შედარებით გაცილებით გამარტივდა. ამ პროცესებმა ხელი შეუწყო როგორც ზოგადად ბიზნესის განვითარებას, ასევე მოთხოვნის ზრდას სხვა საბანკო პროდუქტებზე. შეიძლება ითქვას, ყოველივე ამან საშუალო ფენის მკვეთრი ზრდა გამოიწვია. ეს განსაკუთრებით დაეტყო როგორც საცალო საბანკო მომსახურებას და განვადების სისტემის სერიოზულ განვითარებას, ასევე იპოთეკური და სალომბარდო (ავტომობილების იმპორტი) დაკრედიტების ზრდას.¹ მაგალითად, იპოთეკური სესხის ლიბერალიზაციამ ბიძგი მისცა დეველოპერული ბიზნესის განვითარებას. იპოთეკური და დეველოპერული ბიზნესის დაკრედიტების ლიბერალურმა პოლიტიკამ უძრავი ქონების ბაზრის საკმაოდ სწრაფი და ეფექტური განვითარება გამოიწვია. უძრავ ქონებაზე მოთხოვნილება და შესაბამისად ფასიც გაიზარდა, რამაც კულმინაციას 2008წ. პირველ ნახევარში მიაღწია.

უნდა აღინიშნოს, რომ ზემოთ აღწერილ პროცესებს საკმაოდ სერიოზული ხარვეზებიც ახლდა. ბანკებმა რისკები არასწორად, ზედმეტად ოპტიმისტურად შეაფასეს. დღევანდელი გადასახედიდან შეიძლება დავინახოთ შემდეგი ტენდენცია: საბანკო რისკების გათვლა მოკლევადიანი პროგნოზით მიმდინარეობდა, რამაც პერსპექტივაში სერიოზული ხარვეზები გამოაჩინა. ამ პროცესების მთავარ ნაკლად იპოთეკური სესხების და დეველოპერული ბიზნესის დაკრედიტების ლიბერალიზაციის არა დინამიური, არამედ გარკვეულწილად ხელოვნური განვითარება მიგვაჩნია. დღეს დაკრედიტების ლიბერალიზაციის ასეთმა ხელოვნურმა განვითარებამ და ზედმეტმა წახალისებამ ბანკების წინაშე სერიოზული პრობლემები წარმოშვა, რაც მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა კიდევ უფრო გააღრმავა, რადგან საქართველოს ეკონომიკაში საბანკო სექტორ-

¹ გედევან ხელაია - ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის ზოგადი თეორია. თბ., 2000. გვ. 341.

რი სხვა სფეროებთან შედარებით მსოფლიო ეკონომიკურ სივრცეში ყველაზე მეტად არის ინტეგრირებული.¹

დღეს საბანკო სფეროში მეტნაკლებად კრიზისული სიტუაციის გამოწვევ მიზეზებად არამარტო შექმნილი რთული პოლიტიკური ვითარება (2008წ. აგვისტოს რუსეთ-საქართველოს ომი), არამედ გარკვეულწილად ხელოვნურად განვითარებული ლიბერალური დაკრედიტებისა და საბანკო რისკების ზედმეტად ოპტიმისტური და მოკლევადიანი გათვლებიც შეიძლება დასახელდეს. ბანკი აკრედიტებდა მშენებელსა და ბინის შემძენსაც. ამ, ერთის შეხედვით, საკმაოდ შემოსავლიან ოპერაციას თავისი ხარვეზებიც გააჩნდა. ხშირი იყო შემთხვევები, როდესაც არ არსებობდა ალტერნატიული იპოთეკა, ანუ იპოთეკით მხოლოდ მსესხებლის მიერ შეძენილი მშენებარე ბინა იტვირთებოდა, თუმცა, ისიც უნდა ითქვას, რომ ასეთმა მიდგომებმა მოთხოვნა ახლად ასაშენებელ სახლებზე ძალიან გაზარდა.

იმის გამო, რომ კრედიტის მიღება ძალიან გაიოლებული იყო და ბანკების შემოსავალი მოცემულ სიტუაციაში ძალიან სწრაფად იზრდებოდა, ბანკებმა პრაქტიკულად მოადუნეს ყურადღება იმ საბანკო რისკებზე, რომელიც ამ პროცესს თან სდევდა. პროცესი მიმდინარეობდა ჯაჭვური რეაქციით — უძრავ ქონებაზე დიდი მოთხოვნის და ფასების ზრდის გამო დეველოპერები საშენებლო ბიზნესიდან იმ კაპიტალის გამოთავისუფლებას ცდილობდნენ, რომელიც მშენებლობას უნდა მონმარებოდა, რათა შეეძინათ სხვა უძრავი ქონება იმ გათვლით, რომ კაპიტალის ნაკლებობას ახალი კრედიტით შეავსებდნენ. ცხადია, ამ ჯაჭვის გაწყვეტისათვის სულ მცირე ბიძგიც კი საკმარისი აღმოჩნდა, რამაც პირველ რიგში უარყოფითად ბანკებზე იმოქმედა. ზემოთ აღწერილი გარემოებები გვაფიქრებინებს, რომ საბანკო სფეროში ლიბერალური დაკრედიტების პოლიტიკა არადინამიურად განვითარდა. მას მოაკლდა ის კონსერვატიზმი, რომელიც საბანკო რისკების ზომიერად პესიმიზტურად და ზომიერად ოპტიმისტურად შეფასებისათვის აუცილებელია. ჩვენი აზრით, ზემოთ აღნიშნული ხარვეზების თავიდან ასაცილებლად ბანკებს სესხის მიღების პირობები უნდა გაემკაცრებინათ, მაგალითად, უნდა მოეთხოვათ სესხის მადიებელი კომპანიებისაგან ალტერნატიული უზრუნველყოფის საშუალებები, გაცილებით დეტალურად უნდა შეესწავლათ კომპანიების მენეჯმენტის საქმიანობა, რაც სავარაუდოდ სესხის აღების შემდეგ

¹ გედევან ხელაია - ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის ზოგადი თეორია. თბ., 2000. გვ. 221.

კრედიტის მიზნობრიობის დარღვევებს გამორიცხავდა, მაგრამ ასეთი ღონისძიებების არარსებობის გამო დარღვევა ხშირად ხდებოდა, ხოლო მათი აღმოფხვრის მიზნით ბანკები იძულებული იყვნენ კომპანიებისათვის სასესხო ვალდებულებები გაეზარდათ. ეს ბანკების მიერ გადადგმული იძულებითი ნაბიჯები იყო, რომლის თავიდან აცილება სესხის გონივრულად გამკაცრების შემთხვევაში, რასაკვირველია, შესაძლებელი იყო. ასევე ზომიერად ლიბერალური უნდა ყოფილიყო სესხების მიღება იპოთეკური სესხების მაძიებლებისათვის (იგივე ალტერნატიული უზრუნველყოფის მოთხოვნა, შემოსავლების უკეთესად შესწავლა), რაც ხშირ შემთხვევაში არ ხდებოდა.¹

იგივე შეიძლება ითქვას სამომხმარებლო საბანკო მომსახურებასა და წვრილი ბიზნესის განვითარებაზეც. მართალია, შეიქმნა განვადების სისტემა — გაჩნდა ახალი საკრედიტო (ოვერდრაფტული) ბარათი, რომლის მიღება ადვილად შეიძლებოდა, მაგრამ საბანკო რისკების დაზღვევის კუთხით ბანკებმა აქაც სერიოზული შეცდომები დაუშვეს. დაკრედიტების კონსერვატიული პოლიტიკის უკიდურესად გალიბერალეზამ დღეს უკვე სერიოზული დაბრკოლებები წარმოშვა, რაც ბანკებში პრობლემური სესხების მატებით გამოიხატება. ასეთი სესხების რიცხვმა ასე ათასს დიდი ხანია გადააჭარბა. ჩვენი აზრით, ამ შემთხვევაშიც ბანკების მიერ დეტალურად უნდა მომხდარიყო კლიენტების შემოსავლების შესწავლა და ამ პროცესის კონტროლი, რაც არ განხორციელებულა. საკრედიტო ბარათებმა დაკარგა თავისი მთავარი დანიშნულება. თავისი შინაარსით საკრედიტო ბარათი წარმოადგენს მოკლევადიან კრედიტს დროებითი საბრუნავი საშუალებების შესავსებად, ხოლო ჩვენს შემთხვევაში მან ეს ფუნქცია არ შეასრულა და სწორედ იოლი ზელმისაწვდომობის გამო მომხმარებელადე დამახინჯებული ფორმით მივიდა. კლიენტების უმრავლესობისათვის საკრედიტო ბარათი არა დროებითი ფულადი უკმარისობის შევსების საშუალებად, არამედ ფულის მიღების იოლ წყაროდ იქცა, რომელსაც უმრავლეს შემთხვევაში ალტერნატიული დაფარვის წყარო ან არასაკმარისად ან სრულებით გააჩნდა.

ისიც უნდა ითქვას, რომ ბანკები მსესხებლების შემოსავალს ხშირად არ ამოწმებდნენ. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ყველაფერი სწრაფ მოგებას იძლეოდა (ამისათვის საინტერესოა საქართველოს ეროვნული ბანკის ელექტრონულ გვერდზე გამოქვეყნებული ინფორმაცია და ის დინამიკა რაც

1 www.economcrisis2009.com გადამოწმებულია 14.03.2012.

2006-2008 წლებში ბანკებში კაპიტალის ზრდის კუთხით მიმდინარეობდა, გრძელვადიან პერსპექტივაში წამგებიანი აღმოჩნდა. ეს საბანკო პროდუქტებიც არა ღინამიური, არამედ ხელოვნური განვითარების გზას დაადგა.¹

ეკონომიკური კრიზისის პირობებში ყველა ხარვეზმა თავი ერთბაშად იჩინა. ამოქმედდა ბანკის პრობლემური სესხის სამსახურები — სესხის დაფარვის იძულებითი ღონისძიებები და სხვა სამართლებრივი ბერკეტები, რამაც ადვილი მოსალოდნელია, კლიენტურა დიდი ხნით დააფრთხოს.

დაკვირვებული თვალისათვის შეუმჩნეველი არ დარჩენილა, რომ საბანკო პროდუქტებზე მოთხოვნა და თავად საბანკო პროდუქტები, რომლებსაც ბანკები მომხმარებელს სთავაზობდნენ, გარკვეულწილად არაადეკვატური იყო. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, მსგავსი ლიბერალიზმი შექმნილ ვითარებას არ შეესაბამებოდა, განსაკუთრებით 2007წ. ნოემბრის მოვლენების შემდეგ შიდა პოლიტიკური და საგარეო პოლიტიკური დაძაბულობის (2008წ. აპრილიდან სექტემბრის ჩათვლით) გათვალისწინებით. თუმცა ამას სათანადო ყურადღება არავინ დაუთმო.

შეიძლება ითქვას, რომ ფართო გაგებით საქართველოში განხორციელებული ეკონომიკური რეფორმების ეფექტურობის გამომსახველია ის პროცესები, რომლებიც საბანკო სფეროში ბოლო 3 წელია მიმდინარეობს. მიუხედავად გარკვეული ხარვეზებისა, რომლებზეც ზემოთ ვისაუბრეთ, ამ პროცესმა საზოგადოების საშუალო ფენის ჩამოყალიბების საქმეში მეტად დადებითი როლი შეასრულა. ამჟამინდელი კრიზისი სწორედ ის მოვლენაა, როდესაც ზედაპირზე ამოდის რეფორმების დროს დაშვებული შეცდომები, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ მათი გამოსწორება თავად ამ პროცესის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია. მთავარი ის არის, რომ საქართველოში ჩამოყალიბდა საზოგადოებისა და ბანკის ურთიერთობის ძალიან სერიოზული ინსტიტუტი, რაშიც დიდი როლი შეასრულა საქართველოში მიმდინარე ეკონომიკურმა რეფორმებმა. გარკვეული ჩავარდნების მიუხედავად, შეიძლება ითქვას, რომ საბანკო პრობლემების დიდი ნაწილი გადალახულია. დღევანდელი გამკაცრება სესხების გაცემის სფეროში, რომელიც ბანკების უკიდურესად კონსერვატიული პოლიტიკით არის გამოწვეული, იმედია, უახლოეს მომავალში ლიბერალურ ნიშნებსაც შეიძენს იმ ხარვეზების გათვალისწინებით, რაზედაც ვისაუბრეთ.

1 www.nplg.gov.ge გადამოწმებული 14.03.2012.

სახელმწიფოს მასტაბილიზირებელი როლი ეკონომიკაში

შორენა პაჭკორია

სტუ დოქტორანტი

2008 წლის მსოფლიო ფინანსური კრიზისის შედეგად ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის აღიარება უფრო მეტად მოხდა. თავისუფალმა ბაზარმა კიდევ ერთხელ აჩვენა თამაშის წესების სწორად განსაზღვრისა და მათი დაცვის აუცილებლობა. იმის გათვალისწინებით, რომ აღნიშნული წესები მეურნე სუბიექტების რაც შეიძლება ფართო სპექტრისთვის უნდა იყოს სასარგებლო, ცივილიზაციამ ჯერ ვერ შეძლო მოექტენა მასტაბილიზირებელი სხვა სუბიექტი, თუ არა სახელმწიფო.

ყველა ქვეყანა თავის სპეციფიკიდან გამომდინარე განსაზღვრავს ეკონომიკური უსაფრთხოების კრიტერიუმებს. ზოგიერთ ქვეყანაში ძირითადი აქცენტი კეთდება ეკონომიკის ჯამურ სიმძლავრეზე, ზოგან გარე შოკებისადმი მდგრადობაზე, ზოგან სოციალურ ასპექტებზე და ა.შ. მაგრამ, ყველა მეტ-ნაკლებად განვითარებული ქვეყანა განიხილავს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფას, როგორც რეალური სუვერენიტეტის ფუნდამენტურ ფაქტორს.

ბაზრის რეგულირების პოლიტიკა არსებით გავლენას ახდენს უსაფრთხოების ისეთ კრიტერიუმებზე, როგორიცაა:

1. ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა;
2. საფრთხეებისა და შოკებისადმი მდგრადობა;
3. რესურსების მართვის ეფექტიანობა.

გამოცდილებამ აჩვენა, რომ თავისუფალი და კონკურენტული ბაზარი მხოლოდ დიდი და ძლიერი ეკონომიკის პირობებშია შესაძლებელი. ამასთან, დიდი სულაც არ ნიშნავს ტერიტორიულად დიდს. სხვა შემთხვევაში, ბაზარზე აუცილებლად წარმოიქმნება ისეთი პრობლემები, როგორცაა მონოპოლიზაციისა და ტრესტული შეთანხმების რისკები; ინფორმაციის სისტემური ასიმეტრიულობა შესაბამისი საშუაშეგრო ბიზნესების განვითარებლობის ფონზე. ამ მოცემულობის გათვალისწინებით, ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა ცალსახად არის დამოკიდებული სახელმწიფოს მხრიდან თამაშის ადეკვატური წესების დადგენაზე. ბუნებრივია, ყოველთვის რჩება კონ-

კრეტული საჯარო უწყებების არაკომპეტენტური და არაეფექტიანი ქმედებების რისკი, მაგრამ განვითარებულ ქვეყნებში ამ პრობლემას უწყების საქმიანობის სრულყოფით ებრძვიან.

მსოფლიოში განვითარებული ფინანსური კრიზისის მიზეზების ანალიზი ნათლად გვიჩვენებს, რომ სახელმწიფო კვლავაც რჩება ეკონომიკური პროცესების საკანძო სუბიექტად. ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა სახელმწიფოს ექსკლუზიური უფლებამოსილებაა და მსოფლიოს აბსოლუტურად ყველა განვითარებული ქვეყანა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ამ საკითხს.

სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა მნიშვნელოვნად უნდა ემყარებოდეს ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების კონტროლს. მაგალითად, ენერგომატარებლებისა და პირველადი მოხმარების საგნების ფასების ამოვარდნა საბაზრო კონიუნქტურიდან სერიოზულ დარტყმას აყენებს ეკონომიკური ზრდის ტემპს. ასეთ დროს სახელმწიფომ უნდა მიიღოს ზომები სათანადო რეაგირებისთვის. რათქმაუნდა, დაუშვებლად მიგვაჩნია ეკონომიკაში ჩარევის ადმინისტრაციული ფორმა, რაც კრიზისის პირობებში განვითარებულ ქვეყნებშიც კი დაფიქსირდა, მაგრამ გარკვეული პროდუქციისა და მომსახურების ფასების მნიშვნელოვანი სხვაობა მსოფლიო ბაზრის ფასებთან სახელმწიფოს მიუთითებს მონოპოლიური მდგომარეობის ანტიტრესტული შეთანხმებების არსებობაზე, ბიზნესის დამატებით ტვირთზე პროცედურული ან საგადასახადო კუთხით, ასეთ შემთხვევაში სახელმწიფოს მხრიდან რეაგირება აუცილებელია.

ეკონომიკის გამოყვანა კრიზისიდან, მისი ზრდის სტადიაზე გადაყვანა სახელმწიფომ თავის თავზე უნდა აიღოს. ტოტალიტარული რეჟიმის უარყოფა სრულიად არ ნიშნავს იმას, რომ სახელმწიფომ უარი თქვას თავის როლზე, როგორც რეგულატორზე, საზოგადოებრივი პროცესების მართვაზე. ჩვენ ძვირად დავვიჯდა იმის დაჯერება, რომ საბაზრო თვითრეგულირებას სახელმწიფოს ჩარევის გარეშე შეუძლია გარდამავალ პერიოდში ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა.

საბაზრო მეურნეობაზე გადასვლის პერიოდში, სახელმწიფოს ამოცანა სოციალურ სფეროში უნდა იყოს მოქალაქეთა ღირსეული ცხოვრების დონის, მათი უფლებებისა და თავისუფლების რეალური უზრუნველყოფა, ქვეყნის პოლიტიკური სტაბილურობა და საზოგადოების დემოკრატიზაციის საფუძვლის ფორმირება, მოსახლეობის მკვეთრი ქონებრივი

მკონომიკური რეფორმა-ანალიზი, პრობლემები, პერსპექტივები

დიფერენციაციის არსებითი შემცირება, სილატაკის ლიკვიდაცია.

სახელმწიფოს მხრიდან დახმარების გარეშე ეკონომიკა ვერ გამოვა კატასტროფული მდგომარეობიდან. გონივრული იქნება, თუ აიგება ლიბერალური ეკონომიკა ძლიერი სახელმწიფო კომპონენტით.

პრაქტიკამ აჩვენა, რომ სტიქიურ საბაზრო ძალებს არ შეუძლია თვითორგანიზაცია, საზოგადოებრივი განვითარების ნორმალური პროცესის უზრუნველყოფა და კვლავწარმოების კომპლექსური სოციალურ-ეკონომიკური ამოცანების გადაწყვეტა. ადრე თუ გვიან მაინც დგება სახელმწიფოს მასშტაბილიზირებელი ჩარევის აუცილებლობა.

თანამედროვე მსოფლიოს არც ერთ განვითარებულ ქვეყანაში სახელმწიფო უარს არ ამბობს ეკონომიკის რეგულირებაში მონაწილეობაზე. უფრო მეტიც, დღეს ეკონომიკური და სოციალური სფეროს რეგულირებაში სახელმწიფოს როლის გაძლიერების გლობალური პროცესი მიმდინარეობს. კერძოდ ძლიერდება სახელმწიფოს როლი მთლიანი შიდა პროდუქტის აკუმულაციასა და განაწილებაში.

წინა წლებში, მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში ეკონომიკის რეფორმირების შედეგების ანალიზმა მსოფლიო ბანკის სპეციალისტები ისეთ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ აღნიშნული ბანკის პრეზიდენტმა 1997 წელს აღიარა: „განვითარებას ჭირდება ეფექტური სახელმწიფო, რომელიც ასრულებს კატალიზატორისა და დამხმარის როლს; სტიმულს აძლევს და ავსებს კერძო ბიზნესსა და ცალკეული პირების საქმიანობას. კარგი მთავრობა ეს ფუფუნება კი არა, სასიცოცხლო აუცილებლობაა. ეფექტური სახელმწიფოს გარეშე მდგრადი ეკონომიკური და სოციალური განვითარება შეუძლებელია.“

მსოფლიო ბანკის ზემოთაღნიშნულ მოხსენებაში მოტანილია აგრეთვე მაჩვენებლები, რომლებიც მეტყველებენ, რომ 1970 წლიდან განვითარებულ ქვეყნებში სახელმწიფოს წილი მთლიანი შიდა პროდუქტის აკუმულირებასა და განაწილებაში სისტემატურად იზრდება.

როგორ გამოვიყვანოთ ეკონომიკა კრიზისიდან? გადაჭრით შეიძლება ითქვას; არც ერთ ქვეყანას არ უხსნია თავისი მეურნეობა კრიზისისაგან ეკონომიკაში სახელმწიფოს აქტიური ჩარევის გარეშე; უფრო მეტიც, ასეთ პერიოდებში სახელმწიფოს მიერ თავისი როლის შესრულებაზე უარის თქმას მიყვავართ გარკვეულ გართულებებამდე. ამიტომ რაც უფრო სწრაფად გავთავისუფლებით ლიბერალური საბაზრო ეკონომიკის ფიქციისაგან, რომელიც თითქოს თავისუფალია სახელმწიფოს ჩარევი-

საგან, მით უკეთესი. ოღონდ უნდა დამყარდეს ოპტიმალური თანაფარდობა სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკის ადმინისტრაციული და ეკონომიკური მეთოდებით რეგულირებას შორის.

სახელმწიფოს უმნიშვნელოვანესი ფუნქციებია: ქვეყანაში პოლიტიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფა, ბაზრის შესაბამისი ინსტიტუციონალური საფუძვლების შექმნა, განვითარებული საფუძვლების ჩამოყალიბება, კანონიერებისა და მართლწესრიგის დამკვიდრება, საბაზრო სოციალური მომსახურებისა და ინფრასტრუქტურის დაფინანსება, მოსახლეობის სოციალურად დაუცველი ჯგუფების მხარდაჭერა, გარემოს დაცვა.

მსოფლიო გამოცდილება, პრაქტიკა მოწმობს სახელმწიფოს აქტიური ორგანიზაციული საქმიანობის აუცილებლობას განვითარების ურთულეს პერიოდებში, განსაკუთრებით სოციალურ-ეკონომიკური და ტექნოლოგიური ტრანსფორმაციების ხანაში. სახელმწიფო ინვესტიციები, სახელმწიფო დაკვეთები, კერძო და სახელმწიფო სექტორების პროდუქციის სახელმწიფო მოხმარება, სახელმწიფო სუბსიდიები, სახელმწიფო საგადასახადო პოლიტიკა წარმოების სტიმულირების საგადასახადო სისტემით, საბანკო სესხებზე სარგებლის დაწესება, სასესხო კაპიტალის ბაზრის რეგულირება, საფინანსო-საკრედიტო პოლიტიკით ფასებისა და ვალუტის კურსის რეგულირება, მოქალაქეთა შემოსავლების მაქსიმალური დონის განსაზღვრა და მინიმალური დონის გარანტირება, ეკონომიკის განვითარების სახელმწიფო პროგნოზირება და პროგრამირება – აი ის ბერკეტები რომელთა მეშვეობითაც ხელისუფლება ზემოქმედებს მეურნეობაზე, გამოჰყავს ეკონომიკა კრიზისიდან.

მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში როცა დასავლეთის ქვეყნებში მეურნეობა დანგრეული და მოშლილი იყო მიმართავდნენ სახელმწიფო რეგულირებას. საინტერესოა გერმანიის გამოცდილება; ლ. ერჰარდი არ იყო ორთოდოქს ლიბერალთაგანი, რომელთაც სახელმწიფოს როლი ბაზრის დამის დარაჯის მოვალეობამდე დაჰყავთ. გერმანიის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემა მან დაახასიათა, როგორც სოციალური საბაზრო მეურნეობა, რომელსაც საფუძვლად უდევს თავისუფალი ბაზარი და კონკურენცია, მაგრამ ეს სისტემა იქმნება სახელმწიფოს აქტიური მონაწილეობით. მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში, როგორც განვითარებულში ისე განვითარებადში სახელმწიფო და მისი ორგანოები უშუალოდ ან ეკონომიკური მექანიზმებით მონაწილეობენ მეურნეობის

ეკონომიკური რეფორმა-ანალიზი, პრობლემები, პერსპექტივები

მართვაში და მეტ-ნაკლები ზომით გავლენას ახდენენ მის განვითარებაზე.

ეკონომიკურ რეფორმას ახორციელებს სახელმწიფო. სწორედ იგი ქმნის თავისუფალი მეწარმეობის პირობებს, უძღვება საბაზრო გარემოს ჩამოყალიბებას. ამას ადასტურებს როგორც განვითარებული სამრეწველო ქვეყნების ისტორია, ისე ახალგაზრდა ინდუსტრიული სახელმწიფოს გამოცდილება.

იყო პერიოდი, როდესაც ეკონომიკა მთლიანად კერძო ინციატივაზე იყო დაფუძნებული და სახელმწიფოს ჩარევა ამ სფეროში სოციალურ ბოროტებად, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების ხელყოფად აღიქმებოდა. მაგრამ ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების კვალობაზე სახელმწიფომ თანდათან აქტიურად იწყო ჩარევა ეკონომიკაში და თვითონ გახდა მსხვილი სამეურნეო სუბიექტი. იგი ზემოქმედებს კერძო სექტორზე გადასახადების, ინვესტიციების, სახელმწიფო შეკვეთების, საკრედიტო პოლიტიკის რეგულირებისა და კონტროლის სხვა საშუალებებით. იგი ატარებს სოციალური მომსახურების პოლიტიკას, რაც გულისხმობს სოციალურ უზრუნველყოფას, სოციალურ დაზღვევას, დახმარებებს ავადმყოფობის, მოხუცებულობის, უმუშევრობის შემთხვევაში, ზრუნავს ბავშვებზე, ჯანდაცვაზე, აბანდებს სახსრებს მშენებლობაში, ტრანსპორტსა და კავშირგაბმულობაში და ა.შ. სახელმწიფო ახორციელებს მსხვილ პროგრამებს სოციალურ, კულტურულ და სხვა სფეროებში. ასეთი პოლიტიკის შედეგად არაერთ მაღალგანვითარებულ ქვეყანაში იქნა მიღწეული ცხოვრების მაღალი დონე, რაც იქცა კიდევ „საყოველთაო კეთილდღეობის სახელმწიფოს“ თეორიის ბაზად. დ. კეინსი თავის ნაშრომში „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის ზოგადი თეორია“ (1936) ასაბუთებდა ეკონომიკაში სახელმწიფოს აქტიური ჩარევის აუცილებლობას. ამ თეორიის მიმდევრები აცხადებდნენ, რომ ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება საშუალებას იძლეოდა, გადაელახათ დაპირისპირება საზოგადოების სხვადასხვა ფენებს შორის, რაც დამახასიათებელი იყო კაპიტალიზმის განვითარების წინა ეტაპისათვის, როდესაც ინდივიდუალური კერძო საკუთრებისა და თავისუფალი კონკურენციის ბატონობა მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ პოლარიზაციას იწვევდა.

აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონის ქვეყნები უკანასკნელი ათწლეულების განმავლობაში გვიჩვენებენ ეკონომიკის წარმატებით განვითარების

მაგალითს. აქ უცხოური ინვესტიციების მთავარ ამოცანად მიჩნეულია მოწინავე ტექნოლოგიის მიღება. სამამულო წარმოების განვითარების და განსაკუთრებით საქსპორტო დარგების ზრდისათვის მიმართავენ პროდუქციონიზმს, იმპორტს ცვლიან საკუთარი წარმოებით. მთავრობები ყოველნაირად ხელს უწყობენ სამეცნიერო გამოკვლევებს, კაპიტალური დაბანდების ზრდას, ტექნოლოგიის სრულყოფას, სამუშაო ძალის კვალიფიკაციის ამაღლებას.

დასავლეთის ქვეყნები აქტიურად იყენებენ კვლევებს, ლიცენზირებას და სახელმწიფო მონოპოლიის დაწესებას ცალკეული საქონლის საგარეო ვაჭრობაზე. თუ სამამულო ფირმებს საფრთხე ექმნება, სახელმწიფო იცავს მათ ინტერესებს. უცხოური კონკურენციისაგან სამამულო ფოლადის წარმოების დასაცავად აშშ-მ 2002 წლის მარტიდან იმპორტირებულ ფოლადზე ოცდაათ პროცენტთან ბაჟი დააწესა.

საკრედიტო პოლიტიკის რაზუმირების ინსტრუქციები

ნინო გრიგალაშვილი

ბიზნესის ადმინისტრირების
დოქტორი

საკრედიტო პოლიტიკას, ხშირად განმარტავენ, როგორც „ბანკის სტრატეგიასა და ტაქტიკას საკრედიტო ოპერაციების სფეროში“¹, ან როგორც „სახალხო მეურნეობის დაკრედიტების სფეროს ღონისძიებათა სისტემას.“²

საკრედიტო პოლიტიკის ფორმირება მაკროეკონომიკურ დონეზე, რომლის გამტარებლაც გამოდის ეროვნული ბანკი, გულისხმობს ისეთი ურთიერთდამოკიდებულების ახსნას, როგორებიცაა საბანკო და საკრედიტო პოლიტიკა. თუ არ იქნა განსაზღვრული საერთო დეფინიცია (საბანკო პოლიტიკა), რთულია და ყოველთვის შეუძლებელია სწორად იქნას შეფასებული უფრო კერძო ცნების – საკრედიტო პოლიტიკის როლი და მნიშვნელობა.

საკრედიტო პოლიტიკის ფართო და ვიწრო გაგება არსებობს. ფართო გაგებით, საკრედიტო პოლიტიკა განიხილება ბანკის კრედიტორისა და მსესხებლის პოზიციიდან კლიენტებთან, მათ შორის მოსახლეობასთან დამოკიდებულებაში. ვიწრო გაგებით საკრედიტო პოლიტიკა – ესაა ბანკის სტრატეგია და ტაქტიკა, საკრედიტო პროცესის ორგანიზაციის ნაწილში.

ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის როლი მდგომარეობს საკრედიტო რესურსების ინვესტირებისა და აკუმულაციის პროცესში, საბანკო საქმიანობის განვითარებისა და სრულყოფის პრიორიტეტული მიმართულების განსაზღვრაში, საკრედიტო პროცესის განვითარებასა და მისი ეფექტურობის ამაღლებაში.

ამასთან ერთად, მაკროეკონომიკურ დონეზე, ხაზი უნდა გაესვას, საკრედიტო პოლიტიკის უდიდეს მნიშვნელობას, ეროვნული შემოსავლის ფორმირების, განაწილების და გადანაწილების პროცესებში, ფულადი ბრუნვის დაგეგმვასა და რეგულირების ორგანიზაციაში, ხოლო მიკროე-

1 Банковская система России (настольная книга банкира). М. 1995. книга II,gv, 63 .

2 ჩიქავა ლ. ეკონომიკური თეორიის მოკლე კურსი. თბ., 1997.გვ. 36.

კონომიკურ დონეზე – კონკრეტული ბანკის დონეზე – ბანკის სტაბილურობისა და საიმედოობის უზრუნველყოფაში, რენტაბელობასა და ლიკვიდობაში, კლიენტების მოთხოვნასთან მისი საქმიანობის ადექვატურობაში. ეკონომიკაში ბანკების საკრედიტო პოლიტიკის როლი განისაზღვრება, მისი მნიშვნელობით ფულადი სახსრების გადანაწილების პროცესში საბაზრო ეკონომიკის დარგებსა და სფეროებს შორის ბანკების მეშვეობით; დანაზოგების გადატანაში არასაწარმოოდან საწარმოო ფორმაში; ეკონომიკისა და მოსახლეობის მოთხოვნების ფინანსირებასა და დაკრედიტებაში არაინფლაციურ საფუძველზე, ე.ი. ბრუნვაში დამატებითი ფულადი სახსრების გამოშვების გარეშე.

კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა-ბანკის კომპლექსურ ღონისძიებებს მოიცავს, რომელთა მიზანს – საკრედიტო ოპერაციების შემოსავლიანობის ამაღლება და საკრედიტო რისკის შემცირება წარმოადგენს.

ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა შეიძლება განიხილოთ: კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკა, როგორც ზედნაშენური კატეგორია, ეფუძნება ბანკის კლიენტებთან საკრედიტო ურთიერთობების მიღწეული ღონის გამოკვლევებს და მიზანმიმართულია მათ სრულყოფაზე და განვითარებაზე. კრედიტი, (ბაზისური კატეგორია) ითვლება ბანკის მიერ, შემუშავებული, საკრედიტო პოლიტიკის წყაროდ და მისი ეფექტურობისა და ოპტიმალურობის საზომია. ბანკები შეიმუშავენ საკრედიტო პოლიტიკას პირველ რიგში იმისათვის, რომ ის საშუალებას იძლევა ბანკსა და კლიენტებს შორის ფულადი სახსრების დაბრუნებითი მოძრაობის შესაბამისი ურთიერთდამოკიდებულება იქნეს რეგულირებული, მართული და რაციონალურად ორგანიზებული. კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის შემუშავების პროცესში აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნეს საზოგადოების, სახელმწიფოს საბანკო სისტემის და კონკრეტული ბანკის განვითარების დონე.

მაკროეკონომიკურ დონეზე, ქვეყნის ბანკების მიერ გატარებული პოლიტიკის მიზნად ითვლება, საბანკო სისტემის სტაბილურობის მხარდაჭერა და მდგრადი წინსვლითი ეკონომიკის განვითარების უზრუნველყოფა. შეიძლება ითქვას, რომ კომერციული ბანკის ძირითად მიზნად ითვლება მისი განვითარება ყველაზე ფართო გაგებით. მხედველობაშია მიღებული ბანკის, როგორც კომერციული საწარმოს განვითარება ექსტენსიური განვითარების თვალსაზრისით (რაოდენობრივი მასშაბით) და ინტენსიური განვითარების თვალსაზრისით – ფუნქციონირების

ეკონომიკური რეფორმა-ანალიზი, პრობლემები, პერსპექტივები

ეფექტურობის ამაღლება (ხარისხობრივი მახასიათებლები), ასევე ბანკის, როგორც სოციალური ინსტიტუტის განვითარება. აქციონერების, ბანკის პერსონალის, საბანკო ზედამხედველობის უზრუნველყოფის პოზიციიდან.

კომერციული ბანკის საბანკო პოლიტიკასა და საკრედიტო პოლიტიკას აქვთ საერთო მიზანი – მოგების მიღება მეწარმეთა ფულადი საშუალებების განთავსებიდან, ასევე ბანკის დინამიური განვითარება მომსახურების სპექტრისა და მოცულობის გაზრდის მიმართულებით, რაც ბანკის მოგების ზრდისა და სტაბილურობის გარანტიას იძლევა. აქედან გამომდინარე, საკრედიტო პოლიტიკის მიზანია მოზიდული სახსრების ეფექტური განთავსებისათვის პირობების შექმნა, ბანკის მოგების სტაბილური ზრდის უზრუნველყოფა.

კონკრეტული კომერციული ბანკის დონეზე მისი პოლიტიკა გამოიხატება სტრატეგიისა და ტაქტიკის სახით საბანკო ოპერაციებისა და მომსახურების განხორციელებისა და ორგანიზაციის სფეროში ბანკის რენტაბელობის, საიმედოობის და ლიკვიდობის უზრუნველყოფის მიზნით.

ბანკის სტრატეგია შეიძლება განისაზღვროს, როგორც მისი რეალიზაციის მიზანი და მეთოდები, ხოლო ტაქტიკა, როგორც მიზნის მიღწევა კონკრეტული სახსრების, ხერხებისა და მეთოდების მთლიანობიდან.

საკრედიტო პოლიტიკის წარმატება დამოკიდებულია იმაზე, რამდენად სრულადაა ხორცშესხმული ბანკის სტრატეგიისა და ტაქტიკის ყოველ ეტაპზე შემუშავებული მიზანდასახულობანი. კლიენტების დაკრედიტების სტრატეგიული და ტაქტიკური საკითხების გადაწყვეტა განსაზღვრავს ბანკის, როგორც კომერციული საწარმოს განვითარებაში საკრედიტო პოლიტიკის როლს.

კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკის ძირითადი მიზნები შეიძლება იყოს: საკრედიტო ბაზრის ანალიზი და მიზნობრივი ბაზრების განსაზღვრა საკრედიტო რისკის მინიმუმაციის მიზნით; მოგების მაქსიმიზაცია დაკრედიტების პროცესში და დეპოზიტებში სახსრების მოზიდვა; ბანკის სადეპოზიტო და საკრედიტო პორტფელების მართვის ოპტიმიზაცია; პრობლემური ვალების წილის შემცირება; ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნება კრედიტების (სესხების და ვალების) მართვის პოზიციით.

არ არსებობს ერთიანი (ერთნაირი) საკრედიტო პოლიტიკა ყველა ბანკისათვის. ყოველი კონკრეტული ბანკი განსაზღვრავს თავის საკუთარ საკრედიტო პოლიტიკას, ითვალისწინებს რა ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, სოციალურ პოლიტიკას. ბანკის ერთობლივი (მთლიანი) რისკი იზრდება,

თუ ამ ბანკს არ აქვს საკუთარი საკრედიტო პოლიტიკა, ან აქვს დაბალი ხარისხის (ურთიერთსაწინააღმდეგო, არაკონკრეტული) საკრედიტო პოლიტიკა, ან და ვერ შეძლო კონკრეტულ შემსრულებელამდე დაყვანა მისი ძირითადი დებულებები, რაც ეჭვქვეშ აყენებს საკრედიტო პოლიტიკის რეალიზაციის შესაძლებლობას.

კომერციული ბანკის საკრედიტო პოტენციალი განისაზღვრება, როგორც სიდიდე ბანკში მობილიზებული სახსრებისა, მინუს ლიკვიდურობის რეზერვი. კომერციული ბანკის ლიკვიდურობის საერთო რეზერვი, დამოკიდებულია ცენტრალური ბანკის მიერ დაწესებული სავალდებულო რეზერვის ნორმაზე და თვით ბანკის მიერ დამოუკიდებლად განსაზღვრული ლიკვიდურობის რეზერვის დონეზე. ყოველი კომერციული ბანკი ისწრაფვის შექმნას ლიკვიდური სახსრების მინიმალური რეზერვი და უზრუნველყოს მაქსიმალური საკრედიტო პოტენციალი, თავისი ლიკვიდობიდან, საიმედოობიდან, მომგებიანობიდან გამომდინარე.

კომერციული ბანკის საკრედიტო პოტენციალის დონე, თავის მხრივ, განისაზღვრება შემდეგი ფაქტორებით: ბანკში მობილიზებული სახსრების საერთო სიდიდე; დეპოზიტების სტრუქტურა და სტაბილურობა; ცენტრალურ ბანკში სავალდებულო რეზერვების დონე; მიმდინარე რეზერვების გამოყენების რეჟიმი მიმდინარე ლიკვიდობის შენარჩუნებისათვის; ბანკის ვალდებულებების საერთო ჯამი და სტრუქტურა.

საკრედიტო პოტენციალის სახსრების რაოდენობრივი და ხარისხობრივი თანასწორობა პრაქტიკაში ბანკის ლიკვიდობის შენარჩუნების მნიშვნელოვან ფაქტორად ითვლება.

ბანკის კლიენტების შემადგენლობა განსაზღვრავს ბანკის რისკის გამოთვლისა და მისი ხარისხის მეთოდს. წვრილი მსესხებელი საბაზრო ეკონომიკის შემთხვევითობასთან დაკავშირებულ რისკებს უფრო მეტად ექვემდებარება, ვიდრე მსხვილი. ამავე დროს მსხვილი კრედიტები, რომლებიც გაცემულია ერთ მსესხებელზე, ანდა დარგის, რეგიონის ან ქვეყნის მსესხებელთა ჯგუფზე, ხშირად არის საბანკო გაკოტრების მიზეზი.

რისკის განაწილება დროში ითვლება მნიშვნელოვან ფაქტორად საბაზრო ეკონომიკის პირობებში.

აყალიბებენ რა საკრედიტო პოლიტიკას, კომერციულმა ბანკებმა უნდა გაითვალისწინონ დეპოზიტების სტაბილურობა, დეპოზიტების სახეები და მათი ცვლილება. საკრედიტო რისკების შემცირებისათვის მიზანშეწონილია დეპოზიტების სტაბილურობის კოეფიციენტების გამოთვლა, გამოძ-

ეკონომიკური რაზმორგა-ანალიზი, პრობლემები, პერსპექტივები

დინარე მოცემული ბანკის საქმიანობის თავისებურებებიდან და საჭიროა იხელმძღვანელონ მიღებული მონაცემებით დეპოზიტების აქტივებში განთავსებისას. მნიშვნელოვანია ასევე საპროცენტო რისკის გაველენის გათვალისწინება, რომლებიც წარმოიშობა დეპოზიტების ფორმირებისას.

საბანკო ოპერაციების და მომსახურების ბაზრის თანამედროვე მდგომარეობის შეფასებისათვის და მისი პერსპექტივაში განვითარებისათვის საკმარისი არაა მხოლოდ იმ შიდა და გარე ფაქტორების მთლიანობის გამოვლენა, რომლებიც კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკას განსაზღვრავენ. მნიშვნელოვანია აგრეთვე მათ გაველენას ბანკის მუშაობაზე შეფასება მიეცეს. ამიტომ ბანკები ატარებენ ბაზრის მარკეტინგულ კვლევას, რომლებიც საშუალებას იძლევიან შემუშავდეს უფრო მეტად ეკონომიკურად დასაბუთებული პოლიტიკა.

საკრედიტო პოლიტიკის პრინციპები საკრედიტო პროცესის საფუძვლად ითვლებიან. შესაბამისად რაც უფრო სრულად ფლობს მათ ბანკი, მით მისი საქმიანობა ეფექტურია ლიკვიდობისა და შემოსავლიანობის უზრუნველყოფის პოზიციიდან. ანუ სხვაგვარად რომ ვთქვათ, საკრედიტო პოლიტიკის პრინციპებში, იგულისხმება ძირითადი წესები, საწყისი მდგომარეობა მისი შემუშავებისა და პრაქტიკული რეალიზაციისათვის. გამოყოფენ საკრედიტო პოლიტიკის საერთო და სპეციფიკურ პრინციპებს.

საერთო პრინციპებში იგულისხმება ერთიანი პრინციპები ცენტრალური ბანკის სახელმწიფო საკრედიტო პოლიტიკისათვისაც, რომელიც ტარდება მაკროეკონომიკურ დონეზე და ყოველი კონკრეტული კომერციული ბანკის საკრედიტო პოლიტიკისათვის.

საკრედიტო-ფულადი რეგულირების მეთოდების შერჩევა ითვლება გადამწყვეტად, რამდენადაც გამოყენებული ინსტრუმენტები ერთნაირი ეფექტურობით არ გამოირჩევიან. ზოგიერთი მათგანი საჭიროებს სხვა ინსტრუმენტების სავალდებულო დამატებას (შესაბამისად, ერთობლივი გამოყენებით), მაშინ, როცა სხვები მხოლოდ შეიძლება ალტერნატიულეები იყოს (შესაბამისად, მათი ურთიერთგამოყენება გამოირიცხება).

საკრედიტო ფულადი-პოლიტიკის ინსტრუმენტები სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით კლასიფიცირდება. პირველ ყოვლისა, ეკონომიკაზე მონეტარული ზემოქმედების ყველა მეთოდი პირობითად შეიძლება ორ ჯგუფად დაიყოს: პრიორიტეტული დარგების, ეკონომიკის სექტორების ან რეგიონების განვითარებაზე ზემოქმედი სტრუქტურული პოლიტიკა; მთლიანობაში კონიუნქტურაზე ზემოქმედი კონიუნქტურული პოლიტიკა.

რეგულირების მაკროეკონომიკური მეთოდების სისტემაში საკრედიტო-ფულადი პოლიტიკის ორადი ბუნება (გაორება) მდგომარეობს იმაში, რომ ზემოქმედების გაბატონებული სფეროს მიხედვით ის მიეკუთვნება კონიუნქტურული ბუნების ბერკეტებს. ამასთან ერთად ცალკეული დარგების, სექტორების და რეგიონების (მაგალითად, მიზნობრივი კრედიტების გაცემა შეღავათიანი განაკვეთებით) განვითარების სტიმულირების სელექციური ხერხების გამოყენების შემთხვევაში ის ფუნქციონირებს, როგორც სტრუქტურული პოლიტიკის ინსტრუმენტი.

ანსხვავებენ: ინსტრუმენტებს შინაგანი და გარეგანი მიზნების მიღწევისათვის, ეკონომიკური (ირიბი) ზემოქმედების მეთოდებს, რომლებიც მიმართულია საბაზრო მექანიზმების მთლიანობაზე და ადმინისტრაციული (პირდაპირი) ზემოქმედების მეთოდებს, რომლებიც ითვალისწინებენ ამ მთლიანობის შეზღუდვას (შემოფარგვლას); ფასებში ჩარევას (პროცენტის ნორმა და სავალუტო კურსი) და რაოდენობრივ კატეგორიებში ჩარევას. თუმცა მეთოდების კლასიფიკაცია, გამართლებული შემეცნებითი თვალსაზრისით არ პასუხობს საკრედიტო-ფულადი პოლიტიკის რეალიზაციას, რომელიც პრაქტიკაში უფრო რთული ჩნდება. მართლაც, მეთოდების კლასიფიკაცია კონკრეტიზებულ მიზნებთან შედარებით არ შეიძლება იყოს უნივერსალური და დარჩეს ურყევი (მყარი). ინსტრუმენტების შერჩევის საფუძველში დევს „კომპენსაციური რეგულირების“ პრინციპი, რომელიც გულისხმობს ღონისძიებების ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო კომპლექსის გამოყენებას ეკონომიკური კონიუნქტურიდან კრედიტზე ხელმისაწვდომობის გადაადგილების ან გართულების გზით. ეკონომიკის „გადახურების“ პირობებში და ინფლაციური პროცესების განვითარებისას ტარდება „ძველი ფულის“ პოლიტიკა და, პირიქით, „იაფი ფულის“ პოლიტიკას ანუ საკრედიტო ექსპანსიას მიმართავენ კაპიტალდაბანდების და საქმიანი აქტივობის სტიმულირებისათვის. იგულისხმება, რომ პირველ შემთხვევაში მოხდება შეკვეცა, საკრედიტო დაბანდებისა და ფულადი მასის მოცულობის შემცირება, მეორეს დროს კი – გაფართოება. ამგვარად მოხდება ზემოქმედება კონიუნქტურაზე სასურველი მიმართულებით.

საკრედიტო პოლიტიკის ძირითადი ამოცანაა კრედიტის გამოყენების უზრუნველყოფა მისი არსის შესაბამისად. ამრიგად, საკრედიტო პოლიტიკა გამოდის მისი პრინციპების რეალიზაციის ხერხების სახით. ამასთან, საკრედიტო პოლიტიკის ხარისხი განისაზღვრება, პირველ რიგში, მისი განმაპირობებელი პრინციპების შესრულების ხარისხით.

ეკონომიკური თეორიის თანაგედროვე პრობლემები

სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკა-ცხოვრების ღონის ამაღლების უპირველესი საფუძველი

თამარ ქაჯაია

სტუ დოქტორანტი

პოსტსოციალისტური ქვეყნების, მათ შორის საქართველოს ეკონომიკა ეპიცენტრში აღმოჩნდა და საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის სტრატეგიით შექმნილი სისტემური კრიზისიდან გამოსვლის ძიებაშია. საბაზრო ურთიერთობებზე გარდამავალ პერიოდში მრავალი პრობლემა განსხვავებული შინაარსით, ფორმითა და მნიშვნელობით წარმოჩინდა.

საბაზრო სტრუქტურების მოქმედებას, კერძო საკუთრებას, მეცნიერება აღმერთებდა და უხარვეზოდ მიიჩნევდა. რაც შეეხება სოციალისტურ ეკონომიკურ მეცნიერებას, იგი თვლიდა, რომ პროგრესის საფუძველია საზოგადოებრივი, სახელმწიფო საკუთრება. იგი აღიარებდა ცენტრალიზებული დაგეგმვისა და მართვის განსაკუთრებულ როლს. ორივე აღნიშნულ სისტემაში მოიპოვება არგუმენტები იმის დასადასტურებლად, რომ საკუთრების ერთი ფორმის პირობებში სხვადასხვა ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობა ერთმანეთისგან განსხვავდება.

საქართველოს საბჭოთა პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური კატაკლიზმების შედეგების ანალიზმა მოგვცა საფუძველი მნიშვნელოვანი დასკვნისათვის. კერძოდ, საკუთრების არცერთ ფორმას, როგორცაა კერძო, სახელმწიფო და მათი კომბინაციით მრავალი სხვა პოსტსოციალისტურ ქვეყნებში არა აქვს აბსოლუტური ხასიათი. განვითარების პროცესში თითოეული მათგანის როლი იცვლება.

დასტურდება, რომ საზოგადოებრივ პროგრესს განსაზღვრავს არა საკუთრების ფორმა, არამედ ამ ფორმის გამოყენების ეფექტიანობა როგორც მისი შედეგის განაწილების სახელმწიფო მექანიზმის სოციალური საფუძველი. ცნობილია, რომ საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის პერიოდში საკუთრება იღებს მრავალმხრივ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ,

სოციალურ და ფსიქოლოგიურ დატვირთვას და მრავალფეროვანს ხდის ადამიანის დამოკიდებულებას შექმნილი პროდუქტის განაწილების მიმართ.

მაშასადამე, ჩვენ ვთვლით, რომ ქვეყნის ეკონომიკურ პოლიტიკაში კრიტიერიუმად უნდა ჩაითვალოს არა საკუთრების რომელიმე ფორმის ეკონომიკური მდგომარეობა, არამედ საკუთრების რომელიმე ფორმის ეფექტიანად გამოყენება.

კაცობრიობის ისტორიაში სოციალური პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი შემადგენელი ნაწილი ყოველთვის იყო, არის და იქნება მოსახლეობის შემოსავლებისა და ცხოვრების დონის ამაღლება.

ქვეყანაში ეკონომიკური რეფორმების განხორციელებას თან ახლავს მოსახლეობის ცხოვრების პირობების შეცვლა. მისი შეფასება მოითხოვს ახლებურ მიდგომას. ცნობილია, რომ ცხოვრების დონე განსაზღვრავს საზოგადოებაში ადამიანის განვითარებისა და მისი მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების ხარისხს. ცხოვრების დონის კატეგორია სოციალური ეკონომიკის ორგანულ ნაწილად არის აღიარებული. იგი პირდაპირ უკავშირდება ადამიანის მოთხოვნილებებს, შემოსავლების მოხმარებას, ქონებრივ მდგომარეობას, ასაკობრივ სქესობრივ სტრუქტურას და სხვა სოციალურ მაჩვენებლებს, რომლებიც მთლიანად განსაზღვრავენ ცხოვრების დონეს.

ცხოვრების ხარისხის ამაღლების პირობაა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ ეკონომიკის ეფექტიანობა, რომელიც საბაზრო მექანიზმებისა და ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირებით მიიღწევა. მათ შორის არსებული ლოგიკური კავშირი გამოიხატება შემდეგნაირად: ეკონომიკის სოციალური ორიენტაცია – ეფექტიანობა – ცხოვრების (ხარისხი) დონე – ეფექტიანობა.¹

ეკონომიკური რეფორმების განხორციელებას თან ახლავს მოსახლეობის ცხოვრების პირობების მკვეთრად (გაუარესება) შეცვლა. ამიტომ სრულიად ახალი მიდგომაა საჭირო მისი შეფასებისათვის. დღევანდელი ეკონომიკური პოლიტიკა კი გვერდს უვლის ქვეყნის სოციალური მდგომარეობის შეფასების მაჩვენებელთა ისეთ სისტემას, როგორცაა ცხოვრების დონე.

ადამიანის განვითარებისა და მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების

1 ჭითანაუა ნ., თაკალანძე ლ., სოციალური ეკონომიკა, ფორმირება და განვითარება, ნაწ. I, თბ. 2008, გვ. 193.

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ხარისხს განსაზღვრავს ცხოვრების დონე, მაჩვენებელთა გარკვეული სისტემით. ესენია: ჯანმრთელობის მდგომარეობა, კვების პროდუქტების მოხმარების დონე, დასაქმება, განათლების დონე, საცხოვრებელი ბინით უზრუნველყოფა, სოციალური დაცვა და ა.შ. ცხოვრების დონის ანალიზისას გაეროს რეკომენდაციის შესაბამისად მას განიხილავენ სამ მიმართულებაში. პირველი, მომხადარი ცვლილებების შედეგებს ადგენენ მიღწეული დონის ამჟამინდელი და გასული პერიოდის მაჩვენებლების ურთიერთშედარებით; მეორე, მეცნიერულად დასაბუთებულ ნორმებს ადარებენ ცხოვრების მიღწეულ დონეს და ამით განსაზღვრავენ განვითარების მიმართულებებს; მესამე, ამ სფეროში მოცემული ქვეყნის მდგომარეობას სხვა ქვეყნების ანალოგიურ მაჩვენებელთან შედარებით აფასებენ.

“ცხოვრების დონე” თანამედროვე მეცნიერებაში განიხილება, როგორც სოციალური ეკონომიკური კატეგორია. იგი ახასიათებს ადამიანის აუცილებელი ფიზიკური, სულიერი და სოციალური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების დონეს, იგი ცვალებადია და დამოუკიდებელია საზოგადოების მოთხოვნილებების განვითარების მიხედვით. სოციალური მოთხოვნილება ეს არის ცხოვრების დონის განმსაზღვრელი, იგი მარავალმხრივია. აუცილებელი ცხოვრებისეული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების გარეშე საზოგადოებრივი პროგრესი შეუძლებელია და, პირიქით, საზოგადოებრივი პროგრესი არის ცხოვრების დონის ამაღლების აუცილებელი პირობა. ცხოვრების დონეს გვიჩვენებს რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მაჩვენებელთა სისტემა, რომელიც ასახავს საზოგადოების განვითარების მოცემულ ეტაპზე მოსახლეობის ერთ სულზე მატერიალური დოვლათისა და მომსახურების მოხმარების დონესა და ხარისხს. ერთ სულზე იმიტომ ხდება გაანგარიშება, რომ ამა თუ იმ ქვეყანაში საქონლისა და მომსახურების მოცულობა გამოხატული აბსოლუტური მონაცემებით, ვერავითარ რეალურ წარმოდგენას ვერ მოგვცემს მთლიანად მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე.

ბოლო პერიოდში ფართოდ გავრცელდა ლიტერატურაში ტერმინი “ცხოვრების ხარისხი”. თუ ცხოვრების დონე მიუთითებს მოსახლეობის მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებას რაოდენობრივად უზრუნველყოფაზე, ცხოვრების ხარისხი გულისხმობს მიწოდებული მატერიალური და სოციალური ფასეულობების მაღალ ხარისხს და ოპტიმალურ სტრუქტურას.

აქდან დასკვნა, ცხოვრების დონე რაოდენობრივ მხარეს გვიჩვენებს, ცხოვრების ხარისხი – თვისებრივ მხარეს თუ რამდენად უზრუნველყოფილად ცხოვრობენ ადამიანები.

აღსანიშნავია, რომ ცხოვრების ხარისხის მაჩვენებლთა სისტემა დამუშავებულია შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ და პრაქტიკაში გამოიყენება 1992 წლიდან.

ეკონომიკის ზრდის შეფასების ყველაზე საიმედო კრიტერიუმად მიჩნეულია მოსახლეობის ერთ სულზე მთლიანი შიდა პროდუქტის წარმოება. ჩვენი აზრით, გარდამავალი ეტაპის თავისებურებათა გათვალისწინებით ეს მაჩვენებელი უნივერსალურ კრიტერიუმად ვერ გამოდგება, რადგან შეიძლება მთლიანი შიდა პროდუქტი სტაბილურად იზრდებოდეს, მაგრამ ზრდა საგარეო ვალების მომსახურებისათვისაც საკმარისი არ იყოს. ამავე დროს არ არის გამორიცხული ეს მაჩვენებელი დემოგრაფიული სიტუაციის შეფასებაში უშეცდომო არ იყოს.

ამდენად, ერთ სულზე მთლიანი შიდა პროდუქტის წარმოების მაჩვენებელთან ერთად, ჩვენი აზრით, უნდა გამოვიყენოთ ისეთი მაჩვენებლებიც, როგორცაა მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის, განათლებისა და კულტურის განვითარების დონე, ბინით უზრუნველყოფა, დასაქმება, სამუშაო დღის ხანგრძლივობა, სიცოცხლის ხანგრძლივობა.

ამ მაჩვენებლთა კომპლექსური ანალიზი იძლევა საფუძველს სოციალურ-ეკონომიკურ გარდაქმნების ხასიათსა, მაშტაბებსა და მიმართულებების განსაზღვრაზე.

უკანასკნელი წლების ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ დამდახასიათებელ თავისებურებად უნდა მივიჩნიოთ სოციალური დიფერენციაციის გაღრმავება. იგი შეიძლება რამდენიმე მაჩვენებლით შეფასდეს. შემოსავლების სტრუქტურა დეფორმირებულია, რაც ძირითადად ხელფასის ხვედრითი წონის შემცირებითაა გამოწვეული და მიუთითებს, რომ დასაქმების ძირითადმა ფორმამ ფაქტობრივად დაკარგა ადამიანის სიცოცხლისუნარიანობის უზრუნველყოფი მთავარი წყაროს ფუნქცია.¹

განვიხილო პერიოდში მნიშვნელოვნად გაიზარდა მეწარმეობითი შემოსავლებიც. ქვეყანაში ჩამოყალიბდა დაქირავებული შრომის ექსპლოატაციის მკაცრი სისტემა. წარმოების სხვა რესურსებთან შედარებით სამუშაო ძალის ფასი დაბალია, რაც საბოლოოდ მოთხოვნის, დაზოგვის

¹ ჭითანავა ნ., გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები, თბ.1997, გვ.141.

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

დაბალ დონეს განაპირობებს. აქედან გამომდინარე, მცირდება კაპიტალური დაბანდებანი, იკარგება წარმოებისა და შრომის ნაყოფიერების ზრდის საფუძველი, უარესდება ჯანმრთელობა და ა.შ.

მოსახლეობის ცხოვრების დონე მოიცავს მოსახლეობის შემოსავლებს, დანახარჯებს, მოსახლეობის ბუნებრივი და მექანიკური მოძრაობის სფეროს, მოსახლეობის სოციალური დაცვის სისტემას, საპენსიო უზრუნველყოფას, მოსახლეობის საბინაო-კომუნალურ პირობებს, ჯანდაცვას, დასვენებისა და ტურიზმის, განათლებისა და კულტურის, ასევე სამართლებრივ, საბაჟო, საშინაო და საგარეო სავაჭრო სისტემებს და სხვა. აქედან ცხადია, რომ იგი მოიცავს როგორც მატერიალურ სფეროს, ასევე არამატერიალურ სფეროს და განისაზღვრება მთელი რიგი კომპლექსური, სინთეზური და სტატისტიკური მაჩვენებლებით. მხოლოდ ერთი რომელიმე მათგანის გამოკვლევით არ შეიძლება დავახსნათოთ მთლიანობაში ცხოვრების დონე. ამიტომ საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალ პერიოდში მოსახლეობის შემოსავლებისა და ცხოვრების დონის რაოდენობრივი ინდიკატორებით კვლევა, ანუ სტატისტიკური შესწავლა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია.

საქართველო საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი პერიოდის ტიპური ქვეყანაა და დაქირავებული შრომიდან შემოსავლების ხვედრითი წილი უფრო მეტ განსხვავებას უნდა იძლეოდეს, ვიდრე ეს არსებული მონაცემებიდან ჩანს (17,9%-18,7%). საერთო შემოსავლებშიც დაქირავებული შრომიდან მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წილი დაბალია, ჩვენი აზრით ის არანაკლებ 30-35%-მდე უნდა იყოს.

არსებული მონაცემებით თვითდასაქმებიდან მიღებული შემოსავალი დაახლოებით 7%-ით მცირდება, მაგრამ იზრდება სოფლის მეურნეობის პროდუქტების გაყიდვიდან მიღებული შემოსავალი (9,5%-15,2%). უკანასკნელ წლებში განსაკუთრებული ზრდა დაფიქსირდა უცხოეთიდან მიღებული ფულის (0,8%-დან 3,4%-მდე) და ახლობლებისგან მიღებული ფულის რაოდენობა (1,2%-დან 9,4%-მდე), რაც განაპირობებს საქართველოდან გადახვეწილი მოქალაქეების ზრდას. შემცირდა ქონების გაყიდვიდან მიღებული წილი, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ მცირდება მოქალაქეების საკუთრებაში არსებული რესურსები.

აქვე აღვნიშნავთ იმ ფაქტს, რომ შემოსავლების საშუალო მაჩვენებლები ცალკეული ფენებისა და ჯგუფების მიხედვით სრულყოფილად ვერ ახსნათებს ცხოვრების დონეს. აქ იმალება მდიდართა და ღარიბთა

შორის შემოსავლების მიხედვით განსხვავება.

დასავლეთის სტატისტიკაში გამოიყენება სხვადასხვა მეთოდი. მათ შორის ფართო გავრცელება ჰპოვა პარეტო ლორენც ჯინის ცნობილმა მეთოდოლოგიამ; მათ დაადგინეს შემოსავლების დონისა და მათ მიმდებარე რიცხვონობას შორის არსებული უკუდამოკიდებულება. ეს მეთოდიკა ქვეყნის მოსახლეობის 10%-ის ყველაზე მაღალ და დაბალურუნველყოფილთა შემოსავლების შედარებას, ანუ ე.წ. “დეცილური კოეფიციენტი” გაანგარიშების საფუძველი გახდა. ყველაზე მარტივია დეცილური კოეფიციენტის გაანგარიშება, რაც ახასიათებს მოსახლეობის ყველაზე მდიდარი 10%-ის ჯგუფის შემოსავლები რამდენად აღემატება ყველაზე ღარიბ 10%-ის ჯგუფის შემოსავალს. ამ მაჩვენებლის ნაკლია ის, რომ ის წარმოაჩენს უთანაბრობის მხოლოდ ყველაზე ზოგად სურათს და არ ითავლისწინებს შემოსავლების განაწილებას მოსახლეობის “საშუალო” ჯგუფებში.¹

საბაზრო ეკონომიკის სისტემისათვის საერთოდ უცხოა შემოსავლების თანაბარი განაწილება, რადგან მასში ინდივიდუალურ შესაძლებლობათა ხასიათი უშვებს უთანაბრო განაწილებას. საბაზრო ეკონომიკა საერთოდ ვერ იძლევა თანაბარი განაწილების გარანტიას. არსებობს უთანასწორობისა და არათანაბარი განაწილების სხვა კონკრეტული ფაქტორებიც, როგორცაა: 1. ადამიანები, თავიანთი შესაძლებლობიდან გამომდინარე განსხვავდებიან როგორც ფიზიკური, ისე გონებრივი უნარით; 2. განსხვავება განათლებასა და ცოდნის დონეს შორის; 3. შესასრულებელი სამუშაო სიმძიმე; 4. შემოსავლების უთანასწორობის არსებობის პირობა შეიძლება იყოს სასოფლო-სამეურნეო და არასასოფლო-სამეურნეო მოსახლეობას შორის ხელფასებს შორის სხვაობა და ა.შ.²

მოსახლეობის შემოსავლების უთანაბრობის საფუძველზე საქართველოში მოსახლეობის დიდი ნაწილი ცხოვრობს სიღატაკეში, ცხოვრების საშუალო დონეზე ძალიან დაბლა, მცირე ნაწილი კი - საშუალო დონეზე ბევრად მაღალ პირობებში თავიანთი შემოსავლების სიდიდის გამო.

საქართველოს მოსახლეობაში არსებობს ფენა, რომელსაც დაკარგული აქვს თავისი სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების იმედი. მათი მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე სახელმწიფომ დროულად უნდა იზრუნოს.

1 გოგონია რ., “მაკროეკონომიკა”, თბ. 2010, გვ.169.

2 ლემონჯავა პ., აბრალავა ა., ეკონომიკის პრინციპები, თბ. 2011, გვ.322-324.

საქართველოს მოსახლეობის დემოგრაფიული პროცესებისა და შრომითი რესურსების დინამიკის ტენდენციები

ნანა ნადარეიშვილი

ელ, სტუ ასოცირებული პროფესორი

ნონა დანელია,

სტუ დოქტორანტი

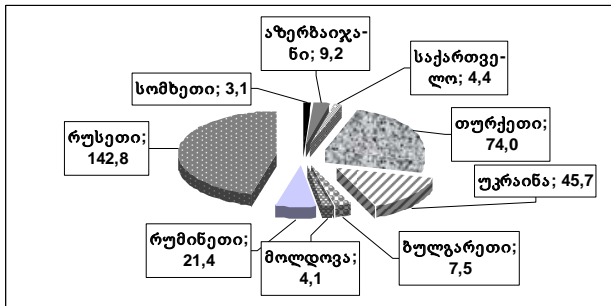
მსოფლიოს მოსახლეობამ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მონაცემებით 2011 წელს 6,987 მილიარდ ადამიანს მიაღწია. ექსპერტები ვარაუდობენ, რომ ოცი საუკუნის წინ მსოფლიოში დაახლოებით 150-დან 250 მილიონამდე ადამიანი ცხოვრობდა. აქედან გამომდინარე, ჩვენს პლანეტაზე მცხოვრებ ადამიანთა რაოდენობა უკანასკნელი 2000 წლის განმავლობაში თითქმის 28-ჯერ გაიზარდა. მაგრამ სხვადასხვა ქვეყნებში მოსახლეობისა და შრომითი რესურსების დინამიკა ძალზე განსხვავებული და არათანაბარია.

ზოგ ქვეყანაში მოსახლეობისა და შრომითი რესურსების სიჭარბეა, ზოგან კი პირიქით – სამუშაო ძალის ნაკლებობაა.

მოსახლეობის რაოდენობის მხრივ თუ საქართველოს შევადარებთ შავი ზღვისა და სამხრეთ კავკასიის რეგიონის ქვეყნებს, აღმოჩნდება, რომ ჩვენ მხოლოდ სომხეთსა და მოლდოვას ვუსწრებთ (იხ. დიაგრამა №1).

დიაგრამა №1

შავი ზღვის რეგიონის და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების მოსახლეობის რაოდენობა 2011 წლისთვის (მლნ. ადამიანი)

საქართველოს მოსახლეობა ყველაზე მრავალრიცხოვანი 1992 წელს იყო და შეადგენდა 5467 ათას ადამიანს (5,5 მილიონ ადამიანს).

გასულ საუკუნის 90-იან წლებში პოლიტიკურ და სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესების რევოლუციური ცვლილებები, 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს სამხედრო-საომარი დაპირისპირება უარყოფითად აისახა დემოგრაფიულ პროცესებზე, რამაც თავის მხრივ თანდათანობით შეამცირა ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობა: 1995წ იყო 5062 ათასი, 2000წ – 4672 ათასი, 2010წ – 4436 ათასი ადამიანი.

1992-2010 წლებში მოსახლეობის რაოდენობის 18,9%-თ შემცირების მიზეზი იყო ძირძველი ტერიტორიების დაკარგვა, მოსახლეობის აქტიური ემიგრაცია და ბუნებრივი კლება. ქვემოთ მოტანილი ბუნებრივი მოძრაობის საშუალო წლიური აბსოლუტური და შეფარდებითი მაჩვენებლები (იხ. ცხრილი 1) ასახავენ დემოგრაფიული სიტუაციის მდგომარეობას უკანასკნელი ათწლეულების მანძილზე.

ცხრილი 1

საქართველოს მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის საშუალო წლიური მაჩვენებლები¹.

	1981-1990წწ		1991-2000წწ		2001-2005წწ		2006-2010წწ	
	ათასი ადამიანი	%	ათასი ადამიანი	%	ათასი ადამიანი	%	ათასი ადამიანი	%
ცოცხლად დაბადებული	92,8	17,5	59,5	12,2	47,3	10,9	55,9	12,7
გარდაცვლილი	47,5	8,9	50,2	10,4	45,6	10,5	44,2	10,0
ბუნებრივი მატება	45,3	8,6	9,3	1,8	1,7	0,4	11,7	2,7

ცხრილიდან ჩანს, რომ საქართველოში დემოგრაფიული სიტუაცია საგრძნობლად გაუარესდა 1991-2000წლებში; ამ პერიოდში შობადობის შემცირებისა და სიკვდილიანობის მომატების შედეგად ბუნებრივი მატების საერთო კოეფიციენტმა საშუალოდ, წლიურად შეადგინა 1,8 პრომილე. აღნიშნული პროცესების შემდგომში გარღმავებით, მომდევნო 2001-2005 წლებში ბუნებრივი მატების მაჩვენებელი კიდევ უფრო მეტად შემცირდა და შეადგინა 0,4 პრომილე, რამაც ხელი შეუწყო

¹ ცხრილი შედგენილია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური მასალების საფუძველზე.

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

მოსახლეობის რაოდენობის გარკვეულ სტაგნაციას.

XXI საუკუნის დასაწყისის დემოგრაფიული სიტუაცია იყო უძველესი და მისი შესაბამისი დემოგრაფიული, სოციალური და ეკონომიკური (მაგ. შრომითი რესურსების შემცირება) შედეგები გამოვლინდება უკვე ორი ათეული წლის შემდეგ.

გარკვეული ოპტიმიზმის საფუძველს იძლევა უკანასკნელი წლების დემოგრაფიული მაჩვენებლები. 2006-2011 წლებში ბუნებრივმა მატებამ 2001-2005 წლებთან შედარებით მოიმატა 2,3 პუნქტით და შეადგინა საშუალოდ, წლიურად 2,7 პრომილე. სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გარკვეულმა გაუმჯობესებამ, მართმადიდებლური მრწამსის გარდამავებამ ბევრ ოჯახში გააღვივა მესამე და მომდევნო ბავშვის ყოლის სურვილი, რამაც აამალა შობადობის დონე. სიკვდილიანობის დონე უმნიშვნელოდ შეიცვალა. აბსოლუტური მაჩვენებლების შემცირების მიუხედავად მოკვდაობის კოეფიციენტს თითქმის არ განუცდია ცვლილება, რაც მის სტაბილურობაზე მეტყველებს. საგულისხმოა, რომ ბოლო წლებში აღირიცხა 1 წლამდე ბავშვების მოკვდაობის შემცირება (11,2 პრომილე). ასეთი დაბალი მაჩვენებელი არ დაფიქსირებულა ბოლო 20 წლის მანძილზე.

ცხრილი №2

დემოგრაფიული მაჩვენებლები რეგიონების მიხედვით 2010წლისთვის.

რეგიონები	დაბადება	გარდაცვალება	ბუნებრივი მატება	ქორწინება	განქორწინება
საქართველო	62585	47864	14721	34675	4726
აჭარის ა.რ.	6293	3217	3076	3478	309
ქ. თბილისი	16212	11645	4567	8333	2242
გურია	1971	1767	204	1097	86
იმერეთი	10041	8726	1315	5362	580
კახეთი	5348	5082	266	2453	300
მცხეთა-მთიანეთი	1425	1366	59	704	109
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	490	916	-426	308	18
სამეგრელო-ზე. სვანეთი	5969	5325	644	3507	324
სამცხე-ჯავახეთი	2706	2184	522	1468	110
ქვემო ქართლი	7230	4032	3198	5342	394
შიდა ქართლი	4900	3604	1296	2625	254

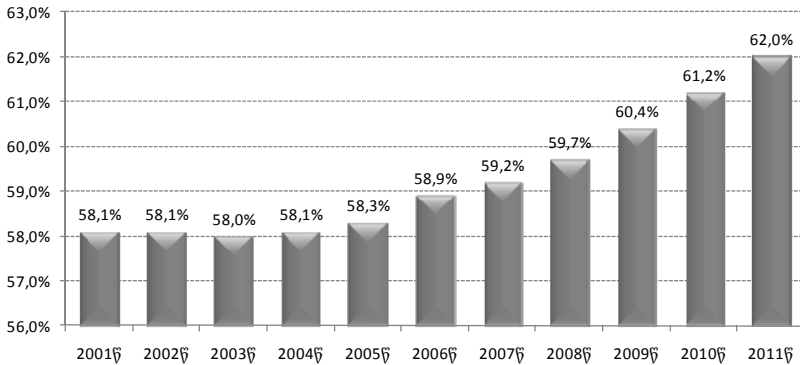
უკანასკნელი მონაცემებით რეგიონებს შორის (იხ. ცხრილი №2) ყველაზე მაღალი ბუნებრივი მატება დაფიქსირდა ქ. თბილისში (4,567 ადამიანი). მხოლოდ რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში აღინიშნა ბუნებრივი კლება (-426 ადამიანი).

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოსთვის საჭიროა ოპტიმალური დემოგრაფიული პოლიტიკის შემუშავება, რომელიც ხელს შეუწყობს დემოგრაფიული ვითარების გაუმჯობესებას.

საქართველოს მოსახლეობაში ძირითადი შრომისუნარი ასაკის (20-65წელი) კონტინენტის ხვედრითი წილის დინამიკა წლების მიხედვით ზრდის ტენდენციით ხასიათდება¹ (იხ. დიაგრამა №2), რაც დაკავშირებულია XX საუკუნის მეორე ნახევარში მოსახლეობის შედარებით მაღალ ბუნებრივ მატებასთან. დემოგრაფიული პოლიტიკის მიზანი უნდა იყოს მოსახლეობის აღწარმოების პროცესებზე ზემოქმედების მეშვეობით მოსახლეობის რაოდენობის გაზრდა ბუნებრივი მატების საშუალებით, რათა უკვე 20-25 წლის შემდეგ ქვეყანაში შრომითი კონტინენტის ნაკლებობა არ წარმოიშვას. თუ არ განხორციელდა სახელმწიფოს მხრიდან აქტიური დემოგრაფიული პოლიტიკა, უკვე ორი ათწლეულის შემდეგ, ჩვენს ქვეყანაში შეიქმნება ადგილობრივი შრომითი კონტინენტის დეფიციტი.

დიაგრამა №2

შრომისუნარიანი ასაკის კონტინენტის ხვედრითი წილი მთელს მოსახლეობაში (მიმდინარე შეფასებით)

1 www.geostat.ge

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

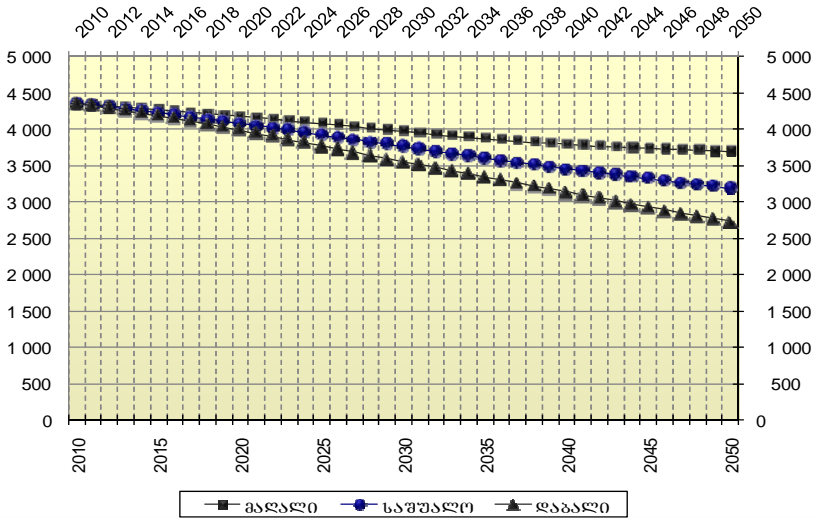
საერთოდ, დემოგრაფიული პოლიტიკის განხორციელება ნებისმიერი სახელმწიფოსთვის წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფუნქციას, სადაც ჩართულნი უნდა იყვნენ არასამთავრობო ორგანიზაციებიც. მაგრამ, რით უნდა დაიწყოს დემოგრაფიული პოლიტიკა? ჩვენი აზრით, საჭიროა უტყუარ სტატისტიკურ მასალებზე დაფუძნებული დემოგრაფიული რეალობის დიაგნოსტიკა, მოსახლეობის დინამიკის პროგნოზირება, დემოგრაფიული სიტუაციის გასაუმჯობესებლად საჭირო რეკომენდაციებისა და გასატარებელი ღონისძიებების შემუშავება, საბოლოოდ კი, დემოგრაფიული პოლიტიკის განხორციელებაზე მკაცრი მონიტორინგის დაწესება. აი ეს არის, ის მარტივი ალგორითმი, რაც განაპირობებს ჩვენს ქვეყანაში დემოგრაფიულ პოლიტიკას.

რაც შეეხება დემოგრაფიულ პროგნოზს, უნდა აღინიშნოს, რომ გრძელვადიან პროგნოზებს ეკონომიკური საჭიროებებისთვის აკეთებს მსოფლიოს მრავალი ორგანიზაცია და ქვეყანა. აღნიშნული პროგნოზები ძირითადად გათვალისწინებულია მაკროეკონომიკური პარამეტრების გასაანგარიშებლად (მაგ. მშპ ერთ სულ მოსახლეზე და ა.შ) და სტრატეგიული დაგეგმვისათვის. დღეს დემოგრაფიული პროგნოზისთვის არსებობს კომპიუტერული პროგრამული უზრუნველყოფები რომლებიც მეცნიერებს უადვილებენ ანალიზს და ეხმარებიან მოდელირების გზით გარკვეული საპროგნოზო სცენარების შემუშავებაში. ქვემოთ მოცემულია საქართველოს მოსახლეობის დინამიკის საპროგნოზო მაჩვენებლები (იხ. დიაგრამა №3. გვ 34.) სამ ვარიანტად (დაბალი, საშუალო და მაღალი) რომელიც ჩვენს მიერ გამოთვლილია პროგრამა PASEX-ში.

აღნიშნული დიაგრამიდან ჩანს, რომ საქართველოს მოსახლეობის ბუნებრივი მატება საშუალო ვარიანტით 2050 წლისთვის 3 186 ათასი, ხოლო პესიმისტური ვარიანტით 2 770 კაცი იქნება. 2020 წლისთვის საშუალო ვარიანტით ჩვენს ქვეყანაში ნავარაუდევია 4 049 ათასი, ხოლო 2030 წლისთვის 3 760 ათასი კაცი. გაანგარიშება აჩვენებს, რომ საშუალო ვარიანტის მიხედვით, მოსახლეობის ბუნებრივმა კლებამ შეიძლება მიაღწიოს 40 000 კაცს წელიწადში.

მომავალში, ეკონომიკის ზრდის პარალელურად, უფრო იჩენს თავს ადგილობრივი შრომითი რესურსების მწვავე ნაკლებობის პრობლემა. სამწუხაროდ, გლობალური პროცესების ტენდენციებიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ მკვიდრი მოსახლეობის განვითარების პერსპექტივები და საჭიროება, ამ ტენდენციებში ნაკლებად იკვეთება. ამდენად,

საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნების პროგნოზი 2050 წლამდე
(ათასი კაცი)

ჩვენს ქვეყანაში შრომითი რესურსების ნაკლებობას აუცილებლად მოჰყვება მეტად საშიში, არასასურველი იმიგრაციული პროცესები. ამ პროცესს, მცირერიცხოვანი ერისთვის, თან სდევს იდენტურობის პრობლემა, კულტურისათვის დამახასიათებელი ფასეულობათა სისტემის დეფორმაცია, სულიერი ცხოვრების თანდათანობითი ჩანაცვლება სხვა კულტურით, რელიგიური აღმსრულებლობითა და ცხოვრების წესით.

ამიტომ, რაც შეიძლება მალე უნდა გატარდეს სახელმწიფოს მხრიდან აქტიური დემოგრაფიული პოლიტიკა მოსახლეობის ბუნებრივი კვლავწარმოების გაზრდისთვის. თუმცა აქვე უნდა ითქვას, რომ მისი გატარების შემთხვევაშიც კი, სასურველ შედეგს მხოლოდ საკმაოდ დროის შემდეგ მივაღწევთ, რადგან, დემოგრაფიული პროცესები მყისიერ ცვლილებას თითქმის არ განიცდიან. დავვიანების შემთხვევაში, უარყოფითი დემოგრაფიული სიტუაციის დაძლევა, რა რაოდენობის სახსრებიც არ უნდა გავიღოთ, შეუძლებელი იქნება. საქართველოს ხვალისდელი დღე დამოკიდებულია დღეს დაბადებული ბავშვების რაოდენობასა და აღზრდის ხარისხზე.

ინოვაცია - საინფორმაციო საზოგადოებაზე გაღასვლის გარდაუვალი პირობა

ეკა თადეუმაძე

სტუ დოქტორანტი

გიორგი მახარობლიშვილი

სტუ დოქტორანტი

მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრიდან, ეკონომიკური სისტემების განვითარებამ ტრანსფორმირება განიცადა, რაც ინფორმაციული საზოგადოების ჩამოყალიბებამ განაპირობა.

საინფორმაციო ეკონომიკის ჩამოყალიბება შეუძლებელია საინფორმაციო ბაზრის განვითარების გარეშე, რომელზე დაფუძნებითაც შესაძლებელია ეკონომიკის სხვა სფეროებში ინოვაციების დანერგვა. ვიდრე ინოვაციური პორცესის არსს შევისწავლით, უნდა განვსაზღვროთ ტერმინი — ინოვაცია.

ინოვაცია ეკონომიკურ ლიტერატურაში შემდეგნაირად განიმარტება: ინოვაცია არის იდეა ან პროდუქტი, რომელიც მომხმარებლის მიერ აღიქმება სიახლედ. თუმცა ეს არის სუბიექტური განმარტება, ვინაიდან ეყრდნობა ცალკეული ადამიანების აზროვნებას.

თუ ინოვაციას განვსაზღვრავთ მომხმარებლისაგან განსხვავებული კრიტერიუმებით, მაშინ შეიძლება ჩაითვალოს, რომ იდეები ან პროდუქტები ხარისხობრივად განსხვავდება აქამდე არსებული პროდუქტებისაგან.

თუმცა არც ეს განსაზღვრებაა სრულყოფილი. ვინაიდან ბოლომდე არ არის გარკვეული, რით განისაზღვრება და იზომება ცვლილებების ხარისხობრივი მახასითებლები.

ინოვაციის კლასიფიკაციის ერთ-ერთი სისტემა დაფუძნებულია სოციალური ჯგუფების ქცევებზე. ეს სისტემა შემოგვთავაზა ტ. რობერტსონმა და ფართოთ გამოიყენება მარკეტინგში. ამ კლასიფიკაციის თანახმად ინოვაცია იყოფა უწყვეტად, დინამიურ უწყვეტად და წყვეტილად (4).

უწყვეტი ინოვაცია — ეს არის არსებული პროდუქტების მოდიფიკაცია და არა ახალი საქონელი. ამ სისტემის ამუშავების დროს ინგრევა ძველი ეკონომიკური სუბიექტების ქცევა.

დინამიური უწყვეტი ინოვაცია ეს არის ახალი საქონლის შექმნა ან უკვე არსებული პროდუქტის ვარიაცია, რომელშიც არ იცვლება არსებული სქემები მარკეტინგული კუთხით.

წვეტილი ინოვაციები განსაზღვრავს აბსოლუტურად ახალი საქონლის შექმნას, რომელიც მთლიანად ცვლის მომხმარებლის ქცევას ბაზარზე.

აქედან გამომდინარე, ხარისხობრივად ახალი მომსახურება შესაძლოა ზემოჩამოთვლილი კლასიფიკაციიდან რომელიმე გახდეს.

დაუბრუნდეთ ისევ შუშპეტერს, რომელმაც ყველაზე ღრმად შეისწავლა ინოვაციის თემა. იგი ინოვაციას შემდეგნაირად განსაზღვრავდა: ინოვაცია არის საგანთა წარმოების ისტორიული და გარდაუვალი ცვლილებების პროცესი (2). იგი გამოყოფს 5 განსხვავებულ კომბინაციას ამ კუთხით:

- მომხმარებლისთვის ახალი პროდუქტის წარმოება ან მომსახურება, რომელზეც მწარმოებელია ორიენტირებული;
- ახალი წარმოების მეთოდის დანერგვა მრეწველობაში ან ვაჭრობაში;
- პროდუქციისთვის ახალი ბაზრის მოპოვება ან შექმნა;
- ნედლეულის ახალი წყაროს მოპოვება;
- ახალი წარმოების ორგანიზება.

ამავდროულად შუშპეტერი აფართოებს ინოვაციის განსაზღვრებას იმ ფაქტის აღიარებით, რომ ინოვაცია შესაძლოა არა მხოლოდ წარმოებისა და მართვის სფეროში, არამედ გაცვლისა და გავრცელების სფეროშიც დაინერგოს.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ინოვაციად ხშირად ახალ კონკრეტულ პროდუქტსაც მიიჩნევენ, რომელშიც ახალი მეცნიერული ინფორმაცია თავმოყრილი.

ინოვაციაზე ამ შეხედულებას ამყარებს ფორმულა, რომლის მიხედვით ინოვაცია ეს არის იდეების ტრანსფორმაცია, როგორც საბაზრო პროდუქტი ან მომსახურება, როგორც ახალი ან გაუმჯობესებული საწარმოო პროცესი. ამგვარად, ინოვაციის ობიექტი არის სამეცნიერო-კვლევითი მოღვაწეობის შედეგები (5).

ინოვაციური მომსახურების ობიექტი არის სამეცნიერო-კვლევითი მოღვაწეობის შედეგად მიღებული სამეცნიერო ინფორმაცია, ან ორიგინალური პროდუქტი, რომელშიც განხორციელებულია ეს ინფორმაცია

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

თავის წარმოების ყველა ეტაპზე. იგი უკვე ჩაშვებულია ექსპლუატაციაში, მაგრამ არ არის მასობრივი გამოყენების საგანი.

ეს განსაზღვრება გვაძლევს საფუძველს, რომ ესა თუ ის კვლევის შედეგი საინჟინერო მივიჩნიოთ.

ინოვაციისა და ინფრასტრუქტურის შერწყმას მივყავართ ეკონომიკური ზრდის ტემპების დაჩქარებისკენ, შესაბამისად, ცხოვრების დონის ამაღლებისკენ. გარეგნულად ცხოვრების დონის ამაღლება გამოიყურება, როგორც ტექნოლოგიების ეფექტურად გამოყენების შედეგი (5).

ტრადიციულად ინოვაციას აღიქვამენ, როგორც ტალღისებურ ცვლილებას, მაგრამ უკანასკნელი 200 წლის მანძილზე, მხოლოდ 4 ასეთი ინოვაციური ტალღა იყო, რომელმაც ზეგავლენა იქონია საზოგადოებასა და ეკონომიკაზე.

პირველი ინოვაციური ტალღა: მე-18 საუკუნის 80-იანი წლებიდან მე-19 საუკუნის 40-იანი წლები. ამ პერიოდში ინგლისში სამრეწველო რევოლუცია მოხდა, რასაც ორთქლის ენერჯის გამოყენება დაედო საფუძველად.

მეორე ინოვაციური ტალღა: მე-19 საუკუნის 50-90-იანი წლები. ეს პერიოდი არის რკინის განვითარების ეპოქა.

მესამე ინოვაციური ტალღა: მე-20 საუკუნის პირველი ნახევარი, როდესაც ელექტროენერჯია და ავტომანქანების გამოყენება დაიწყო.

მეოთხე ინოვაციური ტალღა: არის თანამედროვე ეპოქა ატომური ენერჯეტიკის გამოყენებისა და ახალი ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენების ეპოქა. მეოთხე ტალღის პრინციპული მნიშვნელობაა სისწრაფე. ამ ინოვაციურმა ტალღამ თვითგანვითარება ძალიან სწრაფად მოახერხა.

თანამედროვე სატელეკომუნიკაციო ტექნოლოგიების სიმრავლემ, თუნდაც არასრულყოფილმა ტექნოლოგიამ, ავტომატურად დააჩქარა ინოვაციური ციკლი. ეს საშუალებას იძლევა, უდიდესი რაოდენობისა და სიდიდის ინფორმაცია მცირე დროში გადაამუშავდეს ახალი მომსახურებისა და საქონლის შესაქმნელად.

ერთი ინოვაცია და ტექნოლოგია წარმოქმნის სხვა, უფრო მასიურ, ახალ ინოვაციას და ტექნოლოგიებს, თუ შენარჩუნდება ეს კონკურენცია და ინფრასტრუქტურა, რომელიც ხელს უწყობს ამ განვითარებას. მიმდინარე ტექნოლოგიური ცვლილებები აღარ იქნება მკაცრად დამოკიდებული ერთ ტექნოლოგიურ სისტემაზე და გახდება პროცესი უწყვეტი და უსაზღვრო.

მაგრამ არსებობს შანსი, რომ ეს პროცესი შეჩერდეს, რადგან მონოპოლისტური კონკურენცია ბაზებს დროებით მონოპოლიას, რომელიც ჯანსაღ კონკურენტულ გარემოზე ძლიერია და მას აფერხებს. თუ ეს მონოპოლია მუდმივი გახდება და საშუალებას მისცემს მონოპოლისტებს მუდმივი მოგება მოუტანოს, იგი აღარ განვითარდება. ანუ ინოვაცია არ დაინერგება, გაქრება საინფორმაციო საზოგადოების ყველაზე გლობალური საფუძველი.

შემცენებით-ინოვაციური ციკლის ფუნქციონირება ინფორმაციული კაპიტალის დაბანდების ხარჯზე ხდება. ფუნქციონირების პროცესში კაპიტალი აწარმოებს საქონელსა და მომსახურებას, რისთვისაც გამოიყენებს სხვადასხვა რესურსებს. საქონლისა და მომსახურების წარმოება თუ აკმაყოფილებს გადახდისუნარიან მომხმარებელს და მისი რეალიზება ხდება სასაქონლო ბაზარზე, მაშინ მას მოაქვს მფლობელისთვის მოგება. რაც უფრო დიდია მოგება, მით უფრო ეფექტურია კაპიტალის ფუნქციონირება.

თუმცა ეს არ არის კაპიტალის ფუნქციონირების სრული განსაზღვრება. ბაზარი მუდმივად ცვალებადია, ძნელად პროგრნოზირებადი, ამიტომ თუ კაპიტალს მოგება მოაქვს, კონკრეტულ დროს, შესაძლოა, მომავალში არამომგებიანი გახდეს. კაპიტალი ეფექტურია თუ მისი მომგებიანობა მყარია და ვრცელდება მომავალზე. იმისთვის, რომ კაპიტალმა მოგება დიდი ხნით შეინარჩუნოს, მნიშვნელოვანი ნაწილის ინვესტირება ისევ კაპიტალში უნდა მოხდეს. ინვესტიციის დიდი ნაწილი ხმარდება ინოვაციის დაფინანსებას, რომელიც კაპიტალის ფუნქციონირების გაუმჯობესებისკენაა მიმართული.

ამ პროცესში მთავარია მომხმარებელს სურვილი ქონდეს, რომ პროდუქციაში გადაიხადოს თანხა. მომხმარებელს უნდა ქონდეს არჩევანის საშუალება, რათა კაპიტალმა აწარმოოს საქონელი და მომსახურება. კაპიტალმა უნდა დააკმაყოფილოს მომხმარებლის მოთხოვნები. ამასთანავე, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მომხმარებლის გემოვნების და დაკმაყოფილების მეთოდები და ხერხები ცვალებადია.

ამგვარად, შეუძლებელია გამოვიკვლიოთ ინფორმაციული ეკონომიკა ინფორმაციული პროდუქტებისა და მომსახურების ბაზრის გარეშე, როგორც საზოგადოებრივ ინფორმაციული კაპიტალის მიკრო და მაკრო დონე, ასევე სახელმწიფოს როლი საინფორმაციო ბაზრის განვითარებაში. თუ შევაჯამებთ ამ კვლევას, მივალთ დასკვნამდე, რომ შემცენებითი

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ინოვაციური წარმოების ციკლი არის ეკონომიკის მთავარი მამოძრავებელი ძალა, რომელიც შემდგომში ხდება განვითარებული ინფორმაციული ბაზარი. აქედან გამომდინარე, ინოვაცია არის ეკონომიკური განვითარების მთავარი საფუძველი.

ამ კვლევის შედეგად შეგვიძლია ჩამოვყალიბოთ ინოვაციური პროცესის განვითარების რამდენიმე პრინციპული თავისებურება და ტენდენცია:

- კვლევა და ნაშრომები არ არის ინოვაციის ერთადერთი წყარო. ბაზრის შესწავლა, კონკურენტებისა და პარტნიორების გამოცდილება და ა.შ. ხშირად ინოვაციური ინფორმაციის წყარო ხდება;
- ინოვაცია არ არის პრეროგატიული გამონაკლისი ეკონომიკური სამეცნიერო სექტორებისა. ინოვაციური აქტივობა მნიშვნელოვანია და ხორციელდება მრეწველობის ყველა დარგში, მომსახურების სფეროში და სახელმწიფო ეკონომიკის სექტორში, რომელშიც სახელმწიფო მართვის ორგანოებია ჩართული;
- კონკურენტუნარიანობის სტიმულირება ბაზარზე უზრუნველყოფს ინოვაციების ზრდას;
- ინოვაციური პროცესები გადაიქცევიან გლობალურებად;
- ინფორმაციულ კაპიტალს ფლობს ყველა კორპორაცია, მიხედუბა იმისა თუ რომელ სფეროში მოღვაწეობს ის;
- ინფორმაციული კაპიტალი არსებობს არა მარტო კორპორატიულ დონეზე არამედ ინდივიდუალურ და საზოგადოებრივ დონეებზე.

ინოვაციების გამოჩენას და მათ წარმატებით დანერგვას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ინფორმაციული საზოგადოების განვითარებისთვის, ვინაიდან ეკონომიკაში იბადება ახალი საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობები, ხოლო თვითონ ბაზარი არის ინოვაციის წყარო. შესაბამისად, არ შეიძლება ახალი საზოგადოება განვიხილოთ ინფორმაციული ბაზრის, პორტუქტებისა და მომსახურების გარეშე.

კვლევის საფუძველზე შეგვიძლია ჩამოვყალიბოთ ინოვაციური პროცესების ტენდენციები და თავისებურებები, საინფორმაციო ბაზრის ჩამოყალიბების პირობებში.

შრომები და კვლევები არ არის ერთადერთი წყარო ინოვაციისთვის. ბაზრის შესწავლა, კონკურენტებისა და პარტნიორების გამოცდილება

ხშირად ინოვაციური ინფორმაციის საფუძველი ხდება. ინოვაციური აქტივობა მნიშვნელოვანია და ხორციელდება მრეწველობის ყველა დარგში, მომსახურების სფეროში, სახელმწიფო ეკონომიკის განვითარებასა თუ სახელმწიფო სტრუქტურებში. ინოვაციური იდეების განვითარებას ხელს უწყობს კონკურენტუნარიანი გარემო. ინოვაციური პროცესები სულ უფრო გლობალური ხდება.

გამოყენებული ლიტერატურის ნუსხა

Белл Д. Социальные рамки информационного общества. Новая технологическая волна на Западе.- М. Прогресс 1986.-С.330-342.

Габитов А.Ф. Институты национальной инновационной системы / Иновации/-2005-№1

Иванова Н.И. Наука в национальных инновационных системах/ Иновации/-2005-№3

Мижинский М.Ю. Меры государственно-правового стимулирования инноваций: правовой опыт Европейского Союза/ Иновации/-2005-№3

Raymond McLeod, Jr. Management Information Systems: A study of computer-based informational systems. — Washington.: Simon & Shuster Custom Publishing, 1998.-655 p.

საქართველო და ეკონომიკური კრიზისი

ირაკლი გვეგშიძე

სტუდენტორანტი

ეკონომიკური კრიზისის დამახასიათებელი პირველი ნიშანია, როდესაც მთლიანი შიდა პროდუქტი ეცემა. საერთოდ, კრიზისის განმსაზღვრელი რამდენიმე ინდიკატორი არსებობს: უმუშევართა მაღალი დონე, საბანკო სესხების და კრედიტების გადაუხდელობა, ინვესტირების შემცირება. ამ ინდიკატორების გაუარესების შემთხვევაში, თავისუფლად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ კრიზისი დაწყებულია.

რეცესია თავისი არსით არის კრიზისის მთავარი სტადია, ანუ რეცესია ეკონომიკის ენაზე იგივე კრიზისია. რეცესია არის ისეთი სიტუაცია, როდესაც ქვეყნის ეკონომიკაში გამოცოცხლების ნიშან-წყალი არ ჩანს.¹

საქართველოში ეკონომიკა ღრმა რეცესიაშია და კრიზისისკენ მიემართება. ეს ბიზნესის ყველა სეგმენტზე მეტ ნაკლები პროპორციითაა ასახული. შემცირებულია მოსახლეობის გადახდისუნარიანობა, რაც, თავის მხრივ, იწვევს მოხმარების და ეკონომიკური აქტივობის შემცირებას. ექსპორტ-იმპორტის მოცულობა 30-40%-ითაა შემცირებული. გასული წლის ანალოგიურ პერიოდთან შედარებით გაორმაგებულია იმ ადამიანების რიცხვი, რომლებიც ვერ იხდიან საბანკო კრედიტებს. ასევე გაზრდილია უმუშევრობა, შემცირებულია საარსებო მინიმუმი, წლის ბოლომდე კი ოფიციალური მონაცემებით ეკონომიკა 1,5%-ით შემცირდება. შეჩერებულია ინვესტიციები და უცხოეთიდან ფულადი გადმორიცხვები, რაც წლების მანძილზე აბალანსებდა ნეგატიურ ტენდენციებს ეკონომიკაში. საქართველოს ეროვნული ბანკის მონაცემებით, 2010 წლის ნოემბერში ქვეყანაში შემოსული ფულადი გზავნილების ნაკადების მოცულობამ 75 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა, რაც 4.4 მლნ აშშ დოლარით, ანუ 5.6 პროცენტით ჩამორჩება ოქტომბრის მონაცემს. ძირითადად, რუსეთიდან ფულადი ნაკადების კლებამ გამოიწვია 3.2 მლნ აშშ დოლარით, ანუ 7.5 პროცენტით ფულადი გზავნილების მოცულობის შემცირება. ფულადი გზავნილები შემცირდა: უკრაინიდან, იტალიიდან და თურქეთიდანაც - თითოეულიდან 0.3 მლნ აშშ დოლარით,

¹ გრეგორი მენქიუ- ეკონომიკის პრინციპები. თბილისი, დიოგენე, 2000 წ. გვ. 579.

ანუ 4, 8.3 და 13 პროცენტით. სახარბიელო მდგომარეობა არც სხვა ქვეყნიბიდან წამოსულ ნაკადებში იკვეთება. უცხოური გადმორიცხვები ყველა ქვეყნიბიდან შემცირდა. უცხოეთიდან საქართველოში ფულადი გზავნილების 89.4 პროცენტი 8 უმსხვილეს დონორ ქვეყანაზე მოდის. ყველა ეს მაჩვენებელი ცხადყოფს, რომ ქვეყნის ეკონომიკა კრიზისისკენ მიემართება და საჭიროებს ფინანსურ ინექციებს.¹

ცენტრალური ბანკის ფულადი ინფლაცია და ნაწილობრივი რეზერვირების პრინციპით მოქმედი საბანკო სისტემის საკრედიტო ექსპანსია, რასაც უცხოური სუბსიდიების (ე.წ. დახმარების) ხარჯზე სახელმწიფო ბიუჯეტის ხარჯვითი ნაწილის ზრდაც ერთვის თან, იწვევს სარგებლის განაკვეთის ხელოვნურ შემცირებას და ეკონომიკის ხელოვნურ გამოცოცხლებას, რაც ქმნის ილუზიას, რომ ქვეყანაში იმაზე მეტი რესურსებია, ვიდრე სინამდვილეშია. შესაბამისად, ადამიანები ზედმეტად ოპტიმისტურად უყურებენ მომავალს და იწყებენ წარმოების გაფართოებას, რასაც ფასებისა და ხელფასების ზრდა, დასაქმებულთა რიცხვისა და ნომინალური შემოსავლების მატება სდევს თან. მაგრამ ბევრი ფული არ ნიშნავს ბევრ რესურსს. ცენტრალურ ბანკს შეუძლია ბეჭდოს ქალაქის არაუზრუნველყოფილი ფული, მაგრამ რეალური რესურსების წარმოება დროს მოითხოვს. თუ ინვესტიციები ეყრდნობა არა შესაბამის დანაზოგებს, არამედ საკრედიტო „ბუშტებს“, მაშინ ამას არსებული რესურსების ზე-ინტენსიური მოხმარება და „გამოფიტვა“ ახლავს თან. გარკვეულ ეტაპზე აღმოჩნდება, რომ ინვესტიციები ჩადებულია პროექტებში, რომელთა დასამთავრებლად არ არსებობს სათანადო რესურსები, შესაბამისად, ვალდებულებები მეტია, ვიდრე მათ გასასტუმრებლად არსებული რეალური რესურსები. დგება კრიზისი, ანუ ვითარების გააზრებისა და სამეურნეო ურთიერთობების რესტრუქტურისაციის ეტაპი.

ქვეყნის სახელმწიფო საბაჟო კომიტეტის მონაცემებით, შემცირება ყველა ძირითად საქსპორტო საქონელს, მათ შორის ნედლეულსაც შეეხო. მისი ექსპორტისგან მიღებულმა შემოსავლებმა 5,7-ჯერ იკლო. თუ ერთი ტონა აზერბაიჯანული ნავთობი 2008 წლის იგივე პერიოდში 530 დოლარი ღირდა, ამ ეტაპზე ეს მონაცემი 365 დოლარამდე შემცირებული. ასევე დაეცა ნავთობპროდუქტების ექსპორტისგან მიღებული შემოსავლები. ამ სეგმენტში ვარდნამ 31,4%-ს მიაღწია.

საქართველოში უმძიმესი საბანკო კრიზისია(!), რაც საბოლოოდ

1 www.statistica.ge გადამოწმებულია 10.03.2012.

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

მასშტაბურ ეკონომიკურ და სოციალურ კრიზისს გამოიწვევს. აღნიშნული სიტყვები ეკუთვინს საქართველოში ერთ-ერთი წამყვანი ბანკის „ბანკი რესპუბლიკა“-ს ხელმძღვანელს და „სოსიეტე ჟენერალის“ წარმომადგენელს ჟერემი ლონგრეს, რომელიც სულ ახლახანს მოავლინეს საფრანგეთიდან. მან აღნიშნა: „ჩვენი ბანკის სათავო ოფისიდან-პარიზიდან მიღებული გვაქვს კატეგორიული მითითება, რომ საქართველოში, ყველანაირი კრედიტების გაცემა შევწყვიტოთ და დაველოდოთ ახალ განკარგულებას.“ „ბანკი რესპუბლიკა“ ერთადერთი არ არის საქართველოში, რომელიც აგვისტოს შემდეგ უძმაფრეს ფინანსურ კრიზისს განიცდის. ოფიციალურად არც ერთი ბანკი აღიარებს, მაგრამ მომხმარებლებმა კარგად იციან, რომ დღეს, როგორც ფიზიკური, ასევე იურიდიულ პირისთვის, პრაქტიკულად, ბანკის იმედზე ახალი საქმის წამოწყება არა თუ სარისკოა, შეუძლებელიცაა.

2005 წლიდან 2008 წლის მასამდე საქართველოში ეკონომიკის ზრდა განპირობებული იყო საბანკო სისტემის აქტიურობით, თუმცა, კომერციული ბანკების საკრედიტო აქტიურობამ, შემოთავაზებული კრედიტების შინაარსიდან გამომდინარე, ხელი ვერ შეუწყო წარმოების ზრდას და რეალური ეკონომიკის შექმნას, რაც მომავალში უზრუნველყოფდა ეკონომიკური ზრდის ტემპის შენარჩუნებას და მდგრადი ეკონომიკის ჩამოყალიბებას. კრედიტებით, ძირითადად, იმპორტი წახალისდა, რამაც ქვეყნიდან ფულის გასვლა თავისთავად განაპირობა. ერთი სიტყვით, 2008 წლის გაზაფხულიდან ქვეყნის ეკონომიკას ფინანსური რესურსის პრობლემა დაუდგა. ვალებში აღმოჩნდა გახვეული, ერთის მხრივ, ეკონომიკაში ჩართული მოსახლეობის ძირითადი ნაწილი, მეორეს მხრივ კი თავად ბანკები, რომლებიც ფინანსურ რესურსებს საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებიდან იღებდნენ ვალად. ამ ყველაფრის ფონზე, როდესაც ეკონომიკამ ვარდნა დაიწყო, ბუნებრივია, საბიუჯეტო შემოსავლებიც შემცირდა.

საერთაშორისო საფინანსო კრიზისი, რომელმაც გავივება 2008 წლის დასაწყისიდან დაიწყო, საქართველოზე იმდენად აისახა, რამდენადაც ჩვენი ეკონომიკა დამოკიდებული იყო საერთაშორისო იმპულსებზე. მსოფლიო ფინანსური კრიზისი, თავისი არსით, ორ მომენტში აისახა. ერთის მხრივ, შემცირდა მოხმარება, დაეცა გაყიდვები და მოხდა ფასების მკვეთრი ვარდნა, ამ ყველაფერმა შეზღუდა ბიზნესის აქტივობა და სერიოზული პრობლემების წინაშე დააყენა იგი. მეორეს მხრივ,

ეკონომიკაში გაჩნდა უნდობლობის მომენტი და შეიზღუდა ფინანსური რესურსების ხელმისაწვდომობა - დაეცა საინვესტიციო აქტივობა და საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებმა გაართულეს საკრედიტო პოლიტიკა. საქართველოს ეკონომიკის განვითარების სპეციფიკიდან გამომდინარე, მასზე განსაკუთრებით მტკივნეულად საინვესტიციო აქტივობის და საერთაშორისო ფინანსური რესურსების შეზღუდვა აისახა. ერთი სიტყვით, საერთაშორისო საფინანსო კრიზისმა საქართველოს ეკონომიკას კიდევ უფრო გაულრმავა ფინანსური რესურსების პრობლემა. ისეთი ქვეყნისთვის, როგორც საქართველოა, უცხოური საფინანსო ინსტიტუტების მხარდაჭერის შეწყვეტა კატასტროფაა. ქართული ბანკების აბსოლუტური უმრავლესობა, ანაბრების სიმცირისა და წარმოებების სიმცირის გამო, საზღვარგარეთიდან შემოსული კაპიტალით „იდგა ფეხზე“.

2008 წლის 23 ოქტომბერს ბრიუსელში გაიმართა დონორთა კონფერენცია, რომელზეც საქართველოსთვის რუსეთთან საომარი კონფლიქტის შედეგების აღმოსაფხვრელად 4.5 მილიარდი დოლარის გამოყოფა გადაწყდა. კერძოდ, მსოფლიო ბანკიდან - 530 მილიონი დოლარი, ევროპის რეკონსტრუქციის და განვითარების ბანკიდან - 927 მილიონი დოლარი, აზიის განვითარების ბანკიდან - 300 მილიონი დოლარი, საერთაშორისო საფინანსო კორპორაციიდან - 350 მილიონი დოლარი, ევროპის საინვესტიციო ბანკიდან - 330 მილიონი დოლარი, ამერიკის შეერთებული შტატებისგან - 1 მილიარდი დოლარი, ევროკომისიისგან - 638 მილიონი დოლარი, ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოებისგან - 174 მილიონი დოლარი, იაპონიისგან - 200 მილიონი დოლარი და კიდევ რამდენიმე სახელმწიფომ საერთო ჯამში 88 მილიონი დოლარი გამოყო. საქართველოსთვის მსგავსი მოცულობის ფინანსური რესურსის გამოყოფა მართლაც შეიძლება აღგვექვა, როგორც ქვეყნის ეკონომიკის გადარჩენა. მაგრამ ერთია, როდესაც ფული გაქვს და მეორე საკითხია, როგორ შეგიძლია ამ ფულის გამოყენება. ბრიუსელის კონფერენციის შემდეგ საქართველოს მთავრობის წინაშე დადგა ორი საკითხი: ბირველი - რამდენად ეფექტიანად განკარგავდა ფინანსურ რესურსებს და მეორე - რამდენად უზრუნველყოფდა ამ თანხის კანონის დაცვით ხარჯვას.¹

ამ რესურსის განკარგვისას საქართველოს მთავრობის წინაშე ორი

1 www.bfm.ge. გადამოწმებულია 03.10.2012.

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ამოცანა იდგა. პირველი, უშუალოდ კონფლიქტის შედეგად დაზარალებულების ელემენტარული საცხოვრებელი პირობებით უზრუნველყოფა და მეორე, კრიზისულ მდგომარეობაში მყოფი ეკონომიკის რეაბილიტაცია. აღნიშნული მიდგომები გამოყოფილი თანხების მიზნობრიობაშიც ჩანს. დონორთა ერთი ნაწილის მიერ გამოყოფილი რესურსებით პირდაპირ დაფინანსდა იძულებით გადაადგილებულ პირთა საჭიროებები, ამ სახსრების განკარგვას დონორები, ხშირ შემთხვევაში, თავად აკონტროლებდნენ. ამ ტიპის დახმარებები, ძირითადად, ევროპულმა სახელმწიფოებმაც გამოყვეს, საბოლოო ჯამში, ამ მიმართულებით, 350 მილიონი დოლარის რესურსი გამოიყო. ბრიუსელის კონფერენციაზე ფინანსური რესურსის ძირითადი ნაწილი ეკონომიკის რეაბილიტაციისთვის გამოიყო. სექტორების მიხედვით, დახმარებები ასე გადანაწილდა: საბანკო სისტემისთვის 853 მილიონი დოლარი; გზების გაყვანა-რეაბილიტაციისა და რკინიგზის რეკონსტრუქციისთვის 682 მილიონი დოლარი; ბიუჯეტი და მაკრო-საფინანსო დახმარებისთვის 586 მილიონი დოლარი; ენერგეტიკის სექტორის განვითარებისთვის 381 მილიონი დოლარი; კერძო და საფინანსო სექტორისთვის 252 მილიონი დოლარი; ურბანული და მუნიციპალური პროექტებისთვის 211 მილიონი დოლარი; გადაუდებელი საჭიროებებისთვის 100 მილიონი დოლარი. დაახლოებით 1 მილიარდი დოლარის ხარჯვის პრიორიტეტებზე მუშაობა დღესაც მიმდინარეობს. ერთი სიტყვით, ქართული კრიზისის დასაძლევად საქართველოს მთავრობას 4 მილიარდზე მეტი დოლარის რესურსი გადაეცა.

მსოფლიო კრიზისების ისტორია გვიჩვენებს, რომ ასეთი პერიოდის გადალახვა მხოლოდ ეროვნული პროდუქციის და წარმოების ხელშეწყობით არის შესაძლებელი. ეს თეზა კიდევ უფრო მისაღები ხდება მას შემდეგ, როდესაც გავიაზრებთ ქართული კრიზისის გამოწვევებს ძირითად მიზეზებს. კრიზისი კი გაცილებით ღრმა იყო და მას გაცილებით გააზრებული მიდგომები სჭირდებოდა, ვიდრე სწორხაზოვანი პროექტების განხორციელება. ბრიუსელის კონფერენციის წლისთავზე გამოყოფილი თანხის ეფექტურობა ორი კუთხით უნდა განვიხილოთ. ერთის მხრივ, საქართველომ მიიღო ეკონომიკისთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელი ფინანსური რესურსი, რომლის მიღების სხვა შანსი მაშინ არ არსებობდა. მეორე კუთხით კი უნდა ითქვას, რომ ამ რესურსის უფრო ეფექტიანად გამოყენება და ეკონომიკის სრული რეაბილიტაციაც შესაძლებელი იყო, თუ მოხდებოდა არა ერთჯერადი პროექტების დაფი-

ნანსება, არამედ ადგილობრივ წარმოებაზე ორიენტირებულ ეკონომიკაზე გადასვლა.¹

ეს დახმარება ძალიან მნიშვნელოვანი იყო. რაც შეეხება ამ თანხების სწორად განაწილებას, არ ვფიქრობ, რომ ინფრასტრუქტურულ პროექტებზე ამ თანხების ძირითადი ნაწილის მიმართვა სწორი იყო, უკეთესი იქნებოდა თანხების ნაწილი კერძო სექტორის ეკონომიკური აქტივობის შენარჩუნებას მოხმარებოდა. სამწუხაროდ, ამ მიმართულებით ცოტა რამ გაკეთდა და ამის შედეგად ჩვენ ვხედავთ, რომ ძალიან ბევრი სამუშაო ადგილი დაიკარგა. ეკონომიკა არ არის იმ მდგომარეობაში, რომ ზრდა სტაბილურად შესაძლებელი იყოს. როცა კრიზისული მდგომარეობაა, მთავარია ეკონომიკის არსებული მდგომარეობის შენარჩუნება და არა მისი ზრდა. ის, რომ ინფრასტრუქტურული პროექტებით ხდება ეკონომიკის არსებული მდგომარეობისა და სამუშაო ადგილების შენარჩუნება, გასაგებია, მაგრამ კერძო სექტორის აქტიურობის შენარჩუნებისთვის, პრაქტიკულად, არაფერი გაკეთებულა. საუბარია იმ ღონისძიებებზე, რაც გატარდა აშშ-ში და ევროპაში, ამ ყველაფრის გამო ჩვენმა კერძო სექტორმა ძალიან ბევრი დაკარგა და ჯერ კიდევ ძალიან სუსტად გრძნობს თავს.

ეკონომიკური კრიზისის დაძლევის ნიშნები უკვე მსოფლიოშიც თვალნათლივ დაინახეს და საქართველოშიც. მიუხედავად ამისა, სპეციალისტები მიიჩნევენ, რომ სრულ მდგრადობას მინიმუმ 2-3 წელი კიდევ გვაშორებს. სანამ ეკონომიკურ სტაბილურობას უბრალო მოქალაქეები იგრძნობენ, მანამდე კიდევ ბევრი წყალი ჩაივლის. ეკონომიკურ კრიზისს აზიის ქვეყნები ყველაზე ხეირიანად უმკლავდებიან. ასეთი ოპტიმისტური განცხადება საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მეთაურს დომინიკ სტროს-კანს ეკუთვნის, რომელიც იქვე დასძენს, რომ რეცესირებული ეკონომიკის აღდენის პროცესი კუს ნაბიჯით მიიწევეს წინ. სტროს-კანს არც ის დაუმაღავს, რომ კრიზისის მეორე ტალღა მოსალოდნელი აღარ იქნება. „მსოფლიო ეკონომიკა აღდგენას იწყებს. უკანასკნელი მონაცემები გლობალურ ეკონომიკურ სტაბილიზაციას ადასტურებს. რამდენიმე ქვეყანის ეკონომიკა ზრდისკენაც კი წავიდა. ამ გზაზე კი, ყველაზე პირველი აზიია, თუმცა მდგომარეობა აშშ-სა და დასავლეთ ევროპაშიც უმჯობესდება“, - განაცხადა ფონდის ხელმძღვანელმა და აღნიშნა, რომ ყოველივე ამის მიუხედავად, უმუშევრობა მომავალშიც გაიზრდება.

1 სირბილაძე რ. საქართველოს ეკონომიკის განვითარების პრობლემები. თბილისი, 2005. გვ. 137.

«მღვრადი განვითარების». «მღვრადობის» არსი და მნიშვნელობა

ქეთევან მუშლაძე

სტუ დოქტორანტი

ისტორიულად მღვრადი განვითარების თეორიის „დღის შუქზე გამოსასვლელად“ მომზადების პირველ ეტაპად იქცა ბიოსფეროს განვითარების ვ.ი. ვერნადსკის შრომები, რამაც ის კაცობრიობის განვითარების პლანეტარული ასპექტების განხილვისა და კაცობრიობის არსებობის საშუალების ცვლილებების აუცილებლობის აღიარებამდე მიიყვანა. „ისტორიული პროცესი ჩვენს თვალწინ ძირეულად იცვლება. პირველად კაცობრიობის ისტორიაში, ხალხის, ცალკე თითოეულის ინტერესები და პიროვნების თავისუფალი აზრი, რომლებიც განსაზღვრავენ კაცობრიობის არსებობას, სამართლიანობაზე მისი წარმოდგენის საზომი ხდება. მთელი კაცობრიობა, ერთად აღებული, ძლიერ ძალად ყალიბდება. ადამიანების წინაშე დგება საკითხი თავისუფლად მოაზროვნე კაცობრიობის ერთიანი ინტერესების გათვალისწინებით ბიოსფეროს გარდაქმნის შესახებ. სწორედ ბიოსფეროს ეს ახალი მდგომარეობა, რომელსაც ჩვენ შეუძინველად ვუახლოვდებით, წარმოადგენს „ნოოსფეროს“.

ვ.ი. ვერნადსკის დამსახურება იმაში მდგომარეობს, რომ მას არსობრივად შემოაქვს კავშირის – „ადამიანი-ბუნება“ – ანალიზის დროს ახალი საზომი „კაცობრიობა, როგორც ერთი მთლიანი“. მას სოციალური ანალიზი გლობალურ სიბრტყეში გადააქვს. ნოოსფეროს სისტემის ცენტრში, რომელიც მსოფლიოს სოციალურად ეფექტური ათვისების კენაა მოწოდებული, იმყოფება ადამიანი, ფასეულობების თავისი აბსტრაქტულ-ჰუმანური სისტემით, რომელიც მიუკერძოებლად აჩვენებს სოციალურ ფაქტებს ათასწლეულების მანძილზე.

ამ გაგების შინაარსის ახსნისას ვერნადსკი ხაზს უსვამდა, რომ „ნოოსფერო ჩვენს პლანეტაზე ახალი გეოლოგიური მოვლენაა. მასში ადამიანი პირველად იქცევა მსხვილ გეოლოგიურ ძალად. მას შეუძლია და უნდა გარდაქმნას თავისი შრომითა და აზროვნებით საკუთარი ცხოვრების სფერო, ძირეულად უნდა შეცვალოს იმასთან შედარებით, რაც მანამდე იყო. მის წინაშე სულ უფრო და უფრო მეტი შემოქმედებითი შესაძლებლობები იხსნება“. ვერნადსკიმ საფუძველი დაუდო

მდგრადი განვითარების როგორც ნოოსფეროზე სწავლების შესახებ კონცეპტუალურ საფუძვლებს.

მდგრადი განვითარების კონცეფციისადმი სერიოზულ მიახლოებას წარმოადგენდა რომის კლუბის შრომებში განხილული ზრდის დინამიური კონცეფცია, ორგანული ზრდის კონცეფცია, დინამიური წონასწორობის კონცეფცია. ყველა ამ მიდგომას საერთო აქვთ – გლობალური ეკონომიკური სისტემის ცოცხალ ორგანიზმთან შეპირისპირება, რაც განსაკუთრებით ნათლად ვლინდება ორგანული ზრდის კონცეფციაში. რაოდენობრივი ზრდა ცოცხალი ორგანიზმების ან ბიოლოგიური სისტემების ევოლუციაში არანაირ როლს არ ასრულებს. ამაში მთავარი ადგილი უკავია სასიცოცხლო ძალასა და გადარჩენის უნარს, ანუ გარემო პირობებთან ხარისხობრივ სრულყოფასა და შეგუებას. ორგანულ ზრდას მიყვავართ დინამიურ წონასწორობასთან იმიტომ, რომ ცოცხალი, მომწიფებული ორგანიზმი მუდმივ განახლებას განიცდის.

მდგრადი განვითარების კონცეფცია ფორმულირებული იყო გაეროს კონფერენციაზე გარემოს პირობებისა და განვითარების შესახებ 1992 წელს რიო-დე-ჟანეიროში. თავდაპირველად ეს კონცეფცია ორიენტირებული იყო კაცობრიობის გადარჩენის გლობალური პრობლემების გადაწყვეტაზე ბუნებისა და საზოგადოების ურთიერთობის ფონზე.

თვით ტერმინის „მდგრადი განვითარება“ ისტორია ფაქტიურად დაიწყო გარემოსთან დაკავშირებული გაეროს კონფერენციის დეკლარაციიდან (სტოკჰოლმი, 1972), აგრეთვე, რომის კლუბის შრომებიდან, როცა ცხადად იყო გაცნობიერებული და აღნიშნული სოციო-ბუნებრივ სისტემებზე ზემოქმედების პრობლემა. შედეგად გაეროსთან არსებული გარემოს დაცვისა და განვითარების შესახებ შექმნილმა საერთაშორისო კომისიამ მიზნად დაისახა შესაბამისი პროგრამის ჩამოყალიბება, რომლის სახელწოდებად შემოთავაზებული იყო „მდგრადი განვითარების“ გაგება, რომელიც როგორც ტერმინი დაფიქსირდა რიო-დე-ჟანეიროში გაეროს აღნიშნულ კონფერენციაზე. შემდგომში ეს ტერმინი, რომელიც თავიდან ორიენტირებული იყო სოციო-ბუნებრივი ეკოეოლოჯიის კომპლექსურ პრობლემატიკაზე უკვე სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კონტექსტში გამოიყენებოდა.

„მდგრადი განვითარების“ არსის ზოგადად აღიარებული განმარტება არ არსებობს. მაგრამ სხვადასხვა დასახელება განპირობებულია იმით, რომ განსახილველი პრობლემა არასაკმარისადაა განსაზღვრული, რად-

ცხრილი 1. მსოფლიოს სხვადასხვა ენაზე ტერმინ „sustainable development“-ის ოფიციალურად მიღებული თარგმანები¹

ენა	ორიგინალ-ტერმინის ოფიციალურად მიღებული თარგმანი	რუსულ ენაზე სიტყვა-სიტყვით ნათარგმნი
ფრანგული	Development durable	ხანგრძლივი განვითარება
იტალიური	Sviluppo sostenibile	მხარდასაჭერი განვითარება
გერმანული	Nachhaltige Entwicklung	განგრძობადი განვითარება
შვედური	En stadig utveckling	მდგრადი განვითარება
ნორვეგიული	En holdbar utvikling	მყარი განვითარება
იაპონური	Jizoki-teken kaihatsu	გახანგრძლივებული განვითარება

გან რა დეფინიციაც არ უნდა დააფიქსირონ, საგანს ყველა თავისებურად მოიხსენიებს. საქმე კიდევ საკითხის შინაარსისადმი, მისი მოცულობისადმი სხვადასხვაგვარ მიდგომაშია.

სხვადასხვა ქვეყანაში ამ ტერმინმა სხვადასხვა ფორმულირება მიიღო (ცხრილი 1.).

ქართულ ენაზე ტერმინი-ორიგინალი „sustainable development“ ითარგმნა როგორც „მდგრადი განვითარება“, თუმცა ამ სიტყვას სხვა მნიშვნელობები აქვს „თვითგამაგრებული“, „ხანგრძლივი, უწყვეტი“, „გამაგრებული“, „დაცული“. ოფიციალურ დოკუმენტებში, სამეცნიერო და პუბლიცისტურ ლიტერატურაში ეს ტერმინი სწორედ ამ სახით გამოიყენება.

ზმირად „მდგრადი განვითარების“ შესახებ დისკუსიები სიტყვებზე დავაში გამოიხატება და მართლაც, მდგრადი არაადეკვატურად ასახავს არსს. კრიტიკოსები ამტკიცებენ, რომ სიტყვები „მდგრადი“ და „განვითარება“ ერთმანეთს ეწინააღმდეგება, რომ განვითარება მდგრადი ვერ იქნება, რაიმეზე უარი უნდა ითქვას: ან განვითარებაზე, ან მდგრადზე.

მდგრადი განვითარების ანალიზისათვის პირველ რიგში აუცილებელ-

¹ იხ.: ვ. ვ. ოლენიევის ინფორმაცია სტატიაში „გლობალისტიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე“.

ლია „მდგრადი განვითარების“ შინაარსისა და შინაგანი არსის გახსნა.

ყოფითი გაგების მდგრადობა ნიშნავს, რომ ობიექტი უძრავია, რხევებს არ ექვემდებარება, მუდმივია, სტაბილურია და ა.შ. მაგ.: ასეთი დამოკიდებულებით გაგება „მდგრადი“ და „სტაბილური“ ყოფით ცნობიერებაში მხოლოდ სტილისტური ნიუანსებით განსხვავდება. მაგრამ აქ ძალიან მნიშვნელოვანია მივხვდეთ, რომ: მდგრადობა, სტაბილურობა, სულაც არ არის გახვევების, უძრავობის სინონიმები. უძრავი, უსიცოცხლო სისტემები, რასაკვირველია, მდგრადები და სტაბილურები არიან სანამ არ გაცვდებიან, არ გატყდებიან, არ დაირღვევიან. მაგრამ გაცილებით რთული სისტემები – ბიოლოგიური, სოციალური და ზოგი საინჟინრო – თავიანთ არსებობას სწორედ ხარისხობრივი გადასვლების ხარჯზე უზრუნველყოფენ, რაც ადაპტაციისა და განვითარების საფუძველია. ეს – დინამიკური მდგრადობა და დინამიკური სტაბილურობაა.

დღეისათვის „მდგრადი განვითარების“ 50-ზე მეტი განმარტება არსებობს და მათი რაოდენობა იზრდება. ეს ასახავს როგორც თვითონ მისი გაგების სირთულეს, რაც მოიცავს კაცობრიობის სოციალურ, ეკონომიკურ და ეკოლოგიურ ასპექტებს. აგრეთვე საზოგადოების სხვადასხვა ფენის შეხედულების – მეცნიერული, სამეწარმეო, პოლიტიკური წრეების შეუთანხმებლობას.

პირველი და შედარებით ხშირად ციტირებადი შინაარსი ტერმინისა „მდგრადი განვითარება“ – ეს არის ისეთი განვითარება, რომელიც თანამედროვეობის მოთხოვნებს აკმაყოფილებს, მაგრამ საშიშროების ქვეშ არ აყენებს მომავალი თაობების უნარს საკუთარი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისა. ის ორ ძირითად განსაზღვრებას მოიცავს:

მოთხოვნილებების გაგება, კერძოდ, მოთხოვნილებების, რომლებიც აუცილებელია მოსახლეობის უღატაკესი ფენების არსებობისათვის, რაც პირველხარისხოვანი პრიორიტეტის საგანი უნდა იყოს.

შეზღუდვების გაგება, რომლებიც განპირობებულია საზოგადოების ტექნოლოგიისა და ორგანიზაციის მდგომარეობით, რაც თან ერთვის გარემოს უნარს დააკმაყოფილოს ამჟამინდელი და სამომავლო მოთხოვნილებები.“

მდგრადი განვითარება – გაეროს განმარტებებით – არის საზოგადოების განვითარება, რომელიც საშუალებას იძლევა ახლანდელი თაობების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისა ისე, რომ არ დააზარალოს ის შესაძლებლობები, რასაც მომავალ თაობებს მათი საკუთარი

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად მექვიდრეობით დაუტოვებს.

1990 წელს დაარსებული მდგრადი განვითარების საერთაშორისო ინსტიტუტი (ვინიპეგი, კანადა), აღნიშნულ ტერმინს შემდეგნაირად განმარტავს: „მდგრადი განვითარება ნიშნავს გარემოს გაერთიანებას, ეკონომიკურ ეფექტურობას და ხალხთა კეთილდღეობას“.

რიო-დე-ჟანეიროში გაეროს მიერ ჩატარებული კონფერენციის „XXI საუკუნის დღის წესრიგი“ ავტორთა პოზიციიდან მდგრადი განვითარება – ეს არის დაბალანსებული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება, რაც ხორციელდება გარემოს დაცვის და რაციონალური ბუნებათსარგებლობის პოზიციიდან და ითვალისწინებს არა მარტო თანამედროვე, არამედ, მომავალი თაობების სასიცოცხლო ინტერესებს.

გაეროს რიო-დე-ჟანეიროს კონფერენციის რეალიზაციის შესასრულებლად შექმნილმა დედამიწის საბჭომ (სან-ხოზე, კოსტა-რიკა), მისი ჩატარებისთანავე, ამ კონფერენციის გენერალური მდივნის მორის სტრონგის მეთაურობით დედამიწის საბჭოს შემდეგი ფორმულა მოგვცა: მდგრადობა – მარტივი კონცეფციაა: „ჩვენი ეკოლოგიური შესაძლებლობების ჩარჩოებში სამართლიანი ცხოვრება“. ტერმინის შინაარსში ორი იმპერატივია გამოყოფილი: ეკოლოგიური მდგრადობის იმპერატივი და სოციალურ-ეკონომიკური მდგრადობის იმპერატივი. ეკოლოგიური მდგრადობის იმპერატივი – ჩვენი შესაძლებლობების ფარგლებში ცხოვრება: ადამიანის მოთხოვნები ბუნებისადმი აღემატება მის შესაძლებლობებს, კაცობრიობამ ბუნებრივი რესურსების მოხმარება უნდა შეამციროს საკუთარი მოთხოვნილებებისა და ნარჩენების წარმოების შეზღუდვით. სოციალურ-ეკონომიკურ მდგრადობის იმპერატივი - სამართლიანობის მიხედვით ცხოვრება: თაობებს შიგნით უდიდესი სოციალური და ეკონომიკური უთანასწორობით წარმოქმნილი და მათ შორის არსებული დამანგრეველი კონფლიქტების შესუსტება, ეკონომიკური შესაძლებლობების მიხედვით ცხოვრება.

იუნესკოს ერთ-ერთ მოხსენებაში მდგრადი განვითარების ამოცანები შემდეგნაირად ხასიათდება:

- ეკონომიკური ზრდის ამაღლება;
- გარემოს დაცვა მდგრადი ბუნებრივი ეკოსისტემების აღდგენის თვალსაზრისით;
- სოციალური თანასწორობის მიღწევა.

ტერმინის გაშიფრვასთან დაკავშირებით შემდეგი აქცენტები კეთდება:

„ტერმინი „მდგრადი განვითარება“ ნიშნავს განვითარების თვითუზრუნველყოფას, სხვა სიტყვებით – განვითარება, რომელიც საკუთარ თავს თვითონ აძლევს იმპულსს, სტიმულს შემდგომი წინსვლისათვის“ და შემდეგ: „განვითარება, სამართლიანობა და ჯანსაღი გარემო ადამიანის უკეთეს მომავალზე ოცნებას გამოხატავს. მდგრადი განვითარება ამ ოცნების განხორციელებას შესაძლებელს ხდის სწორად გაკეთებული არჩევანისა და სწორი პოლიტიკის საშუალებით – ეკონომიკური, ბუნების დაცვის და სოციალური მიზნების ინტეგრაციისადმი სწრაფვით“. გამომდინარე იქიდან, რომ „ყოველი მომდევნო დღე წინამორბედზე უკეთესი უნდა იყოს“, იუნესკო, როგორც გაეროს ერთ-ერთი სტრუქტურა საუბრობს იმის შესახებ, რომ ზემოთ აღნიშნული სამი ამოცანის გადაწყვეტისას „მდგრადი განვითარება კაცობრიობის მიერ წარმატების მიღწევისადმი მიისწრაფვის“.

მსოფლიო ბანკის ფორმულირებაში – მდგრადი განვითარება – კაცობრიობის შესაძლებლობების შენარჩუნებისა და გამრავლების ინტერესებიდან გამომდინარე საზოგადოების ერთობლივი (საერთო) კაპიტალის მართვაა.

მსოფლიო ლიტერატურაში გაჩნდა ათეულობით განსაზღვრება ტერმინისა „მდგრადი განვითარება“. მდგრადი განვითარების შესახებ მთელი რიგი მეცნიერების მიერ ფორმულირებული განმარტებები არსებობს. მათი ანალიზის შედეგად შესაძლებელია გაკეთდეს ფორმულირება, რომ მდგრადი განვითარების ქვეშ გულისხმობენ განვითარებას, რომელიც წარმოშობს ეკონომიკურ ზრდას, სამართლიანად ანაწილებს მის შედეგებს, აღადგენს გარემოს უფრო მეტად, ვიდრე მას ანგრევს, ადამიანთა შესაძლებლობებს ზრდის და არ ალატაკებს მათ.

მდგრადი განვითარება – ეს არის გარემოს დაცვის სისტემის განვითარება უწყვეტობის მაღალი პოტენციალით, ეკონომიკური, სოციალური, კულტურული და ეკოლოგიური შეზღუდვების ფარგლებში.

საზოგადოების მდგრადი განვითარების ქვეშ გულისხმობენ ისეთ განვითარებას, რომლის დროსაც დგინდება მოსახლეობის რაოდენობის მეცნიერულად დასაბუთებული ზღვარი, რაც უზრუნველყოფილია ყველა აუცილებელი ცხოველქმედებისათვის და საცხოვრებელი გარემოს ბუნებრივი აღქმის პირობებში სულიერი მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად.

არსებობს მდგრადი განვითარების უფრო მოკლე განმარტებები:

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

- განვითარება, რომელიც მომავალ თაობებს დამატებით ხარჯებს არ აკისრებს;
- განვითარება, რომელიც თაობათა შორის გარე ეფექტების მინიმიზირებას ახდენს;
- განვითარება, რომლის დროსაც კაცობრიობისათვის აუცილებელია ბუნებრივი კაპიტალის მხოლოდ პროცენტზე ცხოვრება ისე, რომ თვით კაპიტალს არ შეეხოს.

XX საუკუნის პრობლემათა შესწავლისას ცხადი გახდა, რომ ჩვენს პლანეტაზე სიცოცხლე, სისტემების „აღადმიანი-საზოგადოება-ბუნება“ სწორსაზოგადოებრივი ურთიერთობების ურთულესი ხასიათი ითხოვს კომპლექსურ ანალიზს და სხვადასხვა სპეციალიზაციის მეცნიერთა ძალისხმევას შეერთებას.

მდგრადი განვითარების მიზნების მიღწევა დიდად იქნება დამოკიდებული ეკონომიკური განვითარების ხასიათზე. რომ სწორედ ეკონომიკაში, ერთი მხრივ, იქმნება საზოგადოების ცხოველქმედების მატერიალური საფუძვლები, ფორმირდება სოციალური განვითარების ბაზისური ურთიერთობები, მეორე მხრივ – საფუძველი ეყრება ბიოსფეროს ანთროპოგენურ პარამეტრებს.

იმაზე, თუ როგორ მოხდება ეკონომიკის განვითარება და რამდენად დაცული იქნება ბიოსფეროს საყოფაცხოვრებო მოცულობის საზღვრები, დამოკიდებული იქნება გაკა თუ არა საზოგადოება მდგრადი განვითარების გზაზე.

საზღვაო ინფრასტრუქტურის განვითარების მაკროეკონომიკური პროგნოზები

ბესიკი ფუტყარაძე, სტუ დოქტორანტი
ჯემალ შარაძე, სტუ დოქტორანტი
ტარიელ ქოქოლაძე, სტუ დოქტორანტი

საქართველოს საზღვაო ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის აუცილებელია თავისუფალი საბაზრო ურთიერთობების ხელშეწყობა, რომლის შედეგადაც თავისუფალი ბაზარი თვითონ, საჭიროების მიხედვით, შეძლებს საზღვაო ინფრასტრუქტურის ისეთ აუცილებელი შემადგენლის შექმნას, როგორცაა საზღვაო ფლოტი. ამენდება სარემონტო ქარხნებიც, რომელიც მოემსახურება არა მარტო პორტების მცურავ საშუალებებს, არამედ საზღვაო ფლოტის გემებსაც.

დღეისათვის საქართველო წარმოადგენს საზღვაო ქვეყანას, რაც მისი დიდი უპირატესობაა მეზობელ ა/კაკასიის და შუა აზიის სახელმწიფოებთან შედარებით. ნაწილობრივ, ქვეყანა იყენებს კიდევაც აღნიშნულ უპირატესობას და ემსახურება ზემოაღნიშნული სახელმწიფოებისათვის განკუთვნილი ტვირთების სატრანზიტო გადაზიდვებს, თუმცა ჩვენი საზღვაო პორტები საჭიროებენ ტექნიკურ განვითარებას და, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, საქართველოს არ გააჩნია საკუთარი საზღვაო ფლოტი. აქედან გამომდინარე მსოფლიო ზღვებში საქართველოს დროშით არ დაცურავს არცერთი გემი. საქართველოსთვის საზღვაო ფლოტის შექმნა საშური საქმეა, რაშიც მნიშვნელოვანია მაკროეკონომიკური საკითხები.

საქართველოს საზღვაო ფლოტი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ 85 გემს ითვლიდა. მათი უმეტესობა მშრალი ტვირთების ტრანსპორტირებისათვის იყო განკუთვნილი, თუმცა მასში შედიოდა სამგზავრო ლაინერებიც და ტანკერებიც. 90-იან წლებში ფულის არასტაბილურობამ და მიუღებელმა საინვესტიციო გარემომ, სუბიექტურ ფაქტორებთან ერთად, გამოიწვია საქართველოს საზღვაო ფლოტის თანდათანობითი გასხვისება უცხოეთში და ბოლოს მისი სრულად გაქრობა. დღეისათვის ქვეყანას და მის იურისდიქციაში მყოფ არცერთ სტრუქტურას საზღვაო ხომალდი არ გააჩნია.

საბაზრო ურთიერთობების განვითარება გულისხმობს დამოუკიდებელი

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ეკონომიკური თეორიების თავისუფალ ურთიერთობებს. ამ შემთხვევაში საფინანსო, შრომითი და სასაქონლო ნიშნით განსაზღვრული კავშირები ყალიბდებიან და ქრებიან ბაზარზე. ამის შესაბამისად დღის წესრიგში დგება საბაზრო ინფრასტრუქტურის განვითარება, ისე, რომ იგი მოხერხებული იყოს კომერციული ოპერაციების განხორციელებისათვის.

დღეისათვის საბაზრო ინფრასტრუქტურა მოიცავს ძირითადად 4 სახის ბაზარს. სავალუტო, საფინანსო, სასაქონლო და შრომითს. სპეკულაციური ნიშნის გავლენის მინიმუმადე შემცირების მოთხოვნის გარეშე, ბაზრები საჭიროა იყვნენ ორგანიზებულნი, წარმოდგენილი შესაბამისი ბირჟების სახით და რეგულირებადი, როგორც მსოფლიოში აღიარებული წესებით, ასევე ქვეყანაში მოქმედი კანონებითა და ნორმატიული აქტივებით.

საქართველოს საბაზრო ინფრასტრუქტურიდან დღეისათვის ჩვენთან ყველაზე მოწესრიგებულად მიიჩნევა სავალუტო ბაზარი, იგი გულისხმობს სავალუტო ურთიერთობებს ეროვნულ და კომერციულ ბანკებს, კომერციულ და საკრედიტო დაწესებულებებს, კომერციულ-საკრედიტო ინსტიტუტებსა და კლიენტებს შორის. ეროვნული ბანკსა და სხვა კომერციულ საკრედიტო ინსტიტუტებში ურთიერთვაჭრობა, რაც განსაზღვრავს ეროვნული ვალუტების კურსის შესაბამისობას სხვა ქვეყნების ვალუტებთან მიმართებაში, ხორციელდება უპირატესად საქართველოს ეროვნული ბანკთან არსებულ „ბანკთაშორის სავალუტო ბირჟაზე“. ქვეყნის ეკონომიკის სტაბილურად ფუნქციონირებისათვის ძალიან მნიშვნელოვანია ეროვნული ვალუტის სტაბილური გაცვლის კურსების შენარჩუნება სხვა წამყვან სახელმწიფოთა ეროვნული ვალუტებთან მიმართებაში, ასევე ვალუტის ინფლაციის ტემპების ისე შენარჩუნება, რომ იგი არ გამოვიდეს საყოველთაოდ აღიარებული ინფლაციის ტემპების გარეთ.

საბაზრო ინფრასტრუქტურის შემდეგი სეგმენტი – საფინანსო ბაზარი, ანუ როგორც მას უწოდებენ, ფასიანი ქაღალდების ბირჟა საქართველოში ეხლა იკიდებს ფეხს და მისი სრულად ამოქმედებისათვის მრავალი ობიექტური თუ სუბიექტური ფაქტორებია ხელისშემშლელი. უპირველესი მიზეზი ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარებლობისა ჩვენთან შექმნილი სააქციო საზოგადოებების აქციათა ღირებულების არარეალობაში ძვეს. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ჩამოყალიბებულია საკამო რაოდენობის სააქციო საზოგადოებები, აქციებიდან რეალურ შემოსავალს

იღებენ მხოლოდ ის შესაკუთრებები, რომლებიც აქციათა საკონტროლო პაკეტის მფლობელნი არიან. სხვა „წვრილი“, აქციონერების მიერ მიღებული დივიდენდები ან ძალიან მცირეა აქციათა ღირებულებასთან მიმართებაში, ან სრულებითაც ვერ იღებენ დივიდენდებს, რამდენადაც ოფიციალური დოკუმენტაციით, მცირე გამონაკლისის გარდა, ეკონომიკური სუბიექტები საფინანსო წელს ზარალით ან მინიმალური მოგებით ამთავრებენ.

ფასიანი ქაღალდების ბაზრის განვითარებაში მნიშვნელოვანი ბერკეტები გააჩნდა და დღესაც გააჩნია სახელმწიფოს. სახელწიფო საწარმოების მნიშვნელოვანი ნაწილი გარდაიქმნენ რა სააქციო საზოგადოებებად, აქტივების პრივატიზაციას ახდენს ტენდერის გამოცხადებით ან ქონების მართვის სამინისტროში გამართული აუქციონებზე. ამით უფრო მიზანშეწონილი იქნებოდა აქციათა ნომინალურ ღირებულების უფრო დიფერენციაცია და ამ აქციათა ფასიანი ქაღალდების ბირჟაზე რეალიზაცია.

ეკონომიკის სამინისტროს დღესაც შეუძლია საპრივატიზაციო ობიექტების ნაწილის პრივატიზება მაინც მოახდინოს ფასიანი ქაღალდების ბირჟაზე. საფონდო ბირჟის ნორმალურად ფუნქციონირების შემთხვევაში, იგი ეფექტიანი და პროგრესული საწარმოების დაკრედიტების ერთ-ერთ ძირითად წყაროს წარმოადგენს. გაყიდული აქციების ღირებულებით შესული თანხების მეშვეობით საზღვაო საწარმოებს, რომლებსაც გააჩნიათ განვითარების პერსპექტივა, მათთან ადგილზე ბაზრის არსებობის გამო, გაუჩნდებათ ფულადი სახსრები ძირითადი კაპიტალის განახლებისათვის და საბრუნავი საშუალებების მნიშვნელოვნად შესავსებად. ამასთან საფონდო ბირჟაზე აქტივების კოტირებით შესაძლებელია ამა თუ იმ საწარმოს რეალური საბაზრო ფასის დადგენა და მისი ცვლილების დინამიკის ანალიზი. ამასთან სრულად მოქმედი საფონდო ბირჟები საბაზრო ეკონომიკის ძირითადი პრინციპის – კერძო ინიციატივის – ერთ-ერთი ყველაზე მეტად გამოხატული სფეროა. ფასიანი ქაღალდების ბირჟებზე არ კოტირებენ საქართველოს საზღვაო ინფრასტრუქტურაში შემავალი ფირმები, რაც უარყოფითად აისახება მათ ფინანსურ უზრუნველყოფაზე.¹

საბაზრო ინფრასტრუქტურა ვერ იქნება სრულყოფილი თუ საქართველოში ფართო გასაქანი არ მიეცა სასაქონლო ბირჟების ქსელს. სასაქონლო ბირჟების მეშვეობით საზღვაო ფირმებმა შესაძლებელია

1 იხ. საქართველოს კანონი ფასიანი ქაღალდების ბაზრის შესახებ. საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, N1(8) და საიტი http://www.gse.ge/default_geo.asp . გადამოწმებულია 19.04.2012.

პირობები თეორიის თანამედროვე პრობლემები

შეიძინონ მათთვის საჭირო მრავალი საქონელი. მაგალითად, საწვავი, ენერჯია, სათადარიგო ნაწილები და ა.შ.

სასაქონლო ბირჟების შექმნა, როგორც წესი, წინ უსწრებს სავალუტო და საფინანსო ბირჟების ფორმირებას. ჩვენთან კი ფაქტიური მდგომარეობა ასეთია: ფუნქციონირებს ბირჟების დანარჩენი სახეობები, გარდა სასაქონლო ბირჟებისა. 1990 წელს საქართველოს დამოუკიდებლობის დეკლარირებისას, როდესაც იგი ჯერ კიდევ არ იყო არც ერთი სახელმწიფოს მიერ აღიარებული, თბილისში შეიქმნა რამდენიმე სასაქონლო ბირჟა, მათ შორის ღვინის და ჩაის ბირჟები, მაგრამ მათ დიდი გასაქან ვერ ჰპოვეს და 1992 წლისათვის უკვე აღარ ფუნქციონირებდნენ.

ღვინისათვის საქართველოში რეგისტრირებულია რამდენიმე სასაქონლო ბირჟა, მაგრამ მათი ფუნქციონირება ვერ ხორცილდება. ამის მიზეზი შესაბამისი საბირჟო კანონმდებლობის უქონლობასთან ერთად მრეწველობის სტაგნაცია, კლანური ეკონომიკა, ეკონომიკაში კორუფციული სფეროს დიდი წილი და პარალელურად სხვა სახის ბირჟათა არასაკმარისი განუვითარებლობაა.

საბაზრო ინფრასტრუქტურის აუცილებელ ატრიბუტს, რომელსაც მნიშვნელოვანი როლი აკისრია საზღვაო ინფრასტრუქტურის განვითარების საქმეში, წარმოადგენს შრომითი ბირჟები. შრომითი ბირჟების ქსელი თითქმის ყველა, საშუალოდაც კი განვითარებული სახელმწიფოებშიც ფართოდაა წარმოდგენილი. ისინი კადრების დასაქმების ძირითადი ამოცანის პროცესებსაც წარმართავენ. ამავე დროს შრომითი ბირჟების მონაცემები ზუსტად უნდა ასახავდეს ნებისმიერი კატეგორიის უმუშევართა რიცხოვნობას შესაბამისი ორგანიზაციულ ტექნიკური ღონისძიებების გატარებისათვის.

2004 წლიდან საერთოდ გაუქმდა შრომითი ბირჟები და მოსახლეობის დასაქმების პროცესი სრულ ანარქიაშია. საქმეს ვერ შევლის „პროფესიული კოლეჯების“ ქსელის დაარსება. ამ მიმართებით აუცილებელია სახელმწიფომ უზრუნველყოს შრომითი ბირჟების განახლება, ხოლო რაც შეეხება მუშათა კადრების მომზადება-გადამზადების პროცესს, მათ შრომითმა ბირჟებმა უნდა უხელმძღვანელოს.¹

1 იხ. ნატროშვილი ნ. საქართველოს შრომის ბაზარი დროის მოთხოვნებს ჩამორჩება. გაზ. „24 საათი“. 27.02.2011; აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტო (USAID), მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაცია (IOM). საქართველოს ეროვნული შრომის ბაზარი. 2010 წლის ოფის-ოფისში ჩატარებული კვლევის ანგარიში. თბ. 2010.

საქართველოს ეკონომიკის განთავისუფლება კლანებისაგან, საგადასახადო სისტემის გამარტივება, საკრედიტო დაწესებულებათა ქსელის განვითარება მაკროეკონომიკურ ღონისძიებებთან ერთად შექმნის წინა პირობებს საბაზრო ინფრასტრუქტურის-ძირითადი საბაჟო სტრუქტურების, წარმატებით განვითარებისათვის.

ეკონომიკის ცალკეულ სექტორებში კრიზისის აღმოსაფხვრელად უდიდესია სახელმწიფოს მხრიდან ეკონომიკის რეგულირების როლი. საქართველოს მთავრობა, საყოველთაოდ აღიარებული სახელმწიფო რეგულირების სისტემიდან, უმეტეს მექანიზმებს პრაქტიკაში არ იყენებს. ჯერჯერობით საქართველოს მაკროეკონომიკური მმართველობა არ ხასიათდება ეფექტიანობით. მის გარეშე კი შეუძლებელია შეიქმნას წარმატებული სამეწარმეო და ბიზნეს გარემო.

მაკროეკონომიკური პრობლემის ერთ-ერთი უმთავრესი გამოვლენა განისაზღვრება მოქმედი საგადასახადო კანონმდებლობით და მის ბაზაზე ჩამოყალიბებული საგადასახადო გარემოთი.

მსოფლიო პრაქტიკაში აღიარებულია, რომ კორპორაციული (ფირმის) გადასახადების საერთო რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს მისი შემოსავლების მეოთხედს, წინააღმდეგ შემთხვევაში საგადასახადო გარემო არ მოქმედებს წამახალისებლად სამეწარმეო აქტივობაზე. ასეთივე მიმართულებით მოითხოვება საგადასახადო გარემოს გაუჯობესება საქართველოში. ამით სწრაფად დაიწყება კრიზისის დაძლევა, საგადასახადო გარემოს გაუმჯობესება, ამასთან მიმზიდველს გახდის საინვესტიციო გარემოსაც. შესაბამისად გაიზრდება საზღვაო ინფრასტრუქტურაში მოზიდულ ინვესტიციათა მოცულობაც.

საშემოსავლო გადასახადი აშშ-შიც და ევროკავშირის სახელმწიფოებშიც დიფერენცირებულია. აშშ-ში იგი იცვლება 15-დან 39,6 პროცენტამდე, ამასთან 3900\$-ის შემოსავალი დაუბეგრავი მინიმუმია.¹

ევროკავშირის სახელმწიფოებში დიფერენცირებულია დღგ-ს გადასახადი. მაგალითად, გერმანიაში იგი მერყეობს 0-დან 15 პროცენტამდე. ჩვენთან კი ასეთი დიფერენცირება არ არის გათვალისწინებული.

ახალი საგადასახადო კოდექსით ბიუჯეტის გადასახადებს ეხლა წარმოადგენს მხოლოდ საშემოსავლო, მოგების, დღგ, აქციზი, ხოლო ადგილობრივს- ქონების და სათამაშო ბიზნესის გადასახადი. ცენტრალური ბიუჯეტის გადასახადთა განაკვეთები ასეთია: საშემოსავლო

1 იხ. საიტი: <http://business.usa.gov/>. გადამოწმებულია 19.04.2012.

აქონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

20%, მოგება - 15%, დღგ - 18%. ჩვენი გარდამავალი ეკონომიკისათვის აღნიშნული ტარიფებიც მაღალია, მიუხედავად მათი შედარებითი ლიბერალიზაციისა.¹

ინდუსტრიულ სახელმწიფოში გადასახადები როგორც წესი პროგრესულია. რაც მეტია შემოსავალი, მით მეტია საგადასახადო განაკვეთი. ვფიქრობთ ჩვენი საგადასახადო კანონმდებლობაც ამ მხრივ განვითარებას საჭიროებს, რამდენადაც ასეთ სისტემაში უპირველესად ხელი ეწყობა წარმოების გაფართოებას და, მეორე მხრივ, საზოგადოება სოციალური სამართლიანობისაკენ მიისწრაფის.

ბოლო პერიოდში საგადასახადო განაკვეთები, მიუხედავად ნაწილობრივ შემცირებისა, მაინც რჩება ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი მსოფლიოში, მითუმეტეს იგი მიუღებელია განვითარებადი სახელმწიფოს სტატუსის მქონე სახელმწიფოსთვის.

საფინანსო-საკრედიტო უზრუნველყოფის საკითხები შეიძლება დაჯგუფდეს შემდეგ 3 ძირითად შემადგენლად: ფულის მიმოქცევა და ინფლაცია; საკრედიტო სისტემის განვითარების დონე; საკრედიტო ორგანიზაციებთან მწარმოებელთა ურთიერთობის ინტენსივობა და ურთიერთსამართლიანობა.

სამეწაპეო საქმიანობის აქტივობაზე გავლენას ახდენს საბანკო სისტემის განვითარება. მათ მფლობელობაში არსებული თანხების სიდიდეები და მასთან ეროვნული ვალუტისადმი ნდობის ფაქტორის სიდიდეც.

საქართველოს საზღვაო ინფრასტრუქტურის არასაკმარისი განვითარება გამოიწვია ფულად-საკრედიტო სისტემის არამდგრადობამაც, რაც არ შეიძლება აიხსნას რაიმე ერთჯერადი მოვლენით და იგი განპირობებულია ფულად-საკრედიტო სისტემის არასაიმედოობით თითქმის ოცწლიანი პერიოდის განმავლობაში.

საქართველოს საზღვაო ინფრასტრუქტურის საბაზრო სისტემაში ეფექტურად ფუნქციონირებისათვის მნიშვნელოვანია კომერციული ბანკების ქსელის განვითარება. ამ მხრივ მთლიანად საქართველოში არც თუ ცუდი მდგომარეობაა. საქართველოს ყველა დიდ ქალაქში და რაიონში არსებობს რამდენიმე კომერციული ბანკი და მისი ფილიალები, თუმცა მათი მომსახურების მომცველობა ჯერ კიდევ არასაკმარისია.

კომერციული ბანკები სესხებს გასცემენ უმეტესწილად მოკლევადიან

¹ საქართველოს საგადასახადო კოდექსი. საიტზე: http://www.mof.ge/show_law.aspx?id=338. გადამოწმებულია 19.04.2012.

ოპერაციებზე საკმარისზე მეტი საგარანტიო უზრუნველყოფით, ამიტომ ბანკების მომსახურების იმედზე, განსაკუთრებით გრძელვადიანი საკრედიტო დაფინანსებისათვის, საზღვაო ორგანიზაციები ვერ იქნებიან, ამდენად ისინი შემოსაზღვრულნი არიან თავიანთ დამფუძნებელთა ფინანსური შესაძლებლობებით. ეს კი უარყოფითად აისახება მათ სამეწარმეო აქტიურობის ხარისხზე. საქართველოს ფინანსური ბაზარი ერთ-ერთ მაღალრისკოვან ბაზარს წარმოადგენს მსოფლიოში, ამიტომაც აქ არსებული კომერციული ბანკების მიერ გაცემული კრედიტები მაღალი საპროცენტო განაკვეთებით ხასიათდებიან. აღნიშნული კი ხელს უშლის სამრეწველო საწარმოებს ეფექტიანად მუშაობის წარმართვაში.

საფინანსო-საკრედიტო სისტემის გაუმჯობესების საქმეში დიდია სახელმწიფოს როლი. საქართველოს საზღვაო ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის სახელმწიფომ, სხვა ეკონომიკურ ღონისძიებებთან ერთად, სასურველია უშუალო მონაწილეობა მიიღოს საზღვაო ფლოტის შექმნაში. მსოფლიოში ძნელად თუ მოიძებნება საზღვაო სახელმწიფოები, რომელთაც საკუთარი საზღვაო ფლოტი არ ჰყავდეს (აქ არ იგულისხმება სამხედრო სანაპირო დაცვის ხომალდები, საზღვაო პორტების ბუქსირები, ბარჟები და სხვა მცურავი საშუალებები), ამიტომ შესაძლებელია თვითონ სახელმწიფომ შეიძინოს რამდენიმე ხომალდი. მიუხედავად იმისა, რომ საზღვაო ხომალდების შესყიდვა მნიშვნელოვან ინვესტიციებთანაა დაკავშირებული (საშუალო წყალწყვის ხომალდების ფასი 80-100 მლნ. აშშ დოლარია), მათი მაღალი რენტაბელობის გამო შეძენა უადრესად მომგებიანია. საზღვაო ხომალდები გამოირჩევიან მაღალი შემოსავლებით, შესაბამისად რენტაბელობით, ხოლო მათი მოხმარების დრო ხანგრძლივია.

კერძო რეპეტიტორობა: პარალელური განათლება საქართველოში

გიორგი მაჩაბელი

სტუ დოქტორანტი

კერძო რეპეტიტორობის პრაქტიკა საქართველოში. ისევე, როგორც მსოფლიოს უმეტეს ქვეყანაში, საქართველოში ნაკლებადაა შესწავლილი და განაწილებული კერძო რეპეტიტორობის ფენომენის გავლენა საგანმანათლებლო პროცესებზე. შესაბამისად, არ არსებობს მასზე რეაგირების მწყობრი პოლიტიკა და მოქმედების გამოკვეთილი სტრატეგია. შედეგად, ამ მოვლენის უარყოფითი ზეგავლენის გასანეიტრალებლად მხოლოდ ფრაგმენტულ ინტერვენციას აქვს ადგილი, უმეტეს შემთხვევაში, ძირითადად მხოლოდ ადმინისტრაციული ღონისძიებების სახით, რაც საერთო ჯამში ნაკლებ ეფექტურს ხდის ინტერვენციის შედეგებს. ამ პერიოდამდე არ ყოფილა სერიოზული საზოგადოებრივი განხილვა კერძო რეპეტიტორობის ფენომენის არსებობის აუცილებლობის, მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეებისა და ქვეყნის განათლების სისტემაზე ზეგავლენის ხარისხზე. მცდელობის მიუხედავად, აქამდე არ არის განსაზღვრული სახელმწიფოს პოზიცია ფენომენთან დაკავშირებით და შესაბამისად, საზოგადოებისათვის არ არის ცნობილი მასზე რეაგირების სახელმწიფო პოლიტიკის შესახებ. საკითხი კომპლექსურ და ყოველმხრივ შესწავლას მოითხოვს, რათა ქვეყანამ შესძლოს მისი სწორი მიმართულებით წარმართვა და რაგულირება.

2009-2010 და 2011 წლებში ჩატარებულმა კვლევებმა დაადასტურა, რომ კერძო რეპეტიტორობა კვლავაც უაღრესად გავრცელებულ პრაქტიკად რჩება. დღეისათვის საქართველოში რეპეტიტორთან ყოველი მეოთხე მოსწავლე ემზადება და დამამთავრებელ კლასში რეპეტიტორობის მასშტაბები არ შემცირებულა 2004 წელთან შედარებით. ამასთან, კერძო რეპეტიტორობის მაჩვენებლები იზრდება საფეხურების ზრდასთან ერთად და კრიტიკულ მაჩვენებელს დამამთავრებელ კლასში აღწევს. რა განაპირობებს კერძო რეპეტიტორობის ასეთ მასშტაბურობას საქართველოში და რა ძირითადი ფაქტორები ახდენენ მასზე ზეგავლენას?

კერძო რეპეტიტორობის მასშტაბზე საქართველოში ძირითადად რამოდენიმე სოციო-ეკონომიკური ფაქტორი ახდენს მნიშვნელოვან ზეგავლენას. ყველაზე ხშირად რეპეტიტორობაზე მოთხოვნის გამოძწევები

ორი ძირითადი ფაქტორი- სასკოლო განათლების დაბალი ხარისხი და სკოლაში მიღებული ცოდნის გამოცდების მოთხოვნებთან შეუსაბამობა სახელდება. თუ დამამთავრებელ კლასში რეპეტიტორობის მასშტაბები გამოცდებისათვის მზადებით შეიძლება აიხსნას, საბაზო და საშუალო საფეხურზე რეპეტიტორობის გავრცელება მშობლების მხრიდან უფრო მაღალი ხარისხის განათლების მიღების მოთხოვნით შეიძლება იყოს განპირობებული, რასაც სასკოლო განათლების დონე ამ ეტაპისათვის ვერ აკმაყოფილებს. ზოგადი განათლების სფეროში მიმდინარე რეფორმის მიუხედავად, განათლების ხარისხის შეფასებები საქართველოში ამ ეტაპისათვის მაღალი არ არის. კვლევის მიხედვით, ბოლო ორი წლის განმავლობაში ზოგადი განათლების ხარისხი საქართველოში გაუმჯობესდა. ძირითადად, განათლების ხარისხის გაუმჯობესების მიზეზად დისციპლინის გამკაცრება სახელდება. თუმცა სწავლისა და სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებისათვის უფრო ინტენსიური კომპლექსური ღონისძიებებია გასატარებელი სხვა მნიშვნელოვანი მიმართულებებითაც და პირველ რიგში აუცილებელია ხარისხის უზრუნველყოფის გამართული მექანიზმების ჩამოყალიბება, მათ შორის სკოლის დონეზეც.

ზოგიერთი მოსაზრების თანახმად, კერძო რეპეტიტორობის მასშტაბის განმაპირობებელი ძირითადი მიზეზი არის შეუსაბამობა ერთიანი ეროვნული გამოცდებისა და ეროვნული სასწავლო გეგმის მოთხოვნებს შორის. ამ მოსაზრების თანახმად, უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში გამოცდების მოთხოვნები ხშირად არ შეესაბამება იმას, რასაც მოსწავლეები რეალურად სწავლობენ სკოლაში. აგრეთვე არსებობს მოსაზრება, რომ რეპეტიტორთან მომზადება მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ვერტიკალურ მობილობაზე და საგრძნობლად ზრდის უმაღლესში მოხვედრის შანსებს, თუმცა რაიმე კვლევა ამ ურთიერთგავლენის მიმართებების დასადგენად ჯერ არ განხორციელებულა. დღეისათვის საქართველოში არ არსებობს სანდო მონაცემები იმის შესახებ, თუ რა გავლენა აქვს კერძო რეპეტიტორობას მოსწავლის აკადემიურ მოსწრებაზე, სწავლის შედეგებსა და უმაღლეს სასწავლებლებში მოხვედრის მაჩვენებლებზე. მიუხედავად იმისა, რომ ეროვნული გამოცდების შემოღების შედეგად კორუფცია მისაღებ გამოცდებზე აღმოიფხვრა, დამამთავრებელ კლასში რეპეტიტორობის მასშტაბები 2004 წელთან შედარებით არ არის შემცირებული. დროის ამ მონაკვეთში გაიზარდა იმ საგნების რაოდენობა, რომლებშიც გამოიყენება კერძო რეპეტიტორობის სერვისი. თუ ადრე დამამთავრებელი კლასში სამ საგანზე მეტში

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

მხოლოდ მეოთხედი ემზადებოდა, ახლა ეს მაჩვენებელი გაიზარდა და თითქმის გაორმაგდა, რაც სერვისის მომხმარებლებისათვის რეპეტიტორობის საერთო ღირებულების გაძვირებას იწვევს და სერვისის მომწოდებლებზე მოთხოვნას ზრდის.

ქვეყანაში ეკონომიკურ ზრდასთან ერთად იზრდება მოსახლეობის შემოსავლებიც. მასწავლებლის ხელფასი დაახლოებით სამჯერ უფრო მცირეა რეპეტიტორის შემოსავალთან შედარებით. მშობელი მზადაა, უფრო მეტი ფულის ინვესტირება მოახდინოს შვილის განათლებაში. მასწავლებელი კი ცდილობს, რომ ეს ფული დაიხარჯოს იმ სქემის გამოყენებით, რომელიც პირადად მისთვის ყველაზე მომგებიანი იქნება, ანუ კერძო რეპეტიტორის დაქირავებაში.

განათლების სისტემის დაფინანსება ჯერ კიდევ პრობლემატურ საკითხად რჩება საქართველოში. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს დანახარჯები ზოგად განათლებაში 2004 წლიდან მატულობს აბსოლუტურ მაჩვენებლებში, მისი წილი მთლიან შიდა პროდუქტში მნიშვნელოვნად მაინც არ იცვლება და მცირე გადახრებით 2%-ის ფარგლებში მერყეობს. ეს მაჩვენებელი ვერანაირ კონკურენციას ვერ უწევს ჩვენი უახლოესი მეზობლების განათლებაზე გაწეულ ხარჯებს, რომ აღარაფერი ვთქვათ საშუალო ევროპულ მაჩვენებელზე. ამ ვითარებაში მშობლების მიერ შვილების განათლებაზე დახარჯული თანხები, რომლებიც არც თუ ისე მცირეა, მნიშვნელოვან მაკომპენსირებელ ფაქტორს წარმოადგენს. ზოგადი განათლების დაფინანსებაში სახელმწიფოს გარდა მნიშვნელოვანი წილი შეაქვთ მშობლებსაც. მშობელთა წლიური დანახარჯი განათლებაზე დაახლოებით 300 მილიონი ლარის ფარგლებშია, რაც სახელმწიფოს მიერ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების დაფინანსებასთან მიმართებაში (350,865,700 ლარი, ფუქნც. კოდი 7092) 85.5%-ს, შეადგენს. ასევე მაღალია კერძო რეპეტიტორობის წილი ზოგად განათლებაზე მშობელთა მიერ გაწეულ ხარჯებში, რომელიც 40%-ს შეადგენს. აგრეთვე საინტერესოა, რომ იმ ოჯახების ბიუჯეტში, რომლებსაც სასკოლო ასაკის შვილები ყავთ, განათლების ხარჯები მეორე ადგილზე დგას საკვებზე ხარჯების შემდეგ. საშუალოდ, განათლების ხარჯებში რეპეტიტორობას და სახელმძღვანელოებს თანაბარი წილი აქვთ და ერთად 80%-ს იკავებს. მოყვანილი ციფრები ადასტურებს მშობლების მხრიდან შვილების განათლებაში მზარდი ინვესტირების მზაობის მოსაზრებას.

ამასთან, აუცილებლად აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ, ვინაიდან სერ-

ვისი ხელმისაწვდომი არ არის ყველა მსურველისათვის, კერძო რეპეტიტორობა განათლების ხელმისაწვდომობის კუთხით სოციალური უთანასწორობის პრობლემას წარმოქმნის. მოთხოვნა კერძო რეპეტიტორობაზე გაცილებით უფრო მაღალია ვიდრე ამ სერვისის გამოყენების რეალური მაჩვენებლები — კერძო რეპეტიტორობის აუცილებლობას გამოკითხულთა მთლიანი რაოდენობის 90% ადასტურებს. გამოკითხულთა 60% რომელიც არ ემზადება, მიზეზად მხოლოდ ფინანსების სიმცირეს ასახლებს. მასშტაბები განსხვავებულია ცენტრსა და პერიფერიაში, ისევე როგორც მაღალშემოსავლიან და დაბალშემოსავლიან ჯგუფებში. შესაბამისად, დედაქალაქში მცხოვრები, მაღალი შემოსავლის მქონე ოჯახის დამამთავრებელ კლასში მყოფი თითქმის ყველა მოსწავლე ემზადება რეპეტიტორთან.

მიუხედავად განათლების რეფორმირების ინტენსიური პროცესისა ქვეყანაში კერძო რეპეტიტორობის მასშტაბები კვლავ დიდია. რაც, ნაწილობრივ საზოგადოებაში დასაქმებისათვის განათლების ღირებულების ზრდით და ცოდნაზე მოთხოვნა-მიწოდებას შორის არსებული სხვაობით შეიძლება აიხსნას. ანუ, იმ ფაქტით, რომ სასკოლო განათლება ჯერ-ჯერობით მთლიანად ვერ პასუხობს საზოგადოებრივ მოთხოვნას.

პრობლემის გადაჭრის ზოგიერთი მიმართულებები. საერთაშორისო გამოცდილებამ ნათლად დაგვანახა მიღებული ზომების არაეფექტურობა იქ, სადაც მთლიანად აკრძალულია კერძო რეპეტიტორობის პრაქტიკა. ტოტალური აკრძალვა კიდევ უფრო ჩრდილოვანს ხდის რეპეტიტორობას და შესაბამისად ზრდის უარყოფითი ზეგავლენის ხარისხს. ამ ეტაპისათვის ყველაზე მიღებულ ფორმად ითვლება კერძო რეპეტიტორობის პრაქტიკის რეგულირება ქვეყნის წინაშე არსებული გამოწვევებიდან გამომდინარე. მნიშვნელოვანია, რომ სახელმწიფოს მხრიდან არ მოხდეს კერძო რეპეტიტორობის ინსტიტუტის იგნორირება, პირიქით განათლების სისტემის განვითარებაზე ფოკუსირებულ სტრატეგიებში აუცილებელია მისი გათვალისწინება და სწორი ამოცანების დასახვა.

იმისათვის, რომ საქართველოს განათლების მესვეურებმა ოპტიმალური მიდგომა გამოიმუშაონ ქვეყანაში არსებული სარეპეტიტორო პრაქტიკის მიმართ, აუცილებელია პირველ რიგში, მკაფიოდ განსაზღვრონ საკუთარი პოლიტიკა ამ მოვლენასთან დაკავშირებით, თუმცა ეს არ უნდა ატარებდეს მექანიკური ჩარევის, აკრძალვისა და არათანაზომადი კონტროლის მექანიზმების შექმნის ფორმას. ოპტიმალური პოლიტიკის გამოუმუშავებისათვის აუცილებელია არსებობდეს წინასწარ შეთანხმებული მიდგომები (საზოგადოება-სახელმწიფო) ფენომენის შეფასები-

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

სათვის. ანუ, საზოგადოებაში უნდა არსებობდეს კონსენსუსი ეროვნულ განათლების სისტემაში კერძო რეპეტიტორობის როლის განსაზღვრისათვის. ამ მიზნით, მისასალმებელი იქნებოდა სამინისტროსა და სისტემაში ჩართული სხვა დაინტერესებული ჯგუფების მხრიდან ამ თემაზე ინტენსიური დიალოგის და განხილვის ინიცირება. დიალოგის პარალელურად მხარდასაჭერია და გასაღრმავებელია თემასთან დაკავშირებული აკადემიური და გამოყენებითი კვლევების წარმოება და ამ პროცესში უმაღლესი განათლების და არასამთავრობო ორგანიზაციების აქტიური ჩართვა. ეს მოგვცემს საშუალებას ზუსტად მოვახდინოთ რეპეტიტორობის მოტივატორების იდენტიფიცირება და მათზე ზემოქმედების მექანიზმების გამოძევა. აგრეთვე ზუსტად შევისწავლოთ ფენომენის ზემოქმედების ხარისხი სისტემაზე და მოვახდინოთ მისი რეგულირება. რეპეტიტორობის პრაქტიკასთან დაკავშირებული ზუსტი ზედვის ჩამოყალიბება ხელს შეუწყობს მასზე რეაგირების მწყობრი პოლიტიკის გამოძევას. შედეგად, შესაძლებელი გახდება რეპეტიტორობის პრაქტიკასთან დაკავშირებული **გრძელვადიან** და **მოკლევადიან** შედეგებზე გათვლილი სტრატეგიის შემუშავება, ან განათლების სხვადასხვა სტრატეგიებში სეგმენტური ასახვა.

როგორც აღინიშნა, კერძო რეპეტიტორობა საქართველოში განათლების სისტემის განვითარების ამ ეტაპზე ორ მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებს — ის აკომპენსირებს განათლების ფორმალური სისტემის ხარვეზებს და ეხმარება მოსწავლეს დამატებითი ცოდნის მიღებაში. თუმცა, მნიშვნელოვანია სათანადო ყურადღება მიექცეს კერძო რეპეტიტორობის ფენომენის არსებობის შესაძლო რისკებს. კერძოდ, არ უნდა გაღრმავდეს უთანასწორობა განათლების ხელმისაწვდომობის კუთხით, კერძო რეპეტიტორობამ არ უნდა გამოიწვიოს ფორმალური სასწავლო პროცესის დამახინჯება, საზოგადოებას და განათლების პოლიტიკის დაგეგმვაში ჩართულ მხარეებს ობიექტური ინფორმაცია უნდა ჰქონდეთ იმის შესახებ, თუ რა როლი აქვს კერძო რეპეტიტორობას ფორმალური განათლების საფეხურებს შორის მობილობის (ზოგადი განათლების საფეხურიდან უმაღლესი განათლების საფეხურზე გადასვლის) თვალსაზრისით. სათანადოდ დაგეგმილი, შემუშავებული და განხილული პოლიტიკის განხორციელება შედეგად მოგიტანს შესაძლო რისკების მინიმიზაციასა და სასწავლო პროცესის ხარისხობრივ გაუმჯობესებას. მნიშვნელოვანია, რომ ამ პროცესში მაქსიმალურად უზრუნველყოფილი იყოს ძირითადი ინტერეს-ჯგუფების აქტიური ჩართულობა.

გობელვადიან პერსპექტივაში აუცილებელია შენარჩუნდეს სისტემის დაფინანსების ზრდის ტენდენციები. სახელმწიფოს მხრიდან განათლების ერთერთ პრიორიტეტად გამოცხადება ხელსაყრელ პირობებს ქმნის სისტემის შესაბამისი ფინანსური უზრუნველყოფისათვის. აუცილებელია ეტაპობრივად გაიზარდოს განათლების დაფინანსების წილი მშპ-ში, რომელიც 2011 წლის მონაცემებით მხოლოდ 2,7%-ია და პირველ ეტაპზე გაუტოლდეს მეზობელი ქვეყნების (სომხეთი, აზერბაიჯანი) მაჩვენებლებს, ხოლო შემდგომი ეტაპებისათვის საშუალო ევროპულ მაჩვენებლამდე, ანუ 5%-მდე გაიზარდოს. მხედველობაშია მისაღები ის ფაქტიც, რომ საქართველოში განათლების დაფინანსების დაბალი წილი მნიშვნელოვნად კომპენსირდება კერძო სექტორის დაფინანსების მაღალი პროცენტით, რაც სახელმწიფოს მიერ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების დაფინანსებასთან მიმართებაში 85.5%-ს და მშპ-ში 0,8%-ს შეადგენს. (შედარებისათვის, ბალტიის ქვეყნების კერძო სექტორის წილი მშპ-ში 2008 წლის მონაცემებით: ესტონეთი- 0,3%; ლიტვა- 0,52%; ლატვია- 0,6%). ფინანსების ზრდამ შეიძლება მნიშვნელოვნად შეუმსუბუქოს მშობლებს კერძო დაფინანსების ტვირთი და ხელი შეუწყოს პროცენტული მაჩვენებლის ნორმალურ ფარგლებში ცვლილებას. დაფინანსების გაზრდა ცალსახად ვერ უზრუნველყოფს სწავლისა და სწავლების ხარისხის ამაღლებას, თუ არ ჩამოყალიბდა გაზრდილი ფინანსების მიზანმიმართული განაწილებისა და რაციონალურად ხარჯვის მექანიზმები. აგრეთვე, თუ არ დაიხვეწა თანხების ხარჯვის კონტროლი. რესურსების მიმართვის პრიორიტეტად უნდა განისაზღვროს განათლების ხარისხის უზრუნველყოფის სეგმენტები (პედაოგთა კვალიფიკაციის ამაღლება, სკოლების მართვის ხარისხის გაუმჯობესება, სახელმძღვანელოების გაუმჯობესება და სხვ.). ამასთან აუცილებელია, სახელმწიფოს არ გამოჩნდეს მხედველობიდან რისკ-ფაქტორის მატარებელი ჯგუფების (დევნილები; ეროვნული უმცირესობები; დაბალშემოსავლიანი ოჯახების ბავშვები; შეზღუდული შესაძლებლობების და სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვები და სხვა.) ინტერესი და შესაბამისი პროგრამების დაფინანსებით უზრუნველყოს მათი ძირითადი უფლებების დაცვა და ინტეგრაცია საზოგადოებაში.

მოკლევადიან პერსპექტივაში, კერძო რეპეტიტორობით გამოწვეული რისკების ნაწილობრივ, ან, ზოგიერთ შემთხვევაში, მთლიანად გასანივტრალეზლად რამდენიმე კომპლექსური ღონისძიების გატარებაა საჭირო. ამგავრი ღონისძიებათა ნუსხის განსაზღვრა უნდა მოხდეს არსე-

ეკონომიკური თეორიის თანამედროვე პრობლემები

ბული სიტუაციის ანალიზის და კვლევების მონაცემებზე დაყრდნობით. მათი განხორციელება შესაძლებელი უნდა იყოს არსებული დაფინანსების ფარგლებში, ნაკლებად გავლენას ახდენდეს სახელმწიფოსათვის მნიშვნელოვან სხვა სფეროებზე, პროცესებსა თუ სისტემებზე, ნაკლებ ფინანსურ დანახარჯებთან იყოს დაკავშირებული და შედარებით მარტივი იყოს იმპლემენტირების კუთხით.

პირველ რიგში აუცილებელია იმ მნიშვნელოვანი სხვაობის მინიმიზაცია, რაც მშობლების მხრიდან ხარისხიან განათლებაზე მოთხოვნასა და სკოლის მხრიდან ამ მოთხოვნის დაკმაყოფილებას/ვერ დაკმაყოფილებას შორის არსებობს. ამისათვის საჭიროა სისტემაში მიმდინარე რეფორმების განათლების ხარისხის ამაღლებაზე სისტემური ფოკუსირება.

გამოყენებული ლიტერატურა

Bray, M. (2003). Adverse effects of private supplementary tutoring: Dimensions, implication, and government responses. UNESCO International Institute for Educational Planning, Paris. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001330/133039e.pdf>

Bray, M. (2009). Confronting the shadow education system: What government policies for what private tutoring? UNESCO International Institute for Educational Planning, Paris.

Dang, H.A., & Rogers, F. H. (2008). How to interpret the growing phenomenon of private tutoring: Human capital deepening, inequality increasing, or waste of resources? The World Bank Development Research Group. Retrieved from <http://econ.worldbank.org>.

Silova, I. (2009). The crisis of the post-Soviet teaching profession in the Caucasus and Central Asia. *Research in Comparative and International Education*, 4(4). 366 – 383.

Silova, I., Budiene, V., & Bray, M. (2006). Education in a hidden marketplace: Monitoring of private tutoring. Open Society Institute, New York.

UNESCO Institute of Statistics (UIS). (2011). UIS data tables. www.uis.unesco.org

გ. მანაბელი, თ. ბრეგვაძე, რ. აფხაზავა, (2011წ). კერძო რეპეტიტორობის ფონემენის კვლევა საქართველოში www.eppm.org.ge

**უინანსაჲი, ბანკაჲი,
ბირჲაჲი**

**საბანკო რისკების მართვის მეთოდის და
რისკების მართვის სისტემის დანერგვის
სრულყოფის აუდიტობლობა**

კონსტანტინე სულამანიძე

სტუ დოქტორანტი

გივი გამსახურდია

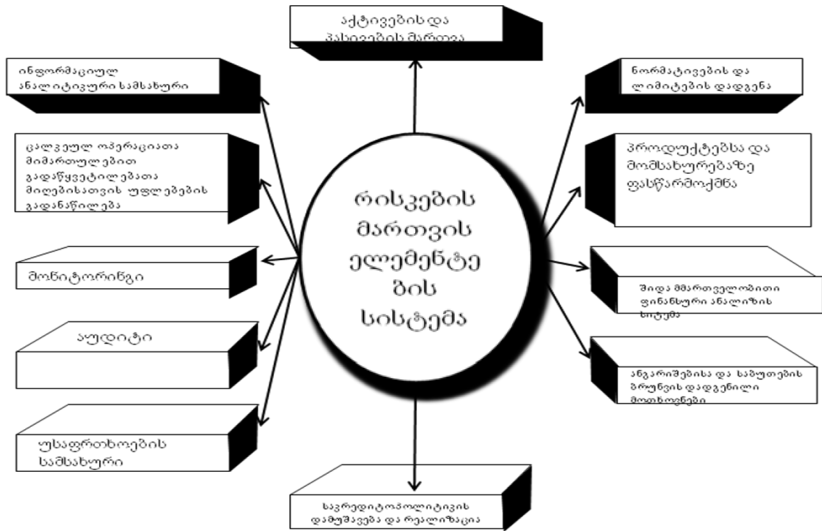
ემდ, სტუ სრული პროფესორი

თანამედროვე პირობებში, რისკების მეთოდის და რისკების მართვის სისტემების დანერგვის სრულყოფის მიმართულებით, საბანკო საქმიანობის წინაშე ახალი მოთხოვნები წარმოიშობა, რომლებიც გულისხმობს: ჯერ ერთი, საკრედიტო ორგანიზაციის მხრიდან შეფასებას იმაზე, თუ რომელი რისკები და რა მოცულობით შეუძლია მას თავის თავზე აიღოს; მეორე, რისკის ფაქტორის შემცირების თვალსაზრისით შესაბამისი ღონისძიებების დაამუშავებას ცხოვრებაში გასატარებლად; მესამე, ბანკის მიერ რისკების მართვის ისეთი სისტემის დამუშავებას, რომელიც საშუალებას მისცემს ბანკის ხელმძღვანელობას გამოავლინოს, ლოკალიზება გაუკეთოს, შეაფასოს და კონტროლი გაუწიოს რისკის ამა თუ იმ სახეს და ამასთანავე პარალელურად, საბანკო საქმიანობის პროცესზე, მათი გავლენის მინიმიზაცია მოახდინოს.

უცხოეთის გამოცდილებიდან გამომდინარე რისკების მართვის სისტემა სხვადასხვა ელემენტებისაგან შედგება (ბანკის დონეზე რისკების მართვის სისტემის ფუნქციონირების ნათლად წარმოდგენის შესაძლებლობას იძლევა ქვევით წარმოდგენილი სქემა – ბანკში რისკების მართვის სისტემის შესახებ).

როგორც სქემიდან ჩანს, რისკების მართვის სისტემის რეალიზაცია ხორციელდება სტრატეგიული მართვის დონეზე კონკრეტული ღონისძიებების დასახვით; აღნიშნული ფუნქციის განხორციელება ბანკის თანამშრომლებთან ერთად, სხვადასხვა დონის ხელმძღვანელებს ევალებათ.

სქემა – ბანკში რისკების მართვის სისტემა

მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ ბანკში რისკებზე კონტროლი ყოველდღიურად სხვადასხვა მეთოდის გამოყენების საფუძველზე ხორციელდება. საერთო ჯამში კონტროლის განხორციელების ეფექტურობას განსაზღვრავს ბანკის ორგანიზაციული სტრუქტურის ოპერატიული ფუნქციონირების, პერსონალის სწორად შერჩევის დონე და უშუალოდ სამუშაო ადგილებზე ცალკეულ ოპერაციების განხორციელების კონტროლის მექანიზმები. ამიტომ, რისკების მართვაზე კონტროლის ეფექტიან განხორციელებისათვის, აუცილებელია თანამშრომლებს შორის უფლებების და პასუხისმგებლობების სწორი განაწილება, თანამდებობრივი ინსტრუქციების დამუშავება და ინფორმაციების გადაცემის სრულყოფილი არსების შექმნა. რისკების სრულყოფილად აღრიცხვისათვის, უცხოეთის გამოცდილების გათვალისწინებით, საჭიროდ მიგვაჩნია ასევე ოპერაციების მნიშვნელოვანი ნაწილის სხვადასხვა კუთხით შეფასება. მხედველობაში მისაღებია ის გარემოება, რომ ბანკის ყოველ ცალკეულ განყოფილებას ინფორმაციების ნაწილი გააჩნია, რომელიც აუცილებელია მათ მიერ შესაბამისი საბანკო ოპერაციების განხორციელების პროცესში, რისკების ყოველმხრივი ანალიზისათვის. ეს უკანასკნელი ობიექტურად მოითხოვს ამ პროცესში ბანკის ცალკეულ განყოფილებებს შორის ინფორმაციის უწყვეტ და სრულყოფილ მიწოდებას.

ფილებს შორის ურთიერთმოქმედებისა და კოორდინაციის შესაბამის სქემის შექმნას.

კონტროლი რისკებზე შედის, როგორც მენეჯერების მოვალეობებში, ასევე აქციონერების მოვალეობებში (მხედველობაში გვაქვს უპირველეს ყოვლისა ბანკების დამფუძნებლების მოვალეობები). თუ პირველნი პასუხისმგებლები არიან მხოლოდ ოპერატიულ კონტროლის განხორციელებაზე, აქციონერები პასუხისმგებლები არიან ბანკის საქმიანობის სტრატეგიულ კონტროლთან ერთად, ოპერატიულ ხელმძღვანელობაზე. რისკებზე მართველობითი კონტროლის ეფექტურობა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული თანამდებობრივი უფლებების მკაცრ განსაზღვრაზე, ორმაგი კონტროლის განხორციელებაზე და კადრების როტაციაზე. ყოველივე ხელს უწყობს რისკის მონიტორინგის ეფექტურობის ამაღლებას. ტერმინი „მონიტორინგი“ გულისხმობს რისკების შეფასებისა და კონტროლის დამოუკიდებელ სისტემას, რომელიც ემყარება მენეჯერებისათვის სრულ და ხარისხიან ინფორმაციის მიწოდებას.

მოცემული ინფორმაცია ეხმარება მენეჯერებს გაანალიზონ საბანკო საქმიანობის მიმდინარე მდგომარეობა, ბანკის ცალკეული მიმართულებებსა და მთლიანად ბანკის საქმიანობის შესახებ გადაწყვეტილებები მიიღოს.

აღნიშნულის პრაქტიკულ მაგალითად შეიძლება მოვიყვანოთ უცხოეთის ბანკებში აპრობირებული ინფორმაციის სტრუქტურა, რომელიც კრედიტის მონიტორინგზე პასუხისმგებელ პირს უნდა წარედგინოს. იგი გულისხმობს ინფორმაციის მიწოდების შემდეგ სახეებს: საკრედიტო ორგანიზაციის დასახელებას; რისკის საერთო მოცულობას; რისკის მოცულობას მისი უზრუნველყოფის გათვალისწინებით; ძირითად მომენტებს და თავისებურებებს, რომლებიც ოპერაციებს ახასიათებს; რისკის წმინდა მოცულობას; კლიენტის რეიტინგს; კლიენტის ფინანსური მდგომარეობას და მიმდინარე საქმიანობის შეფასებას; კლიენტის საერთო დატვირთვა მიმდინარე დავალიანების მომსახურების თვალსაზრისით.

აქვე უნდა შევნიშნოთ შემდეგი გარემოება, კერძოდ იმისათვის, რომ ბანკის რესურსები მიმართული იქნეს რისკების პროცესზე მონიტორინგის განხორციელების ამაღლებისათვის, უპირველეს ყოვლისა საჭიროა, რისკების კლასიფიკაცია განხორციელდეს. მათი ბანკისათვის მნიშვნელობიდან გამომდინარე აუცილებელია განვსაზღვროთ ღირებულებითი

ლიმიტები. აღნიშნული მოსაზრების განხორციელება არ ნიშნავს, რომ ისინი გადიან რისკების მართვის საერთო სისტემის ფარგლებიდან, არამედ გულისხმობს მათზე შერჩევითი წესით დამატებითი კონტროლის განხორციელებას. აქვე გვინდა შევნიშნოთ, რომ საბანკო პრაქტიკაში არსებობს მრავალრიცხოვანი მოდელები, რომლებიც საშუალებას გვაძლევენ გავიანგარიშოთ რისკის შესაძლო ზემოქმედება მოგებაზე, წმინდა საპროცენტო შემოსავალზე და საკუთარ კაპიტალზე, მაგრამ ჩვენ კვლევის დროს ვისაზღვრებით მხოლოდ რისკების მართვის საერთო კონცეფციის იმ ხარისხის განხილვით, რომელიც საფუძვლად უდევს მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებას. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ რისკების მართვის პროცესი არ ითვლება დასრულებულად, თუ არ იქნება შემუშავებული ყველასათვის მისაღები რისკების მართვის მეთოდიკა. მაგრამ რისკების მართვის ოპტიმალური საერთო მეთოდიკის შემუშავება მეტად ძნელ და რთულ საქმეს წარმოადგენს, ვინაიდან ყოველი ბანკი საბანკო ბაზარზე თავისი თავისებურებით გამოირჩევა, მხედველობაში გვაქვს თანამშრომლების შესაძლებლობები, ნდობით შემუშავებული კავშირები, რომლებიც ძირითადი საბანკო ოპერაციების განხორციელებას უზრუნველყოფენ. ამიტომ ყურადღებას იმსახურებს ერთი გარემოების გათვალისწინებაც, რომელიც, ვფიქრობ, ბანკის ხელმძღვანელებს არ უნდა გამოორჩეს, ეს არის რისკის მართვის მოდელის შედეგების მექანიკური კოპირების არ დაშვება. რისკების მართვის მეთოდიკის მოდელი, რომელიც შემუშავებულია კონკრეტული ბანკისათვის რისკის ლოკალიზებისათვის, შეიძლება სხვა ბანკისათვის დაბრუნდეს სრულ ფიასკოდ, რისკის მართვის შესაძლებლობების არალოკალიზების თვალსაზრისით. აღნიშნულიდან გამომდინარე, რისკების მართვის ერთიანი სისტემის თვალსაზრისით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საბანკო კაპიტალზე შემოსავლების სიდიდის რისკის გათვალისწინების განსაზღვრა, რომელიც ბანკის მთავარი მიზნის – საკუთარი კაპიტალიდან მაქსიმალური მოგების მიღებას გულისხმობს და დასავლეთის ეკონომიკურ ლიტერატურაში, როგორც აქსიომა ისე არის მიღებული. კაპიტალის საკმარისობის დაცვის მოთხოვნები ბანკს აიძულებს, რომ საკუთარი კაპიტალის მოცულობის გაზრდა განახორციელოს საკრედიტო დაბანდების გადიდების საფუძველზე. აღნიშნულის გამო არაფუნქციონალური კრედიტები და კრედიტებიდან დანაკარგები საკრედიტო რისკის პირდაპირი ზემოქ-

მელების შედეგს წარმოადგენენ, რომლებიც თავის მხრივ ორგვარად ახდენენ გავლენას საბანკო კაპიტალის რენტაბელობაზე. აღნიშნული ორგვარი შემოქმედება გამოიხატება იმაში, რომ ისინი ერთის მხრივ იწვევენ პირდაპირ დანაკარგებს, ხოლო მეორე მხრივ მათი შემოქმედება კიდევ უფრო ღრმავდება საბანკო კაპიტალის ნაწილის საკრედიტო დაბანდებიდან შემოსავლის არ მოცემის გამო. საბანკო კაპიტალის შემოსავლის განსაზღვრის მეთოდიკა რისკის გათვალისწინებით საშუალებას გვაძლევს თანმიმდევრული გაანგარიშების საფუძველზე განვსაზღვროთ, თუ როგორი უნდა იყოს ფასი ბანკის მიერ დაწესებული საკრედიტო რესურსებზე, რომ მოახდინოს მან რისკის შემოქმედების ფაქტორის კომპენსირება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, უნდა განისაზღვროს რამდენად მაღალია საკრედიტო რისკის შემოქმედების ხარისხი საპროცენტო განაკვეთის თვალსაზრისით მოცემული პორტფელის სტრუქტურაზე, რომელსაც შეუძლია ამ შემოქმედების დანაკარგების კომპენსაცია მოახდინოს. ამ შემთხვევაში აუცილებელია შევნიშნოთ, რომ ჩვენს მიერ შემოთ განხილული რისკების მართვის მეთოდიკა წარმოადგენს რისკის მართვის განსაკუთრებული სისტემის ერთერთ ელემენტს, რომელიც ითვალისწინებს საბანკო კაპიტალის რენტაბელობას და ბანკის მიერ ცალკეული ოპერაციების რისკის გაწვევის ხარისხს.

საბანკო საქმიანობის პრაქტიკული გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ რისკების მართვის სისტემაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია ჰეჯირებას, დივერსიფიკაციას და ნაწარმოები ფინანსური მექანიზმების გამოყენებას. ფინანსური ბაზრის განვითარების შესაბამისად ნაწარმოები ფინანსური მექანიზმების ბაზარი, კერძოდ ფიუჩერსები, ოპციონები და სხვა სახის მექანიზმები ყალიბდება. სავალუტო, საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებების და საბაზრო რისკების შემცირებისათვის ფართოდ გამოიყენება სავალუტო და საპროცენტო ფიუჩერსები, ასევე რისკის შემცირებისათვის შეიძლება გამოყენებული იქნეს ფორვარდული კონტრაქტები, საპროცენტო და სავალუტო სვოპები. ამ ფინანსური მექანიზმების გამოყენება მჭიდრო კავშირშია ჰეჯირებასთან, რომელიც წარმოადგენს სავალუტო, საკრედიტო და რისკის სხვა სახეების შემცირებისათვის გათვალისწინებულ ღონისძიებების სისტემას. ეს სისტემა გულისხმობს ინვესტორის მიერ რისკის განსაკუთრებული ფაქტორის მიმართ შემცირების მეთოდს. რისკის გამოვლენისა და მისი შემოქმედების მეთოდი, კაპიტალდაბანდების ერთი ნაწილიდან შემოსავლების

შემცირებას, ხოლო მეორე ნაწილიდან, შემოსავლების გაზრდას გულისხმობს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჰეჯირება ნიშნავს იმას, რომ დაბანდების საკრედიტო პორტფელში რისკის განმსაზღვრელი ისეთი ფაქტორები იქნას შეტანილი, რომლებიც მასზე დიამეტრულად საწინააღმდეგოდ მოქმედებენ. აღნიშნულის ნათელიყოფისათვის შეიძლება მოვიყვანოთ შემდეგი მაგალითი, კერძოდ ვალუტის ჰეჯირება კონკრეტული მსესხებლის დაფინანსების დროს, წარმოადგენს სავალუტო რისკის შემადგენელ ნაწილს და მან უნდა მოიცავს ექსპორტზე ორიენტირებული საწარმოები და მსესხებლები, რომელთა საქმიანობა მოიცავს საინვესტიციო საქონლის იმპორტს. ამ შემთხვევაში ლარის კურსის დაცემის პირობებში მოგებულები ექსპორტიორები რჩებიან, ვინაიდან დარგობრივი ექვივალენტი და მისი უცხოური ვალუტის ამონაგები იზრდება, ხოლო თავის სამაშულო მომწოდებლებთან და პერსონალთან ანგარიშსწორება ეროვნულ ვალუტაში ხორციელდება და პირიქით, ეროვნული ვალუტის განმტკიცებამ შეიძლება ექსპორტიორთა პრობლემები გამოიწვიოს და პარალელურად იმპორტიორთა პოზიციები განამტკიცოს; აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ თუ ბანკის პოზიცია არ არის ჰეჯირებული და იგი მხოლოდ ექსპორტზე ან იმპორტზე ორიენტირებული დარგის საწარმოებს აკრედიტებს, ამ შემთხვევაში სავალუტო კურსის უეცარმა რყევამ, ზეგავისებურად არაფუნქციონირებადი კაპიტალის მოცულობის სადიდე შეიძლება გაზარდოს. ჰეჯირების წარმატებით განხორციელება მაღალი ღონის კვალიფიკაციას მოითხოვს, კაპიტალ-დაბანდებათა განხორციელების ოპტიმალური მიმართულებების განსაზღვრაში და არსებული, ასევე საწინააღმდეგო მდგომარეობაზე ჰეჯერული ფაქტორების ზემოქმედების ხარისხის შეფასებაში. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ დივერსიფიკაცია გულისხმობს, პირიქით, კაპიტალის დანაწევრებას და რისკის შეფასებას, ერთ მსესხებელზე ფულადი რესურსების კონცენტრაციის გაუქმების საფუძველზე. ჰეჯირებისაგან განსხვავებით, სწორი დივერსიფიკაციის განხორციელება, როგორც რისკის შემცირების ღონისძიება, დამოკიდებულია საკრედიტო პორტფელში სამი პროექტის შეტანაზე, რომელთა შორის ერთერთის წარუმატებლობა მინიმალური ხარისხით დაკავშირებული იქნება სხვა პროექტის წარმატებებსა ან წარუმატებლობაზე. ყურადღებას იმსახურებს იმის აღნიშვნაც, რომ საბანკო საქმიანობის პრაქტიკაში გამოიყენება რისკების სისტემის მართვაში მრავალი სახის მიდგომები. მათგან ამა თუ იმ მოდელის შერჩევა განისაზღვრება

საკრედიტო დაწესებულების კონკრეტული თავისებურებების გათვალისწინებით. საყურადღებოა ისიც, რომ უცხოეთის ბანკის ხელმძღვანელობა ბანკის სტრუქტურული ქვედანაყოფების თანამშრომლებისაგან, რომლებიც პასუხისმგებლები არიან ცალკეულ ოპერაციაზე, მოითხოვს, რომ მათ რისკების გამოვლენის და მონიტორინგის შიდა სისტემა შეიმუშავონ. ასეთი მიდგომის პირობებში საშუალო რგოლის, სტრუქტურების მენეჯერები პასუხისმგებლები არიან რისკების ლოკალური სისტემის საიმედო ფუნქციონირებაზე და რისკების მართვის სისტემის დანერგვაზე. განვითარებული ქვეყნების მსხვილ ბანკებში მოქმედებს რისკების მართვის კომიტეტები, რომლებიც დირექტორთა საბჭოს უფლებით ფუნქციონირებენ, ან სპეციალიზირებული განყოფილებების ფორმით არიან წარმოდგენილნი. მათი ამოცანაა ის, რომ განახორციელონ სხვადასხვა სტრუქტურული განყოფილებებიდან შემოსული ინფორმაციების შეგროვება და მათი ანალიზის საფუძველზე მთელი ბანკების დონეზე შედეგების განზოგადოება მოახდინონ და რისკების მართვის მეთოდის და სისტემის დანერგვის პროცესი დააჩქარონ.

ამასთანავე, ზედამხედველობის გაძლიერების მიზნით, ვფიქრობთ, სასურველი იქნება, თუ ქართულ კომერციულ ბანკებს დაუწესდება სპეციალური ყოველკვარტალური ანგარიშების ფორმა, რომელიც მოიცავს მსხვილი საკრედიტო დაბანდების დეტალურ აღწერას და რისკების მიხედვით მათ კლასიფიცირებას, ამ სესხებზე დაწესებული მონიტორინგის მიმოხილვას, გაწეული შესაძლო დანაკარგების რეზერვების ცვლილებასა და დინამიკას.

აღნიშნული მეთოდოლოგია ფართოდ გამოიყენება ამერიკის შეერთებული შტატების, იაპონიის, ინგლისის, გერმანიისა და სხვა განვითარებული ქვეყნების საზედამხედველო სამსახურების მიერ. ასევე საერთაშორისო-საფინანსო ინსტიტუტებს (მსოფლიო ბანკი, საერთაშორისო საფინანსო კორპორაცია, ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკი) დაწესებული აქვთ სპეციალური ანგარიშგებების ფორმები, რომლებიც გამიზნულია მსხვილი კონცენტრაციების მონიტორინგის განსახორციელებლად.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გამსახურდია გ. საქართველოში ანტიკრიზისული ღონისძიებების ეროვნული კონცეფციის შესახებ. ჟურნ. „ეკონომიკა და ბიზნესი“, 2009, № 2, გვ. 11-23.
2. ვაშაყმაძე ი. საქართველოს საბანკო სისტემის ფინანსური მდგრადობის მნიშვნელობა ეკონომიკის სტაბილიზაციის მიღწევაში. ბათუმი, ბათუმის უნივერსიტეტი“, 2005.
3. ინგოროყვა ა., ჩხაიძე ზ., ცაავა გ. საბანკო ინფორმაციული სისტემები და ტექნოლოგიები, „ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბილისი, 2009.
4. კოვზანაძე ი. საქართველოს კომერციული ბანკების ფუნქციონირების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე. თბილისი, „თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 2001.
5. პაპავა ვ. საერთაშორისო სავალუტო ფონდი საქართველოში: მიღწევები და შეცდომები. თბილისი, „იმპერიალი“, 2000.
6. ქოქიაური ლ. საბანკო საქმიანობის საფუძვლები (საბანკო საქმე). ტომი I (მეორე გამოცემა). თბილისი, „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, 2007.
7. Ковзанадзе И.К. Тенденции и перспективы развития экономики и банковского сектора трансформированных стран. М., «Финансы и статистика», 2005.

ტურიზმის ფინანსური უზრუნველყოფის პროგრამით უზრუნველყოფის საქართველოში

მაია ალადაშვილი

სოციალურ მეცნიერებათა
დოქტორი ეკონომიკაში

თანამედროვე პირობებში, როდესაც მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებში სულ უფრო ფართოდ ებმება დამოუკიდებელი საქართველო, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ საზოგადოების სოციალურ სტრუქტურაში მოხდება თვისობრივი ცვლილებები, ანალოგიური იმისა, რაც XX საუკუნის მიწურულს მსოფლიოსთვის იყო დამახასიათებელი.

საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის პროცესი, ჩვენი ქვეყნისათვის გაცილებით რთული და წინააღმდეგობრივი აღმოჩნდა, ვიდრე მოსალოდნელი იყო რეფორმამდელ პერიოდთან შედარებით.

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე მდგომარეობის კომპლექსური ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ქვეყანაში ჯერ კიდევ დგას სიღარიბის პრობლემა. მსოფლიო გამოცდილება ადასტურებს, რომ სიღარიბის დაძლევა მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ისეთი ეკონომიკური და ორგანიზაციული ფაქტორის მიზანმიმართულად და კომპლექსურად გამოყენებას, როგორცაა ქვეყანაში ტურიზმის დაჩქარებული განვითარება.

ტურიზმის, როგორც მომსახურების სახეობის განვითარების უპირველეს მიზანს სარგებლის მიღება წარმოადგენს, რაც მიიღწევა ტურისტების მოთხოვნილების დაკმაყოფილების გზით. ამდენად, ლოგიკურია, რომ ტურიზმის შესწავლა ეფუძნება ბიზნესის კონცეფციას.

საქართველოს, ბუნებრივ-კლიმატური მრავალფეროვნებიდან გამომდინარე, უდიდესი ტურისტული პოტენციალი გააჩნია. ქვეყნის ტურისტულ შესაძლებლობებს განსაზღვრავს მისი კლიმატი, ზღვა, მთები, უნიკალური ლანდშაფტები, ჰიდრომინერალური რესურსები, დაცული ტერიტორიები და ეროვნული პარკები, კულტურულ-არქიტექტორული ძეგლები და მდიდარი ისტორიული მემკვიდრეობა. ყოველივე ეს ქვეყანას, ტურიზმის განვითარების თვალსაზრისით, ანიჭებს განსაკუთრებულ უპირატესობას, რაც გამოიხატება იმაში, რომ საქართველოს ბუნებრივ

და საკურორტო პოტენციალის შექმნას არ სჭირდება დამატებითი კაპიტალდაბანდება.

გამომდინარე საქართველოს ისტორიული და ბუნებრივი პირობებიდან, ტურიზმის სხვადასხვა მიმართულებებს შორის, მიმდინარე პერიოდში, ყველაზე პრიორიტეტული მიმართულებაა სასოფლო ტურიზმი.

პროფესიულ ტურისტულ ბიზნესში სასოფლო ტურიზმს, როგორც საქმიანობის საკმაოდ შემოსავლიან სახეობას, რეგიონების ეკონომიკური განვითარების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მსოფლიო ტურისტულ ბაზარზე და საკმაოდ პოპულარულია ტურისტთა შორის.

სასოფლო ტურიზმი არის ტურისტთა მცირე ჯგუფების მოგზაურობა დასვენების მიზნით სოფლის, ზოგჯერ ცენტრიდან მოშორებულ ტრადიციულ დასახლებებში, დასვენებისა და ადგილობრივი ტრადიციების გასაცნობად. ტურისტული ობიექტების მფლობელები და მმართველები სოფლის მაცხოვრებლები არიან. ტურიზმის ეს მიმართულება ითვალისწინებს: ტურისტთა განთავსებას ადგილობრივი ტრადიციებით აგებულ სახლებში, კვებას ადგილობრივი წარმოების კვების პროდუქტებით, სოფლის ცხოვრების გაცნობას და ხშირად, მონაწილეობასაც კი. ადგილობრივი მაცხოვრებლები სოფლად აშენებენ, ფლობენ და განკარგავენ ტურისტულ ობიექტებს, ქმნიან სამუშაო ადგილებს და ტურისტების მიერ გაწეული დანახარჯებიდან იღებენ პირდაპირ ეკონომიკურ მოგებას.

სასოფლო ტურიზმის წარმატებული განვითარება არ მოითხოვს დიდ კაპიტალდაბანდებას, მაგრამ აუცილებლად საჭიროებს შესაბამის დაგეგმვას და მართვას. ადგილობრივმა მოსახლეობამ, ტურისტთა მოსახურებისათვის აუცილებლად უნდა გაიარონ სპეციალური მომზადება.

ტურიზმის ეს სახეობა, თავისი მახასიათებლების მიხედვით, ძალიან ახლოს დგას აგროტურიზმთან. დღევანდელი მსოფლიოს გლობალიზაციის პირობებში, მაშინ, როდესაც დიდი ქალაქების ორომტრიალში ჩაბმული ადამიანები მუშაობენ გადამღლეი ტემპებით, მათი ჯანმრთელობა და სულიერი განწყობა მოითხოვს დასვენებას ბუნებაში, მშვიდ და წყნარ გარემოში, სუფთა ჰაერზე, ეკოლოგიურად სუფთა საკვებსა და წყალს. ასევე მნიშვნელოვანია, რომ მათთვის ჩნდება ბუნებასთან სიახლოვის და სოფლის გარემოს ნოსტალგია.

აგროტურიზმის განვითარება ხელს უწყობს ქვეყნის რეგიონების

ეკონომიკურ აღმავლობას. გასათვალისწინებელია, რომ აგროტურიზმი, ისევე როგორც სასოფლო ტურიზმი, არ მოითხოვს ისეთ მნიშვნელოვან ინვესტიციებს, როგორც სჭირდება საკურორტო ინფრასტრუქტურას და ადგილობრივი ეკონომიკის მხარდასაჭერად საჭიროა გაცილებით ნაკლები ხარჯები.

საქართველოში ხელსაყრელი ბუნებრივი და კლიმატური პირობები ხელს უწყობს სასოფლო და აგროტურიზმის განვითარებას, რომელიც შიდა ტურიზმის განვითარების საფუძველს წარმოადგენს.

უკანასკნელი რამოდენიმე წლის განმავლობაში საქართველოში ტურიზმის განვითარების პრიორიტეტებს შორის, შიდა ტურიზმის განვითარება მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს. ამუშავდა როგორც სამთავრობო, ისე არასამთავრობო და საერთაშორისო ორგანიზაციების პროექტი, რაც ითვალისწინებს სოფლის მცხოვრებთა სახლების სასტუმრო სახლებად გადაკეთებას, ასევე ტურიზმში ჩაბმული მოსახლეობის გადამზადებას და ტრენინგებს (სასტუმრო მენეჯმენტი, გიდი-გამყოლი და ა.შ.).

თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ტურიზმს, ისევე როგორც ყოველგვარ სამეწარმეო საქმიანობას, საკუთარი მიზნების მისაღწევად საწყისი კაპიტალი სჭირდება, ხოლო შემდგომ, საქმიანობის ფინანსური უზრუნველყოფა.

თუ გავითვალისწინებთ, რომ აგროტურიზმში დასაქმებული მეწარმე ძირითადად სოფლად მაცხოვრებელი ფერმერია, რომელთა უმრავლესობას არ გააჩნია აკუმულირებული კაპიტალი, მცირე ბიზნესის დაფინანსების ერთ-ერთ წყაროდ საბანკო კრედიტი რჩება.

ბანკები კრედიტს უპირატესად კრედიტუნარიან, მომგებიან და მზარდ მეწარმე ფერმერზე გასცემენ. სესხის ოდენობის დადგენაში მათ სხვა სახის ფინანსურ ანგარიშებთან ერთად, ორი ძირითადი ფინანსური დოკუმენტი უნდა დაეხმაროს – საბალანსო უწყისი და მოგება-ზარალის ანგარიში. წარსული საქმიანობის შედეგი არის ის ძირითადი კრიტერიუმი, რომელიც განსაზღვრავს ბიზნესის კრედიტუნარიანობას და შემდგომში მომგებიანობას დროის გარკვეული პერიოდის განმავლობაში.

ტურიზმის ბიზნესის სუბიექტები, სეზონურობიდან გამომდინარე, განიცდიან ფულადი საშუალებების უკმარისობას, რომელიც საჭიროა როგორც სეზონური ხარჯების დასაფარად, ისე გრძელვადიანი ინვესტიციების განხორციელებისთვის.

გამომდინარე იქიდან, რომ ფერმერთა ძირითადი შემოსავლები მნიშ-

ვენელოვანად დამოკიდებულია ბუნებრივ პირობებზე და მიღებულ მოსავლიანობაზე, ხოლო სოფლის მეურნეობის დაზღვევის ინსტიტუტი ჯერჯერობით განუვითარებელია ჩვენს ქვეყანაში, ამიტომ ფერმერები ხშირად დგებიან ფინანსური პრობლემების წინაშე, რასაც თან სდევს მათ მიერ აღებული სესხების ვადებში დაუფარავობა, საკრედიტო რეიტინგის “გაფუჭება”, ხოლო უკიდურეს შემთხვევაში საშიშროება ემუქრება უზრუნველყოფაში გადაცემულ ძირითად ქონებას, როგორცაა სახლი, სასოფლო მიწა და ა.შ.

მიმდინარე მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გავლენის გამო, სასოფლო სამეურნეო სესხებზე მაღალი რისკების გამო, საბანკო სავაჭრო-ცენტო სარგებელი წლიური 16 %-დან, 36-48 %-მდე გაიზარდა, რაც კიდევ უფრო მძიმე ტვირთად დააწვა ფერმერებს.

გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ გარდა საბანკო კრედიტისა, არსებობს ბიზნესის დაფინანსების სხვა წყაროც, მაგალითად, ვენჩურული კაპიტალი, რომელიც წარმოადგენს პირად ან გარე ინვესტიციებს, კორპორატიულ ფინანსურ რესურსებს, რომელსაც იძლევა უამრავი ფინანსური ინსტიტუტი და კორპორაცია, საინვესტიციო ბანკები და უცხოური კომპანიები, სადაზღვევო კომპანიები. მაგრამ ვენჩურული კაპიტალის მფლობელები ყოველთვის ესწრაფვიან მაღალი სარგებლის მიღებას ინვესტირებული კაპიტალდაბანდებიდან და აგრეთვე, რაც ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანია, ცდილობენ გადააქციონ საწარმო აქციონერულ საწარმოებად, მათი აქციების შეძენის გზით, დაიპყრონ საკვანძო პოზიციები მათ ბიზნესში და ჩაერიონ საწარმოს მართვაში, რითაც მფლობელები დაკარგავენ კონტროლს თავის ბიზნესზე.

გამომდინარე ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან, ფერმერისთვის მისი ბიზნესის დაფინანსების ერთადერთ საშუალებად რჩება ბანკის კრედიტი, მიუხედავად მაღალი სავაჭროცენტო სარგებლისა.

თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ბანკები აფინანსებენ მხოლოდ უკვე მოქმედ ბიზნესს და არა მის წამოწყებას, ანუ “სტარტაფს”, რაც მნიშვნელოვან ხელისშემშლელ ფაქტორად გვევლინება აგროტურიზმის, როგორც ბიზნესის განვითარების და აგრეთვე, სოფლად სიღარიბის დაძლევის საქმეში.

ტურიზმის განვითარების კონცეფციის გააზრებისათვის, მეტად მნიშვნელოვანია მისი შემაფერხებელი ფაქტორების სწორი ანალიზი, მხოლოდ დარგის წინაშე მდგარი პრობლემებისა და სუსტი მხარეების

განსაზღვრის შემდეგ გახდება შესაძლებელი მათი გადაჭრის გზების დადგენა.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიმდინარე პერიოდში, დღის წესრიგში დგას ტურიზმის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნისა და განვითარებისთვის საჭირო ინვესტიციების მოზიდვისა და სტიმულირების საკითხი. ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ საქართველო იცნობდეს ტურიზმის განვითარების იმ მასტიმულირებელ ფაქტორებს, რომლებიც სხვადასხვა დროს გამოიყენებოდა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში ტურიზმის დაჩქარებული განვითარების მიზნით.

საქართველოში ტურიზმის განვითარების ხელშემწყობი მნიშვნელოვანი ფაქტორები შესაძლოა იყოს შემდეგი: სამთავრობო გრანტები; სესხის გარანტიები; წილობრივი მონაწილეობა; ტურიზმის სფეროში საგადასახადო პოლიტიკის ლიბერალიზაცია; გადასახადების შემცირება; ბანკების მიერ ბიზნესის დაწყების ე.წ. “სტარტაფის” დაფინანსების შესაძლებლობა; ტურიზმის დარგში მცირე ბიზნესის განვითარების წახალისება; ტურისტული ბაზრის მარკეტინგული კვლევების და ეფექტური რეკლამის წარმოება; შესაბამისი ინფრასტრუქტურის განვითარება, შესაბამისი სატრანსპორტო და სასტუმრო სიმძლავრეების შექმნა.

საქართველოში ტურიზმის განვითარებას თან ახლავს მთელი რიგი სარგებლობა, რომელთა შორის მნიშვნელოვანია: დასაქმება; სიღარიბესთან ბრძოლა; სახელმწიფო შემოსავლების ზრდა და ქვეყნის ინფრასტრუქტურის განვითარება. ყოველივე ზემოაღნიშნული საკითხების მოგვარება მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს მთელი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ზრდის საქმეში.

მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები საქართველოში და მათი საკრედიტო პორტფელი

რუსუდან პაპასკირი

ტექნიკის აკადემიური დოქტორი,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

საქართველოს კანონში „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“
ვკითხულობთ: „მიკროსაფინანსო ორგანიზაცია არის შეზღუდული პასუ-
ხისმგებლობის საზოგადოების ან სააქციო საზოგადოების ორგანიზაცი-
ულ-სამართლებრივი ფორმით დაფუძნებული იურიდიული პირი, რომე-
ლიც მისი განაცხადის საფუძველზე რეგისტრირებულია საქართველოს
ეროვნული ბანკის მიერ და ახორციელებს ამ კანონით გათვალისწინებულ
საქმიანობას საქართველოს ეროვნული ბანკის ზედამხედველობით“¹.

მიკროსაფინანსო ორგანიზაცია უფლებამოსილია, განახორციელოს
იურიდიული და ფიზიკური პირებისათვის მიკროსესხების გაცემა. მის
მიერ გაცემული მიკროკრედიტების მაქსიმალური ჯამური რაოდენობა
ერთ მსესხებელზე არ უნდა აღემატებოდეს 50 000 ლარს.

ამჟამად საქართველოს საკრედიტო ბაზარი სამი ძირითადი ინსტი-
ტუტით არის წარმოდგენილი. ესენია:

1. კომერციული ბანკები;
2. მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები;
3. საკრედიტო-საშუამავლო ორგანიზაციები.

მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების წარმოშობა და განვითარება გან-
საკუთრებით აქტიურ თემად იქცა 2008 წლის მეორე ნახევარში, როცა
აგვისტოს ომისა და დასავლეთში დაწყებული გლობალური კრიზისის
გავლენით საქართველოს კომერციულმა ბანკებმა გაამკაცრეს საკრედი-
ტო პოლიტიკა და, ფაქტიურად, შეწყვიტეს სესხების გაცემა. გაჩნდა
კრედიტებზე დაუკმაყოფილებელი მოთხოვნა. ეს დეფიციტი, ფაქტიუ-
რად, ამოაგეს მსესხებელთა მიერ მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებმა, რომლებიც კომერცი-
ული ბანკების ალტერნატივად მოეკლინენ ქვეყანას.

ამჟამად საქართველოს ბაზარზე ფუნქციონირებენ ორი სახის მიკრო-
საფინანსო ორგანიზაციები:

¹ საქართველოს კანონი „მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების შესახებ“, თბ.,
2006, გვ. 1.

1. შედარებით მსხვილი მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები. ისინი, ძირითადად, უცხოური კაპიტალით არიან შექმნილნი. ამ ორგანიზაციების ჩამონათვალში შედიან: CREDO (33272956 აშშ დოლარი კაპიტალით), ლაზიკა-კაპიტალი (7735072 აშშ დოლარი კაპიტალით), FINCA (16758554 აშშ დოლარი კაპიტალით), Crystal (8097561 აშშ დოლარი კაპიტალით) და აგროკრედიტი.¹

ჩამოთვლილი მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები ბაზარზე აგრო და მცირე ბიზნესს სესხებით არიან პოზიციონირებულები.

2. ლომბარდული მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები. მათი აქტივები ფორმირებულია ფიზიკური პირების სადამფუძნებლო კაპიტალით და მოზიდული სესხებით. ისინი ბაზარზე პოზიციონირებული არიან უძრავი ქონების და ლომბარდის ტიპის სესხით პროდუქტებით. ამ ტიპის მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებიდან აღსანიშნავია „რიკო ექსპრესი“, „იზიკრედიტ ჯორჯია“, „ბი აი ჯი“ და „B – კრედიტი“. პირველი ტიპის მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები საქართველოს საკრედიტო ბაზარზე 2008 წლის აგვისტოს ომამდეც მუშაობენ, ხოლო, რაც შეეხება მეორე ტიპის მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებს, ისინი აგვისტოს ომის შემდეგ გამოჩნდნენ.

2006 წელს საქართველოში მხოლოდ 3 მიკროსაფინანსო ორგანიზაცია ფუნქციონირებდა, 2008 წელს მათი რიცხვი 27-მდის გაიზარდა, 2009 წელს – 38-მდე, 2010 წელს – 49-მდე და 2011 წელს – 54-მდე (იხ. გრაფიკი). მამასადამე 2008-2011 წლების პერიოდში მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების რაოდენობა გაორმაგდა.

მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების რაოდენობის ზრდასთან ერთად იზრდებოდა მათი საკრედიტო პორტფელი. 2007-2011 წლებში იგი 56850448 ლარიდან 245996082 ლარამდე გაიზარდა (ანუ – თითქმის ხუთჯერ). ცალკეულ წლებში იგი შეადგენდა:²

2007 წელს – 56850448 ლარს.

2008 წელს – 112686196 ლარს.

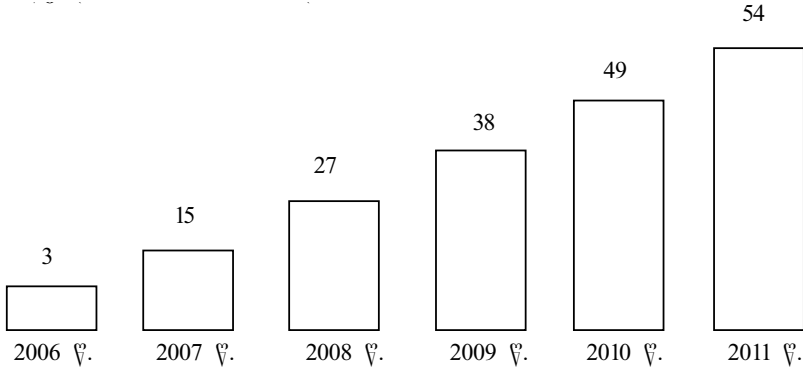
2009 წელს – 130109412 ლარს.

2010 წელს – 229530264 ლარს.

2011 წელს – 245996082 ლარს.

1 საქართველოს ეროვნული ბანკის 2010 წლის ფინანსური სტაბილურობის ანგარიში, 2011.

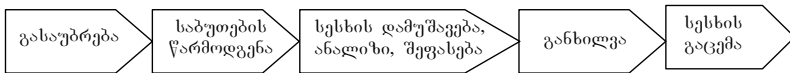
2 იქვე.

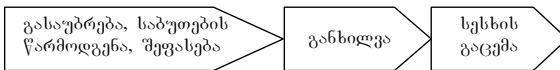
ნახ. 1. მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების რაოდენობის დინამიკა საქართველოში

მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები ბაზარზე პოზიციონირებული არიან იპოთეკური სესხებით და ავტოლომობარდით. ამ სესხების უზრუნველყოფა უძრავი ქონება და ავტომობილი.

საერთოდ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებს კომერციულ ბანკებთან შედარებით მთელი რიგი უპირატესობები აქვთ. პირველ რიგში, ეს არის მომსახურების დროის სიმცირე. საბანკო კრედიტის პროცედურებთან განსხვავებით, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციაში იგივე ოპერაციებს 2-ჯერ ნაკლები დრო სჭირდება და ყველა ოპერაცია ერთ სამუშაო დღეშია შესაძლებელი. ეს ჩანს ქვემოთ მოცემული სქემიდანაც.

ა) კომერციული ბანკი

ბ) მიკროსაფინანსო ორგანიზაცია

სქემა. 1. საკრედიტო პროდუქტის პროცედურები კომერციულ ბანკში და მიკროსაფინანსო ორგანიზაციაში

მეორე მიზეზი, რის გამოც საქართველოში მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებს მრავალი მომხმარებელი (მსესხებელი) ჰყავს, იმაში მდგომარეობს, რომ კომერციულ კრედიტზე ყველა იურიდიული და ფიზიკურ პირს არ მიუწვდება ხელი. კომერციულ ბანკებს საკრედიტო ოპერაციები საკმაოდ ძვირი უჯდება და ყოველივე ეს უბიძგებს მათ, მაქსიმალურად მკაცრად და კომპეტენტურად შეაფასონ რისკები და გამოხშირონ მაღალრისკიანი პროდუქტები, რადგან ბანკის შემოსავალზე და სიცოცხლისუნარიანობაზე გაპრობლემებული სესხების მოცულობა დამღუპველად მოქმედებს. ამიტომ ისინი ამკაცრებენ სასესხო პროცედურებს და პირობებს და არჩევენ ნაკლებ რისკიან პროდუქტებს და ნაკლებ რისკიან მსესხებლებს – საუკეთესოებს საუკეთესოთა შორის.

დარჩენილი მსესხებლები, ცხადია, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების კლიენტები ხდებიან. ამას ემატებიან მცირე საწარმოები, რომელთაც მცირე და არასტაბილური შემოსავალი გააჩნიათ და ა. შ. ამას აგრეთვე ემატებიან სეგმენტები, რომელთაც არ აფინანსებს საბანკო სექტორი. ესენია: ახლად გახსნილი ორგანიზაციები, რომელთა საოპერაციო საქმიანობა არ აღემატება 6 თვეს (არადა, სწორედ მათ სჭირდებათ კრედიტი), სათამაშო ბიზნესი, ვალუტის გადამცვლელი პუნქტები და სხვები.

მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების მომხმარებელთა სია საქართველოში კიდევ უფრო გაიზარდა ბოლო ორი-სამი წლის განმავლობაში, როცა კრედიტ-ინფო-ს ბაზაში მოხვდა 300 000 ურჩი გადამხდელი. მათი დავალიანება 6.4 მლრდ ლარია და აქედან მხოლოდ 2.9 მლრდ სესხი არის ქონებით უზრუნველყოფილი. რაღა თქმა უნდა, ეს მსესხებლები ვიდრე ძველ სესხებს არ დაფარავენ, ვერ აიღებენ ბანკში ახალ სესხს. ამიტომ ისინიც მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების კლიენტები ხდებიან.

მეოთხე მიზეზი არის ბანკიდან გატანილი თანხის კრედიტის სიმცირე. ბანკი კრედიტს მომხმარებლის შემოსავლის მიხედვით უსაზღვრავს და რისკების დაზღვევის მიზნით ყოველთვიური გადასახადების სახით შემოსავლების 30-40%-ის უწესებს. ასეთი მიდგომა მრავალ მსესხებელს არ აწყობს და ისინიც ეძებენ ბანკის კრედიტის ალტერნატივას. ეს არის მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების კრედიტი.

მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები მეტად მოქნილი სტრუქტურის მქონენი არიან. მათი მართვის აპარატი 7-9 კაცია მხოლოდ. გადაწყვეტილების მიღების პროცესი და პირდაპირი და უკუკომუნიკაცია მათ შორის მეტად სწრაფად მიმდინარეობს.

საქართველოს მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების საკრედიტო პროდუქტების საპროცენტო განაკვეთი მერყეობს 24-დან 48%-მდე. ასეთი მაღალი განაკვეთი მას შესაძლებლობას აძლევს, დააკრედიტოს სარისკო პროექტებიც. ამის გარდა, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები რისკს აზღვევენ სესხის უზრუნველყოფით. ბანკებისაგან განსხვავებით, რომელთაც თითქმის 4 მლრდ-ის არაუზრუნველყოფილი სესხი აქვთ გაცემული, მიკროსაფინანსო ორგანიზაციები ასეთ სესხებს არ გასცემენ.

მიკროსაფინანსო ორგანიზაციის პოზიტიური მხარე კიდევ ის არის, რომ თუ მას სესხი გაუპრობლემდა, იგი 2 კვირის შემდეგ უკვე მიმართავს აუქციონს და ამით ახერხებს მინიმუმ 2 თვეში გაპრობლემებული სესხის დაფარვას (ბანკებში ამას 6 და მეტი თვე სჭირდება).

ყოველივე ზემოთნათქვამი გვაძლევს იმის საფუძველს, დავასკვნათ, რომ ქართულ საკრედიტო ბაზარზე მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებს მტკიცედ უკავიათ მცირე სესხების სეგმენტი და თუ ისინი ამ ტემპით განვითარდნენ, როგორც ვითარდებიან, ამ სეგმენტს დათმობენ და გაფართოვდებიან სხვა სეგმენტშიც. ამის გარკვეული ნიშნები მათ მიერ სოფლის მეურნეობის დაკრედიტებაში გამოიხატება. აქაც მათ კარგი რეპუტაცია აქვთ. კომერციული ბანკები რისკების შეფასების მკაცრი პირობებით მომავალშიც ვერ შეძლებენ სასოფლო ფირმების დაკრედიტებას. ამიტომ ეს სეგმენტი მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების იქნება. პრობლემა მხოლოდ იმაშია, რომ მიკროსაფინანსო ორგანიზაციებს რადგან არა აქვთ დეპოზიტების მიღების უფლება (ბანკებისგან განსხვავებით), მათი საკრედიტო რესურსი მცირეა და ვერ ფარავს სასოფლო-სამეურნეო ბიზნეს-სუბიექტების მოთხოვნას. კარგი იქნება, თუ საქართველოს ეროვნული ბანკი ჩაერთვება ამ საქმეში და დაარეგულირებს მას.

**კომერციული ბანკის ფინანსურ-ანალიტიკურ
საქმიანობაში ლიკვიდობის რეგულირების
პრობლემები და მათი როლი ფინანსური
წინააღმდეგობრივი მოვლენების აღმოფხვრაში**

კონსტანტინე სულამანიძე

სტუ დოქტორანტი

გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში კონკურენციის წარმოქმნასა და გაძლიერების პროცესს ეკონომიკური ზრდისა და სოციალური სტაბილურობის თვალსაზრისით, ახასიათებს წინააღმდეგობრივი მოვლენები, რომლებიც გამოიხატება როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეებით. გაკოტრებას, ბანკების ლიკვიდაციას მოსდევს უმუშევრობა, მეანობრების დაკარგვა, სოციალური დაძაბულობის ზრდა და გაკოტრებული ბანკის კლიენტების საქმიანობის ჩავარდნა. კონკურენციის უპირატესობა სახელმწიფო რეგულირებასთან შედარებით ყოველთვის და ყველგან არ იყო კონკურენციის უარყოფით შედეგებზე მეტი. ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორი, რაც ამართლებს კონკურენციის გაძლიერების პროცესს, მდგომარეობს იმაში, რომ სახელმწიფოს შეუძლია არეგულიროს ბანკების ლიკვიდურობა მაკროდონეზე, ამავე დროს ბანკების ხელმძღვანელებს ეძლევათ შესაძლებლობა მართონ ბანკის ლიკვიდურობა მიკროდონეზე. ყველაფერი ეს კომერციული ბანკების ლიკვიდურობის ოპტიმალური რეგულირების საკითხს აყენებს პირველ ადგილზე, რაც თავის მხრივ მნიშვნელოვნად განაპირობებს საბანკო საქმიანობაში წინააღმდეგობრივი მოვლენების აღმოფხვრის დაჩქარებას.

ლიკვიდობის ცნებას ეკონომიკურ ლიტერატურაში არა აქვს სავსებით სრული განმარტება, მაგრამ ერთერთ ყველაზე გავრცელებულ განმარტებაში, იგი განისაზღვრება შემდეგნაირად: ბანკის შესახებ ამბობენ, რომ იგი ლიკვიდურია, თუ აქვს საჭირო მომენტში ფულადი საშუალებები აუცილებელი მოცულობით. ბანკის ლიკვიდობის არსის შესახებ საინტერესო განმარტებას იძლევა პროფესორი ი. კოვზანაძე, რომელსაც ჩვენ სავსებით ვეთანხმებით¹. მისი აზრით, ბანკის ლიკვიდობა ეს არის აქტივების გადახდის საშუალებად გამოყენებისა და მისი

1 ი. კოვზანაძე. საქართველოს კომერციული ბანკების ფუნქციონირების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე, თსუ გამომცემლობა, თბ, 2001, გვ.218.

ნომინალური ღირებულების შენარჩუნების შესაძლებლობა. ბანკი ითვლება ლიკვიდურად, თუ მის განკარგულებაში არსებულ-

ლი ფულადი სახსრები საკმარისია პასივების მიხედვით ვალდებულებების დროულად და სრულად დასაფარავად. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ლიკვიდობის ცნების შესახებ ყველაზე უფრო გავრცელებულ განმარტებაში არ არის ხაზგასმული, რომ ფულის საჭირო რაოდენობა ყოველგვარ მომენტშია საჭირო თუ არა. ჩვენი აზრით, ფულის საჭირო რაოდენობაზე როცა ვლაპარაკობთ, იგულისხმება ოპერაციების განსახორციელებელ მომენტში აუცილებელი მოცულობა. სწორედ ამაში ვლინდება ბანკის ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობას შორის განსხვავება. საბანკო პრაქტიკაში არსებობს მიმდინარე ლიკვიდობის უზრუნველყოფის ორი წესი: 1. ფულადი ბაზრის ერთერთი სექტორიდან სესხის აღება და 2. აქტივების გაყიდვა. ბანკმა რომ უზრუნველყოს თავისი ლიკვიდობა, იგი ამცირებს შემოსავლებს, რომელიც ხორციელდება სესხის აღების პროცესში ხარჯების ზრდით, ან შემოსავლების შემცირებით დაბალ შემოსავლიან პროექტებში ინვესტირების მაღალ-ლიკვიდურ აქტივებში დაბანდებით. ამრიგად, დიდი მოცულობის ლიკვიდობა არის დადებითი მომენტი მოკლევადიან პერსპექტივაში ბანკის განვითარების პროცესისათვის, მაგრამ მისი ნეგატიურმა დამოკიდებულებამ მომგებიანობის ოპერაციებზე, გრძელვადიანი გეგმის საფუძველზე, არ არის გამორიცხული, რომ უარყოფითად იმოქმედოს ბანკის საფინანსო-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ბანკის ლიკვიდობა არის აქტივების გადახდის საშუალებად გამოყენებისა და მისი ნორმალური ღირებულების შენარჩუნების შესაძლებლობა. ე.ი. ბანკი ითვლება ლიკვიდურად, თუ მის განკარგულებაში არსებული ფულადი სახსრები საკმარისია პასივების მიხედვით ვალდებულებების დროულად და სრულად დასაფარავად. აღნიშნულიდან გამომდინარე, საბანკო საქმიანობაში ლიკვიდობის რეგულირების სრულყოფის აუცილებლობა შეიძლება განვიხილოთ როგორც პირობა, ასევე შედეგი ქვეყანაში განვითარებული ეკონომიკისა და საბანკო საქმიანობის ფუნქციონირების ეფექტურობის ამაღლების მიღწევისათვის. ბანკის ლიკვიდობა რეგულირების პრობლემები დაკავშირებულია უშუალოდ დინამიური მდგომარეობის შეფასებასთან და მისი ოპერაციების მომგებიანობასთან. შემოსული შემოსავლების, განხორციელებულ გასაღების და შედეგად მიღებული მოგების მკაცრი აღრიცხვა და კონტროლი ერთერთ მნიშ-

ვენელოვან პირობას წარმოადგენს კომერციული ბანკის ლიკვიდურობის წარმატებით რეგულირებაში.

ბანკის შემოსავალი კანონმდებლობით გათვალისწინებული იურიდიული და ფიზიკური პირების მიერ საბანკო მომსახურების და ბანკის სხვა ოპერაციების შემოსავლების ანაზღაურებაა.

ბანკის შემოსავლის კლასიფიკაცია რამდენიმე ნიშნით შეიძლება, მაგრამ ლიკვიდობის რეგულირების პრობლემების შესწავლისათვის ჩვენ აზრით, საბანკო საერთო შემოსავლებიდან სამი სახის შემოსავლების გამოყოფა არის საჭირო: 1. საბანკო საპროცენტო შემოსავლები – მასში შედის კრედიტის პროცენტები; პროცენტები ბანკის მფლობელობაში მყოფი სხვა ემიტენტების ფასიან ქაღალდებზე; ლიზინგის პროცენტი; პროცენტები ბანკში განთავსებულ ძვირფას ლითონებზე და ქვებზე; 2. საბანკო არასაპროცენტო შემოსავლები. მასში იგულისხმება: გადასახადები ანგარიშსწორებასა და საკასო მომსახურებაზე; ფასიანი ქაღალდების, საგადამხდელი დოკუმენტებისა და უცხოური ვალუტის შესყიდვა-გაყიდვით მიღებული შემოსავალი; გადასახადი გაცემულ თავდებობებსა და გარანტიებზე; გადასახადო ფორფოიტინგზე, ფაქტორინგსა და ჰეჯირებაზე; ძვირფასი ლითონებისა და თვლების, მათი ნაკეთობების ყიდვა-გაყიდვით მიღებული შემოსავლები; საკომისიო, საბროკერო და საკონსულტაციო მომსახურებაზე გადასახადი; სატრასტო და სადეპოზიტო ოპერაციებზე გადასახადი; 3. საერთო სამეურნეო შემოსავლებში შედის: რეალიზებული ქონებიდან მიღებული შემოსავლები; გამოუყენებელი ნაგებობიდან ან სხვა ქონების არენდიდან შემოსავალი, ზემოთ აღნიშნული პირველი ორი სახის შემოსავლების მოცულობა ბანკის მთელი შემოსავლების სტრუქტურაში 90%-ს შეადგენს. ამ სახის შემოსავლების მიღება მხოლოდ ბანკისათვის არის დამახასიათებელი და იმ ოპერაციებიდან შემოდის, რომელიც საბანკო ლიცენზიით არის ნებადართული. ამ შემოსავლების მიღებას მუდმივი ხასიათი აქვთ. მესამე სახის შემოსავალი წინა ორთან შედარებით ეპიზოდური ხასიათისაა, მასში იგულისხმება: ტექნიკური გადაიარაღება; ძველი მოწყობილობების ახლით შეცვლა და მოძველებული ტექნიკის რეალიზაცია.

საბანკო შემოსავლებში ძირითადი ხვედრითი წილი საპროცენტო შემოსავლებზე მოდის, ვინაიდან ბანკის მთავარი ფუნქციაა. კრედიტის გაცემა, სამეურნეო სუბიექტებს შორის ფულადი კაპიტალის გადანაწილება, მათი უფრო ეფექტიანი გამოყენების მიზნით ვადის, გადახდისა

და დაბრუნების უზრუნველყოფის პრინციპების დაცვა. ბანკის შემოსავლების რეგულირება ხორციელდება მაკროეკონომიკური და მიკროეკონომიკური რეგულირების ფორმებით, რომლის მთავარი ობიექტი შეიძლება იყოს როგორც ბანკის მთლიანი შემოსავალი, ასევე მისი ცალკეული სახეები, მაგალითად, საპროცენტო შემოსავლების მარკორეგულირება მდგომარეობს საპროცენტო შემოსავლების ზრდის ან შემცირების სისტემის შექმნაში. დარეზერვირების ნორმის შემცირება საბოლოო ჯამში ზრდის მიღებული საპროცენტო შემოსავლის თანხას, რამდენადაც პარალელურად იზრდება ბანკის კრედიტუნარიანობა და დეპოზიტების მოზიდვის მოცულობა, ხოლო პირიქით, როდესაც ხდება დარეზერვირების ნორმის გაზრდა, ეს ამცირებს ბანკის საპროცენტო შემოსავლებს, რამდენადაც საპროცენტო განაკვეთების გაზრდით მსესხებლის რაოდენობა და დაკრედიტების მოცულობა მცირდება და შესაბამისად იზრდება დაუბრუნებელი სესხების დაკარგვის საშიშროებასთან ერთად რისკის მოცულობა. საყურადღებოა აღინიშნოს ისიც, რომ ბანკის თითქმის ყველა არაპროცენტული შემოსავალი იბეგრება დამატებული ღირებულების გადასახადით, რაც არ ეხება საპროცენტო შემოსავლებს.

ბანკის შემოსავლების მიკრორეგულირება მენეჯერების მიერ ხორციელდება გაწეული ხარჯებისა და მიღებული მოგების ურთიერთმოქმედების კონტექსტში. აღნიშნული პროცესი, რომ ნათელი გახდეს, აუცილებლად მიგვანჩნია განვიხილოთ ბანკის მოგების მიკროეკონომიკური მართვის მეთოდები და ხერხები, მათი თავისებურებები¹.

საბანკო მოგების რეგულირება, პროგნოზირება და უზრუნველყოფა ბანკების ლიკვიდობის რეგულირების პოლიტიკის უმნიშვნელობანეს შემადგენელ ნაწილებს წარმოადგენენ. საბანკო მოგება ბანკის საქმიანობის ფინანსური შედეგია და წარმოადგენს სხვაობას შემოსავალსა და გასავალს შორის. აღნიშნულიდან გამომდინარე საბანკო მოგების ძირითადი სახეებია:

1. საბანკო მარჟა - საპროცენტო შემოსავალსა და საპროცენტო ხარჯს შორის სხვაობა. იგი გამოხატავს რამდენად ეფექტურად გამოიყენება ბანკის მიერ მოზიდული რესურსები მათ ფასთან შეფარდებით;
2. საოპერაციო მოგება – ეს არის სხვაობა საპროცენტო და არასაპროცენტო შემოსავლებსა და საპროცენტო და არასაპროცენტო ხარჯებს

1 მ. კაკულია. საფალუტო სისტემის განვითარების პრობლემები საქართველოში. გამომცემლობა „ფინანსები“, თბილისი 2001, გვ. 130-136.

შორის. იგი გვიჩვენებს უშუალოდ საბანკო ლიცენზიის მქონე ოპერაციების განხორციელების შედეგს.

3. საბალანსო მოგება – ეს არის სხვაობა ყველა სახის შემოსავალსა და ხარჯებს შორის. იგი გვიჩვენებს ბანკის მთელი საქმიანობის საფინანსო-ეკონომიკურ შედეგს.

4. სუფთა მოგება – წარმოადგენს საბალანსო მოგებასა და მისგან გადახდილ გადასახადებს შორის სხვაობას. იგი გვიჩვენებს საბოლოო ფინანსურ შედეგს, რომელიც შემდგომ საფუძვლად ედება ბანკის განვითარების მიმართულებების განსაზღვრას და ბანკების საკუთარი სარეზერვო ფონდების შექმნას.

5. დასაბაგერი მოგება – იგი წარმოადგენს მოგების იმ ნაწილს, რომელიც განსაზღვრულია ნორმატიული აქტების შესაბამისად ბანკის ძირითადი გადასახადის, მოგების გადასახადის გაანგარიშებისათვის.

ვიხილავთ რა საბანკო მოგების ძირითად სახეებს, ყურადღებიდან არ უნდა გამოვგრჩეს მოგების სხვა სპეციალიზირებული სახეები, როგორცაა: მოგება ფასიანი ქაღალდების ოპერაციებიდან¹, მოგება ნაღდი უცხოური ვალუტის ოპერაციებიდან და სხვ. ამ სახის მოგება შეზღუდულია გამოყენების თვალსაზრისით და გამოხატავს მხოლოდ ბანკის ამა თუ იმ რგოლის საქმიანობის შედეგს. მოგების მაკროეკონომიკური ეხება საბალანსო და წმინდა მოგებას. საბანკო საქმიანობაში აგრეთვე არსებობს ისეთი სახის გადასახადები, რომლებიც მთლიანად დამოკიდებულია შემოსავლების მთლიან თანხებზე და იზრდება შემოსავლების გადიდების პარალელურად. მათ მიეკუთვნება სხვადასხვა სოციალურ-სადაზღვევო შენატანები, ადგილობრივი გადასახადები, ქონების გადასახადი, გადარიცხვები დეპოზიტების დაზღვევის ფონდში და სხვ. ასე რომ ყველა სახის ხარჯები ქველმოქმედებაზე, რეკლამაზე, ამორტიზაციაზე, რეზერვებზე, ტექნიკისა და მოწყობილობების შეძენაზე ამცირებენ ბანკის წმინდა მოგების სიდიდეს და უარყოფითად მოქმედებს ბანკის საქმიანობის ფინანსურ მდგომარეობასა და სტაბილიზაციაზე. რაც შეეხება მოგების მიკროეკონომიკურ რეგულირებას, მისი განხორციელების მეთოდებია: კრედიტზე საპროცენტო განაკვეთის შემცირება; თანამშრომელთა შორის ანაზღაურება დეპოზიტებზე პროცენტის დარიცხვით; მოწყობილობებისა და ძირითადი საშუალებების შეძენა

1 რ. ასათიანი. საით მივყავართ რეფორმებს? ეკონომიკის რეფორმების ალტერნატიული სტრატეგია, ჟ. „ეკონომიკა“, 2004. #4, გვ.5-8.

დაკრედიტების საშუალებით; მომგებიანი ოპერაციების გაფართოება და მაღალი ხარჯების მქონე ოპერაციების შემცირება. ასე მაგალითად, საქართველოში შეიმჩნეოდა ბოლო დროს პროცესები, როდესაც ჯერ ზრდიდნენ, ხოლო შემდეგ ამცირებდნენ განყოფილებების საქმიანობის ჩარჩოებს სავალუტო ოპერაციების განხორციელებისას, ბანკთაშორისი დაკრედიტების, საკრედიტო ურთიერთობების, გადამცვლელი პუნქტებისა და კერძო პირებთან ოპერაციების მიმართულებით. საბანკო საქმიანობის ხარჯების ნაწილში ასევე შეიმჩნეოდა ბანკების განვითარების პოლიტიკის მაგალითზე ბანკების ახალი ფილიალების „გაფართოება-შემჭიდროება“. აღნიშნულმა პროცესმა ამჟამადაც ფართო განვითარება ჰპოვა საბანკო სისტემის ფუნქციონირების ფარგლების გაფართოებაში.

ლიკვიდობის რისკის მართვა გულისხმობს მისი მართვის მეთოდების შემუშავებასა და პრაქტიკულად განხორციელებას. ლიკვიდობის მართვის პოლიტიკამ უნდა გადაწყვიტოს ლიკვიდობისა და რენტაბელობას შორის არსებული დილემა. აქედან გამომდინარე, ბანკის წინაშე წარმოიშობა ამოცანა მოახდინოს თავის ოპერაციებიდან შემოსავლების მაქსიმალიზაციის მიღწევა აღნიშნულ შეზღუდვების პირობებში. აქვე უნდა შევნიშნოთ, საბანკო საქმეში არსებობს გაურკვევლობის ფაქტორი, რაც იმაში გამოიხატება, რომ ბანკის ხელმძღვანელობას წინასწარ არ შეუძლია თვითდაჯერებით, დაბეჯითებით მკაცრად განსაზღვროს ან გაითვალისწინოს როდის და რა მასშტაბით წარმოიშობა ლიკვიდობის პრობლემა, მაგრამ როდესაც იგი წარმოიშობა, უკვე მომხდარი ფაქტია და შეგვიძლია მხოლოდ მასზე ზემოქმედება ღონისძიებების საშუალებით, წინასწარ შექმნილი რეზერვების, აქტივების და პასივების განსაკუთრებული სტრუქტურის ან არასამუშაო ოპერაციების საფუძველზე.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ლიკვიდობა დამოკიდებულია არა მხოლოდ აქტივებისა და პასივების სტრუქტურაზე, არამედ მათ შესაბამისობაზე. უფრო ნათლად რომ შევაფასოთ აღნიშნული მოსაზრება, ამ შემთხვევაში საჭიროა გავარკვიოთ ურთიერთობა ლიკვიდობასა და მომგებიანობას შორის ისე, რომ არ გამოვრიცხოთ ამ ორი ცნების მჭიდრო კავშირი გადახდისუნარიანობასთან. ეჭვს არ იწვევს ის ფაქტი, რომ ლიკვიდობა ყოველთვის არ შეესაბამება მომგებიანობას. როგორც წესი, ისინი თანახვედრნი არიან, აძლიერებენ ერთმანეთს, მაგრამ ხანდახან შორდებიან კიდევ.

მომგებიანობის განსაზღვრიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ

შემოსავლიანობის ფორმირება შესაძლებელია ქონების ერთი ფორმით, ხოლო გასავლები და სხვა ვალდებულებების შესრულება აუცილებელია სხვა ქონებით.

ერთი ფორმის მეორედ კონვერტაციისათვის, აუცილებელია დრო და ამ დროის განმავლობაში, ბანკი იქნება არა ლიკვიდური, მაგრამ მომგებიანი. უფრო ნათლად რომ გავიგოთ, საკმარისია იმ მაგალითის მოყვანა, როდესაც ბანკი კრედიტის დაუფარაობისას მიმართავს იძულებით ანაზღაურებას – გირაოს. გირაოს მეშვეობით შესაბამისი ბუღალტრული გატარებით იფარება თვითონ კრედიტი და საკრედიტო ხელშეკრულებით გათვალისწინებული პროცენტები, ძირითადი საშუალებების ანგარიშზე აისახება შენობის შეფასების თანხა. კრედიტის გაცემით მიღებული პროცენტები შემოსავალში აისახება და წარმოიშობა მოგება, თუმცა ბანკმა დეპოზიტის დაბრუნება და მოგების გადასახადის გადახდა უნდა მოახდინოს ლიკვიდური ფულადი საშუალებებით და სანამ იგი გირაოთი აღებული შენობის რეალიზაციას მოახდენს, ადგილი აქვს წინააღმდეგობას, ერთდროულად არალიკვიდურობისა და მომგებიანობის პერიოდს შორის. აღნიშნულიდან გამომდინარე, არ შეიძლება „მომგებიანობის ან ლიკვიდურობის“ საკითხის დაყენება, ვინაიდან მათ შორის არა უკუპროპორციული, არამედ პირდაპირ პროპორციული დამოკიდებულებაა. გარდა ამისა, დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ბანკის აქტივების ზრდას თან ახლავს ლიკვიდობის შემცირების ტენდენცია. ბანკი რაც უფრო მსხვილია, მით უფრო ნაკლებად ლიკვიდურია.

ასევე ლიკვიდურობასა და მომგებიანობას შორის წონასწორობის პრობლემის დაყენება თეორიულად არაკორექტულად და პრაქტიკულად უსარგებლოდ მიგვაჩნია შემდეგ გარემოებათა გამო: პირველი, პრაქტიკიდან გამომდინარე, ლიკვიდური აქტივების შემოსავლიან ოპერაციებში გადაყვანით, მართალია, ბანკი აუარესებს მოკლევადიან ლიკვიდობას, მაგრამ ამ დროს უმჯობესდება გრძელვადიანი ლიკვიდობა და თანაც უფრო მეტად, თუ ოპერაციები საიმედოა. ამიტომ ლიკვიდობას, თუ კომპლექსური თვალსაზრისით მივუდგებით, დილემა – „მოგება ან ლიკვიდობა“ აზრს კარგავს; მეორე, ბანკის საქმიანობა ზეგავლენას ახდენს რესურსების მოზიდვის შესაძლებლობებზე, რომლებიც თავის მხრივ, აუცილებელია აქტიური შემოსავლიანი ოპერაციების და პასივების ვალდებულებების შესრულებისათვის, რაც თავის მხრივ განსაზღვრავს ბანკის ლიკვიდობას. ბანკის მაღალი ლიკვიდობის პირობებში,

უფრო სწრაფად აღწევს ბანკი თავის დასახულ მიზნებს, კლიენტების რესურსებისა და კვალიფიციური კადრების მოზიდვას ბანკის მიზნობრივი პროგრამების დაფინანსებაში; მესამე, ლიკვიდობის დროებითი კრიზისი განსაკუთრებით მწვავედ იჩენს თავს სავალდებულო რეზერვების ფონდში გადარიცხვების ნორმების მკვეთრი ზრდის დროს. გრძელვადიან არალიკვიდობას მიეყვართ არამომგებიანობისაკენ (ჯარიმების ზრდის გამო), ხოლო არამომგებიანობას – არალიკვიდურობისაკენ, ხოლო მომგებიანობა ლიკვიდობასთან ერთად ამაღლებს და აძლიერებს ერთმანეთს; და, ბოლოს, მეოთხე, საქართველოს ბანკები, რომლებიც მოზიდულ რესურსებს განათავსებენ უცხოურ ვალუტაში, კონვერტაციის დროს რეგულარულად აწყდებიან წინააღმდეგობებს. კერძოდ, ბანკებს შემოსავლები უძთავრესად უცხოურ ვალუტაში აქვთ, ხოლო გადასახადების გადახდა აუცილებელია ლარებით. ასევე რესურსები მოზიდულია უცხოურ ვალუტაში, ხოლო სავალდებულო რეზერვების ფონდში გადარიცხვები ლარებში ხორციელდება.

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ განმარტებიდან გამომდინარე, ერთი მხედვით კომერციული ბანკის ლიკვიდობა არ განსხვავდება გადახდისუნარიანობისაგან, ე.ი. ბანკის შესაძლებლობისაგან დროულად აგოს პასუხი თავისი ვალდებულებების შესრულებაზე დროის რაღაც განსაზღვრულ მომენტში. მიუხედავად ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის ცნებების მსგავსებისა, აუცილებელია მათ შორის განსხვავებების დანახვაც. კერძოდ, მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ ის, რომ ლიკვიდობა ვალდებულებების დაფარვის შესაძლებლობაა, ხოლო გადახდისუნარიანობა – ვალდებულებების შესრულებისათვის პირობების შექმნაა. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ლიკვიდობის არარსებობის შემთხვევაში ბანკს არ შეუძლია არ გასცეს დებოზიტი დღეს და გადაიხდოს ჯარიმა დაყოვნებისათვის, ხოლო ბანკში სახსრების შემოსავლის შემდეგ გასცეს დებოზიტი, აღადგინოს ლიკვიდობა. ამ შემთხვევაში გადახდისუნარიანობა დარჩება ისეთივე, როგორც იყო იგი ვალდებულებების ვადაში შესრულებისას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, გადახდისუნარო ბანკად იგულისხმება ის ბანკი, რომელსაც შეუძლია ადრე თუ გვიან შეასრულოს ვალდებულებები. ლიკვიდურია ბანკი, რომელიც ვადაში ასრულებს ყველა ვალდებულებას.

როგორც ვხედავთ, ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობას შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირია, არალიკვიდობასა და გადახდისუნარი-

ანობას შორის სიტუაციის შეუსაბამობა ღიდხანს ვერ გაგრძელდება, რადგან შეუსრულებელ ვალდებულებებზე ჯარიმების მოცულობა ყოველდღიურად გაიზრდება. განსაზღვრული ზღვრის მიღწევის შემდეგ არალიკვიდობა მიგვიყვანს გადახდისუუნარობამდე, ვინაიდან ვალდებულებები უფრო სწრაფად გაიზრდება, ვიდრე აქტივები. ამ შემთხვევაში, თუკი ბანკმა შესძლო ლიკვიდობის აღდგენა ამ კრიტიკულ ზღვარამდე მისვლამდე, მაშინ ლიკვიდობის კრიზისი დროებითი ხასიათის მატარებელი იქნება. წინააღმდეგ შემთხვევაში ბანკი ლიკვიდობის კრიზისიდან გადახდისუუნარობის კრიზისში გადავა და საბანკო საქმიანობაში უარყოფითი პრაქტიკული შედეგით – ლიცენზიის ჩამორთმევით და შესაბამისი ღონისძიებების გატარებით დამთავრდება.

როგორც საბანკო საქმიანობის მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, ამჟამად შემუშავებულია ლიკვიდობის მართვის მთელი რიგი მეთოდები, რომელიც ემყარება აქტივების, პასივების და ორივეს ერთად ერთდროულად მართვას¹. ლიკვიდობის მართვის თითოეულ მეთოდს სხვა მეთოდებთან შედარებით გააჩნიათ თავისი უპირატესობები და ნაკლოვანებები. უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ ამა თუ იმ მეთოდის გამოყენების მიზანშეწონილობა ემყარება საბანკო პორტფელის მდგომარეობას, მხედველობაში გვაქვს საბანკო ოპერაციების განხორციელების დროს ამ თავისებურებების გათვალისწინება. ასე მაგალითად, როდესაც ბანკი იყენებს პრინციპულად სხვა წყაროებს საშუალებების მობილიზაციისათვის, ამ შემთხვევაში ლიკვიდობის მართვის ამოცანა რთულდება და ამიტომ შეიძლება უფრო მიზანშეწონილი იყოს ფონდების კონვერსიის მეთოდის გამოყენება, რომელიც გულისხმობს როგორც აქტივების, ასევე პასივების მართვას. მაგრამ იმ შემთხვევაში, როდესაც ბანკის რესურსების წყარო ერთგვაროვანია და ფულად ბაზარზე ოპერაციები შეზღუდულია, პირიქით, შესაძლებელი და ამასთანავე მიზანშეწონილი შეიძლება იყოს უფრო რთული საფონდო პულის მეთოდის გამოყენება. საფონდო პულის მეთოდის გამოყენება ლიკვიდობის მართვაში გულისხმობს საბანკო პრაქტიკაში უკვე აპრობირებული მეთოდის გამოყენებას, ანუ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ბანკის შესაძლებლობის მართვას, შეიძინოს ფულადი საშუალებები სწრაფად ნაღდი და უნაღდო ფორმით,

1 ბ. ბოლქვაძე. ფისკალური და მონეტარული პოლიტიკის კოორდინაციის მნიშვნელობა საქართველოს გარდამავალ ეკონომიკაში. გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი 2009, გვ.124, 153-154.

მისაღები ფასით, მიმდინარე ვალდებულებათა დასაფარავად.

ლიკვიდობის მართვა შეიძლება განხორციელდეს ფონდების მართვის მეთოდებით. არსებული მეთოდის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ხდება ლიკვიდობის საერთო მოთხოვნილებების შეჯერება ბანკში არსებული დაფარვის წყაროებთან. ამასთანავე გამოიყენება ასევე ლიკვიდობის ბალანსის მაჩვენებლები. აღნიშნული პროცესის მართვის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ბანკის ყველა საშუალებები, რომლებსაც იგი ლეზულობს სხვადასხვა წყაროებიდან განიხილება, როგორც ბანკის ერთიან პულ საშუალებად. ამ შემთხვევაში ამოცანა იმაში მდგომარეობს, რომ ამით შეიქმნას ლიკვიდობის უზრუნველყოფისათვის პირველადი და მეორადი რეზერვები. პირველადი რეზერვები შედგება აბსოლუტურად ლიკვიდურ აქტივებიდან, მხედველობაში გვაქვს სალაროებში თანხები და საკორესპონდენტო ანგარიშების ნაშთები, ხოლო მეორადი რეზერვების შემადგენლობაში შედის მაღალლიკვიდური აქტივები, რომლებიც შეიძლება სწრაფად რეალიზდეს ბრუნვის დაჩქარების შესაძლებლობებიდან გამომდინარე. საქართველოს პირობებში მასში შედის სახელმწიფო მოკლე და საშუალოვადიანი სახაზინო ვალდებულებები, ფასიანი ქაღალდები. აქვე უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ როცა ბანკს დაკავებული აქვს გრძელი სავალუტო პოზიცია და შემოსავლების მიღება უზრუნველყოფილია დროის განმავლობაში, ამ შემთხვევაში დამატებითი რეზერვები და ლიკვიდური უცხოური ვალუტის სახეები შეიძლება განხილული იქნას, როგორც მეორადი რეზერვები. ფულადი საშუალებების რეზერვები აუცილებელია ბანკის ყოველდღიური ოპერაციების განხორციელების საჭიროებისათვის. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ლიკვიდობის წარმოშობის დროს ამ პრობლემის მოგვარებას პირველადი რეზერვი იღებს თავის თავზე და ამიტომ პირველადი რეზერვები წარმოადგენენ არაშემოსავლიან აქტივებს, ხოლო მეორადი რეზერვები ამის შემდეგ უკვე უზრუნველყოფენ ბანკის გარკვეული შემოსავლის მიღებას.

ბანკში ლიკვიდობის საერთო შედეგის შეფასებისათვის აუცილებელია საბანკო საქმიანობაში ამისათვის აპრობირებული ოთხივე კოეფიციენტი განვიხილოთ. მაგალითად, თუ თანაფარდობა კრედიტებსა და დეპოზიტებს შორის ნორმაზე მაღალია, ჩვენ შეიძლება გავთვალოთ, რომ ამ ბანკს აქვს დიდი მოცულობის საკრედიტო პორტფელი, ან ბანკს გათვალისწინებული აქვს ნასესხები და ჩართული საშუალებების არადეპოზიტურ წყაროებიდან მოზიდვა. იმისათვის, რომ გავაკეთოთ

დასკვნა, სინამდვილეში რომელ შესაძლებელ ვარიანტებთან გვაქვს საქმე, ჩვენ უნდა გავანალიზოთ თანაფარდობა კრედიტებსა და საშუალებებს შორის, რომელიც ჩართულია არასადეპოზიტო წყაროებიდან. თუ ამ მოცემული კოეფიციენტის მნიშვნელობა ასევე დიდია, ჩვენ შეგვიძლია გავაკეთოთ დასკვნა, რომ ბანკს გააჩნია რეალურად უფრო მეტი რესურსები საკრედიტო პორტფელის სიდიდესთან შედარებით. ამ შემთხვევაში უარყოფილი იქნება მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ბანკს ეკუთვნის დამატებითი საშუალებები არასადეპოზიტო წყაროებიდან. ამ პრობლემის ლოგიკურ განხილვას თუ გავაგრძელებთ და განვიხილავთ გადასახადებისაგან თავისუფალ ლიკვიდურ აქტივებსა და არასადეპოზიტო წყაროებიდან მიღებულ ნასესხებ და ჩართულ საშუალებებს შორის თანაფარდობას, შეიძლება ავხსნათ, აქვს თუ არა ბანკს მოკლევადიანი სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდების მეორად რეზერვებიდან მნიშვნელოვანი ნაწილი განსაკარგავად. თუ ეს თანაფარდობა არ არის მნიშვნელოვნად დარღვეული, ეს იმას ნიშნავს, რომ ბანკს აქვს შეფარდებით, არც ისე დიდი მეორადი რეზერვების სიდიდე ლიკვიდობის კრიზისის წარმოშობის შემთხვევაში, მისი დარეგულირებისათვის.

ლიკვიდობის მართვის პრობლემების მოგვარებაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ფულადი საშუალებების მოძრაობის შეფასება, გაზომვა¹. ლიკვიდობის განსაზღვრის სხვა მიდგომას წარმოადგენს ლიკვიდობის მოთხოვნილების მოცულობასა და მისი დაკმაყოფილების წყაროების დინამიკის განხილვა. აღნიშნულთან დაკავშირებით სასარგებლო ხერხს წარმოადგენს ლიკვიდობის მოთხოვნილების პროგნოზის გაკეთება ცხრილებისა და გრაფიკის საშუალებით, რომელიც ერთის მხრივ მოიცავდეს იქნება უახლოეს კვირების და თვეების განმავლობაში ლიკვიდობის მოთხოვნის მაჩვენებლებს, ხოლო მეორე მხრივ, დროის იმავე პერიოდში მისი დაფარვის წყაროების მოცულობას. ასეთი მიდგომის ხერხების ხელსაყრელობა განსაკუთრებით მაღალია, როდესაც გვაქვს უტყუარი ინფორმაცია ლიკვიდობის მოთხოვნის გაზრდაზე და შესაბამისად ხდება დამატებითი საკრედიტო ნაკადების განხნის შესახებ ხელშეკრულების დადება. მაგალითად, საშუალებები მოთხოვნამდე ანგარიშებზე განსხვავდება უფრო მაღალი სარეზერვო მოთხოვნებით და სწრაფი ბრუნვით, ხოლო სახსრები, რომლებიც

1 ი. ვაშაყმაძე. საქართველოს საბანკო სისტემის ფინანსური მდგრადობის მნიშვნელობა ეკონომიკის სტაბილიზაციის მიღწევაში, გამომცემლობა „ბათუმის უნივერსიტეტი“, 2005, გვ.64-65.

მოზიდულია სასწრაფო შენატანების ფორმით, პირიქით. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ლიკვიდობის მართვის გაუმჯობესებისათვის, დასაბუთებული ფონდების კონკერსიის მეთოდის გამოყენების დროს, ჩვენი აზრით აუცილებელია: ჯერ ერთი, სხვადასხვა წყაროებიან მოზიდული ყველა საშუალებები განაწილდეს მათი ბრუნვისა და სარეზერვო მოთხოვნის მიხედვით ანგარიშებად; მეორე, თითოეული წყაროდან მიღებული საშუალებები განაწილდეს შესაბამისი აქტივების დაფინანსებისათვის; მესამე, ასეთი მიდგომით დილემის „რისკი-შემოსავლები“ პრობლემა გადაწყდება ცალცალკე საშუალებების ყოველი წყაროსათვის, იმის გათვალისწინებით, რომ თითქოს ისინი წარმოადგენენ ცალკეულ ბანკებს და აქედან გამომდინარე მინი-ბანკის მეთოდის ფორმის სახელწოდებით იმოქმედებს.

საბანკო ლიკვიდობის მართვის რეგულირებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ლიკვიდობის უზრუნველყოფისათვის სხვადასხვა შემოსავლების მიღების სარეზერვო პოზიციის მართვის, საკრედიტო პოზიციის მართვისა და სეკურიტიზაციის მეთოდებს.

სარეზერვო პოზიციის მართვის მეთოდი ხასიათდება სხვა მეთოდებთან შედარებით დიდი უპირატესობასთან ერთად ნაკლოვანებებით. მისი შინაარსი მდგომარეობს შემდეგში: პირველ რიგში აუცილებელია განვსაზღვროთ სარეზერვო პოზიცია, ე.ი. წინასწარ არ ხდება მეორადი რეზერვების ფორმირება, არამედ ფონდების რაოდენობის პროგნოზირებას განვსაზღვრავთ, რომლითაც შეგვიძლია ბანკთაშორის ფულად ბაზარზე საჭირო ფულადი სახსრები შევიძინოთ და ამის საფუძველზე ფულად საშუალებების შესაძლებელ გადინების შემთხვევაში ვიყენებთ მას პროფინანსირებისათვის. როგორც ვხედავთ, ამ მეთოდის უპირატესობა ნათელია, რამდენადაც იგი იწვევს: 1. დაბალშემოსავლიან და არაშემოსავლიან აქტივების ხვედრითი წილის შემცირებას; 2. ბანკის ბალანსიდან დეპოზიტების ამოღების შემთხვევაში ვალუტების მოცულობა არ მცირდება, ან თუ მცირდება მცირე ხარისხით მეორადი რეზერვების არალიკვიდურობის საფუძველზე. ამ შემთხვევაში ბანკის მხრიდან ადგილი აქვს დამატებითი საშუალებების მოზიდვის განხორციელების მასშტაბების გაფართოებას. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ ამ მეთოდის გამოყენების დროს ლიკვიდობის რისკს ცვლის რისკის სხვა სახეები, კერძოდ საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებების რისკი და ფონდების მოძიების რისკი, რომლებსაც განსაზღვრავს ბანკთაშორის ბაზარზე ოპერაციების მოცულობის ტევადობა.

ლიკვიდობის მართვის სხვა შემოსავლის მიღების მეთოდი ასევე საკრედიტო პოზიციის მართვის მეთოდი. მისი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ხდება განსაზღვრული საკრედიტო პოზიციის ჩამოყალიბება, ე.ი. ფულადი საშუალებების მოცულობის განსაზღვრა, რომელსაც ბანკი მოკლევადიან პერიოდში მიიღებს, თუ არ გაანახლებს მოკლევადიანი კრედიტების გაცემას. ლიკვიდობის მართვისადმი ასეთი მიდგომა განპირობებულია ფონდების მოძიების რისკის ფაქტორით და მისი აქტუალობა იზრდება ფულადი ბაზრის ფუნქციონირების განვითარების ფარგლების შესაბამისად.

ლიკვიდობის მართვის რეგულირებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ასევე სეკურიტიზაციის მეთოდი, რომელიც თავის მხრივ პორტფელის აქტიური მართვის მთავარ მეთოდსაც წარმოადგენს. ტერმინი „სეკურიტიზაცია“ ინგლისური წარმოშობის სიტყვა არის – „Securities“ და გულისხმობს ფასიან ქაღალდებთან ერთად, ფასიან ქაღალდებში ბანკის აქტივების მოძრაობას. აქტივების სეკურიტიზაციის დროს საკრედიტო რესურსების განთავსება ხდება არა მარტო საკრედიტო ხელშეკრულების დადების საფუძველზე, არამედ თამასუქების გამოყენების გზით (მოკლევადიანი დაკრედიტების დროს) და ობლიგაციების გამოყენებით (გრძელვადიანი დაკრედიტების დროს).

საყურადღებოდ მიგვაჩნია იმის აღნიშვნაც, რომ სეკურიტიზაციასთან დაახლოებულ ალტერნატიულ გზას წარმოადგენს უფლების გადაცემა, ანუ დათმობის განხორციელება (მაგალითად, კრედიტის დათმობა). ამრიგად, დასკვნის სახით შეიძლება აღვნიშნოთ, რომ სეკურიტიზაცია, ფართო გაგებით ნიშნავს, არა მარტო კრედიტების ფასიან ქაღალდებში გარდაქმნას, არამედ ამ ფორმაში ბანკის ყველა აქტივის გადასვლას, რომელიც მესამე პირზე უფლების გადაცემის საფუძველზე ხორციელდება. ბანკის მართვის მეთოდები თავს იყრის საბანკო საქმიანობის სტრატეგიულ რეგულირებასა და დაგეგმვაში, რომელიც ყველა ქვეყნის ბანკს მსოფლიო სხვა ქვეყნების ბანკებთან და USAID-თან აკავშირებს. სტრატეგიული რეგულირებისა და დაგეგმვის მეთოდის სწორად წარმართვა საშუალებას იძლევა, რომ ბანკმა თავის საქმიანობაში თანმიმდევრულ და სტაბილურ ზრდას მიაღწიოს და შესაძლებლობების გონივრული გამოყენების შედეგად, თავიდან აიცილოს ამ გზაზე არსებული მოსალოდნელი საშიშროებები და მინიმალური დანაკარგების საფუძველზე აამაღლოს საკრედიტო პორტფელის მართვის ეფექტურობა.

კომერციული ბანკების საკრედიტო პოტენციალი, მისი სტრუქტურა და დინამიკა

ნინო გრიგალაშვილი

ბიზნესის ადმინისტრირების
დოქტორი

„კომერციული ბანკების შესახებ“ საქართველოს კანონის მიხედვით, ბანკი არის დაწესებულება, რომელიც დასაქმებულია ფულადი ანაბრების ან სხვა საგადასახადო საშუალებათა მოზიდვით, აგრეთვე, თავის ხარჯზე კრედიტების გაცემით დაბრუნებადობის, ფასიანობის, უზრუნველყოფის და ვადიანობის პირობით. კანონისა და ნორმატიული აქტების თანახმად, ბანკის საქმიანობა მკაცრად უნდა კონტროლდებოდეს ეროვნული ბანკის მიერ, რაც ბანკის მენაბრეების, კლიენტებისა და თვით ბანკის პარტნიორების ბანკის არაკეთილსინდისიერი და უკანონო მოქმედებებისაგან დაცვის წინაპირობაა.

კომერციული ბანკის საკრედიტო პოტენციალი განისაზღვრება, როგორც ბანკში მობილიზებული სახსრების სიდიდე ლიკვიდურობის რეზერვის გამოკლებით. კომერციული ბანკის ლიკვიდურობის საერთო რეზერვი ცენტრალური ბანკის მიერ დადგენილ აუცილებელი რეზერვის ნორმაზე და ბანკის მიერ ინდივიდუალურად განსაზღვრულ ლიკვიდურობის რეზერვის დონეზეა დამოკიდებული.

ტრადიციულად, ბანკის საკრედიტო პოტენციალის ყველა წყარო, საკუთარი და ნასესხები სახსრებია. კომერციული ბანკის, მთელი რესურსები, ჩამოყალიბების ხერხის მიხედვით, იყოფა საკუთარ და ნასესხებ (მოზიდულ) სახსრებად. ძირითადი ადგილი ნასესხებ სახსრებს უჭირავს, რომლებიც ეკონომიკური ხასიათიდან გამომდინარე, დეპოზიტების, საშემნახველო ანაბრებისა და ფულადი ბაზრის სახსრების (ბანკთაშორისი სესხები და ფასიანი ქაღალდები) სახით გამოდიან.

ლიკვიდურობის პრინციპის გათვალისწინებით, კომერციული ბანკის საკრედიტო პოტენციალის, ყველა სახსრები, მათი სტაბილურობის ხარისხის მიხედვით, შეიძლება დაიყოს: აბსოლუტურად სტაბილური, სტაბილური და არასტაბილური სახსრები.

საკრედიტო პოტენციალის პირველ ჯგუფში, მაგალითად სტაბილური სახსრების შემადგენლობაში შედის: ბანკის საკუთარი სახსრები;

განსაზღვრული ვადით დეპონირებული სახსრები; სხვა ბანკებიდან მიღებული საკრედიტო სახსრები.

სტაბილური სახსრები – ეს ბანკის კომიტენტების წარდგინებით დეპონირებული სახსრებია, რომელთა დინამიკაც, ბრუნვალობა ბანკის მიერ არის შესწავლილი და ამ სახსრების საშუალო თანხაა დადგენილი. ბანკს ნებისმიერ დროს შეუძლია ამ სახსრების განსაზღვრულ აქტივებში გამოყენება.

არასტაბილური სახსრები იმ დეპოზიტურ სახსრებს ქმნის, რომლებიც პერიოდულად ჩნდება და რომელთა დინამიკაც ძნელი გასათვალისწინებელია.

ბანკების საკუთარ სახსრებს მიეკუთვნება საწესდებო ფონდი, სარეზერვო ფონდი, სხვა ფონდები, რომლებიც შექმნილია ბანკის მოგების ხარჯზე, სადაზღვევო რეზერვები, ასევე წლის განმავლობაში გაუნაწილებელი მოგება.

კომერციული ბანკის წარმატება, დიდწილად და მოკიდებული იმ ფაქტორების აღრიცხვაზე, რომლებიც საკრედიტო პოტენციალის სახსრების მოზიდვაზე ახდენენ გავლენას. ბანკის პოლიტიკის ეფექტიანობა მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია საკრედიტო პოტენციალის სახსრების ფორმირებაზე.

საწარმოებისა და ორგანიზაციების სახსრები საკრედიტო პოტენციალის ფორმირების ძირითადი ფაქტორია. საწარმოების სახსრების აკუმულაციისათვის რეალური შესაძლებლობების ანალიზი და შეფასება, ერთი მხრივ, და იმავე საწარმოების ფულად სახსრებზე მოთხოვნები – მეორე მხრივ, საბანკო საქმიანი პოლიტიკის მნიშვნელოვანი ელემენტებია.

კომერციული ბანკების მიერ, ცენტრალური ბანკების კრედიტების გამოყენების შესაძლებლობა, მეურნეობის განვითარების ამა თუ იმ ეტაპზე, ქვეყნის ფულადი საკრედიტო პოლიტიკით განისაზღვრება. სებ-ის მონეტარული პოლიტიკის კიდევ ერთი ინსტრუმენტის – მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნების საშუალებით ხდება საბანკო სესხებისა და დეპოზიტების დინამიკაზე ზემოქმედება. ეროვნულ ბანკში დეპონირებული საკრედიტო რეზერვების მოცულობის გაზრდა ან შემცირება შესაბამისად ამცირებს ან ზრდის კომერციული ბანკების საკრედიტო პოტენციალს.

კომერციულ ბანკებზე სარეზერვო მოთხოვნა ზემოქმედებს, როგორც

ფინანსები, ბანკები, ბირჟები

გადასახადი, ამცირებს მიმოქცევაში არსებული ფულის მასას, აძვირებს კრედიტებს, შესაბამისად ამცირებს მათზე მოთხოვნას და საბოლოო ჯამში უარყოფითად მოქმედებს ეკონომიკის ეფექტიან ფუნქციონირებაზე.

საქართველოს საბანკო სისტემის ფინანსური მდგრადობა უდიდეს ზეგავლენას ახდენს ეროვნული ეკონომიკის შემდგომ განვითარებაზე, ამასთანავე გულისხმობს: კაპიტალის საკმარისობის გაძლიერებას, აქტივების ხარისხის ამაღლებას, რისკების მართვის თანამედროვე პრინციპების დანერგვას, ლიკვიდობის, დეპოზიტების დაზღვევის უზრუნველყოფისათვის საჭირო პირობების შექმნის და საბანკო საიდუმლოების დაცვის სახელმწიფო რეგულირების აუცილებლობას.

საკრედიტო სისტემის მდგრადობისა და საიმედოობის ხარისხის ამაღლება, განაპირობებს არა მარტო ბანკების და მათი კლიენტების, არამედ საზოგადოების იმ ინტერესების დაცვასაც, რაც ბიზნესის და მთლიანად ეკონომიკის დინამიურ განვითარებას უკავშირდება.

წმირ შემთხვევებში ბანკის საიმედოობის სინონიმად იგულისხმება მისი მდგრადობა. თუმცა, მდგრად ბანკში უფრო ფუნდამენტური აზრია ჩადებული. საიმედოობა ბანკის მდგრადობის გამოვლენის უმნიშვნელოვანესი ფორმაა. საიმედო ბანკი, რა თქმა უნდა, მდგრად და მყარ ბანკს წარმოადგენს.

კომერციული ბანკის საიმედოობაში დიდ როლს ასრულებს ეკონომიკური ფაქტორები, რომელთა შორის განსაკუთრებით საყურადღებოა ნებისმიერი ეკონომიკური სტრუქტურის ფინანსური მდგრადობის ისეთი პირობები, როგორცაა: კაპიტალის საკმარისობა, აქტივებისა და პასივების ხარისხი, შემოსავლიანობა და ლიკვიდობა.

ბანკების ფინანსური მდგრადობა გარდა იმისა, რომ უდიდეს ზეგავლენას ახდენს ეროვნული ეკონომიკის შემდგომ განვითარებაზე, ამასთან გულისხმობს შემდეგს: კაპიტალის საკმარისობის გაძლიერებას, აქტივების ხარისხის ამაღლებას, რისკების მართვის თანამედროვე პრინციპების დანერგვას, ლიკვიდობის, დეპოზიტების დაზღვევის უზრუნველყოფისათვის საჭირო პირობების შექმნისა და საბანკო საიდუმლოების დაცვის სახელმწიფო რეგულირების აუცილებლობას.

ნებისმიერი კომერციული ბანკის სტაბილური ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია შემუშავდეს ამ ბანკის ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფის შეფასების მეთოდიკა. ამ შემთხვევაში განსაკუთრებული

ადგილი ბანკის რეიტინგს უკავია. ბანკის რეიტინგის მიხედვით განისაზღვრება თუ ბანკი გარკვეული დროის მანძილზე როგორ ასრულებს თავის ვალდებულებებს.

ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის როლი, საბანკო სისტემის მდგრადობის უზრუნველყოფაში იმაში მდგომარეობს, რომ ბანკების აქტივების ზრდის, საკუთარი და მოზიდული კაპიტალის და ლიკვიდობის რეგულირების პროცესში ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის კლასიკური ინსტრუმენტები – ღია ბაზრის ოპერაციები და საკრედიტო აუქციონები – მიზნად უნდა ისახავდეს არა საბანკო სისტემიდან ლიკვიდობის მოკლევადიან ამოღებას, არამედ საბანკო სისტემის პერსპექტივაში ფინანსური მდგომარეობის გაჯანსაღებას. ამიტომ აუცილებელია საბანკო სფეროში ფინანსური მდგრადობის განმტკიცებისათვის, ლიკვიდობის ოპერატიული მართვისა და კომერციული ბანკების დეპოზიტებზე რიცხული თანხების გამოყენების გაუმჯობესებისათვის კომერციული ბანკების მინიმალური რეზერვებისა და საკორესპოდენტო ანგარიშების გაერთიანების პროცესის სრულყოფა.

**ქ. თბილისის საგუნიანბლო
კლასტერის განვითარება**

ირინა ჯელია

სტუ ღოქტორანტი

კლასტერში იგულისხმება „ღამოუკიდებელი საწარმოო ან სერვისული ფირმების (მიმწოდებლების ჩათვლით), ტექნოლოგიებისა და „ნოუ-ჰაუს“, საშუამავლო საბაზრო ინსტიტუტების და მომხმარებლების ქსელი, რომლებიც ურთიერთმოქმედებენ ერთმანეთთან ღირებულების შემქმნელი ერთი ჯაჭვის ფარგლებში“ [1, გვ. 73-74]. მაიკლ პორტერის თეორიის თანახმად კლასტერი არის გარკვეულ სფეროში მოღვაწე, გეოგრაფიულად მეზობელი ურთიერთმემაგსებელი და ურთიერთდაკავშირებული კომპანიების ჯგუფი (მიმწოდებლები, მწარმოებლები და სხვ.), მათთან საქმიან ურთიერთობებში მყოფ ორგანიზაციებთან (საგანმანათლებლო ორგანიზაციებთან, სახელმწიფო მართვის ორგანოებთან, ინფრასტრუქტურის კომპანიებთან) ერთად [2]. ორივე ამ განმარტებიდან ნათლად ჩანს, რომ კლასტერი არის მეზოეკონომიკური სტრუქტურა, რომლის მონაწილე კომპანიები და მათთან დაკავშირებული ორგანიზაციები უნდა მოქმედებდნენ განსაზღვრულ სფეროში, აერთიანებდეთ ერთობლივი საქმიანობა და ავსებდნენ ერთმანეთს. მისი მთავარი თავისებურებაა მონაწილეთა ურთიერთობების ტრანსფორმაცია გეგმიურ-ორგანიზებული და არა სტიქიურ-საბაზრო საფუძველზე.

ტრადიციული დარგების მოშლის გამო, ღღევანდელ პირობებში მეზოეკონომიკური სტრუქტურები – დარგთაშორისი სამეურნეო გაერთიანებები, რომლებიც ახორციელებენ სტრატეგიულ მართვას ტექნოლოგიური ჯაჭვით – ნედლეულის მოპოვებიდან ახალი პროდუქციის წარმოებითა და მისი რეალიზაციით ღამთავრებული, – მთავარი ეკონომიკური სუბიექტები ხდებიან. ამ სტრუქტურათა შორის ერთ-ერთი მთავარია კლასტერები.

კლასტერული განვითარების თეორიის ფუძემდებელია მაიკლ პორ-

ტერი. მან ყურადღება მიაქცია იმ ფაქტს, რომ ერთი დარგის ფირმები, რომლებიც საერთაშორისო ბაზრებზე მყარ პოზიციებს ფლობენ, განლაგებული არიან არა უსისტემოდ, არამედ კონცენტრირებულად ერთ ქვეყანაში, ხშირად კი ერთი ქვეყნის ერთ რეგიონში [3, გვ. 23]. ეს დასკვნა მან გააკეთა 100-ზე მეტი დარგის შესწავლით და აღმოჩენილი ფაქტი შემთხვევითობას კი არ მიაწერა, არამედ კანონზომიერებას და ამ სივრცეს, რომელშიც ეს წარმატებული ფირმები ფუნქციონირებენ, კლასტერი უწოდა. ითქვა ისიც, რომ არ არის აუცილებელი ეს სივრცე ერთი გეოგრაფიული ადგილი იყოს, თუმცა, ერთ გეოგრაფიულ არეალში კლასტერის მონაწილეების ყოფნა აძლიერებს კლასტერის შიგნით მიმდინარე პროცესებს და უფრო დინამიკურს ხდის მის განვითარებას.

კლასტერი მაქსიმალურად ეფექტიანად იყენებს საბაზრო მექანიზმის დადებით მომენტებს. კარგად განვითარებული კლასტერის შიგნით ინფორმაციის გაცვლა ძალიან სწრაფად მიმდინარეობს. მასში ჩართული ფირმები ერთმანეთს ეხმარებიან ახალი პროდუქციის გასაღებაში, ინოვაციების ხელშეწყობაში და ა. შ. სარგებელი კლასტერის ყველა მონაწილეზე ვრცელდება. სხვა კლასტერიდან შემოსულნი მას ახალ ხედვას სთავაზობენ. კლასტერის შიგნით არსებულ კავშირებს, ხშირად აბსოლუტურად მოულოდნელად, კონკურენციაში ახალი გზების შემუშავებისკენ ან ახალი შესაძლებლობების შექმნისკენ მიყვევართ.

კლასტერების ძირითადი უპირატესობები მდგომარეობს შემდეგში [4, გვ. 101]:

მეტოქეების, საქონლის მიდევლების და მომწოდებლების კონცენტრაცია და შედეგად წარმოების სპეციალიზაციის გაღრმავება;

- კერძო – სახელმწიფოებრივი პარტნიორობის საფუძველზე ცოდნის გაერთიანების ახალი ფორმების შექმნის სტიმულირება;

- ბიზნესის მსოფლიო ლიდერებისადმი სწორებისაკენ ლტოლვა;

- რეგიონული კლასტერების ორგანიზაციით ქვეყნის დეპრესიული და პრობლემური ტერიტორიების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ტემპების დაჩქარება;

- ისეთი ბიზნეს-კლიმატის შექმნა და შენარჩუნება, რომელიც უზრუნველყოფს საბოლოო შედეგების ეფექტიანობას;

- ტერიტორიის განვითარების პოტენციალის კომპლექსურად გამოყენება;

- მოსახლეობის დასაქმების და ცხოვრების დონის ამაღლება.

კლასტერი არის თანასაზოგადოება, მჭიდროდ დაკავშირებული დარგებით, რომლებიც ერთმანეთს უწყვეტ მძაფრ კონკურენციას და ამით ეხმარებიან კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში. იგი არ წარმოადგენს მისი შემადგენელი სუბიექტების მექანიკურ ერთობლიობას. მისთვის დამახასიათებელია სინერგიული ეფექტი, ანუ გაზრდილი ეფექტი, რომელიც არ წარმოადგენს ე. წ. „შესაკრებთა უბრალო არითმეტიკულ ჯამს“. იგი მასზე მეტია. ეს მეტობა მიიღება კლასტერში შემავალ ეკონომიკურ სუბიექტთა ერთობლივი, დაბალანსებული და ჯანსაღი კონკურენტული ურთიერთობის საფუძველზე. რიგი სპეციალისტები [5, გვ. 67] ასახალებენ სხვა სახის ეფექტებსაც – წარმოების მასშტაბის ეფექტს და ჩაბმის (მომცველობის) ეფექტს. მათი აზრით „ამ სამი ეფექტის (მასშტაბის, მომცველობის და სინერგიის) მოქმედებისას კლასტერის არამომგებიან ფირმებს შეუძლიათ გადალახონ მოგების ნორმის ქვედა ნიშნული სპეციალიზაციის შესაძლებლობების შედეგად, რაც იწვევს შრომის მწარმოებლურობის ამაღლებას და წარმოებული პროდუქციის თვითღირებულების შემცირებას“. მეცნიერთა ამ მოსაზრებას ჩვენც ვეთანხმებით, რადგან ჩვენი გამოკვლევით, რომელიც ჩავატარეთ ქ. თბილისის რეგიონულ სამშენებლო კლასტერზე, სწორედ ასეთი შედეგები აღმოვაჩინეთ.

ამჟამად თბილისის სამშენებლო კლასტერი აერთიანებს 74 სამშენებლო კომპანიას. აქედან 23 არის მსხვილი, 31 – საშუალო სიდიდის, დანარჩენი წვრილი ფირმებია. მსხვილ კომპანიათა შორისაა: „ცენტრ-პოინტი“, „არსი“, „აქსისი“, „მაგისტრალი“, „კალასი“, „სასკო“, „კიდ-არქიტექტურა“, „არქსტუდიას მოდული, იბერია“, „მერიდიანი“, „ტექსი“, „ოლიმპიური ვარსკვლავი“ და სხვები. კომპანიების ზემოთ ჩამოთვლილი ათეული მთლიანი სამშენებლო ბაზრის 70%-ს იკავებს [6, გვ. 7].

ჩვენი გამოკვლევით ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში შემავალი სამშენებლო კომპანიები მეტად აქტიურად მუშაობენ. 2000-2009 წლებში მათ მიერ გამოშვებული პროდუქციის მოცულობა 10-ჯერ და მეტად არის გაზრდილი (ცხრილი 1).

საქართველოს მასშტაბით სამშენებლო პროდუქციის საერთო გამოშვებაში თბილისის კლასტერის წილი 2000 წელს 67.7%-დან 72.8%-მდეა გაზრდილი. ასე რომ თუ თბილისის კლასტერში 2000 წელს გამოშვებული იქნა მხოლოდ 120.8 მლნ ლარის პროდუქცია, 2009 წელს მან

1 მლრდ ლარს გადაჭარბა. 2009 წელს საქართველოში დამთავრდა და ექსპლოატაციაში გადაეცა 1413 ობიექტი 517220 კვ მეტრი ფართობით, აქედან 1034 ობიექტი 377556 კვ მეტრი ფართობით ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერზე მოდიოდა (ცხრილი 2). 2009 წელს 2006 წელთან შედარებით მშენებლობადამთავრებული ფართობები ქ. თბილისის კლასტერში თითქმის 4-ჯერ (393.4%) არის გაზრდილი. ეს მაჩვენებლები თბილისის სამშენებლო კლასტერის ცხოველმყოფელობაზე მიგვანიშნებს.

ცხრილი 1

პროექტების გამოშვება ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერებში [7]

	მთლიანად საქართველოს მშენებლობაში	მ. შ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში	თბილისის ხვ. წილი, %	დინამიკა %-ად 2000 წელთან, მლნ ლარი	
				საქართველოში	თბილისში
2000	177.7	120.8	67.7	100.0	100.0
2006	1186	756.9	63.8	670.0	625.6
2007	1718.2	1105.3	64.3	965.2	913.2
2008	1434.7	887.2	61.8	805.6	733
2009	1752.6	1275.1	72.8	984.2	1053.7

ცხრილი 2

მშენებლობადამთავრებული ობიექტების რაოდენობა და ფართობი ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში [7]

	სულ საქართველოში		მ. შ. თბილისის		მშენებლობადამთავრებული ფართობების დინამიკა %-ად 2006 წელთან	
	რაოდენობა	ფართობი, მ2	რაოდენობა	ფართობი, მ2	რაოდენობა	ფართობი, მ2
2006	663	141127	450	9596	100.0	700.0
2007	1378	564699	889	364231	400.1	379.5
2008	1120	409390	707	257916	290.0	268.8
2009	1413	517220	1034	377556	366.5	393.4

რეგიონული აკონროშიკა

იგივე ითქმის სამშენებლო პროდუქციის ბრუნვის მოცულობაზე ანუ რეალი-ზაციის მოცულობაზე (ცხრილი 3). ბრუნვის მაჩვენებლები თითქმის ემთხვევა პროდუქციის გამოშვების მაჩვენებლებს, რაც იმას ნიშნავს, რომ თბილისის სამშენებლო კლასტერებში გამოშვებული პროდუქცია გასაყიდი არ რჩება.

ცხრილი 3

ბრუნვის მოცულობა ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში 2000-2009 წლებში (მლნ ლარი) [7]

წლები	მთლიანად საქართველოს მშენებლობაში	მ. შ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში	თბილისის ხვედრითი წილი %	დინამიკა %-ად 2000 წელთან	
				საქართველოს	თბილისის
2000	182.2	122.1	67.0	100.0	100.0
2006	1125.6	776.3	68.9	618.1	636.1
2007	1604.6	1122.1	69.9	881.3	919.6
2008	1412	891.0	63.1	775.8	730.3
2009	1736.3	1266.0	72.9	954.1	1037.7

თბილისის სამშენებლო კლასტერის საბაზო დარგი – მშენებლობა ქმნის საქართველოს მშენებლობის სექტორში მთლიანად შექმნილი დაატებული ღირებულების საშუალოდ 60%-ს. ამ მაჩვენებლის დინამიკა მუდმივად მზარდია. 2009 წელს 2006 წლის მიმართ მან 169%, ანუ საქართველოს მშენებლობის ანალოგიურ მაჩვენებლებზე, 18.2%-ით მეტი შეადგინა (ცხრილი 4, 5). იგივე პროპორციებია შუალედური მოხმარების მიმართაც. თბილისის სამშენებლო კლასტერში შუალედური მოხმარება 2006-2009 წლებში 68.4%-ით არის მომატებული.

დამატებული ღირებულების მოცულობა თბილისის სამშენებლო კლასტერში (მლნ ლარი) [7]

წლები	მთლიანად საქართველოს მშენებლობაში	მ. შ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში	თბილისის ხვედრითი წილი %	დინამიკა %-ად 2000 წელთან	
				საქართველოში	თბილისში
2006	401.4	239.2	59.6	100.0	100.0
2007	630.6	415.8	66.0	157.1	173.6
2008	482.3	303.0	62.8	120.2	126.7
2009	605.3	404.1	66.7	150.8	169.0

ცხრილი 5

დამატებული ღირებულების მოცულობა თბილისის სამშენებლო კლასტერში (მლნ ლარი) [7]

წლები	მთლიანად საქართველოს მშენებლობები	მ. შ. თბილისის სამშენებლო კლასტერებში	თბილისის ხვედრითი წილი %	დინამიკა %-ად 2000 წელთან	
				საქართველოში	თბილისში
2006	784.5	517.6	65.9	100.0	100.0
2007	1087.6	689.5	63.3	138.6	133.2
2008	952.4	584.2	61.3	121.4	112.9
2009	1147.5	871.0	75.9	146.3	168.4

თბილისის სამშენებლო კლასტერში შრომითი დანახარჯების მდგომარეობა ასეთია (ცხრილი 6). როგორც ცხრილიდან ჩანს 2006 წელს ქ. თბილისში გაწეულია 155.2 მლნ ლარის, ხოლო 2009 წელს კი 220.6 მლნ ლარის შრომითი დანახარჯი. პროდუქციის რეალიზაციის 1000 ლარზე ანგარიშით იგი შეადგენს:

$$2006 \text{ წელს} \quad 155.2 : \frac{776.3 \text{ მლნ ლარი}}{1000} = 199.9 \text{ ლარი}$$

$$2009 \text{ წელს} \quad 220.6 : \frac{1266 \text{ მლნ ლარი}}{1000} = 174.3 \text{ ლარი}$$

მაშასადამე, თბილისის სამშენებლო კლასტერში სამუშაოთა შესრულება იმდენად ინდუსტრიული გახდა, რომ 2006-2009 წლებში ყოველ 1000 ლარ სამუშაოს შესრულებაზე გაწეული შრომითი დანახარჯები შემცირდა 199.9 ლარიდან 174.3 ლარამდის, ე. ი. 12.8%-ით.

ცხრილი 6

შრომითი დანახარჯების მოცულობა თბილისის სამშენებლო კლასტერში 2006-2009 წწ.-ში (მლნ ლარი [7])

წლები	მთლიანად საქართველოს მშენებლობაში	მ. შ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში	თბილისის ხვედრითი წილი %	დინამიკა %-ად 2000 წელთან	
				საქართველოში	თბილისში
2006	256.4	155.2	60.1	100.0	100.0
2007	372	235.4	63.2	145.3	151.6
2008	272.3	174.7	64.3	106.2	112.9
2009	324.2	220.6	67.9	126.6	141.9

ეს გაანგარიშება ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერის უპირატესობას ადასტურებს იმით, რომ შრომითი დანახარჯების მაჩვენებელი მთლიანად საქართველოს მშენებლობაში 2009 წელს შეადგენდა 187 ლარს (ყოველ 1000 ლარ პროდუქციის რეალიზაციაზე), ანუ გაცილებით მეტს, ვიდრე თბილისის სამშენებლო კლასტერში.

რაც შეეხება შესყიდვებს (ცხრილი 7) თბილისის სამშენებლო კლასტერში შესყიდვების მოცულობა 2007-2009 წლებში მხოლოდ 12.2%-ით არის გაზრდილი (შედარებითვის: პროდუქციის გამოშვება

2007-2009 წლებში 15.4%-ით არის გაზრდილი). ამ განსხვავებას იწვევდა ის გარემოება, რომ კლასტერში შემაჯავლი საბაზო დარგის – მშენებლობის პროფილის კომპანიებს მრავალი ძირითადი სამშენებლო ნაკეთობის და მასალის (მაგ.: მეტალო-პლასტმასის ნაკეთობები, რკინა-ბეტონის კონსტრუქციები, ასაწყოები ბლოკები და ა. შ.) წარმოება თვითონ აქვთ მოწყობილი და გარედან მხოლოდ ზოგიერთ მასალასღა ყიდულობენ (მ. შ. ძირითადია ცემენტი).

ცხრილი 7

საქონლისა და მომსახურების შესყიდვების მოცულობა ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში 2006-2009 წწ.-ში (მლნ ლარი) [7]

წლები	მთლიანად საქართველოს მშენებლობაში	მ. შ. თბილისის სამშენებლო კლასტერებში	თბილისის ხვედრითი წილი %	დინამიკა %-ად 2000 წელთან	
				საქართველოში	თბილისში
2007	1130.1	751.6	66.4	100.0	100.0
2008	952.1	589.2	61.8	84.2	78.4
2009	1118.9	843.5	75.4	98.9	112.2

ქ. თბილისის რეგიონის სამშენებლო კლასტერში ამჟამად 24487 კაცია დასაქმებული. ეს არის მთლიანად საქართველოს მშენებლობაში დასაქმებულთა 56.3% (ცხრილი 8). 2000-2009 წლებში დასაქმებულთა რიცხვი თბილისის სამშენებლო კლასტერში 2-ჯერ და მეტად არის გაზრდილი (234,6%). ამ მაჩვენებლითაც იგი აღემატება საქართველოს საშუალო მაჩვენებელს (216.5%).

დასაქმებულთა რაოდენობა ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში (კაცი) [7]

წლები	მთლიანად საქართველოს მშენებლობაში	გ. შ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში	თბილისის ხვედრითი წილი %	დინამიკა %-ად 2000 წელთან	
				საქართველოში	თბილისში
2000	20066	10437	52.0	100.0	100.0
2006	46681	23754	50.9	232.6	227.6
2007	52572	28918	55.0	262	277
2008	38109	20055	52.6	189.9	192.1
2009	43452	24487	56.3	216.5	234.6

ზრდადი ტენდენციით ხასიათდება შრომის მწარმოებლურობაც. 2006-2009 წლებში იგი 58.2%-ით არის გადიდებული. აბსოლუტურ გამოსახულებაში შრომის მწარმოებლურობის მატებამ შეადგინა 19 020 ლარი (ცხრილი 10). შრომის მწარმოებლურობის ზრდის პროპორციულად უნდა გაზრდილიყო დასაქმებულთა შრომის ანაზღაურებაც. აქ მცირე დარღვევას აქვს ადგილი. შრომის საშუალო თვიური ანაზღაურება გაზრდილია 163.7%-ით, შრომის მწარმოებლურობა კი მასზე ნაკლებად – 158,2%-ით, რაც არ არის მიზანშეწონილი საერთოდ ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში შრომის საშუალო თვიური ანაზღაურება (2009 წელს – 758.1 ლარი) 129.1 ლარით აღემატება მთლიანად მშენებლობის დარგის შესაბამის საშუალო მაჩვენებელს (629 ლარი).

შრომის მწარმოებლურობა თბილისის სამშენებლო კლასტერში
2006-2009 წლებში (ლარი)

წლები	ბრუნვის მოცულობა თბილისის სამშენებლო კლასტერში	დასაქმებულთა რიცხვი თბილისის სამშენებლო კლასტერში (კაცი)	შრომის მწარმოებლურობა თბილისის სამშენებლო კლასტერში	შრომის მწარმოებლურობის დინამიკა %-ად 2006 წელთან
2006	776300000	23754	32681	100
2007	1122100000	28918	38803	118.7
2008	891000000	20055	44428	135.9
2009	1266000000	24487	51701	158.2

ცხრილი 10

დასაქმებულთა შრომის საშუალო თვიური ანაზღაურება ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში (ლარი) [7]

წლები	მთლიანად საქართველოს მშენებლობაში	მ. ს. თბილისის სამშენებლო კლასტერებში	თბილისის ხვედრითი წილი %	დინამიკა %-ად 2000 წელთან	
				საქართველოში	თბილისში
2006	391.0	463.2	118.4	100.0	100.0
2007	495.1	565.6	114.1	126.6	122
2008	600.9	730.6	121.5	153.7	157.7
2009	629.0	758.1	120.5	160.8	163.7

ცხადია, თბილისის რეგიონული სამშენებლო კლასტერში ეს წარმატებები მიღწეული ვერ იქნებოდა, რომ არ ხდებოდა დიდი ინვესტიციების განხორციელება. ცხრილი 11 გვიჩვენებს, რომ ქ. თბილისის მშენებლობაში 2006 წელს განხორციელდა 166 მლნ ლარის ინვესტიცია, შემდეგ კი იგი მნიშვნელოვნად შემცირდა ქვეყანაში არასტაბილური ეკონომიკურ-პოლიტიკური მდგომარეობის, 2008 წლის აგვის-

რეგიონული ეკონომიკა

ტოს ომის და იმ ფინანსური კრიზისის გამო, რომელიც საქართველოში ევროპიდან გავრცელდა.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინფორმაციით 2010 წელს საქართველოში განხორციელებულმა პირდაპირმა ივესტიციებმა 814 მლნ დოლარი შეადგინა, რაც 24%-ით მეტია 2009 წლის მაჩვენებელზე.¹ რაღა თქმა უნდა, რომ ეს თანხა არც მთლიანად მშენებლობაზე წარმართება და არც მხოლოდ ქ. თბილისში დაიხარჯება, მაგრამ რადგან ინვესტიციების შემოდინების ზრდა დაიწყო, ეს აუცილებლად გაზრდის მათთვის გამოყოფილ სახსრებსაც.

ცხრილი 11

ოქისირებულ აქტივებში განხორციელებული ინვესტიციები ქ. თბილისის სამშენებლო კლასტერში 2006-2009 წლებში (მლნ ლარი) [7]

წლები	მთლიანად საქართველოს მშენებლობაში	მ. შ. თბილისის სამშენებლო კლასტერებში	თბილისის ხვედრითი წილი %	დინამიკა %-ად 2000 წელთან	
				საქართველოში	თბილისში
2006	276.6	166	60.1	100.0	100.0
2007	240.4	80.1	33.3	87	48.2
2008	142.2	92.7	65.5	51.4	56.0
2009	110.6	95.1	84.4	40.2	57.2

ამრიგად, ქ. თბილისის რეგიონული სამშენებლო კლასტერის საქმიანობის გამოკვლევამ გვიჩვენა რომ იგი მუშაობს საკმაოდ ეფექტურად. მის ასეთ მუშაობას განაპირობებს არა მხოლოდ საბაზო დარგი – მშენებლობა და მასში შემავალი სამშენებლო კომპანიები, არამედ მასალა-ნაკეთობების, მ. შ. ცემენტის მომწოდებლები, საპროექტო ორგანიზაციები, ბანკები, ქ. თბილისის მერია და მისი ტექნიკური დასახელების სამსახური, სამშენებლო მანქანების ბაზები და მის საქმიანობაში ჩართული სხვა სუბიექტები.

ყოველივე ზემონათქვამი იმას ნიშნავს, რომ კლასტერი როგორც ბუნებრივად წარმოქმნილი ეკონომიკის სივრცობრივი სტრუქტურა მართლაც ეფექტური სტრუქტურაა და საჭიროა ამ მიმართულებით კვლევების გაგრძელება და მისი მეცნიერულ ჩარჩოში მოქცევა.

¹ გაზეთი „ახალი ამბები“ („სიტყვა და საქმის“ ჩანართი), 17/VIII, 2011 წ., გვ. 2.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ე. ბარათაშვილი და სხვები. კლასტერიზაციის თეორიული საფუძვლები და მათი დანერგვის წინაპირობები საქართველოში. შ.: „საქართველოს ეკონომიკა“, №9, 2007, გვ. 73-74.
2. М. Портер, Конкуренция, М., Вильямс, 2003.
3. ე. სეფაშვილი, ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა და კლასტერული განვითარების სტრატეგია, თსუ შრომების კრებული I, 2008, ბიზნესი და საყოველთაო კეთილდღეობა, გვ. 23.
4. ი. მესხია, ე. გველეხიანი, რეგიონული ეკონომიკური პოლიტიკა, თბ., 2010, გვ. 101-102.
5. რ. სანდროშვილი, კ. სანდროშვილი, კლასტერების როლი რეგიონების ინოვაციურ განვითარებაში, შ. „საქართველოს ეკონომიკა“, №9, 2008, გვ. 67.
6. სამშენებლო ბაზარი. საქართველოს ეკონომისტთა ასოციაცია, თბ., 2007, გვ. 7.
7. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ინტერნეტ-საიტი.
8. გაზეთი „ეკოპალიტრა“ („სიტყვა და საქმის“ ჩანართი), 17.08.2011 წ. გვ. 2.

**ადამიანისეული რესურსები, როგორც აქტივის
აღრიცხვის თავისებურებები**

მუხრან ქამადაძე

სტუ დოქტორანტი

ორგანიზაციის დამოკიდებულება პერსონალის მიმართ წარმოადგენს ვალდებულებას. ეს ვალდებულება წარმოიქმნება ამ პერსონალის წვლილით სამეურნეო საქმიანობაში.

ჩვეულებრივ ითვლება, რომ მუშაკის წვლილი ტოლი უნდა იყოს სამუშაოს მიმცემის ვალდებულების სიდიდისა. მაგრამ ეს ხშირ შემთხვევაში ასე არ არის. როგორც რუსმა ეკონომისტმა ტუვან ბარანოვსკიმ (1865-1919) აღნიშნა, ხელფასის სიდიდე დამოკიდებულია მუშაკის და მისი სამუშაოს მიმცემის ძალთა თანაფარდობაზე. რაც უფრო ღარიბია მუშაკი, სხვა თანაბარ პირობებში, მით უფრო დაბალია ხელფასი, ხოლო მისი წვლილი კი უფრო დიდია შესრულებულ სამუშაოებში.

გარდა ამისა, მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის გარემოებაც, რომ პერსონალის წვლილი შეიძლება გამოძინარეობდეს ხელშეკრულებიდან. იგი შეიძლება გამოიხატოს, მაგალითად, დაქირავებულის მონაწილეობით ორგანიზაციის მართვაში. თანამშრომლებს შეუძლიათ მონაწილეობა მიიღონ ფირმის კაპიტალში (შეიძინონ ფირმის აქციები), რომლებიც, თავის მხრივ, წარმოქმნიან ვალდებულებებს დივიდენდების გასაცემად.

1973 წელს ამერიკის ბუღალტერთა ასოციაციის (AAA) ადამიანისეული რესურსების ბუღალტრული აღრიცხვის კომიტეტმა განსაზღვრა „ადამიანისეული რესურსების მონაცემების იდენტიფიკაციის და შეფასების პროცესი“, რომელიც შემდგომ გადაეცემა როგორც ინფორმაცია დაინტერესებულ მხარეებს. ამერიკის შრომის ინსტიტუტის აზრით, ადამიანისეული რესურსების ბუღალტრული აღრიცხვა თავის თავში მოიცავს: თეორიული საფუძვლების განვითარებას, რომელიც ხსნის ადამიანთა ღირებულების ბუნებასა და განმსაზღვრელ ფაქტორებს ოფიციალური ორგანიზაციების მხრიდან. ორგანიზაციისათვის ადამიანთა

ღირებულებებისა და ფასეულობათა შეფასების საიმედო და დასაბუთებული მეთოდების შემუშავებას, შეფასების შემოთავაზებული მეთოდების ორგანიზაციული უზრუნველყოფის პროექტირებას.

მთელმა რიგმა გამოკვლევებმა, რომლებიც ჩატარდა გასული საუკუნის ბოლოს, გვიჩვენა, რომ შრომითი რესურსების შესახებ ინფორმაციის გამოყენებით შეიძლება მოგებულნი დარჩნენ როგორც ფირმის ადმინისტრაცია, ისე ინვესტორები და მთლიანად საზოგადოება.

ადამიანების, როგორც აქტივის, რესურსების აღრიცხვა ითვლება მართვის უმნიშვნელოვანეს და ფასდაუდებელ ინსტრუმენტად. შემთხვევითი არ იყო, როდესაც ჰენრი ფორდი (1863-1947) აკრიტიკებდა რა ბულალტრულ ანგარიშგებას, მიუთითებდა, რომ „მასში არ არის მოცემული მთავარი — ადამიანთა დახასიათება, რომლებიც ფირმისთვის გამოიმუშავენ ფულს“. გარკვეულ წილად ის მართალი იყო, რადგანაც ადამიანი — ეს არის სწორედ ყველაზე მთავარი კაპიტალი. ხოლო ამერიკელი პროფესორი ე.ჯ.ფლამხოლცი ადამიანისეული რესურსების აღრიცხვაში გამოყოფდა სამ ძირითად ფუნქციას:

1. ინფორმაციულ ფუნქციას,
2. პარადიგმების ფუნქციას,
3. კატალიზატორის ფუნქციას.

ინფორმაციული ფუნქცია — ადამიანისეული რესურსების აღრიცხვა, უზრუნველყოფს ადმინისტრაციას ორგანიზაციის პერსონალის თვითღირებულებისა და ღირებულების შესახებ ინფორმაციით, ხოლო წარმოდგენილი ინფორმაციის სახეები განისაზღვრება მოცემული ორგანიზაციის კონკრეტული მოთხოვნილებებიდან გამომდინარე.

არ შეეცდები თუ ვიტყვი, რომ ადამიანისეული რესურსების აღრიცხვა უზრუნველყოფს მნიშვნელოვანი ინფორმაციით არა მარტო მენეჯერებს, ის ესმარება ასევე ინვესტორებსაც, რათა მიიღონ ინფორმაცია ორგანიზაციის ადამიანურ აქტივებზე, როგორც მნიშვნელოვან ფაქტორზე.

ბოლოდროინდელმა გამოკვლევებმა გვიჩვენეს, რომ ადამიანისეული აქტივების შესახებ ინფორმაციის გაშუქება გავლენას ახდენს ინვესტორების მიერ კაპიტალდაბანდებათა მოცულობაზე. დიდი კომპანიების მიერ მიღებული ფინანსური აღრიცხვის თანამედროვე პრაქტიკის შესაბამისად ადამიანურ რესურსებში განხორციელებული ინვესტიციები განიხილება უფრო მეტად როგორც ხარჯები და არა როგორც აქტივები, რაც ვფიქრობ, ამახინჯებს დაბანდებული კაპიტალიდან უკუგების მაჩ-

ვენებელს, რადგანაც კაპიტალზე შემოსავალი გაიანგარიშება როგორც წმინდა მოგების თანაფარდობა აქტივების სიდიდესთან. ის იცვლება, თუ მნიშვნელში აისახება ადამიანისეული რესურსი. შესაბამისად, ინვესტირებს, თუ სურთ თავიანთი გადაწყვეტილება ააგონ დაბანდებული კაპიტალის უკუგების მაჩვენებელზე, უნდა ეცადონ შეიტანონ ცვლილებები ადამიანისეული რესურსების ინვესტიციებში.

ბოლოდროინდელმა კვლევებმა აჩვენა, რომ მატერიალური აქტივები ქმნიან მხოლოდ ხილულ, მცირე ნაწილს, კორპორაციული საკუთრების ან საბაზრო ღირებულებისას. ილუსტრირებისათვის საკმარისია აღინიშნოს, რომ 500 წამყვანი კომპანიის ჯამური კაპიტალიზაცია „Standard and Poor’s 500“ ინდექსით, 2010 წლის ბოლოს შეფასდა 8,6 ტრილიონ აშშ დოლარად, მაშინ როცა მათივე მატერიალური აქტივები „იწონიდა“ 2,2 ტრილიონ აშშ დოლარს. დროის იმავე პერიოდში, „Dow Jones“ ინდექსით შეფასებული კომპანიების საბაზრო და საბალანსო ღირებულებას შორის თანაფარდობა შეადგენდა 10,3 ხოლო ზოგიერთი მაღალტექნოლოგიური ფირმისათვის კი აღნიშნული თანაფარდობა, (საბაზრო და საბალანსო ღირებულებას შორის) აღემატებოდა 15-ს

ადამიანისეული რესურსების აქტივის შემადგენლობაში ჩართვის მოწინააღმდეგეები, როგორც ამერიკის შრომის ინსტიტუტი აღნიშნავს, ეყრდნობიან, სხვა არგუმენტებთან ერთად, აქტივებზე საკუთრების კანონის იურიდიულ ფორმულირებას. ფ.ანიკოლის აღნიშნავს, რომ ბუღალტრები უძლურნი არიან შეიმუშაონ ადამიანისეული რესურსების შეფასების სისტემა. იგი აღნიშნავს, რომ ამორტიზაციის დარიცხვასთან და ადამიანისეული კაპიტალის განახლებასთან დაკავშირებით წარმოიქმნება სიძნელებები. ცნობილია, აგრეთვე, შრომითი რესურსების აღრიცხვის მოშორება კონტრარგუმენტებიც. დროინდელი მიუთითებს, მიუხედავად იმისა, რომ თუ ადამიანი არ შეიძლება იყოს საკუთრების ობიექტი, ფირმის დამოკიდებულება თანამშრომლებთან, ჩვეულებრივ ატარებს სტაბილურ ხასიათს. ფლამხოლციის, რობინსონის, და სხვა მკვლევარების პოზიცია დაფუძნებულია დაქირავებული მუშაკების, როგორც მომავალი შედეგის წყაროს საშუალებაზე.

როდესაც ვსაუბრობთ ადამიანისეული აქტივების შეფასებებზე, წარმოიქმნება მთელი რიგი პრობლემები: რომელი დანახარჯები აღვრიცხვით, როგორ მოვანდინოთ მათი ამორტიზაცია და ჩამოწერა? ადამიანისეული რესურსების თვითღირებულების შეფასებისას შეიძლება გამოვიყენოთ მინიმუმ სამი რეალური კონცეფცია:

1. პირვანდელი ღირებულება ანუ თვითღირებულება,
2. შეცვლილი (გადაფასებული) ფასები (ღირებულება);
3. ალტერნატიული დანახარჯები.

სისტემა, რომელიც დაფუძნებულია პირვანდელ ღირებულებაზე, შეიცავს როგორც დადებით ისე უარყოფით მომენტებს. დადებით მომენტებად შეიძლება მივიჩნიოთ — დანახარჯების საზოგადოდ მიღებული ობიექტურობა და შესაბამისობა, როგორც ღირებულების საზომი. უარყოფით მომენტად კი შეიძლება მივიჩნიოთ აღნიშნული საფუძვლის ტრადიციული სისუსტე, რომელიც დაკავშირებულია აქტივის შეფასებასთან, ასევე იმ შეხედულებების შეზღუდულობა, რომელიც დაკავშირებულია დანახარჯების, როგორც ღირებულების ღონისძიების წარმოდგენასთან.

ადამიანისეული რესურსების თვითღირებულების განსაზღვრის მეორე მეთოდი ითვალისწინებს ფირმის დანახარჯების შეფასებას, მუშაკის შეცვლას სხვა პიროვნებით, რომელიც იგივე თვისებებს ფლობს როგორსაც მისი წინამორბედი. აქ შეიძლება იყოს განხილული ორი მომენტი: პოზიტიური, რომელიც ითვალისწინებს ვაკანსიის შევსებას და პირადი, რომელიც ითვალისწინებს მმართველის პირად შეხედულებას დაიჭიროოს ანალოგიური თვისების მქონე სხვა მუშაკი. ამ შემთხვევაში უნდა ვისაუბროთ არა მხოლოდ ადამიანისეული რესურსების შექმნასა და მის სწავლებაზე გათვალისწინებულ ხარჯებზე, არამედ გათავისუფლების დადებით და უარყოფით მომენტებზე. დადებით მომენტად ჩვენ მიგვაჩნია ის, რომ შეცვლილი ღირებულება საშუალებას გვაძლევს შევაფასოთ ცალკეული მუშაკის დაკავებული თანამდებობა. უარყოფით მომენტად კი მიგვაჩნია მმართველის სუბიექტურობა.

მესამე მეთოდი ეს არის დანახარჯების ალტერნატიული მცნება. აღნიშნული კონცეფციის შესაბამისად აქტივებს გააჩნიათ ღირებულება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შეიძლება მათი ალტერნატიული გამოყენება. ამ შემთხვევაში ადამიანისეული რესურსების ღირებულება განისაზღვრება იმ თანხით, რომელსაც ისინი გამოიმუშავებდნენ სხვა სამუშაო ადგილას.

პოტენციურად ადამიანისეული რესურსების ბუღალტრული აღრიცხვა კვლავ რჩება აქტუალურად ისევე, როგორც გასული საუკუნის ბოლოს, როდესაც ამ სფეროში მიმდინარეობდა საკმაო კვლევები და ექსპერიმენტები. ადამიანისეული რესურსების ბუღალტრული აღრიცხვა შემდგომშიც სასარგებლო იქნება როგორც ფირმის ხელმძღვანელობის-

თვის, ასევე ინვესტორებისათვის და მთლიანად საზოგადოებისათვის, რადგანაც ფირმაში მომუშავე თითოეული პიროვნება ამ საზოგადოების შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს.

მსოფლიო ეკონომიკა მიემართება წარმოების სფეროდან მომსახურების სფეროსკენ. ამავე დროს ტექნოლოგიები სულ უფრო და უფრო რთულდება, რის გამოც ადამიანისეული რესურსების ღირებულება და ფასეულობის შეფასება აუცილებლად უფრო სასარგებლო იქნება მომავალში ვიდრე ახლათ.

ბუღალტრულმა აღრიცხვამ განიცადა მრავალი ცვლილება, მას შემდეგ რაც პირველად გაამახვილეს ყურადღება ადამიანისეული რესურსების აღრიცხვის პრობლემებზე. სრულად მოსალოდნელია, რომ დღეს ბუღალტერთა როგორც სამეცნიერო, ისე პრაქტიკული წრეები, აღნიშნულ საკითხს სხვა რაკუსით ხედავენ, ვიდრე გუშინ და გუშინწინ. ზომ არ მოვიდა ის დრო, რომ კვლავ გადაისინჯოს და დაიხვეწოს ადამიანისეული რესურსების აღრიცხვა არა მარტო დღევანდელი პირობებიდან გამომდინარე, არამედ იქიდანაც თუ რა მოთხოვნებს წაუყენებს ცხოვრება მას მომავალში.

აღნიშნულის თქმის უფლებას მაძლევს დღეისათვის საქართველოში შექმნილი სიტუაცია. არ არის დასაძალი, რომ სახელმწიფო სექტორში დასაქმებული მუშაკების ხელფასები რადიკალურად განსხვავდებიან კერძო სექტორში დასაქმებული მუშაკების ხელფასებისგან, არადა შრომის კანონმდებლობა ერთია ორივე სექტორისათვის. მეტსაც ვიტყვი, თვით სახელმწიფო სექტორშიც კი არის თვალში საცემი განსხვავებები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გიორგი მალაშხია — მეტაეკონომიკა (ეკონომიკის ფილოსოფია);
2. ტომას სტიუარტი — ინტელექტუალური კაპიტალი: ორგანიზაციათა დოკლათის ახალი წყარო;
3. პიტერ კაპელი — ოცდამეერთე საუკუნის ტალანტის მენეჯმენტი;
4. Nicholls, F.A. Human asset accounting Gertified Accountant (England),
5. Baker, G.M.N. The feasibility and utility of human resource accounting.
6. Robinson, D. Turo approaches to human asset accounting Accountancy (England).

კერძო სასტუმროების როლი ტურიზმის განვითარებაში

თამარ ბაჩიაშვილი

სოციალურ მეცნიერებათა
დოქტორი ეკონომიკაში

ბოლო ხუთი-ექვსი წლის განმავლობაში საქართველოში ტურიზმის სფეროს განვითარებასთან ერთად გაიზარდა სასტუმროების რაოდენობა. ამდღა კერძო სექტორისა და ინვესტორების დაინტერესება როგორც საპრივატიზაციო საკურორტო ობიექტებით, ასევე ახალი სასტუმროების, რესტორნებისა და გასართობი ობიექტების მშენებლობით.

როგორც ცნობილია, საქართველოში მრავალი ახალი სასტუმრო შენდება, ასევე იხსნება მსოფლიოში ცნობილ სასტუმროთა ქსელები, რომელთა კონკურენტული უპირატესობა იმაში მდგომარეობს, რომ მათ გააჩნიათ ეფექტიანი მართვის გამოცდილება და მაღალი დონის მომსახურება.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ სწორედ ასეთ პოპულარულ სასტუმროთა ქსელებს წარმოადგენს მაგალითად, “Millennium”, “Marriot”, “Rotama”, “Starwood” და ა.შ.

„მეცნიერთა კვლევის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ მოგზაურობის პერიოდში ტურისტების 71% ამჯობინებს სასტუმროებში განთავსებას, 12% - საშვებულებო სახლებში, 9% - კემპინგებში, 8% - კერძო ბინებში. ამასთანავე, მაღალი კლასის სასტუმროებით სარგებლობს დაახლოებით 34%, საშუალო კლასით – 45% და 21% უპირატესობას აძლევს ეკონომკლასის სასტუმროებში გაჩერებას“¹.

ზაზგასასმელია ის გარემოება, რომ მცირე ზომის ეკონომკლასის სასტუმროები დედაქალაქის ცენტრში ორი წლის წინ გაჩნდა.

არსებული სტატისტიკით, თბილისში ამ ტიპის ორმოცი სასტუმროა გახსნილი. ისინი ალტერნატივას იმ დამსვენებლებს სთავაზობენ, რომელთაც აქამდე არჩევანი ეგრეთწოდებულ „კოიკას“ და ძვირადღირებულ სასტუმროს შორის ჰქონდათ გაკეთებული.

პოსტულების მომხმარებლები ძირითადად ის ახალგაზრდები არიან, რომლებმაც საქართველოში მოგზაურობა ზურგჩანთებით გადაწყვიტეს.

1 მეტრეველი მ. ტურიზმის ბიზნესი (ინდუსტრია, მენეჯმენტი, მარკეტინგი). თბილისი: სტუმართმასპინძლობის ინდუსტრიის გამოცემებისა და ტრენინგების ცენტრის გამოცემა, 2011, გვ. 74.

ღამის გათევა ჰოსტელში 15-დან 95 ლარის ფარგლებშია შესაძლებელი, რაც დამოკიდებულია ოთახში საწოლების რაოდენობაზე.

ჰოსტელის მეპატრონეები მომხმარებლებს სთავაზობენ: უკაბელო ინტერნეტს, ინგლისურად მოლაპარაკე სტაფს, რომელიც ინფორმაციას აწვდის ტურისტებს თუ სად შეუძლიათ წავიდნენ და გაერთონ.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ჰოსტელები გასწილია თბილისში, ბათუმში, ასევე იგეგმება მისი გახსნა მესტიაში და სხვა დიდ ქალაქებში.

ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ მხოლოდ მომსახურების მაღალ ხარისხზე ორიენტირება არასაკმარისია, ვინაიდან პირველი შთაბეჭდილება მომხმარებელს სასტუმროს შესახებ ვესტიბიულში უწყალობდება. სწორედ ამიტომ აუცილებელია ვიზუალური მხარე გამოხატავდეს იმ ღირებულებებს, რომელთა წარმოჩენასაც ცდილობს სასტუმრო.

როგორც ცნობილია, ბევრი სასტუმრო იყენებს დამახასიათებელ სურნელსა თუ მუსიკას, როგორც საეიზიტო ბარათს, რაც მომხმარებელს ყველაზე ეფექტიანად აგრძნობინებს, რომ იგი განსხვავებულ სასტუმროში იმყოფება.

ხაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ სასტუმრო მაღალ იმიჯს ვერ შეინარჩუნებს, თუ მას სათანადო სერვისი არ გააჩნია. ამიტომ მიზანშეწონილია ჩამოყალიბდეს კადრების მართვის ეფექტიანი სტრატეგიები.

დიდ სასტუმროებსა და სასტუმროების ქსელებს შემუშავებული აქვთ საკუთარი მოსამზადებელი პროგრამები და ტრენინგ ცენტრები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მომსახურე პერსონალის მაღალ დონეზე მომზადებას. ასევე გააჩნიათ საოპერაციო სტრატეგიები, რომლებშიც თითქმის ყველა პროცედურა სტანდარტულად და მარტივად არის აღწერილი.

ჩვენი აზრით, სწორედ მომხმარებელზე ორიენტირებული სასტუმროთა უმრავლესობა იბრძვის ბაზარზე საკუთარი ბრენდის დასამკვიდრებლად.

„განთავსების საშუალების სექტორთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას ისიც, რომ ესა უ ის ბრენდი შეიძლება სხვადასხვა სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფებისთვის სხვადასხვა დონეზე სასურველი იყოს. მაგალითად, ისეთი საბიუჯეტო სასტუმროების ბრენდები, როგორებიცაა: “Travel Inn”, “Xpress by Holiday Inn!” და “Travelodge”, უფრო მეტად ახალგაზრდა მოგზაურ ოჯახებს ან საქმიანი მივლინებით მოგზაურ პირებს იზიდავენ და პირიქით, “Eritage Hotels” შეიძლება უფრო სასურველი იყოს ხანშიშესული ადამიანებისთვის (მაგალითად, პენსიონერები), რომლებიც შვილებისგან ცალკე ცხოვრობენ, რომელთაც მეტი თავისუფალი თანხები გააჩნიათ ან უშვილო წყვილებისთვის, რომელთაგან

ორივე მუშაობს და რომლებსაც სურთ აქტიური დასვენება. სწორედ ამ ნიშნის გამო გახდა “Eritage Hotels” პოპულარული”¹.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ სასტუმროების სექტორი ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს.

თანამედროვე ეტაპზე კერძო სასტუმროების რაოდენობის ზრდასთან ერთად იმატა „საოჯახო სასტუმროების“ რაოდენობამ, რომელთა საკმაოდ დიდი ნაწილი თავმოყრილია დიდ ქალაქებსა და რაიონულ ცენტრებში.

„საოჯახო სასტუმროში“ არსებული მომსახურება ტურისტებისთვის გაცილებით ხელსაყრელია, ვინაიდან ფასები განსხვავებით სხვა კერძო სასტუმროებისაგან არ არის ძალიან მაღალი, მაგრამ მათი უმრავლესობა ვერ აკმაყოფილებს საერთო სტანდარტებს.

ჩვენი აზრით, არა მხოლოდ ქალაქებში, არამედ სოფლის პირობებშიც არსებობს „საოჯახო სასტუმროების“ ქსელის გაფართოების უდიდესი პოტენციალი, რომლის რეალიზებისათვის აუცილებელია სახელმწიფოს მხრიდან ფინანსური დახმარების გაწევა ტურისტული ინფრასტრუქტურის მოსაწყობად და ასევე სასტუმროს მეპატრონეებთან ტრენინგების ჩატარება, თუ როგორ მართონ მათ განთავსების ცენტრი.

ხაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ სასტუმროებისათვის საკმაოდ აქტიუალურია გაყიდვების სტიმულირების ელემენტების გამოყენება.

დასავლური სასტუმროების უმრავლესობა მომხმარებელთა ლოიალობის მაღალი დონის უზრუნველყოფას სხვადასხვა სახის წამახალი-სებელი პროგრამის საშუალებით ცდილობს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე მიგვაჩნია, რომ ლოიალობის მოსაპოვებლად აუცილებელია ბრენდზე ფოკუსირება. მოცემული მიზნის მისაღწევად კი აუცილებელია განსხვავებული, სანდო და კომპანიის ღირებულებებზე აგებული კომუნიკაცია.

კერძო სასტუმროები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ტურიზმის განვითარებაში და შეიძლება ითქვას, რომ დღეისათვის ტურისტულ ბაზარზე ბუმი.

ჩვენი აზრით, ის სასტუმროები, რომლებიც მომხმარებლებს მომსახურების მაღალ ხარისხს ვერ შესთავაზებენ და მათ ნდობას ვერ მოიპოვებენ, აუცილებლად დამარცხდებიან კონკურენტულ ბრძოლაში და მათი მდგრადი, გრძელვადიანი წარმატება შეუძლებელი გახდება.

1 მეტრეველი მ. ტურიზმის ბიზნესი (ინდუსტრია, მენეჯმენტი, მარკეტინგი). თბილისი: სტუმართმასპინძლობის ინდუსტრიის გამოცემებისა და ტრენინგების ცენტრის გამოცემა, 2011, გვ. 85.

ძირითადი საშუალებების მიღების და მისაღებად სახელმწიფოს ხარჯების აღრიცხვა

მუხრან ქამადაძე

სტუდენტობის დარღვევა

ბუღალტრულ აღრიცხვაში ყოველი ჩანაწერი უნდა გაკეთდეს პირ-ველადი დოკუმენტაციის საფუძველზე, რომლებიც აფიქსირებენ ოპერაციის შესრულების ფაქტს.

ძირითადი საშუალებების და მათი მოძრაობის აღსარიცხვად უნდა შემუშავდეს დოკუმენტაციის რაციონალური სისტემა.

ძირითადი საშუალებების მიღება ბუღალტრულ აღრიცხვაში ფორმდება შემდეგი პირველადი დოკუმენტების საფუძველზე:

- საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურა;
- სასაქონლო ზედნაწილები და მიღება-ჩაბარების აქტი.

მიღება-ჩაბარების აქტი გამოიყენება ძირითადი საშუალებების მიღების აღრიცხვის დროს, როცა ხდება ძირითადი საშუალებების მიღება საწყობში. მიღება-ჩაბარების აქტი შეიძლება ასახავდეს ძირითადი საშუალებების შიდა საორგანიზაციო გადაადგილებას ან მათ გასვლას ორგანიზაციიდან. მიღება-ჩაბარების აქტი ივსება აგრეთვე, იმ შემთხვევაშიც, თუ ძირითადი საშუალებები მიღებულია სხვა აუცილებელი დოკუმენტების გარეშე.

ძირითადი საშუალებების აღრიცხვის წინაშე ორი მნიშვნელოვანი ამოცანა დგას:

- ძირითადი საშუალებების ღირებულების რა ნაწილი ჩამოიწერება მიმდინარე საანგარიშგებო პერიოდის დანახარჯებში;
- როგორ უნდა განისაზღვროს ძირითადი საშუალებების ნარჩენი ღირებულება, რომელიც ბალანსში აისახება.
- ამ ამოცანის გადასაწყვეტად, პასუხი უნდა გაეცეს შემდეგ ოთხ კითხვას:
- როგორ განისაზღვროს საშუალებების პირვანდელი ან გადაფასებული (აღდგენითი) ღირებულება?
- როგორ განისაზღვროს და ჩამოიწეროს საშუალებების ღირებულების ნაწილი ხარჯებში?
- როგორ აღრიცხოს რემონტთან, ტექნიკურ მომსახურებასთან, ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული ხარჯები?

• როგორ აისახოს აღრიცხვაში ძირითადი საშუალებების გასვლა? ძირითადი საშუალებების შეძენის და მათი ღირებულების ზრდის ყველა ოპერაცია აისახება ძირითადი საშუალებების ანგარიშის დებუტში.

განასხვავებენ ძირითადი საშუალებების შეძენის (მიღების) შემდეგ ფორმებს: ნაღდი ფულადი საშუალებების გადახდის გზით;

კრედიტით (განვადებით, შემდგომი გადახდის პირობით) შეძენით; აქციებზე გაცვლით;

სხვა არაფულად აქტივებზე გაცვლით (ბარტერული გაცვლა);

სამეურნეო წესით მშენებლობისა და კონსტრუირების გზით;

უსასყიდლოდ, ჩუქების გზით.

ძირითადი საშუალებების შეძენა ფულადი სახსრების გადახდით.

ფულადი სახსრების გადახდით ძირითადი საშუალებების შეძენისას, მათი საბალანსო ღირებულება რამდენიმე მეთოდით გაიანგარიშება. ასეთი მეთოდებია:

- ფაქტიური დანახარჯის მეთოდი;
- მიმდინარე ღირებულების მეთოდი;
- წმინდა სარეალიზაციო ღირებულების მეთოდი;
- შესაცვლელი ხარჯის მეთოდი.

მნიშვნელოვანია ფაქტიური ხარჯის მეთოდი, რომელიც გულისხმობს ამ ხარჯების გათანაბრებას ძირითადი საშუალებების შეძენასა და მისი საექსპლუატაციოდ მომზადებაზე გაწეული ფულადი საშუალებების ფაქტიურ ხარჯთან, ე. ი. ძირითადი საშუალებების შეფასებას პირვანდელი (საბალანსო) ღირებულებით.

საერთაშორისო სტანდარტებით ეს არის აქტივის შეძენის დანახარჯები მის მუშა მდგომარეობაში მოყვანისა და გამოყენების ადგილამდე მიტანის ხარჯების ჩათვლით.

ცალკეულ შემთხვევებში, განსაკუთრებით ძირითადი საშუალებების საბაზრო ფასების მნიშვნელოვანი ცვლილებისას, ფაქტიური ხარჯის მეთოდი, მათი რეალური ღირებულების გასაზომად არაობიექტურია. ამიტომ ძირითადი საშუალებების საბალანსო ღირებულების განსაზღვრისათვის უმჯობესია გამოყენებულ იქნას მიმდინარე ღირებულების მეთოდი, წმინდა სარეალიზაციო ღირებულების მეთოდი ან შესაცვლელი ხარჯის მეთოდი.

მიმდინარე ღირებულების მეთოდი გულისხმობს ძირითადი საშუალებების გადაფასებას, მოცემულ მომენტში ფასების ღონის გათვალისწინებით;

წმინდა სარეალიზაციო ღირებულების მეთოდი გულისხმობს ამონაგებ-ის რეალური შეფასების განსაზღვრას, რომელიც შეიძლება მიღებულ იქნას მოცემულ მომენტში იგივე სახის ძირითადი საშუალებების რეალიზაციიდან;

შესაცვლელი ხარჯის მეთოდი ემყარება ანალოგიური ძირითადი საშუალების შეძენის ხარჯების შეფასებას, მიმდინარე საბაზრო ფასებით.

მაშასადამე, თანახმად შესაბამისობის პრინციპისა, ძირითადი საშუალების შეძენის ხარჯები აქტივის ექსპლუატაციის მთელ პერიოდზე განაწილდება და არ მიეკუთვნება მიმდინარე პერიოდის ხარჯებს.

ძირითადი საშუალებების კრედიტით (განვადებით, შემდგომი გადახდის პირობით) შეძენისას, ისევე, როგორც ძირითადი საშუალებების შეძენის სხვა მეთოდების გამოყენებისას, მათი საბალანსო ღირებულება ფაქტიური დანახარჯების პრინციპით განისაზღვრება.

ძირითადი საშუალებების კრედიტით შეძენისას გამოიყენება თვითღირებულების განსაზღვრის ორი მეთოდი:

- მთლიანი ღირებულების მეთოდი;
- წმინდა ღირებულების მეთოდი.

პირველ შემთხვევაში, თანხის ვადამდელი გადახდისათვის დათმობაზე, კეთდება დამატებითი ბუღალტრული ჩანაწერი. მეორე შემთხვევაში კი დათმობის თანხა დროებით იწერება არასაოპერაციო შემოსავლების ანგარიშის დებეტში, ხოლო თანხის გადახდისას კრედიტში.

ბასს-ი უშვებს სესხის პროცენტის კაპიტალიზებას იმ შემთხვევაში, როდესაც ის გაწეულია განსაკუთრებულ აქტივებზე.

განსაკუთრებული აქტივი არის ისეთი აქტივი, რომლის დანიშნულებებისამებრ გამოსაყენებლად ან გასაყიდად მომზადებისათვის საჭიროა დროის მნიშვნელოვანი პერიოდი.

განსაკუთრებული აქტივის შეძენასთან, წარმოებასთან ან მშენებლობასთან უშუალოდ დაკავშირებულ დანახარჯებს მიეკუთვნება სესხით სარგებლობასთან დაკავშირებული ის დანახარჯები, რომელთა თავიდან აცილება შესაძლებელი იქნებოდა, აუცილებელი რომ არ ყოფილიყო განსაკუთრებულ აქტივთან დაკავშირებული დანახარჯების გაწევა. ბასს-23 “სესხით სარგებლობასთან დაკავშირებული დანახარჯები”-ს მიხედვით სესხით სარგებლობასთან დაკავშირებული დანახარჯების კაპიტალიზება იწყება მაშინ, როდესაც:

- განსაკუთრებულ აქტივებზე გაწეულია პირველი დანახარჯები;

- გაწეულია სესხით სარეგებლობასთან დაკავშირებული პირველი დანახარჯები;

მოცემული აქტივის გამოსაყენებლად ან გასაყიდ მდგომარეობაში მოსაყვანად დაწყებულია პირველი სამუშაოები.

სესხით სარეგებლობასთან დაკავშირებული დანახარჯების კაპიტალიზება გრძელდება მანამ, სანამ არ დასრულდება აქტივზე ტექნიკური თუ ადმინისტრაციული ხასიათის აქტიური სამუშაოები. სესხით სარეგებლობასთან დაკავშირებული დანახარჯების კაპიტალიზება უნდა შეწყდეს, თუ აქტივებზე აქტიური სამუშაოები შეჩერდება.

აქტივის ღირებულების საეიმედოდ შეფასებისას, ყურადღება უნდა გამახვილდეს იმ გარემოებაზე, რომ თუ სხვადასხვა მიზეზებით აქტიური სამუშაოები შეჩერებულია, ან დროზე ადრე ჩაბარდა ექსპლუატაციაში. მაშინ დარჩენილი/მოცდენილი თვის/თვეების პროცენტი უნდა აღიარდეს პერიოდის ხარჯად და არ კაპიტალიზირდება ძირითადი სშუალელების ღირებულებაში.

ძირითადი საშუალებების საკუთარ აქციებზე გაცვლით მიღებისას საჭიროა განისაზღვროს აქციებზე გასაცვლელი ძირითადი საშუალებების საბალანსო ღირებულება. ძირითადი საშუალებების საბალანსო ღირებულების განსაზღვრის სამი ვარიანტი გამოიყენება:

- აქციების საბაზრო ღირებულებით;
- ძირითადი საშუალებების საბაზრო ღირებულებით;
- ძირითადი საშუალებების დამოუკიდებელი შეფასების მეთოდით.

აქციების საბაზრო ღირებულების გამოყენება ძირითადი საშუალებების საბალანსო ღირებულების განსაზღვრისათვის შესაძლებელია, თუ ამ აქციების კოტირება ღია ბაზარზე ხდება.

სასურველია ძირითადი საშუალებები შეფასდეს საბაზრო ღირებულებით, თუ ამის შესაძლებლობა არსებობს.

იმ შემთხვევაში, თუ ძირითადი საშუალებების საბალანსო ღირებულების განსაზღვრა პირველი ან მეორე მეთოდით შეუძლებელია, გამოიყენება დამოუკიდებელი შეფასების მეთოდი.

ძირითადი საშუალებების მიღება შეიძლება მოხდეს სხვა ისეთ არაფულად აქტივებზე გაცვლით, რომელზეც არსებობს ბაზრის მოთხოვნა და შესაძლებელია მისი რეალური ღირებულების განსაზღვრა. ასეთ გაცვლას ბარტერულ ოპერაციას უწოდებენ.

თუ გაცვლის ოპერაციას არ აქვს კომერციული შინაარსი და შესაძ-

ლებელია მიღებული და გაცემული აქტივების საიმედოდ შეფასება, მაშინ ბარტერიით მიღებული ძირითადი საშუალებების საბალანსო ღირებულება შეფასდება მისი რეალური ღირებულებით. წინააღმდეგ შემთხვევაში, უნდა მოხდეს შესწორება ფულადი სახსრებით ან მისი ეკვივალენტით. იმ შემთხვევაში თუ გაცვლას აქვს კომერციული ხასიათი ან მიღებული ან გაცემული აქტივების რეალური ღირებულება არ არის საიმედოდ შეფასებული, გაცვლის გზით მიღებული აქტივის თვითღირებულება ფასდება გაცემული აქტივის საბალანსო ღირებულებით. ე.ი სხვა აქტივზე გაცვლის გზით მიღებული ძირითადი საშუალება “ფასდება მიღებული აქტივის რეალური ღირებულებით, რომელიც ექვივალენტურია გაცემული აქტივის რეალური ღირებულებისა და შესწორებულია ნებისმიერი ფულადი სახსრების ან მისი ექვივალენტის გადახდილი თანხით” (ბასს 16, პ. 22)

საკუთარი ძალებით წარმოების გზით მიღებული ძირითადი საშუალებების ღირებულება განისაზღვრება შეძენილი აქტივის მსგავსად. აქტივის საბალანსო ღირებულების განსაზღვრისას მხედველობაში მიიღება აქტივის წარმოებაზე გაწეული ყველა პირდაპირი ხარჯი. ზედნადები ხარჯები კი აქტივის საბალანსო ღირებულებაში მხოლოდ მაშინ შეიტანება, თუ უშუალოდაა დაკავშირებული კონკრეტული აქტივის მშენებლობასთან.

მშენებლობასთან დაკავშირებული ხარჯებისა და დამთავრებული ობიექტის თვითღირებულების განსაზღვრის მიზნით, ბუღალტრულ აღრიცხვაში ცალკე გამოიყენება დამოუკიდებელი ანგარიში “დაუმთავრებელი მშენებლობა”, რომლის დებეტშიც თავს იყრის და მზარდი ჯამით აისახება მშენებლობაზე გაწეული დანახარჯები. მშენებლობის დამთავრების შემდეგ, დანახარჯების საერთო ჯამი დაკრედიტდება ანგარიშში “დაუმთავრებელი მშენებლობა” და თანხა, რომელიც დამთავრებული ობიექტის თვითღირებულებას წარმოადგენს, გადაიტანება კონკრეტული ძირითადი საშუალების ანგარიშის დებეტში.

ძირითადი საშუალებების უსასყიდლოდ მიღებისას ძირითადი საშუალებების საბალანსო ღირებულება განისაზღვრება მათი რეალური საბაზრო ღირებულებით. უსასყიდლოდ მიღებული ძირითადი საშუალებები აისახება კონკრეტული ძირითადი საშუალების ანგარიშის დებეტში და ანგარიშის “უსასყიდლოდ მიღებული ქონება” კრედიტში, რომელიც ანგარიშთა გეგმაში განთავსდება რეზერვების ამსახველი ანგარიშების ჯგუფში.

ექსპლოატაციის პროცესში ძირითადი საშუალებები საჭიროებენ მოვლა-პატრონობას და სისტემურ მომსახურებას.

ძირითადი საშუალებების ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული ხარჯები შეიძლება სამ ჯგუფად დაიყოს:

- დანახარჯები, რომლებიც იწვევენ ძირითადი საშუალებების სასარგებლო გამოყენების ვადის გახანგრძლივებას ან მათი წარმადობის ამაღლებას;
- დანახარჯები, რომლებიც არ იწვევენ ძირითადი საშუალებების სასარგებლო გამოყენების ვადის გახანგრძლივებას ან მათი წარმადობის ამაღლებას;
- დანახარჯები, რომლებიც დაკავშირებულია ძირითადი საშუალებების გაუფრთხილებელ მოპყრობასთან.

დანახარჯები, რომლებიც იწვევენ ძირითადი საშუალებების სასარგებლო გამოყენების ვადის გახანგრძლივებას ან მათი წარმადობის ამაღლებას, დაემატება აქტივის საბალანსო ღირებულებას, ანუ მოხდება მათი კაპიტალიზაცია და ამორტიზდება რამდენიმე საარციხვო პერიოდის განმავლობაში.

ბასს-ის მიხედვით, ძირითადი საშუალებების ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული დანახარჯების აქტივად აღიარება ხდება მაშინ, როდესაც ამ დანახარჯების შედეგად აქტივის მწარმოებლურობა გაიზარდა. ასეთი დანახარჯებია:

დანახარჯები, რომლებიც არ იწვევენ ძირითადი საშუალებების სასარგებლო გამოყენების ვადის გახანგრძლივებას ან მათი წარმადობის ამაღლებას და დაკავშირებულია ამ აქტივიდან მისაღები ეკონომიკური სარგებლის აღდგენა-შენარჩუნებასთან, აღირიცხება მათი გაწვევისთანავე, როგორც მიმდინარე პერიოდის ხარჯი. ასეთი ხარჯებია, ძირითადი საშუალებების რემონტისა და ტექნიკური მომსახურების, აგრეთვე, სხვა ანალოგიური შედარებით უმნიშვნელო მოცულობის ხარჯები.

გაუფრთხილებელი მოპყრობის შედეგად დაზიანებული ძირითადი საშუალებების აღდგენის დანახარჯები საწარმოსათვის წარმოდგენს ზარალს. გამონაკლისია აღნიშნული მიზეზით გაწეული ხარჯი, რომელიც იწვევს ძირითადი საშუალებების სასარგებლო გამოყენების ვადის არსებით გახანგრძლივებას. მაშასადამე, დანახარჯები, რომლებიც გაწეულ იქნება ძირითადი საშუალებების უკვე აქტივად აღიარების შემდეგ, მხოლოდ მაშინ დაემატება აქტივების საბალანსო ღირებულებას, თუ ამ დანახარჯების შედეგად საწარმო მიიღებს მეტ ეკონომიკურ სარგებელს. აქტივების ექსპლუატაციასთან დაკავშირებული ყველა სხვა დანახარჯი აღიარებულ უნდა იქნეს ხარჯებად მათი გაწვევისთანავე.

ადამიანური რესურსების მართვასთან დაკავშირებული პრობლემები ტურისტულ ორგანიზაციაში

თამარ ბაჩიაშვილი

სოციალურ მეცნიერებათა

დოქტორი ეკონომიკაში

თანამედროვე საზოგადოებაში მიმდინარე ცვლილებებმა, კერძოდ კი ტექნოლოგიურმა ინოვაციებმა, ტურიზმის ინდუსტრიის განვითარებას შეუწყო ხელი.

ყურადღებას იმსახურებს ის გარემოება, რომ ტურიზმი არა მხოლოდ სახელმწიფოს ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს, არამედ იგი რთული ორგანიზაციული სტრუქტურაა, რომლის ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია სახელმწიფოს მხრიდან გატარებული იქნას სწორი და მიზანმიმართული პოლიტიკა, რაც ხელს შეუწყობს ტურისტული ბიზნესის განვითარებას.

როგორც ცნობილია, ორგანიზაციის საქმიანობის ხარისხი გარკვეულად დამოკიდებულია პერსონალის ქცევაზე. სწორედ ამიტომ მართვის ძირითად ამოცანას წარმოადგენს ადამიანების ქცევის ისეთი დონის მიღწევა, რომელიც უზრუნველყოფს კონკურენტუნარიანი შედეგების მიღებას.

აღნიშნულიდან გამომდინარე მიგვაჩნია, რომ ტურიზმის სექტორში მომსახურების ხარისხს უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება. ამისათვის საჭიროა იმ ადამიანთა სწორად შერჩევა, რომლებიც მისაღებია ორგანიზაციისთვის.

საზგადასმელია ის ფაქტი, რომ „ორგანიზაციები, როგორც წესი, საკადრო უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით ცალკეულ მიზნებს ისახავენ. აღნიშნული უკვე ტრადიციად იქცა ტურიზმის ინდუსტრიაში, სადაც საუბარია სეზონურად, ნახევარ შტაბში შემთხვევით დასაქმებულ ან მდებრობითი სქესის პერსონალზე. ეს კი დაკავშირებულია საბუშარო ძალის დიდი მასშტაბით ბრუნვასთან, რაც შეიძლება პრობლემატური აღმოჩნდეს ადამიანური რესურსების დაგეგმვის სპეციალისტისათვის, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს პერსონალის ოპტიმალურად შერჩეუ-

ლი რაოდენობის დასაქმება. საჭირო ხდება ადამიანების რაოდენობისა და ტიპების სწორად დაბალანსება მოცემულ სამუშაოსთან – ფირმას არ უნდა ჰყავდეს ზედმეტად ბევრი მენეჯერი, მუშაკი და არც გამოუცდელი კადრი¹.

თანამედროვე ეტაპზე მომსახურების სტანდარტები რადიკალურად შეიცვალა. შემუშავებულია მომსახურე პერსონალისათვის სპეციალური მოსამზადებელი პროგრამები. მათი მოტივირებისთვის გამოიყენება წახალისების სისტემა. გარდა ამისა, მოქმედებს ძალზე ზუსტად შემუშავებული მუდმივი კონტროლის სქემები და დეტალური საოპერაციო ინსტრუქციები.

ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ საოპერაციო სტრატეგიები ტურისტულ ორგანიზაციებში მნიშვნელოვნად განსხვავებული სახისაა.

მომსახურების დონის უზრუნველყოფა და მართვა კულტურული თავისებურებებით ხასიათდება. სასურველია, რომ სწავლების, ისევე, როგორც ფორმალისაციის დონის, კონტროლისა და მოტივირების ფაქტორები ამ თავისებურებების გათვალისწინებით შეირჩეს.

ჩვენი აზრით, მომსახურე პერსონალის მაღალ დონეზე მომზადებას კადრების მართვის გარდა საზოგადოებრივი ურთიერთობების გამართულად წარმოებაც ესაჭიროება.

თანამედროვე გლობალურ სამყაროში, სადაც მატერიალურ ღირებულებებს დომინანტური პოზიცია უკავიათ, ტურისტული ორგანიზაციების აბსოლუტური უმრავლესობა განსაკუთრებული ყურადღებით ეკიდება თითოეულ დახარჯულ ცენტს. ამისათვის კი აუცილებელია ადამიანური რესურსების სწორი და მიზანმიმართული დაგეგმვა.

ადამიანური რესურსების დაგეგმვაში გამოიყოფა შემდეგი ეტაპები:

- „მოთხოვნის შეფასება – ორგანიზაციის მიზნებისა და ამოცანების გათვალისწინებით საერთო მიზნების მიღწევა და შემდეგ მოცემული მიზნების მისაღწევად ადამიანების საჭირო რაოდენობის განსაზღვრა;
- მიწოდების შეფასება – დღეს დასაქმებული ადამიანების რაოდენობისა და ტიპების დადგენა და შემდეგ პროგნოზის გაკეთება იმის თაობაზე, თუ როგორ შეიცვლება მდგომარეობა მომდევნო წლებში;
- მოთხოვნა-მიწოდების წონასწორობის უზრუნველყოფა – ხში-

1 მეტრეველი მ. ტურიზმის ბიზნესი (ინდუსტრია, მენეჯმენტი, მარკეტინგი). თბილისი: სტუმართმასპინძლობის ინდუსტრიის გამოცემებისა და ტრენინგების ცენტრის გამოცემა, 2011, გვ. 165.

რად საჭირო ადამიანების არსებული (ხელმისაწვდომი) რაოდენობა და ორგანიზაციაში საჭირო იგივე ადამიანების რაოდენობა ერთმანეთს არ ემთხვევა;

● ადამიანური რესურსების დაგეგმვა – საჭირო ზომების განსაზღვრა იმ მიზნით, რომ სამუშაო ძალის მოთხოვნა და მიწოდება ერთმანეთის შესაფერისი იყოს¹.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე ყურადღებას იმსახურებს ის ფაქტი, რომ ყველაზე მნიშვნელოვანია შემუშავებული იქნას სტატისტიკურ მონაცემთა ბაზა სამუშაო ძალასთან დაკავშირებით. იმის გასარკვევად, თუ რამდენმა ადამიანმა დატოვა ორგანიზაცია ბოლო ერთი ან ორი წლის მანძილზე.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ადამიანური რესურსების დაგეგმვა მხოლოდ იმ შემთხვევაშია შესაძლებელი, თუ ორგანიზაციაში არსებობს შრომითი რესურსების შესახებ გარკვეული სახის მონაცემები, რომლის საშუალებითაც შესაძლებელია განისაზღვროს თუ რამდენად შემცირდა სამუშაო ძალა ან პირიქით, რამდენად გაიზარდა იგი მომავალში.

ხაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ ნებისმიერ ორგანიზაციაში, განსაკუთრებით კი ტურისტულ ორგანიზაციაში აუცილებელია სამუშაო ძალის სისტემატიურად შეფასება, რომლის უმთავრესი მიზანი იქნება მუშაობის ხარისხის გამოვლენა.

თანამედროვე ეტაპზე მომსახურების ხარისხის ამაღლება ერთ-ერთი პრიორიტეტულია ტურისტული ორგანიზაციისათვის, ვინაიდან ბაზარზე ადგილის დასამკვიდრებლად ყველაზე მნიშვნელოვანია მუშაობის არსებული ხარისხის გაუმჯობესება, სამომავლო პოტენციალის განსაზღვრა და მდგრადი, გრძელვადიანი წარმატების მიღწევა.

1 მეტრეველი მ. ტურისმის ბიზნესი (ინდუსტრია, მენეჯმენტი, მარკეტინგი). თბილისი: სტუმართმასპინძლობის ინდუსტრიის გამოცემებისა და ტრენინგების ცენტრის გამოცემა, 2011, გვ. 166-167.

აქტივების გაუფასურების ტესტირება

მუხრან ქამადაძე

სტუ დოქტორანტი

აქტივების გაუფასურების საკითხებს არეგულირებს ბასს 36 - „გაუფასურების ზარალი“. სტანდარტის მიზანია წესების დადგენა იმისათვის, რომ საწარმოს აქტივები ასახული არ იყოს მათ ანაზღაურებად ღირებულებაზე მეტი თანხით, ანუ იმ ღირებულებაზე მეტი თანხით რა ღირებულებაც აქვთ ამ აქტივებს საწარმოსათვის.

ეს სტანდარტი ეხება საწარმოს ყველა აქტივებს, მათ შორის შვილობილ, მეკავშირე და ერთობლივ საწარმოებს. სტანდარტი არ ეხება სასაქონლო მატერიალურ ფასეულობებს, სამშენებლო კონტრაქტების შედეგად მიღებულ აქტივებს, გადაგადებულ საგადასახადო აქტივებს ან გასაყიდად გამიზნულად კლასიფიცირებულ აქტივებს, დაქირავებით მომუშავეთა გასამრჯელოების პროგრამებიდან წარმოშობილ აქტივებს, ფინანსურ აქტივებს, საინვესტიციო ქონებას, მათი აღრიცხვა რეგულირდება ბუღალტრული აღრიცხვის სხვა საერთაშორისო სტანდარტით.

ეკონომიკური სარგებელი, რომელიც აქტივის გაყიდვით მიიღება, გამოიხატება გაყიდვის ხარჯებით შემცირებული რეალური ღირებულებით, ან სხვაგვარად - ნეტო სარეალიზაციო ფასით. ის თანხა, რომელიც მიიღება დაინტერესებულ, საქმის მცოდნე და გარიგების მსურველ მხარეებს შორის აქტივის რეალიზაციის შედეგად შემცირებული გაყიდვაზე გაწეული დანახარჯების თანხით. აქტივის გასვლასთან დაკავშირებული ხარჯები წარმოადგენს დანახარჯებს, რომელიც პირდაპირ არის დაკავშირებული აქტივის ან ფულადი სახსრების წარმომქმნელი ერთეულის გასვლასთან, ფინანსური დანახარჯებისა და მოგების გადასახადის გამოკლებით. შესაძლო მაქსიმალური სარგებელი, რომელსაც საწარმო მიიღებს აქტივებისაგან, გამოიხატება აღდგენითი ღირებულებით, აღდგენითი ღირებულება არის აქტივის ან ფულადი სახსრების წარმომქმნელი ერთეულის ნეტო სარეალიზაციო ფასსა და აქტივის გამოყენების ღირებულებას შორის უდიდესი სიდიდე. აქტივის აღდგენითი ღირებულება გვიჩვენებს რა უფრო მომგებიანია საწარმოსათვის - აქტივის გამოყენება თუ გაყიდვა.

ბასს-ი მოითხოვს, წინდანეულობის და სიფრთხილის პრინციპიდან

ღარბპარიში აქონომიპა

გამომდინარე, აქტივების ასახვას იმ თანხით, რომელიც არ აღემატება მათგან მისაღებ ეკონომიკურ სარგებელს. ამიტომ მენეჯმენტი ახორციელებს დაკვირვებას აქტივების გაუფასურებაზე და ასახავს მას ფინანსურ ანგარიშგებაში, რათა საწარმოს მფლობელებმა დროულად მიიღონ სათანადო გადაწყვეტილება აქტივების გამოყენების ან გაყიდვის შესახებ. აქტივის გამოყენებით მიღებულ ეკონომიკურ სარგებელს ეწოდება გამოყენების ღირებულება. გამოყენების ღირებულება არის აქტივიდან ან ფულადი სახსრების წარმოქმნილი ერთეულიდან მომავალში მისაღები ფულადი ნაკადების დისკონტირებული ღირებულება, ფულადი სახსრების წარმოქმნილი ერთეული არის აქტივების უმცირესი იდენტიფიცირებადი ჯგუფი, რომლის უწყვეტად გამოყენების შედეგად ხდება ფულადი სახსრების მიღება.

გაუფასურების კონცეფციით აქტივი გაუფასურებულია, თუ საწარმო ვერ ამოიღებს მის საბალანსო ღირებულებას აქტივის გამოყენების ან გაყიდვით. ამ კონცეფციით ხდება სიფრთხილის პრინციპის რეალიზაცია: აქტივები და შემოსავლები არ უნდა იქნეს გადაჭარბებულად შეფასებული, ხოლო ხარჯები და ვალდებულებები - შემცირებულად. ამისათვის აქტივები უნდა შეფასდეს გაუფასურებაზე.

საწარმომ გაუფასურების იდენტიფიცირებისათვის ყურადღება უნდა გაამახვილოს შემდეგ ძირითად მაჩვენებლებზე:

1) გარე წყაროებიდან მიღებული ინფორმაციით:

- აქტივის საბაზრო ღირებულება მნიშვნელოვნად შემცირდა იმასთან შედარებით, რაც მოსალოდნელი იყო დროის გასვლის ან გამოყენების შედეგად;
- ადგილი აქვს მნიშვნელოვან ცვლილებებს ტექნოლოგიურ ბაზარზე, ეკონომიკურ ან სამართლებრივ გარემოში, სადაც ფუნქციონირებს საწარმო, ან იმ ბაზარზე, რომლისთვისაც განკუთვნილია აქტივი;
- საბაზრო საპროცენტო განაკვეთების ან ინვესტიციებზე უკუგების საბაზრო განაკვეთების ზრდა.
- ანგარიშვალდებული საწარმოს ნეტო აქტივების საბალანსო ღირებულება მეტია მის საბაზრო კაპიტალიზაციაზე.

2) შიდა ინფორმაციით:

- არსებობს მტკიცებულება აქტივის მოძველებაზე ან მის ფიზიკურ ცვეთაზე;

- მოცემულ პერიოდში მოხდა ან დაგეგმილია მომავალში მნიშვნელოვანი ცვლილებები.
- არსებობს ინფორმაცია, რომ აქტივების მწარმოებლურობა გაუარესდა ან მომავალში გაუარესდება.

აუცილებელია აქტივის გადაფასება, რათა ის ასახული იყოს ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების ერთ-ერთი მოთხოვნის - „შესაბამისობის“ პრინციპის დაცვით

ბასს-ი მოითხოვს, რომ ბალანსის შედგენის თარიღისათვის საწარმომ განსაზღვროს, არსებობს თუ არა აქტივის გაუფასურების რაიმე ნიშნები. არსებობს თუ არა გაუფასურების ნიშნები, საწარმო ვალდებულია გაუფასურებაზე ყოველწლიურად შეამოწმოს:

- განუსაზღვრელი მომსახურების ვადის მქონე არამატერიალური აქტივები;
- საწარმოთა გაერთიანებით წარმოქმნილი გუდვილი;
- ჯერ გამოუყენებელი აქტივები.

ტესტირება გაუფასურებაზე ტარდება წლის ბოლოს, გარდა იმ სავალდებულო აქტივებისა, რომელთა ტესტირება შეიძლება ჩატარდეს წლის ნებისმიერ პერიოდში, მაგრამ ყოველ წელს ერთი და იმავე დროს.

აქტივის შესაძლო გაუფასურებაზე მიუთითებს აქტივის შესანახად ან მისი სამუშაო მდგომარეობაში მოსაყვანად საჭირო ფულადი სახსრების ოდენობა, რომელიც მნიშვნელოვნად აღემატება გეგმიურს; ნეტო ფულადი სახსრების ამ აქტივიდან მიღებული საოპერაციო მოგება ან ზარალი, რომელიც დაგეგმილ მაჩვენებელზე გაცილებით უარესია; ზარალის მნიშვნელოვანი გაზრდა დაგეგმილთან შედარებით. აქტივის შესაძლო გაუფასურების მაჩვენებლის არსებობა მიუთითებს აქტივის დარჩენილი სასარგებლო მომსახურების ვადის, ცვეთის მეთოდის ან აქტივის ნარჩენი ღირებულების გადასინჯვის საჭიროებასა და კორექტირებაზე.

ბასს 36-ის მიხედვით, „აღდგენითი ღირებულება“ არის აქტივის ან ფულადი სახსრების წარმომქმნელი ერთეულის გაყიდვის ხარჯებით შემცირებულ რეალურ ღირებულებასა და აქტივის გამოყენების ღირებულებას შორის უდიდესი.

გაყიდვის ხარჯებით შემცირებული რეალური ღირებულების თანხა არის ის თანხა, რომელიც მიიღება დაინტერესებულ და საქმის მცოდნე გარიგების მსურველ მხარეებს შორის აქტივის ან ფულადი სახსრების

წარმოქმნილი ერთეულის რეალიზაციის შედეგად, შემცირებული გაყიდვაზე გაწეული დანახარჯების თანხით.

აქტივის გამოყენების ღირებულება კი არის აქტივიდან ან ფულადი სახსრების წარმოქმნილი ერთეულიდან მომავალში მისაღები ფულადი სახსრების ნაკადების მიმდინარე დისკონტირებული ღირებულება.

აქტივების გაუფასურების ზარალის დასადგენად საჭიროა აქტივის ნეტო სარეალიზაციო ფასისა და გამოყენების ღირებულების დადგენა. მათ შორის უდიდესი არის აღდგენითი ღირებულება. ის თანხა, რომლითაც აქტივის საბალანსო ღირებულება აღემატება აღდგენით ღირებულებას, არის გაუფასურების ზარალი.

არ არის აუცილებელი ყოველთვის განისაზღვროს ორივე სიდიდე - აქტივის გაყიდვის დანახარჯებით შემცირებული რეალური ღირებულება და მისი გამოყენების ღირებულება. თუ ერთ-ერთი მათგანი მეტია მოცემული აქტივის საბალანსო ღირებულებაზე, აქტივი არ არის გაუფასურებული და არ არსებობს მეორე სიდიდის შეფასების აუცილებლობა.

ზოგჯერ შეუძლებელია გაყიდვის დანახარჯებით შემცირებული რეალური ღირებულების თანხის განსაზღვრა, რადგან ვერ ხერხდება მისი საიმედოდ შეფასება. ასეთ შემთხვევაში გამოყენების ღირებულება შეიძლება მიჩნეულ იქნეს აქტივის აღდგენით ღირებულებად.

თუ აქტივის გამოყენებით მისაღები სარგებელი არ აღემატება მის გაყიდვის დანახარჯებით შემცირებულ რეალურ ღირებულებას, ეს უკანასკნელი შესაძლოა მიჩნეულ იქნეს აქტივის აღდგენით ღირებულებად.

გაუფასურების ზარალის დასადგენად აუცილებელია სწორად შეფასდეს ყველა სათანადო მაჩვენებელი. თანახმად ბასს 36-ისა, აქტივების გამოყენების ღირებულების შეფასება მოიცავს შემდეგ საფეხურებს:

- აქტივის უწყვეტი გამოყენებისა და მისი გასვლის შედეგად მომავალში მისაღები ფულადი ნაკადების შეფასებას;
- მომავალი ფულადი ნაკადების მიმართ შესაბამისი დისკონტის განაკვეთის გამოყენება.
- აქტივის გამოყენების ღირებულების გასაანგარიშებლად საჭიროა შემდეგი ელემენტების გათვალისწინება:
- აქტივიდან მოსალოდნელი მომავალი ფულადი ნაკადების მოცულობისა და დროში განაწილების შეფასება;
- მომავალი ფულადი ნაკადების მოცულობისა და დროში განაწილების შესაძლო ცვლილების სავარაუდო შედეგი;

- ფულის დროითი ღირებულება, პროცენტის ურისკო მიმდინარე საბაზრო განაკვეთზე დაყრდნობით;
- აქტივთან დაკავშირებული თანდაყოლილი განუსაზღვრელობის არსებობის თანხობრივი გამოხატულება (ღირებულება, ფასი);
- სხვა ფაქტორები, მაგალითად - ლიკვიდობა, რომლებსაც ბაზრის მონაწილენი გაითვალისწინებენ აქტივიდან მოსალოდნელი მომავალი ფულადი ნაკადების შეფასებისას.

აქტივიდან მომავალში მისაღები ფულადი ნაკადების პროგნოზი და შეფასება უნდა ეფუძნებოდეს ბოლო პერიოდის ბიუჯეტებს, პროგნოზებს და არ უნდა შეიცავდეს მომავალში ჩასატარებელი კაპიტალურ და რესტრუქტურისაციის სამუშაოებს. ასევე, პროგნოზირება უნდა ეფუძნებოდეს ხუთ წელს, თუ არ არის მიზანშეწონილი უფრო ხანგრძლივი პერიოდი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ACCA F7. ფინანსური ანგარიშგება. ინლისისა და უელსის ნაფიც სერტიფიცირებულ ბუღალტერთა ასოციაციის პროფესიული სერტიფიცირების სახელმძღვანელო.ფინანსური ანგარიშგება. ბაფ, თბ., 2009.

2. ACCA F3. ფინანსური ანგარიშგება. ინლისისა და უელსის ნაფიც სერტიფიცირებულ ბუღალტერთა ასოციაციის პროფესიული სერტიფიცირების სახელმძღვანელო.ფინანსური ანგარიშგება. ბაფ, თბ., 2009.

3. BAETGE KIRSCH THIELE - BILANZEN (8, wesentlich uberarbeitete Auflage studienausgabe) Dusseldorf 2005-2009.

4. Karlheinz Kuting, claus-peter Weber – DIE BILANZANALYSE (lehrbuch zur beurteilung von einzel – und konzernabschussen 7 Auflage) Stuttgart 2004-2008.

**ბიზნესი, მენეჯმენტი,
პარკატიონი**

**კომპანიის ინფორმაციულ
უსაფრთხოებაზე ხარჯების გათვლის მეთოდობა**

ლევან ქუთათელაძე,
სტუ, დოქტორანტი

ინფორმაციის დაცვის სფეროში ექსპერტ-პრაქტიკოსებმა უსაფრთხოების კონკრეტული მოთხოვნების გათვალისწინებით იპოვეს ოპტიმალური გადაწყვეტა – ინფორმაციული უსაფრთხოების სისტემის ღირებულება უნდა შეადგენდეს ინფორმაციული სისტემაზე დანახარჯების დაახლოებით 10-20%-ს. პრაქტიკული ცდების საფუძველზე სწორედ ეს არის შეფასება, რასაც შეიძლება დავეყრდნოთ (თუ არ ჩავატარებთ დეტალურ გამოთვლებს). პრაქტიკაში ინფორმაციული უსაფრთხოების სისტემის შეფასებისათვის კონკრეტული მეთოდების გამოყენება დამოკიდებულია მთელ რიგ ფაქტორებზე. მათ შორის მთავარია ორგანიზაციის სიმწიფის (ხანგრძლივი არსებობის) ხარისხი და მისი მოღვაწეობის სპეციფიკა¹.

ინფორმაციული უსაფრთხოება ყოველთვის იყო და რჩება კომპანიის ბიუჯეტის ხარჯვით ნაწილად. ძნელია და ხშირად შეუძლებელიც შეფასდეს უსაფრთხოებაში ჩადებული ინვესტიციების დაბრუნება. ბიუჯეტის დაგეგმვისას კომპანიის ხელმძღვანელობამ უნდა მიიღოს ინფორმაცია ინფორმაციული განყოფილების უფროსებისგან ახალი ტექნოლოგიების და დაცვის სისტემების დანერგვის შესახებ. ასევე პასუხი კითხვაზე – რამდენად გაიზრდება კომპანიის რესურსების საერთო დაცულობა? როგორ შეფასდეს იგი? ინფორმაციული განყოფილების ხელმძღვანელობას ყოველთვის არ შეუძლია შეარჩიოს შესაბამისი არგუმენტები და ბიუჯეტში დაარეზერვოს თანხები ინფორ-

¹ ქუთათელაძე ლ., ქუთათელაძე ა., საფინანსო-საბანკო ორგანიზაციაში ინფორმაციული უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და რისკების მართვის მეთოდები. თბილისი, ყოველთვიური საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი 'ეკონომიკა', #1-2, 2012. გვ. 57-61.

მაციულ უსაფრთხოებაზე. ასე რომ, ინფორმაციული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სისტემის შექმნა და მოდერნიზაცია ხდება პრობლემა, რომელიც განიხილება ფინანსურ სიბრტყეში.

ინფორმაციულ უსაფრთხოებაზე დანახარჯების დასაბუთებისას უნდა გავითვალისწინოთ, რომ უსაფრთხოების რაღაც დონე უზრუნველყოფილია იმის მიუხედავად, იფიქრა თუ არა ამაზე ვინმემ. როგორც უკვე ცნობილია, ბიზნესში შეტანილი ცვლილებების ეკონომიკური შეფასებისთვის აქტიურად იყენებენ ფინანსურ მაჩვენებელს (ROI), რომელიც განისაზღვრება შემდეგი ფორმულით:

$$ROI = \frac{\text{შემოსავალი} - \text{ხარჯი}}{\text{ინვესტიციები}} ;$$

სადაც,

შემოსავალი - საანგარიშო წელში (1 წელი) კომპანიის შემოსავალია;

ხარჯი - საანგარიშო წელში (1 წელი) კომპანიის გასავალია;

ინვესტიციები - კომპანიაში ჩადებული ინვესტიციებია.

როგორც წესი ROI-ს გამოთვალა ხელმიუწვდომელია იმ ქვედანაყოფისთვის, რომელიც პასუხს აგებს ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამართულობაზე. იმისათვის რომ გავიგოთ, როგორ აისახება ROI-ში ინვესტიციები ინფორმაციულ უსაფრთხოებაზე, უნდა განვსაზღვროთ დამხმარე *roi*, რომელიც გამოწვეულია ინფორმაციულ უსაფრთხოებაზე მიღებული ცვლილებებით:

$$roi = \frac{\Delta \text{შემოსავალი} - \Delta \text{ხარჯი}}{\Delta \text{ინვესტიციები}} ;$$

სადაც,

roi - ინფორმაციულ უსაფრთხოებაზე ინვესტიციებისას ROI-ს ცვლილების მაჩვენებელი;

Δშემოსავალი - ინფორმაციულ უსაფრთხოებაზე ინვესტიციებისას შემოსავლის ცვლილება;

Δხარჯი - ინფორმაციულ უსაფრთხოებაზე ინვესტიციებისას ხარჯის ცვლილება;

Δინვესტიციები - ინფორმაციულ უსაფრთხოებაზე ჩადებული ინვესტიციები.

დაუშვათ, რომ ინფორმაციული უსაფრთხოების სისტემაზე ცვლილებების შეტანამდე კომპანიის ROI იყო - ROIold, ჩადებული ინვესტიციები - Iold, დაგეგმილი ინვესტიციები - ΔI. მაშინ კომპანიის ROI პროექტის დანერგვის შემდეგ ასე განისაზღვრება:

$$ROI = ROIold \frac{Iold}{Iold + \Delta I} + roi \frac{\Delta I}{Iold + \Delta I};$$

ინფორმაციული უსაფრთხოების ეფექტიანობა დამოკიდებულია საერთო ინვესტიციებიდან გამოყოფილ ნაწილზე. ამის საფუძველზე იცვლება კომპანიის საერთო ეფექტიანობა: ROI შეიძლება გაიზარდოს (roi>ROI), შემცირდეს (roi<ROI) ან დარჩეს ძველ რეჟიმში (roi=ROI).

ინფორმაციული უსაფრთხოების სისტემას შემოსავლების ზრდაზე პირდაპირი გავლენა არა აქვს, ამიტომ ინფორმაციულ უსაფრთხოებაზე ჩადებული ინვესტიციებიდან კომპანიაში ხელფასების ზრდა არ არის მოსალოდნელი. მაგრამ **Δშემოსავალი**-ს ნულთან გათანაბრება მაინც არ შეიძლება, რადგან არსებობს ისეთი სტანდარტული ინფორმაციული სისტემები, რომლებშიც გონივრულად აგებული ინფორმაციის დაცვის სისტემა აისახება კომპანიის შემოსავლების ზრდაზე. მაგალითად, კომპანია PriceWaterhouseCoopers-ის კვლევების თანახმად, პირადად ელექტრონული გადარიცხვებისას არასრულყოფილი უსაფრთხოება გახდა კლიენტების ნდობის დაკარგვის მიზეზი, რამაც გამოიწვია შემოსავლების ნაკადის შემცირება¹.

ინფორმაციული უსაფრთხოების სისტემის აგებისას გვერდს ვერ აუვლით ხარჯვით ნაწილს: ოპერაციული დანახარჯები არის ყველგან – ესაა პროექტის შემუშავება, პერსონალის სწავლება თუ ინფორმაციის დაცვის საშუალებების ღირებულება. მაგრამ არის შემად-

1 Зегжда Д. П., Ивашко А. М. Основы безопасности информационных систем. Москва, Горючая линия-Телеком, 2009.

გენლები, რომლებსაც შეუძლიათ ამის კომპენსაცია და პროექტის რეალიზაციის შემდეგ ხარჯების შემცირება.

ხარჯების შემცირების მთავარი მიზეზი (რის გამოც ინფორმაციული უსაფრთხოების სისტემა იგება და ხდება მისი მოდერნიზაცია) არის რისკებისგან დაცვის გაძლიერება. გამოთვლილი ROI აუცილებელია შედარდეს შემდეგ ზღვრულ სიდიდეებს:

- $ROI < 0$, ე.ი. პროექტის ეფექტიანობა უარყოფითია. ეს ბუნებრივია არის უარესი ვარიანტი (არის უფრო უარესი ვარიანტი, როცა ROI_i იმდენად უარყოფითია, რომ უარყოფითი შეიძლება გახდეს მთელი კომპანიის ROI);
- $ROI > roi > 0$, ე.ი. პროექტის დანერგვას მოყვება კომპანიის საერთო ROI-ს შემცირება;
- $roi > ROI$ ე.ი. პროექტის დანერგვას მოყვება კომპანიის საერთო ROI-ს გაზრდა.

ნებისმიერი ეკონომისტი უარს იტყობდა 1) პროექტზე (პროექტი წამგებიანია), დაფიქრდებოდა, ანუ არა 2) პროექტი (პროექტი ამცირებს საერთო ეფექტიანობას, მაგრამ იგი მაინც შემოსავლიანია) და რეკომენდაციას გაუწევდა 3) პროექტის დანერგვას (პროექტი შემოსავლიანია და ხელს უწყობს ეფექტიანობის ზრდას).

ინფორმაციული უსაფრთხოების რისკების შეფასებისთვის საჭიროა გათვალისწინებული იქნეს არა მარტო ზარალი მათი წარმოშობის ალბათობის გათვალისწინებით, ასევე ზარალის აბსოლუტური მნიშვნელობა. თუ დანაკარგების ღირებულება თავსებადია კომპანიის საერთო ღირებულებასთან, მაშინ ინფორმაციული უსაფრთხოების სისტემის პროექტირებისას ზარალის წარმოშობის დაბალი (არა ნულთან ϵ მახლობლობაში) ალბათობისთვისაც, ეს დანაკარგები უნდა იქნეს გათვალისწინებული.

საერთაშორისო შრომითი მიგრაცია თანამედროვე საქართველოში

გიორგი ფანოზიშვილი

სტუ დოქტორანტი

თანამედროვე საქართველოსთვის, მიუხედავად ეკონომიკური წინსვლისა, შრომით-მიგრაციული პროცესები განსაკუთრებული აქტუალურობით გამოირჩევა, რაც ძირითადად განპირობებულია იმით, რომ შრომით მიგრანტთა რაოდენობა თითქმის საქართველოს მოსახლეობის ერთ მეოთხედს შეადგენს და ყურადსაღებია ისიც რომ საქართველოსთვის შრომითი მიგრაცია მხოლოდ ცალმხრივ ხასიათს ატარებს და საზღვარგარეთ დასაქმებული ქართველი მიგრანტების უკან დაბრუნების პოტენციალი ძალზედ დაბალია.

მთლიანად მსოფლიო, ეკონომიკური თვალსაზრისით მოგებული რჩება, რადგან მიგრაციის თავისუფლება ადამიანებს საშუალებას აძლევს, გადავიდნენ იმ ქვეყანაში, სადაც მეტ წვლილს შეიტანენ მსოფლიო წარმოებაში. როცა შრომის ბაზრები პოლიტიკურ-ეკონომიკური კრიზისის პირობებში ხელისუფლების მიერ ვერ რეგულირდება, მოქმედებს იწყებს მასობრივი პროცესი - შრომითი მიგრაცია.

ზემოაღნიშნულ საკითხს აქტუალურობას მატებს კიდევ მრავალი ფაქტორი, რომელთაგანაც გამოსარჩევია ცალმხრივი ხასიათის შრომითი მიგრაციით გამოწვეული საქართველოს ეკონომიკისთვის მთლიანი შიდა პროდუქტის მნიშვნელოვანი დანაკარგი.

მეტად მნიშვნელოვანი და ამავდროულად საკმაოდ რთული ამოცანაა შრომითი მიგრაციის დადებითი და უარყოფითი მხარეების შეფასება. რატომღაც მის დადებით ეკონომიკურ როლზე აქცენტი ნაკლებადაა გამახვილებული, უარყოფითზე კი (გადასახადების შემცირების მიზნით შემოსავლების დამალვა, კრიმინალური ვითარების გამწვავება, არალეგალურ დასაქმებასთან დაკავშირებული გაუთვალისწინებელი სიძნელეები და სხვა) ბევრს წერენ და საუბრობენ. ჩვენი კვლევის ერთ-ერთ ამოცანას სამუშაო ძალის მიგრაციის დადებითი გავლენის გამოკვეთა წარმოადგენს მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე.

როცა შრომითი მიგრანტი თავის ქვეყანას ტოვებს, უდიდეს რისკს ეწევა, მაგრამ გამართლების შემთხვევაში მოგებული რჩება არა მარტო

ის და მისი ოჯახი, არამედ სახელმწიფო და მსოფლიო საზოგადოებაც. სამუშაო ძალის ექსპორტის შედეგად სახელმწიფოები მნიშვნელოვან შემოსავალს ვალუტის სახით იღებენ - ემიგრანტთა გზავნილების ფორმით.

ქვეყნის ეკონომიკაზე გზავნილების გავლენა შეიძლება შემდეგნაირად დაავჯგუფოთ: შემოსავლების მიღება, წარმოების ხელშეწყობა, შესაძლო ინფლაცია, რისკების ზრდა; მას ცვლილებები შეაქვს სოციალურ-დემოგრაფიულ სტრუქტურაში, შრომის ბაზარსა და სოფლის მეურნეობაში, არის პოტენციური განვითარების წყარო და ა.შ.

სამუშაო ძალის ექსპორტისაგან სახელმწიფო შემოსავლებს წარმოადგენს:

1. საშუამავლო და ტურისტული ფირმების შემოსავლებიდან გადასახადები; 2. გადასახადები მიგრანტთა უშუალო გზავნილებზე; 3. მიგრანტების მიერ სამშობლოში განხორციელებული ინვესტირება (სამშობლოში ჩამოტანილი წარმოების საშუალებები, მიწისა და უძრავი ქონების, ფასიანი ქაღალდების შექმნა); 4. გარდა ამისა, მიგრანტებს სამშობლოში დაბრუნებისას თან მოაქვთ დაახლოებით იმავე ოდენობის დანაზოგები, რომელიც მათ მიერაა განხორციელებული გზავნილებათა სახით. შესაბამისად, სამუშაო ძალის ექსპორტიორი ქვეყნის ეროვნული შემოსავალი (იგულისხმება გზავნილებათა თანხა) ორმაგდება.

ფულადი გზავნილები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს დონორი ქვეყნის განვითარებაზე. გზავნილები იხარჯება როგორც ბავშვების განათლებისთვის, მაღალხარისხოვანი და საფუძვლიანი მკურნალობისთვის, ასევე უძრავი ქონებისა და პროდუქციის შესაძენად. აქედან გამომდინარე მიგრანტის ოჯახის მიერ სამომხმარებლო ბაზარზე პროდუქციის შექმნით, იზრდება აღნიშნულის ადგილობრივი წარმოება, ჩნდება სამუშაო ადგილები. მაგრამ ყურადსაღებია, რომ გაზრდილი მოხმარების ნეგატიური მხარეა ინფლაციის შესაძლო ზრდა.

შრომითი მიგრაციის უმნიშვნელოვანეს ნეგატიურ მოვლენად შეგვიძლია განვიხილოთ ქვეყნიდან ინტელექტის გადინების პროცესი. 90-იანი წლებიდან მოყოლებული საქართველოდან დაიწყო მაღალკვალიფიციური კადრების გადინება საზღვარგარეთ (ძირითადად რუსეთში და თურქეთში და ცოტა მოგვიანებით აშშ-სა და ევროპაში) რომელთათვისაც მშობლიურ ქვეყანაში სამუშაო ვეღარ მოიძებნა, ხოლო მიმღები ქვეყნისთვის მათი კვალიფიკაცია მიმზიდველი აღმოჩნდა. ზემოაღნიშნული ინტელექ-

ტის გადინების კვალი დღემდე შესამჩნევია ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობისთვის. განათლებისა და კვალიფიკაციის მაღალი დონით განსაკუთრებით აშშ-სკენ მიმართული მიგრაციული ნაკადი გამოირჩევა.

დადებით მხარეებს შორის აღსანიშნავია ვაჭრობა-ბიზნესით დასაქმებული ემიგრანტების მომრავლება საქართველოში. საქართველოში მიგრაციის ამ ფორმასთან მიმართებაში არანაირი კვლევა არ ტარდება. საზღვრების გახსნის შემდეგ საქმიანობის ამ სახეს აქტიურად აუწყო ფეხი ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობამ. ბევრმა მათგანმა თურქეთში, რუსეთში, პაკისტანში თუ სხვა ქვეყნებში კომერციული საქმიანობით გაიტანა თავი 90-იანი წლების ძნელბედობის ჟამს და მნიშვნელოვანი კაპიტალიც დააგროვა. შრომითი მიგრაციის ამ ტიპს დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს, ვინაიდან იგი უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს გლობალიზაციის საწყის ეტაპზე.

შრომითი მიგრაციის უარყოფითი ზეგავლენის შესამცირებლად ძალზედ მნიშვნელოვანია მისი შესწავლისა და სწორად აღრიცხვის ხარვეზების აღმოფხვრა. დღეისათვის საქართველოში შრომითი მიგრაციის აღრიცხვა ძირითადად სასაზღვრო სტატისტიკაზე დაყრდნობით ხორციელდება. სასაზღვრო სტატისტიკა მოიცავს ქვეყნის მოქალაქეებისა და მოქალაქეობის არ მქონე პირთა სასაზღვრო გამშვებ პუნქტებში შესვლა-გასვლის ყველა ფაქტს. მაგრამ ის არ განასხვავებს ერთმანეთისგან შრომით მიგრანტებს, ტურისტებს, სტუდენტებსა თუ სხვა გადაადგილებულ პირთ. ამიტომ იგი შრომითი მიგრაციის შესასწავლად ნაკლებად მიზანშეწონილია და მოსაძებნია სხვა ალტერნატიული გზა უფრო ზუსტი აღრიცხვისათვის.

ამრიგად, შრომით მიგრაციას აქვს როგორც ნეგატიური ასევე პოზიტიური ზეგავლენა მიმღები და დონორი ქვეყნებისათვის, თვით მიგრანტებისა და მათი ოჯახებისთვის. მთლიანობაში კი, იგი დადებითი მოვლენაა.

სულ უფრო იზრდება კულტურულ-საგანმანათლებლო და სტუდენტთა გაცვლითი პროგრამებით სარგებლობა, რაც საჭიროების შემთხვევაში სანელმწიფოს მეტად აძლევს ემიგრირებულის ყურადღების არეალში ყოლის შესაძლებლობას. გამოვლინდა ისიც, რომ გარკვეული ვადით სამუშაო ძალის ორგანიზებულად გაყვანის შემთხვევაში ჩვენი მოქალაქეების უკან დაბრუნების მაჩვენებელიც ბევრად უფრო მაღალია (93%). აქ კიდევ ერთხელ იკვეთება ემიგრირების ორგანიზების ფორმების სა-

ხელმწიფოს მხრიდან ლეგალიზების უპირატესობა და აუცილებლობა.

აქედან გამომდინარე, აუცილებელია ემიგრირების ორგანიზებაზე სახელმწიფო კონტროლი. სახელმწიფომ უნდა შეძლოს საშუაშალო ფირმების დანტერესება დარეგისტრირებაში, ხელი შეუწყოს სააგენტოების საქმიანობის ლეგალიზაციას, უზრუნველყოს შრომითი მიგრაციის სფეროში ორმხრივი სახელმწიფოთაშორისი ხელშეკრულებების გაფორმება.

შრომითი ემიგრაციის რეგულირების ერთ-ერთი ამოცანა უნდა გახდეს საზღვარგარეთ ჩვენი თანამემამულეების თავისი პროფესიისა და კვალიფიკაციის შესაბამისად დასაქმებისა და საკუთარი შრომითი უნარის რეალიზაცია-განახლების ხელშეწყობა.

ევროპის დასაქმების სტრატეგიის (ლისაბონის სტრატეგიის ერთ-ერთი ძირითადი პუნქტი) უპრობლემოდ განხორციელებისათვის აუცილებელია ევროპის შრომის ბაზარზე მუდმივი დაკვირვება და შეფასება. ყოველივე ზემოაღნიშნულისათვის აუცილებელია ანალიტიკური მხარდაჭერა, რომელიც ძირითადად ყოველწლიურ ობიექტურ დასკვნაში სახელწოდებით “დასაქმება ევროპაში” გამოიხატება. ეს დასკვნა თავისმხრივ მოიცავს უამრავ ანალიზსა და სტატისტიკურ მონაცემებს ევროპის დასაქმების სტრატეგიასთან დაკავშირებით, აგრეთვე დასკვნებს მრავალი სხვა თემების შესახებ რომლებიც მეტად საინტერესოა ევროპის მოსახლეობისათვის.

ზემოაღნიშნული დასკვნის – “დასაქმება ევროპაში” და აგრეთვე სხვა მრავალი კვლევისა თუ ანალიზის ობიექტური შედეგები უდაოდ მნიშვნელოვანია და შეიძლება ითქვას საფუძველია წარმატებული ევროპული პოლიტიკური ღონისძიებებისთვის. ისინი აგრეთვე ემსახურებიან სხვა მრავალი სამომავლო პროექტისა თუ სტრატეგიის წარმატებულ განხორციელებას.

საქართველოს მოსახლეობის შრომითი მიგრაციის მართვის პრობლემებზე მსჯელობისას უპირველეს ამოცანად აღნიშნული კონტინგენტის შემადგენლობის აღრიცხვა და შესწავლა უნდა დაისახოს. კვლევისას გამოვლინდა, სასაზღვრო სტატისტიკა და ადმინისტრაციული წყაროები ყოველთვის ვერ იძლევა საჭირო ინფორმაციას შრომით მიგრანტთა ზუსტ რაოდენობასა და მიგრაციის ხანგრძლივობაზე. ამ მხრივ შედარებით მეტი ინფორმაციის მოცემა შეუძლია ადმინისტრაციული წყაროს ერთ-ერთ სახეს - სამუშაო ძალის ექსპორტ-იმპორტის ნებართვების სისტემას, რაც ჩვენს ქვეყანაში ფაქტობრივად არ არსებობს. მისასალ-

მეხელე იქნებოდა ასეთი ფუნქციის მატარებელი ახალი სამსახურის ჩამოყალიბება, რომელიც პირდაპირ დაექვემდებარება სამოქალაქო რეესტრის სააგენტოს, უშუალო კონტაქტში იქნება საზღვარგარეთ არსებულ ანალოგიურ სამსახურებთან და ამით სრულ აღრიცხვიანობას მოახდენს სამუშაო ძალის იმპორტ-ექსპორტის სფეროში.

ჩვენი აზრით, უმნიშვნელოვანესი წინსვლა იქნებოდა საქართველოს მოქალაქე ემიგრანტთა ინტერნეტ-პორტალის შექმნა, სადაც მოხდება მათი რეგისტრაცია, დაფიქსირდება თუ რა სახის გამოცდილება თუ განათლება მიიღეს მათ ემიგრაციის პერიოდში და რა მოთხოვნები გააჩნიათ სამშობლოში დაბრუნებისთვის. ამგვარი მონაცემთა ბაზის განხილვა უნდა მოხდეს შესაბამისად დასაქმების სამსახურის მიერ და შესთავაზოს შესაბამის ემიგრანტს სამუშაო ადგილი მშობლიურ ქვეყანაში. ამით მივიღებთ რეალობასთან მაქსიმალურად მიახლოებულ მონაცემებს საქართველოს მოქალაქე ემიგრანტებისა და მათ სამომავლო გეგმებზე.

ყოველივე ზემოაღნიშნულთან ერთად აუცილებელია მიგრანტთა ფულადი გზავნილების გაზომვა. ოფიციალური მონაცემების ძირითად წყაროს მიგრანტთა გადარიცხვების შესახებ წარმოადგენს ყოველწლიური საგადასახადო ბალანსი, რომელიც ფულადი ნაკადების მართვისა და კონტროლის მეთოდოლოგიური საფუძველია, მაგრამ, თავის მხრივ, იგი არადაკმაყოფილებელია და რეალურ სიდიდიდან საკმაოდ დაცილებული. მიგრანტთა უმეტესობა თანხებს მშობლიურ ქვეყანაში ნაცნობების მეშვეობით (ხელზე) აგზავნის, რომლებიც საქართველოში მოემგზავრებიან. ამ კონკრეტული საკითხის მოსაგვარებლად მისასალმებელი იქნებოდა საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ახალი ფულადი გზავნილის სახეობის შემუშავება, რომელიც უფრო ხელმისაწვდომი იქნება ემიგრანტთათვის, ქართული მხარის მიერ გზავნილზე მინიმალური საკომისიოს დაწესების ხარჯზე.

ჩვენი ვარაუდით ემიგრანტთა ნაკადი კიდევ უფრო გაიზრდება ევროკავშირისა და საქართველოს შორის სავიზო რეჟიმის გამარტივების შემდეგ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ჯოლია გ. საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები, თბ., 2008.
2. мировая экономика и международные отношения, 2010. №8
3. გაჩეჩილაძე რ. მოსახლეობის მიგრაცია საქართველოში და მისი სოციალურ-ეკონომიკური შედეგები. გაერო. თბ., 1997. 62გვ.
4. <http://ka.wikipedia.org/wiki>
5. <http://www.statistics.ge>
6. მიგრაციის სტატისტიკა. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი. თბილისი, 2005, 2006, 2007, 2008 წლის გამოცემები
7. საქართველოს შინამეურნეობები, 2003-2004. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი. ეკონომიკურ-სტატისტიკური კრებული. თბილისი, 2005. 116გვ.
8. არალეგალური მიგრაცია და მიგრანტთა უკანონო გადაყვანა. მიგრაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ მომზადებული ანგარიში. თბ., 2008.
9. შრომითი მიგრაცია საქართველოდან. IOM. 2006. გვ.39.
10. საქართველოს ეროვნული ბანკი. მონეტარული და საბანკო სტატისტიკის ბიულეტენი. თბილისი 2009, № 9(65).
11. ჭელიძე ნ. შრომით ემიგრანტთა საზღვარგარეთ დასაქმების პირობები და ფულადი გზავნილები. ჟ. «სოციალური ეკონომიკა», №1, 2006. გვ.57-64.
12. www.demoscope.ru

**საწარმოს პერსონალის მართვის
თავისებურებები ბაზარზე «მოთხოვნა-მიწოდების»
არასტაბილურ» პირობებში**

გოდერძი ტყეშელაშვილი
ემდ.სტუ სრული პროფესორი
ზურაბ გრიგორაშვილი
სტუ დოქტორანტი

მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა განსაკუთრებით გაამწვავა ურთიერთობა შრომით ბაზარზე. კრიზისს, როგორც წესი, თან ახლავს წარმოების მოცულობის შემცირება, ეს კი იწვევს მომუშავეთა გამონთავისუფლებას, შრომის ბაზარზე გამოდის ჩვეულებრივზე მეტი შრომის მაძიებელი, მცირდება მაცხოვრებელთა შემოსავლები, რასაც თან მოხმარებაზე მოთხოვნილების შემცირება და სხვა მრავალი ფაქტორი მოჰყვება, რომლებიც უარყოფითად აისახება ერთის მხრივ, ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე და მეორეს მხრივ – ადამიანთა სოციალურ მდგომარეობაზე. ამასთანავე ფირმებს მოეთხოვებათ მეტი ყურადღება მიაქციონ კადრებთან მუშაობას კონკურენტუნარიანობის შესანარჩუნებლად.

ადამიანური რესურსების მომზადების და მართვის პრობლემები მსოფლიოს სახელმწიფოთა ცენტრალური ხელისუფლების მხრუნიველობის საგანიცაა. ასე მაგალითად: ამერიკის შეერთებულ შტატებთან ერთად იტალია, საფრანგეთი და გერმანია ყველაზე დიდი ეკონომიკური უფლებამოსილებით არის წარმოდგენილი დასავლურ სამყაროში. მათი საერთაშორისო ვაჭრობიდან გამომდინარე ეროვნული პროდუქტის შექმნის მიხედვით ისინი შესაბამისად შემდეგ ადგილებს იკავებენ. 1. აშშ. 2. გერმანია. 3. საფრანგეთი. 4. იტალია.¹

ადამიანური რესურსების მართვა სტრატეგიული ფაქტორია, რომელიც ერის ეკონომიკურ წარმატებას განსაზღვრავს. ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის კონცეფციები ამ ქვეყნებში მაღალ დონეზე დგას. ისინი განსაზღვრავენ ძირითად ღონისძიებებს პერსონალური ადმინისტრაციასა და ასევე ადამიანური რესურსების მენეჯმენტის განვითარებისათვის, თეორიულ მიდგომებს.

ადამიანების რესურსების მენეჯმენტს აშშ-ში 100 წლიანი გამოც-

1 Rudiger Paiper Human Resource Management, 2007, p.136.

დილება გააჩნია. ამ პერიოდის განმავლობაში პერსონალური მენეჯმენტი აშშ-ში შეიცვალა მიდგომებით ადამიანებთან ურთიერთობებში, რის საფუძველზეც ჩამოყალიბდა საბოლოო ინტეგრირებული კონცეფცია, რომლის კვლევის შედეგები ახალ სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების ცვლილებას ასახავს. კონტრასტული და ხანგრძლივი, პრაქტიკული და თეორიული ტრადიციების სფეროში აშშ არის ლიდერი.¹

უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში რიგ ამერიკულ კომპანიებში მნიშვნელოვნად შემცირდა საერთო განათლების სტანდარტი. ეს ნათლად ჩანს ამერიკული ბიზნეს-სკოლების მაგალითზე. განათლება გახდა მთავარი პრობლემატური საკითხი ზოგიერთი საგანმანათლებლო დაწესებულებისათვის. მისი მიზეზი განათლების სისტემაში არაკვალიფიციური პროფესიული მომზადება გახდა.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში საწარმოები, რომელთა საქმიანობა ორიენტირებულია ბაზარზე, მათი ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით, საქონელზე მოთხოვნილებების თავისებურებებით, ტექნოლოგიური პროგრესის დონისა და ფირმის ეკონომიკის გათვალისწინებით ახდენენ „მოთხოვნა მიწოდების“ დაბალანსებას. დისპროპორცია შეიძლება წარმოიშვას ბაზარზე ნებისმიერი ფირმის საქმიანობის დროს, მისი საქონლის კონკურენტუნარიანობის გათვალისწინებით. ამ თვალსაზრისით აღნიშნული საკითხი მნიშვნელოვანია, განსაკუთრებით საქართველოს პირობებში.

ჩვენი მიზანია იმ პირობების განხილვა, როდესაც ბაზარზე ხდება დაუბალანსება და ეს საკითხი ჯერ კიდევ არ არის სათანადოდ დაძუშავებული. დასადგენია ასეთ პირობებში ფირმის პერსონალის მართვის თავისებურებები და ის მოთხოვნები, რომლებიც აუცილებელია შესასრულებლად, როგორც კომპანიისათვის, ასევე მასში მომუშავეთათვის.

საკითხის აქტუალობა გამოიხატება იმით, რომ ორგანიზაციის საქმიანობის კონკურენტუნარიანობის შესუსტების და კომპანიის საქონელზე მოთხოვნის შემცირების პირობებში, წარმოიშობა პერსონალის მართვის პრობლემა შესაბამისი თავისებურებებით.

ცნობილია, რომ წარმოების კრიზისული მდგომარეობა წარმოიქმნება სხვადასხვა პირობების დადგომის შედეგად, რომელიც გამოწვეულია ქვეყნის მიკრო- და მაკროეკონომიკური მიზეზების და ფაქტორების საფუძველზე და მათ მიეკუთვნება შემდეგი:²

1 გრეგორი მენქიუ. „ეკონომიკის პრინციპები“ ,თბილისი,1998. გვ. 58.

2 იხ. Гордиенко Ю. Ф. . Управление персоналом кризисного предприятия,

ბიზნესი, მენეჯმენტი, მარკეტინგი

1. პერსონალის მართვის შეუსაბამობა საბაზრო ეკონომიკის პირობებთან;
2. კომპანიის თანამშრომლების გამოყენება არ ხდება მიზანმიმართულად, რათა მათ იმუშაონ წარმატებით;
3. პერსონალის მენეჯმენტი არ ფლობს სრულყოფილ ინფორმაციას პერსონალის პოტენციურ შესაძლებლობებზე;
4. არ არის გამოკვეთილი პერსონალის უნარების გამოყენება განსაკუთრებით კომპანიის კრიზისულ სიტუაციაში საქმიანობის დროს;
5. კომპანიაში პერსონალის მენეჯმენტის გაუმართაობის გამო ხშირად აწყდებიან არა მხოლოდ ტექნოლოგიურ, არამედ ფინანსურ ხასიათის პრობლემებს;
6. მონოპოლიზირებულია კომპანიის მმართველობის პასუხისმგებლობა, უფლებამოსილება;
7. არ არის ფუნქციების რაციონალური გადანაწილება საწარმოს პერსონალს შორის;
8. კომპანიაში არ არის ჩამოყალიბებული კორპორატიული კულტურა;
9. კომპანიაში ჭარბია პერსონალის რაოდენობა;
10. დაბალია შრომითი დისციპლინა;
11. დაბალია შრომის ნაყოფიერება;

ცნობილია, რომ საწარმოში, რომლის საქმიანობა ორიენტირებულია ბაზარზე, ზემოთაღნიშნული მოთხოვნები პირველ რიგში განპირობებულია საწარმოო პერსონალის მართვაში არსებული ნაკლოვანებებით.

ჩვენი შეხედულებით, თანამედროვე მენეჯმენტში, მიღებული საორგანიზაციო და კორპორატიული კულტურის თანახმად, საწარმო განიხილება როგორც ცოცხალი ორგანიზმი და სწორი მიდგომის საფუძველზე მას უნარი აქვს მუდმივად განახლდეს საკუთარი რესურსების ხარჯზე.

საწარმო თავისი საქმიანობით თვითონ ქმნის საკუთარ ბიზნეს გარემოს და იმის გამო, რომ იგი ორიენტირებულია ბაზარზე და საბაზრო ცვლილებებთან, შესაბამისად ადაპტაციის წარმატება განისაზღვრება იმით, თუ რამდენად ეფექტიანია ფირმის ბაზარზე ცვლილებებთან მორგება, თუ რამდენად სწრაფად ხდება მუდმივი ნოვაციების გამოყენება და რამდენად ეფექტიანად გამოიყენება საწარმოს ყველა რესურსი, განსაკუთრებით ადამიანური რესურსი. იმის გამო რომ საწარმოს კორპორა-

М., 2001г, с. 28; Гроув Э , Оценка работы подчиненного/Кадры, М., 2005 г, с. 65.

ტიული კულტურის მდგომარეობა ეყრდნობა ადამიანური რესურსების მიზანმიმართულ საქმიანობას, საწარმოს ამოცანებისა და ინტერესების მოცემულ დროში წარმატებით მიღწევას და ეს, თავის მხრივ, პერსონალის მართვის სისტემის მოქნილობასა და გამოყენების წარმატების ინიციატორია.

ამ შემთხვევაში ჩვენ საწარმოს ადამიანური რესურსებს წარვმართავთ და ორიენტირს ვაკეთებთ სწრაფ ტექნოლოგიურ ცვლილებებსა და ინოვაციებზე. ეს კი თავის მხრივ, მართვის სტრატეგიული კომპონენტებია. შესაბამისად, საწარმოს წარმატებაში საკვანძო ობიექტად იქცევა საწარმოს პერსონალი. ამის შესაბამისად აუცილებლად მიგვაჩნია პერსონალის მართვის პროცესებისადმი კომპლექსური მიდგომა, რადგანაც მასზეც მოქმედებს სამეცნიერო - ტექნიკური პროგრესი, რის საფუძველზეც იცვლება შრომითი ხასიათი და უფრო ძლიერდება ორიენტაცია პერსონალის ეფექტიან გამოყენებაზე.

ეს საკმაოდ რთული საკითხია, რადგანაც საბაზრო ურთიერთობის განვითარებასთან ერთად საწარმოს წარმატებულ საქმიანობაზე დიდ გავლენას ახდენს პერსონალის მართვის სტრატეგია, საკადრო პოლიტიკა, სამუშაოების დაგეგმვა, მათ კონკურენტუნარიანობის განმტკიცება და შენარჩუნება, რითაც განისაზღვრება პრიორიტეტები. საწარმოს რგოლების ფუნქციონალურ „მოთხოვნა-მიწოდების“ მასშტაბური პირობები განსაკუთრებით მოითხოვს პერსონალის მართვის პოლიტიკის მოქნილობას, ურთიერთობების მექანიზმის შეცვლას და აქტიური ღონისძიებების დამუშავებას, რათა კომპანიამ წარმატებით გაიაროს არასტაბილური ბაზრის პერიოდი.

არასტაბილური ბაზარი მკაცრ მოთხოვნებს უყენებს საწარმოს და განსაკუთრებით პერსონალის მენეჯმენტის ხარისხის დონეს, პერსონალის გამოყენების ეფექტიანობას და საწარმოს ბედი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად სრულყოფილია პერსონალის მართვის პროცესების შესაბამისობა საწარმოს არასტაბილურ ბაზრის კონკურენტულ მდგომარეობასთან.

არასტაბილური „მოთხოვნა – მიწოდების“ პროცესის მართვისათვის საწარმომ უნდა გამოიმუშაოს მოქმედების სტრატეგია. პირველ რიგში საჭიროა:

1. შეისწავლოს და ჰქონდეს მიზანდასახული სამაშულო და საზღვარგარეთული კომპანიების საქმიანობა, მათი მენეჯმენტის მოქნილობა

და მიმართულებები ამ პირობების წარმართვის მიზნით;

2. უნდა ჩატარდეს საწარმოს საქონელზე „მოთხოვნა-მიწოდების“ არასტაბილურობის პერიოდში საწარმოს პერსონალის მდგომარეობის, მისი ფინანსური და ხარისხობრივი მაჩვენებლების გამოკვლევა.

3. უნდა იქნეს გამოკვლეული ყველა პირობა, რამაც გამოიწვია საწარმოს საქონელზე არასტაბილური „მოთხოვნა – მიწოდება“ და ამ პროცესში რა როლი მიუძღვის პერსონალს, პერსონალის გამოყენებას და მენეჯმენტს;

4. დასაბუთებული უნდა იქნას არასტაბილურ პირობებში რა ღონისძიებები უნდა ჩატარდეს პერსონალის მენეჯმენტის ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით;

5. შემუშავებული უნდა იქნეს არასტაბილურ პირობებში საწარმო მართვისა და პერსონალის გამოყენების ეფექტიანობის მეთოდოლოგია;

6. შეფასებული უნდა იქნას არასტაბილურ პირობებში შრომითი რესურსების მართვის სისტემა და მისი ადგილი საერთო მართვის სისტემაში;

აღნიშნული ღონისძიებების რეალიზაციისათვის უნდა გავითვალისწინოთ, საწარმოო პერსონალის სტრუქტურა, ამ სტრუქტურაში თითოეული ჯგუფის საქმიანობის თავისებურებები და მათი გავლენა არასტაბილური „მოთხოვნა-მიწოდების“ პროცესების გაუმჯობესების საქმეში. ამ დროს გათვალისწინებული უნდა იქნას პერსონალის შრომის სირთულეები და პასუხისმგებლობა, კომპანიებიში მათი გადანაწილების დონე, პერსონალი საჭიროა იქცეს მმართველობითი ობიექტის გამოკვლევის საგნად, არასტაბილურ მოთხოვნა-მიწოდების საქმეში.

ჩამოყალიბებული პირობები, რომლებიც ეხება საწარმოს არასტაბილურ „მოთხოვნა-მიწოდების“ პრობლემას და საწარმოს პერსონალის მართვის გაუმჯობესებას, რეალიზებული უნდა იქნას პერსონალის ადაპტირების მართვის საფუძველზე, საბაზრო ურთიერთობების სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაში „მოთხოვნა – მიწოდების“ დაბალანსებაზე. გათვალისწინებული უნდა იქნას პერსონალის მენეჯმენტის გაუმჯობესების ინტენსიურობა. მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია პერსონალის მენეჯმენტის გაუმჯობესებაში სტრატეგიის შერჩევა საწარმოს არასტაბილურ მოთხოვნის პროცესებიდან ეფექტიანად გამოსვლისა და საქმიანობის წარმატებით განვითარებისათვის.

მოსახლეობის ემიგრაციული განწყობა და რეემიგრაციული პოტენციალი

გიორგი ფანოზიშვილი

სტუ დოქტორანტი

შრომითი ემიგრაცია, როგორც წესი, დროებითი ხასიათისაა, მაგრამ ადგილობრივ გარემოსთან შეჩვევა, ცხოვრების უკეთესი პირობები, ოჯახის შექმნა, სამშობლოში არსებული გაუთავებელი სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური და კრიმინალური პრობლემები, შრომით ემიგრაციას ხშირად მუდმივ ემიგრაციად აქცევს.

სხვადასხვა კვლევების შედეგებით, სამშობლოში საერთოდ არ ჩამოსულა ამერიკაში წასულ შრომით ემიგრანტთა 70%. საბერძნეთში მომუშავეთა – 65%, გერმანიაში მომუშავეთა – 47%, ხოლო რუსეთში მომუშავეთა – 34%. აღნიშნული გვიჩვენებს, რომ გერმანიასთან მიმოსვლა უფრო რეგულარულია. ეს იმით აიხსნება, რომ გერმანიაში მოკლევადიანი ვაცვლითი პროგრამებით არიან წასული, რის გამოც იძულებულნი ხდებიან, დაბრუნდნენ სამშობლოში და, შეძლებისამებრ, ვიზა განაახლონ.

ემიგრაციის პერიოდში ჩამოსვლას ასერხებდა მხოლოდ 38%, ხოლო საბოლოო დაბრუნებადღე საერთოდ არ ჩამოსულა 62%. თუმცა ოჯახთან სისტემატური კავშირი (ძირითადად სატელეფონო) აქვს მიგრანტთა 85%-ს, დანარჩენს კი – იშვიათად.

ჩამოუსვლელობის მიზეზად მგზავრობასთან დაკავშირებულ ხარჯებსა (35%) და განმეორებითი ემიგრირების სირთულეს ასახელებენ (32%). საქართველოს მიგრანტთათვის იმიგრაციის ოთხი მთავარი ქვეყნიდან ყველაზე შეფერხებულია მისვლა-მოსვლა აშშ-თან. აღსანიშნავია უკან დაბრუნების სიძნელე რუსეთში მომუშავე შრომითი ემიგრანტებისათვისაც (38,9%).

ყურადსაღებია, ჩამოუსვლელობის მიზეზად სურვილის არქონისა და საჭიროდ ჩაუთვლელობის დასახელება. საქართველოს ხელისუფლება, რა თქმა უნდა, ვერ შეამცირებს მგზავრობის ხარჯებს, მაგრამ იმაზე კი უნდა იზრუნოს, რომ მიგრაციული პოლიტიკა გახდეს მოქნილი, ეცადოს შრომის უფლების პროგრამები გავრცელდეს საქართველოსთან მიმართებაშიც, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ოჯახების ფაქტობრივად იძულებითი, ხანგრძლივი ტერიტორიული გაყოფა უარყოფითად იმოქმედებს

მომავალი თაობის აღზრდაზე და ფსიქიკის ჩამოყალიბებაზე.

საქართველოში დაბრუნება მყარად აქვს გადაწყვეტილი შრომით მიგრანტთა დიდ უმრავლესობას.

საქართველოს მოსახლეობის შრომითი ემიგრაცია მეტად ამძიმებს ისედაც კრიტიკულ დემოგრაფიულ ვითარებას, რაც კიდევ უფრო ართულებს ქვეყნის ეკონომიკური კრიზისიდან გამოსვლას.

გაეროს შეფასებით, თუ გაგრძელდა არსებული დემოგრაფიული ტენდენციები, 2000-2050 წწ. საქართველოს მოსახლეობა 2 მლნ-ით შემცირდება, რაც ამჟამინდელი მოსახლეობის თითქმის 40%-ს შეადგენს. ევროპაში ასეთი დონის შემცირება ნავარაუდევია მხოლოდ ბულგარეთის, უკრაინისა და ესტონეთისათვის.

შრომით ემიგრანტთა ნაკადის ნახევარზე ცოტა ნაკლები მდებრობითი სქესის წარმომადგენელია.

პროგნოზით, უახლოესი 20 წლის განმავლობაში მიგრაციული ტენდენციები განპირობებული იქნება ქალი მიგრანტების რაოდენობის ზრდით – საერთაშორისო მიგრაციულ ნაკადებზე გლობალიზაციის გავლენით ყალიბდება უახლოესი 20 წლის მიგრაციული ტენდენციები: მიგრაციის გლობალიზაცია, ინტენსიფიკაცია, სტრატეფიკაცია, ფემინიზაცია, პოლიტიზაცია, «ელიტთა» მიგრაცია. მიგრაციის ფემინიზაციას მიიჩნევენ შრომითი მიგრაციის განვითარების ახალ ეტაპად და გენდერულ თანასწორობაში მიღწევად თვლიან.

ემიგრანტთა პროფესიისა და კვალიფიკაციის შეუსაბამო დასაქმება ახალ შრომით და ყოფით გარემოსთან ადაპტაციას ართულებს. იმიგრაციის ქვეყნების მიხედვით სამუშაო გარემოსადმი შეგუების ხარისხი მკვეთრად განსხვავებული არაა, თუმცა ადაპტირების ხარისხი მაინც სხვადასხვაა. უფრო მეტად უჭირთ სამუშაო გარემოსთან შეგუება საბერძნეთსა და რუსეთში წასულ შრომით ემიგრანტებს სამუშაოს სიმძიმიდან გამომდინარე (ძირითადად მომვლელი ქალები და მშენებლობაზე დასაქმებულნი), თურქეთში დაბალანაზღაურებადი სამუშაოს გამო რთული შეგუებადი გარემოა, დაბრუნებულები აღნიშნავენ, რომ არა უსახსრობა, თურქეთში სეზონურ მუშად წასვლაც არ ღირსო. ახალ შრომით გარემოსთან შეგუების უკეთესი მაჩვენებლები აქვთ გერმანიასა და აშშ-ში მიგრირებულებს (ახალგაზრდობის წილი აქ მეტია), აგრეთვე, თავიანთ ისტორიულ-ეთნიკურ ქვეყნებში სამუშაოდ წასულ აზერბაიჯანელებსა და სომხებს.

საცხოვრებელი პირობები პირდაპირ კავშირშია შრომითი მიგრანტის მიერ შესასრულებელ სამუშაოსთან და აქედან გამომდინარე, ხელფასსთან. მათი ძირითადი ნაწილი არახელსაყრელ საბინაო პირობებში ცხოვრობს. დამხმარე მუშები უმეტესად ცხოვრობენ მეგობრებთან ერთად დაქირავებულ იაფფასიან ბინებში ან საერთო საცხოვრებელში. მცირერიცხოვანია ის კატეგორია, რომელსაც დაქირავებული აქვს ბინა ოჯახის წევრებთან ერთად, რომ არა ოჯახის წევრები, სავარაუდოა, რომ ისინიც მეგობრებთან ან საერთო საცხოვრებელში მოთავსდებოდნენ. მომვლელები, დამლაგებლები, ძიძები, როგორც წესი, სადაც მუშაობენ, იქ ცხოვრობენ. ეს მათ ეხმარება მეტი დანაზოგის მოგროვებაში. გამოკვლევების შედეგებიდან ნათლად ჩანს, რომ ქართველი შრომითი ემიგრანტები ცდილობენ მეტი დაზოგონ, ნაკლები ხარჯი გაწიონ საცხოვრებელ პირობებზე, თუნდაც ემიგრაციის რამდენიმე წლის მანძილზე, ოღონდ კი სამშობლოში ჩამოტანილი ფულით დაეხმარონ ოჯახებს და მატერიალური მდგომარეობა გაიუმჯობესონ.

საქართველოს სხვადასხვა რეგიონიდან ემიგრირებულთაგან საზღვარგარეთ სამუშაო გარემოსადმი შეგუების ხარისხში მნიშვნელოვანი განსხვავება არ შეინიშნება. უცხოეთში უკეთესად ადაპტირდება საქართველოს დიდი ქალაქების მოსახლეობა.

მიუხედავად იმისა, რომ მიგრანტთა უმეტესობა იქაურ სოციალურ გარემოსთან ადაპტაციას ასე თუ ისე ახერხებს და წინააღმდეგობებსაც ძლევს, მაინც მიუთითებენ მწვავე პრობლემებზე, რომლებიც მიმღებ ქვეყანაში ხვდებათ. ამის თაობაზე სურათი ასეთია: 13,7%-ს გაუჭირდა სამუშაოზე მოწყობა, 7,3%— სხვადასხვა დოკუმენტაციის გაფორმება, 18,3%-მა მიუთითა შრომის ანაზღაურების პრობლემებზე, 5,9%-მა- სამართალდამცავ ორგანოებთან გართულებულ ურთიერთობაზე, 43,1%-მა კი - ძლიერ ნოსტალგიურ განწყობაზე.

ცნობილია ისიც, რომ ოჯახის წევრის ემიგრაციაში ყოფნა, იქ მისი კეთილმოწყობა, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სამშობლოში დარჩენილი ოჯახის წევრების ემიგრაციულ განწყობაზეც. კერძოდ, მათი ემიგრაციული პოტენციალი საკმაოდ მაღალია და ემთხვევა ფაქტობრივი ემიგრაციის მიმართულებათა სპექტრს.

პოტენციურ შრომით ემიგრანტთა საქართველოდან წასვლის ძირითადი მიზეზები კვლავ ეკონომიკური ხასიათისაა, რასაც ოჯახების გაერთიანებასაც უთავსებენ.

დიდი სხვაობაა მიმღები ქვეყნების მიხედვით ოჯახთან ერთად და ცალკე ემიგრირებული რესპონდენტების განაწილებაში. ყველაზე მცირე პროცენტული მაჩვენებელი შრომითი ემიგრანტებისა, რომლებიც ახლობლებთან ერთად არიან წასული, არის გერმანიაში. ახალგაზრდა კონტინგენტი გერმანიაში ძირითადად მარტო მიდის (65,8%). საბერძნეთშიც ანალოგიური სიტუაციაა დასაქმების სპეციფიკიდან გამომდინარე: მომვლელები და დამლაგებლები უმეტესად სადაც მუშაობენ, იქ ცხოვრობენ, ამიტომ ოჯახის წევრების წაყვანა შეუძლებელიცაა და თუკი მაინც მოახერხებენ, ეს მხოლოდ შრომითი მოწყობის მიზნით იქნება და ისიც უმეტესად ტერიტორიულად სხვა ადგილას. აშშ-ში წასულები კარგი ანაზღაურების გამო ცდილობენ, თავიანთი ახლობლებიც ჩართონ სარფიან ანაზღაურებად საძუძოებში.

საბერძნეთში გამოკითხულებმა კი დანაზღვრებით აღნიშნეს, რომ არაღვწილობისა და არასაკმარისი ფინანსური საშუალების გამო შვილებისათვის საშუალო განათლების მიცემა ვერ შეძლეს.

განსაკუთრებით შემამოთხებელია პოტენციურ მიგრაციულ ნაკადებში ახალგაზრდობის დიდი წილი, ასევე, ტრეფიკინგის მსხვერპლთა შორის უპირატესად ახალგაზრდობის მოქცევა. აღსანიშნავია ისიც, რომ ქართველ შრომით ემიგრანტ ახალგაზრდებში აღწარმოების მაჩვენებლები უკიდურესად გაუარესებულია და ეს კონტინგენტი ფაქტობრივად ვეღარ ასრულებს თავის გენერაციულ ფუნქციას.

საკმაოდ ძლიერია ახალგაზრდობის ემიგრაციული განწყობა, მათგან უმრავლესობა ფსიქოლოგიურად მზადაა საზღვარგარეთ წასასვლელად და შესაბამისი პირობების დადგომისთანავე მოახდენს განზრახვის რეალიზებას. მათ შორის შედარებით მეტია ქალები (60,2%). როგორც ჩანს, ისინი შერჩევის დროს უფრო მეტ ინიციატივას იჩენდნენ ანკეტის შევსებაში. სავსებით ლოგიკურია, რომ ახალგაზრდობის ძლიერი მიგრაციული განწყობა იმითაცაა განპირობებული, რომ მათი უმეტესობა დაუქორწინებელია.

ახალგაზრდობის უმეტეს ნაწილს უცხო ქვეყანაში წასვლა სურს განათლების მიღებისა და უცხო ენის ცოდნის გაღრმავების მიზნით. ემიგრაციის მიზეზად სამშობლოში უპერსპექტივობასა და თვითრეალიზაციის შეუძლებლობას ასახელებენ, მატერიალური პირობების გაუმჯობესების სურვილი და საზღვარგარეთ ცხოვრებისა და მუშაობის სურვილი ამოდრავებს მეოთხედზე მეტს. ხოლო დიდ ნაწილს ადრე

წასული ოჯახის უფროს წევრებთან ჩასვლისა და მათთან ერთად მუშაობის სურვილი. პირველი-მეორე კურსის სტუდენტებისათვის უფრო მიმზიდველია განათლების მიღება და უცხო ენის ცოდნის დახვეწა. ქვეყანაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები და პოლიტიკურად გაურკვეველი ვითარება მათთვის მშობლების ფინანსური მხარდაჭერის წყალობით ვერ ნაკლებად საგრძნობია.

მართალია, საქართველოს ახალგაზრდობის ემიგრაციული განწყობა ძლიერია, მაგრამ, როგორც ცნობილია, გამგზავრების სურვილის რეალიზება რიგ ფაქტორებთანაა დაკავშირებული. ახალგაზრდების პოტენციურ ემიგრანტთა თითქმის ნახევარს ვერ არავითარი ღონისძიებისთვის არ მიუმართავს განზრახვის სისრულეში მოსაყვანად. მნიშვნელოვანი ნაწილი კი წინასწარ უცხო ენის სწავლითაა დაკავებული. გარდა უცხო ენის ინტენსიური შესწავლისა და ინტერნეტით ინფორმაციის მოგროვებისა, რესპონდენტები მიმართავენ საზღვარგარეთის უმაღლეს სასწავლებლებს, საერთაშორისო ორგანიზაციებს, სხვადასხვა ფონდებს და ა.შ. აღსანიშნავია, რომ მათი 4,4% აქტიურად მონაწილეობს სტუდენტთა კულტურულ-საგანმანათლებლო გაცვლით პროგრამებში; ხოლო სისტემატურ კავშირშია უკვე წასულ ახლობელ ემიგრანტებთან და ეცნობა საქართველოდან ემიგრირების პირობებს პოტენციურ ემიგრანტთა 13%; გამგზავრებისათვის საჭირო თანხის შეგროვებას კი მათი მხოლოდ 6,5% ცდილობს.

ემიგრაციის განხორციელებისთვის მთავარ ხელშემშლელ ფაქტორებად ახალგაზრდები ასახელებენ სასწავლებლის დამთავრებისა და დიპლომის აღების აუცილებლობას, გამგზავრებისთვის საჭირო თანხის ხელმიუწვდომლობას, ოჯახიდან გარკვეული დაბრკოლება და სხვა. უმრავლესობის აზრით, საზღვარგარეთ შესაძლო გამგზავრების შემდეგ ადრე თუ გვიან ისინი აუცილებლად დაბრუნდებიან სამშობლოში.

დაბრუნების შესახებ, მხოლოდ უმცირესმა ნაწილმა უკვე დაგეგმა, რომ წასვლის შემთხვევაში ისინი აღარასოდეს დაუბრუნდებიან სამშობლოს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. შრომითი მიგრაცია საქართველოდან. IOM. 2007.
2. „გაფართოებული ევროპა – სამეზობლო: ახალი ჩარჩოები აღმოსავლეთ და სამხრეთ მეზობლებთან ურთიერთობებისათვის“. კომისიის შეტყობინება საბჭოსთვის და ევროპარლამენტისათვის.ბრიუსელი,11.03.2003. http://europa.eu.int/comm/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf.
3. ბერულავა ნ. მიგრაციული პროცესები საქართველოს სამთომომპოვებელ რეგიონებში. თბ., 2001. 28გვ.
4. ჯოლია გ. საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები, თბ., 2008.
5. მიგრაციის სტატისტიკა. საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი. თბილისი, 1999, 2001, 2002, 2003, 2004 წლის გამოცემები
6. საქართველოს ეროვნული ბანკი. მონეტარული და საბანკო სტატისტიკის ბიულეტენი. თბილისი 2009, № 9(65).
7. Lee E. A Theory of Migration. //Demography, Vol.3. N1, 1969. p. 47-57.
8. Simmons A., Piche V. Teaching Migration and Globalization // GENUS. Vol.LVIII (N3-4), 2002.
9. Migration Within Georgia and Abroad, §II. The Status of Households in Georgia (Final Report). [Dershem Larry and Khoperia Tea]. US-AID, Save the Children, IPM. Tbilisi, Georgia, 2004. p.42-51.

შიდა აუდიტორების მიერ ბანკის საკუთარი კაპიტალის შამოწმების მეთოდიკა

კონდრატ დიმიტრიშვილი

სტუ დოქტორანტი

კაპიტალი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია, რომელიც ცალკე ბანკების ფინანსური საიმედოობის განმსაზღვრელია, ხოლო ერთობლივი კაპიტალი საბანკო სისტემის მთლიანობაში სტაბილურობისა და პოტენციალის შესახებ მსჯელობის შესაძლებლობას იძლევა. კანონმდებლობით ეროვნულ (ცენტრალურ) ბანკს მინიჭებული აქვს უფლებამოსილება ანგარიშგებაში შესული მონაცემებიდან დამოუკიდებლად, საკუთარი სახსრების (კაპიტალის) სიდიდის განსასაზღვრავად თვითონ განსაზღვრონ საკრედიტო ორგანიზაციის აქტივებისა და პასივების სიდიდეები.

ბანკის კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებელი ასახავს არსებული საკუთარი წყაროების რისკების დონისადმი ადექვატურობას, რომლებსაც ბანკები თავიანთ ყოველდღიურ საქმიანობაში იღებენ თავის თავზე. აღნიშნული მაჩვენებელი მოიცავს ბანკის საქმიანობის ყველა მნიშვნელოვან მხარეებს და იგი აქციონერებისა და ინვესტორებისათვის ორიენტირია. აუდიტორები საკმარისობის მაჩვენებელს აფასებენ როგორც ბანკის ფუნქციონირების შესაძლებლობის ერთ-ერთი ინდიკატორის სახით.

ბანკის კაპიტალის საკმარისობის შემოწმების პროცესი იწყება რისკების იდენტიფიკაციიდან, რაც აუდიტის მოცემული სფეროსათვის არის დამახასიათებელი. შემოთავაზებული მეთოდიკის თანახმად, ყველა რისკები, რომლებიც ბანკის კაპიტალის საკმარისობის აუდიტთან არის დაკავშირებული, შეიძლება შემდეგ ორ სახეობად დაიყოს:

- რისკები, რომლებიც უშუალოდ ზემოქმედებენ კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებელზე;
- რისკები, რომლებიც ირიბად ზემოქმედებენ კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებლის მნიშვნელობაზე.

კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებელზე უშუალოდ ზემოქმედ რისკებს მიაკუთვნებენ მისი გაანგარიშებისას კაპიტალის საკმარისობის შეფასების მეთოდიკის არაკორექტულად გამოყენების რისკს და აუდიტორის მიერ შეცდომების დაუნახავობის რისკს ფინანსური ანგარიშგების მუხლების დადასტურებისას.

ბანკის ფუნქციონირებაზე მომავალში შესაძლო ზემოქმედ სერიოზულ რისკის სახეობას და რომელიც არც კი ზემოქმედებს აუდიტორულ დასკვნაზე, წარმოდგენს კაპიტალის საკმარისობის დონის ამალგებაზე მიმართული ბანკის მიერ ჩატარებადი ღონისძიებები არაადექვატურობის რისკის, ბანკის მიერ რისკების პორტფელების მართვისას თავის თავზე მიღებული რისკების დონისადმი. მიზეზი მდგომარეობს იმაში, რომ კაპიტალის საკმარისობის დონის რეგულირება ზემოქმედებს ბანკის მიერ ფინანსურ წყაროებზე როგორც შეიძლება ნაკლების გადახდის შესაძლებლობაზე.

შიდა აუდიტორები ვალდებულები არიან პასუხი გასცენ კითხვას, თუ ბანკმა როგორ შეძლო კაპიტალის საკმარისობის დონის დარეგულირება, თუ არსებული აქტივებთან განსაზღვრული რისკიანი ოპერაციების ჩატარების შესაძლებლობას არ იძლევა (თუ კი ბანკმა კანონმდებლობით ნებადართული რეგულირების ლეგალური ზერხი აირჩია და საკმარისობის დონე ძირითადი საშუალებების გადაფასების ჩატარების ხარჯზე აამალა, მაშინ საჭიროა განისაზღვროს, თუ როგორ მოხდა კაპიტალის საკმარისობის დონის გადიდება და აღნიშნული როგორ იმოქმედებს ბანკის საქმიანობაზე მომავალში.

ბანკის კაპიტალის საკმარისობის მაჩვენებლის გაზრდა შეიძლება მიღწეული იქნას, უპირველეს ყოვლისა, ძირითადი კაპიტალის სიდიდის გაზრდის ხარჯზე (დამატებითი ემისია ჩვეულებრივი აქციების, ბანკის მიერ მოგების მიღებით) და დამატებითი კაპიტალის სიდიდის გადიდების გზით (სინდუცირებული კაპიტალის მოზიდვა, ბანკის ძირითადი საშუალებების გადაფასების ჩატარება). მეორე მხრივ, შეიძლება კრედიტები ბალანსიდან იქნას ჩამოწერილი აქტივების სიდიდის საერთო შემცირების ხარჯზე (მაგალითად, კრედიტების ჩამოწერა ბალანსიდან სესხების მიხედვით შესაძლო დანაკარგების რეზერვების ხარჯზე, უფრო მაღალი დონის რისკიანი აქტივების ჯგუფის უფრო დაბალ ჯგუფში გადაყვანის ხარჯზე და ა.შ.).

სწორი და უტყუარი წარმოდგენა ბანკის ფინანსური მდგომარეობის შესახებ ფინანსურ ანგარიშგებაში კაპიტალის შემადგენლების ამსახველი რეალურობის დადასტურებას ითვალისწინებს. აღნიშნული ეხება კაპიტალის ყველა ელემენტს, მათ შორის ბანკის მდგომარეობის ყველაზე ინფორმაციულ მაჩვენებელს – მოგებას. შიდა აუდიტორებს უნდა ახსოვდეთ, რომ ბანკის ფონდები – ეს მხოლოდ ჩანაწერებია ანგარიშებ-

ზე, ხოლო პრობლემის არსი კი – მიღებული მოგების განაწილებაშია.

შემოწმება მოიცავს შიდა აუდიტის მოქმედების ეტაპობრივი გაცემის პროგრამის გამოყენებას, რომელშიც შედის საკუთარი კაპიტალის ფორმირებისა და ცვლილებების ძირითადი ეტაპების შემოწმება, აგრეთვე ფაქტორებისა, რომლებიც ბუღალტრულ ანგარიშებში საკუთარი კაპიტალის ასახვის უტყუარობაზე ზემოქმედებენ.

შერჩეული აუდიტორული პროცედურების სახეობების მიზანია საკრედიტო დაწესებულების საკუთარი კაპიტალის ელემენტების უტყუარობისა და რეალურობის დადასტურება.

აუდიტორული მტკიცებულებების წყაროს ემსახურება ბანკის დოკუმენტაცია, რომელიც შემოთავაზებულ მეთოდიკაში დეტალურად არის აღწერილი. საბუთებისა და ჩანაწერების შესწავლა ბანკში (ქვედანაყოფში, ფილიალში) საქმიანობის მდგომარეობის შესახებ ინფორმაციის გაანალიზებისა და შესაბამისი მსჯელობის ჩატარების შესაძლებლობას იძლევა.

შემოწმების პროცესში შიდა აუდიტის სამსახური ითვალისწინებს ნორმატიული ბაზის ცვლილებებს, რომლებიც საკრედიტო დაწესებულებების რეგისტრაციის წესს ეხება. ძირითად აქტს, რომელიც საკრედიტო დაწესებულებების სახელმწიფოებრივი რეგისტრაციის მარეგულირებელია დღევანდელ პირობებში, წარმოადგენს საქართველოს ორგანული კანონი „ეროვნული ბანკის საქმიანობის შესახებ“ და საქართველოს კანონი „ბანკებისა და საბანკო საქმიანობის შესახებ“, რომლებიც მოიცავენ საკრედიტო ორგანიზაციების რეგისტრაციის და საბანკო ოპერაციების განხორციელებაზე ლიცენზიების გაცემის საერთო წესებს.

ბანკის საკუთარი სახსრების თემატიკური შემოწმების პროგრამა მოიცავს ბანკის შექმნისა და ფუნქციონირების კანონიერების შემოწმებას.

- აუდიტორული მტკიცებულებების წყაროებს მოცემულ ეტაპზე ემსახურებიან:
- სადამფუძნო საბუთები;
- ბანკის საანგარიშსწორებო-საგადასახადო საბუთები;
- მიღება-გადაცემის აქტების;
- საკუთრებაზე უფლებამოსილების შესახებ მოწმობა;
- შეფასების აქტები.

აუდიტორული მტკიცებულებების მიღების მეთოდები მოიცავენ: დოკუმენტალურ შემოწმებას, ანალიტიკურ პროცედურებს, ექსპერიმენტულ შეფასებას, წერილობით მოთხოვნას.

ბიზნესი, მენეჯმენტი, მარკეტინგი

ბანკის შექმნისა და რეგისტრაციის კანონიერების შემოწმება იწყება საწესდებო კაპიტალის სიდიდის, დამფუძნებლების რიცხვის, მონაწილეების წილის განსაზღვრიდან.

საბანკო ოპერაციების კანონმდებლობასთან, წესდებასთან და ლიცენზიებთან შესაბამისობის შემოწმებისას ბანკის წესდებით გათვალისწინებული ოპერაციებისა და გარიგებების შესაბამისობა დგინდება.

ბანკის საწესდებო კაპიტალის ფორმირებასთან დაკავშირებით ოპერაციების აუდიტისას მტკიცებულებების წყაროებს წარმოადგენენ:

- ემისიის პროსპექტები;
- აქციის შეძენაზე ხელშეკრულებები;
- საანგარიშსწორებო-საგადასახადო საბუთები;
- ანგარიშებიდან ამონაწერები;
- აქციონერების კრებების ოქმები;
- ანგარიშგებები ემისიის ჯამის შესახებ.

შემოწმება ხორციელდება ექსპერტული შეფასების მეთოდით, ზედაპირულად გადახედვის, საბუთიერი შემოწმებისა და არითმეტიკული გაანგარიშებით.

ბანკის შექმნისას გამოშვებული აქციების გადახდა უნდა იქნას შემოწმებული, რომ ვადები და გადახდის პრინციპი იქნას განსაზღვრული (განვადებით გადახდა დაუშვებელია). ყურადღება უნდა იქნას გამახვილებული აქციების განთავსების ფასზე (მხოლოდ ნომინალური ღირებულებით), ბუღალტრულ აღრიცხვაში აქციები მხოლოდ ლარების ექვივალენტში უნდა იყოს შეფასებული. დგინდება პრივილეგირებული აქციების წილი, დამატებითად გამოშვებული აქციების განთავსება, მათი ბუღალტრულ აღრიცხვაში ასახვის სისწორე.

შემოწმებას ექვემდებარება ოპერაციები ბანკის საწესდებო კაპიტალის ცვლილებასთან დაკავშირებით, რომლებიც იწყება საწესდებო კაპიტალის ცვლილების (შემცირების) შესახებ გადაწყვეტილების მიღების პროცედურის შესწავლიდან, რომელიც შეიძლება აქციის ხარისხის ან აქციის ნომინალის შემცირების გზით განხორციელდეს.

საწესდებო კაპიტალის გადიდება ხორციელდება საკუთარი სახსრების კაპიტალიზაციის და დარიცხული, მაგრამ ჯერჯერობით გადაუხდელი დივიდენდების ხარჯზე, რაც ბანკის წესდებაში დოკუმენტალურად უნდა იყოს დადასტურებული და სწორად ასახული ბუღალტრულ აღრიცხვაში.

დამატებული კაპიტალის ფორმირების წყაროების შემოწმება ხორციელდება ექსპერტული შეფასების მეთოდით, დოკუმენტალური შემოწმებისა და არითმეტიკული გაანგარიშების დახმარებით. კონტროლის პროცედურას ექვემდებარება ისეთი საბუთები, როგორიცაა:

- სინთეტიკური და ანალიტიკური აღრიცხვის რეგისტრები;
- ჩუქების ხელშეკრულებები;
- ძირითადი საშუალებების ობიექტების შეძენა-გადაცემის შესახებ აქტები, შეფასების აქტები;
- საანგარიშსწორებო-საგადასახადო უწყისები.

სარეზერვო ფონდის ფორმირებისა და გამოყენების შემოწმება ხორციელდება ძირითადად საბუთური შემოწმების მეთოდებით და ბანკის წესდების არითმეტიკული გაანგარიშების, აქციონერების კრების ოქმების, ანგარიშებიდან ამონაწერების, აგრეთვე სინთეტიკური და ანალიტიკური აღრიცხვის რეგისტრების საფუძველზე.

მცირე ბიზნესის განვითარების მაკროეკონომიკური რეგულირების მიქანიზმი (თეორიული მოდელი)

ნატო გვეგნაფა

სტუ-ს დოქტორანტი

მცირე ბიზნესის განვითარების მაკროეკონომიკური რეგულირების მიქანიზმი ერთობ რთული სისტემაა. მისი მიზანია საბაზრო მექანიზმის მაკრო და მიკრო ბუნების მატარებელი იმ ნეგატიური თვისებების ნიველირება, რომელიც უარყოფით გავლენას ახდენს მცირე ბიზნესის განვითარებაზე. აღნიშნულის მეშვეობით ბიზნესის ამ სახეობას უნდა შეექმნას პირობები ბაზარზე ნორმალური ფუნქციონირებისა და ქვეყნის ეკონომიკურ სისტემაში მისთვის განკუთვნილი აუცილებელი ადგილის დასაკეციდრებლად.

მცირე ბიზნესის მნიშვნელობიდან გამომდინარე მსოფლიოს განვითარებული ქვეყნები მოწოდებულნი არიან მრავალმხრივი დახმარება აღმოუჩინონ მას. ეს განპირობებულია იმით, რომ მისი მინდობა საბაზრო ძალებისადმი სათანადო შედეგს არ იძლევა. აუცილებელია მცირე ბიზნესის მხარდაჭერა ფინანსური სახსრების მოზიდვაში, ინფორმაციულ უზრუნველყოფაში, მარკეტინგულ მომსახურებაში, კვალიფიციური კადრების მოზიდვაში და სხვ. იგი მხარდაჭერას საჭიროებს იმიტომ, რომ აქ დაბალია პროდუქციის დივერსიფიკაციის დონე, ფლობს მცირე ზომის საწესდებო კაპიტალს და რესურსების მწირ ოდენობას, მკვეთრად რეაგირებს საბაზრო კონიუნქტურის ცვლილებაზე და ა.შ. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ბიზნესის განვითარებას პოსტკომუნისტური ეკონომიკის მქონე ქვეყნებში. აქ იგი გვევლინება როგორც უმუშევრობის აღმოფხვრის და მეწარმეობრივი უნარ-ჩვევების ჩამოყალიბების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი. მაგრამ ამ ქვეყნებში მის განვითარებას უფრო მეტი წინააღმდეგობები ელოდება წინ, ვიდრე სხვა ქვეყნებში, რასაც განაპირობებს: კორუფციის მაღალი დონე, ეკონომიკური რეფორმის დროს დაშვებული შეცდომები, საერთოდ ტრანსფორმაციის სიძნელებები და სხვ.

ამდენად, მცირე ბიზნესის მხარდაჭერის გაძლიერება სახელმწიფოს მხრიდან მისი ეკონომიკური პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი ნაწილი უნდა იყოს, რისი განხორციელებაც მცირე ბიზნესის განვითარების

სახელმწიფო რეგულირებითაა შესაძლებელი, განსაკუთრებით კი მაკროეკონომიკური რეგულირებით, რაც გულისხმობს საკანონმდებლო და მაკონტროლებელ ღონისძიებათა და მათი განხორციელების მეთოდების და ინსტრუმენტების სისტემას. იგი ხორციელდება სახელმწიფო ცენტრალური ორგანოების მიერ, რომლის საბოლოო ამოცანას მთელი ქვეყნის ეკონომიკის სტაბილიზაცია და მისი შემდგომი განვითარება წარმოადგენს.

მცირე ბიზნესის განვითარების მაკროეკონომიკური რეგულირების მექანიზმი უნდა მოიცავდეს შემდეგ ელემენტებს: საკანონმდებლო და ნორმატიული რეგულირების ინდიკატორთა (მაჩვენებელთა) სისტემას; რეგულირების ღონისძიებათა სისტემას; რეგულირების მეთოდებისა და ინსტრუმენტების ერთობლიობას; მცირე ბიზნესის მხარდაჭერ მაკროეკონომიკურ ინფრასტრუქტურას; მცირე ბიზნესში სახელმწიფო მეწარმეობას; მცირე ბიზნესისადმი საერთაშორისო დანხარების მიღების რეგულირებას; მცირე ბიზნესის უსაფრთხოების უზრუნველყოფას რისკის გათვალისწინებით; რეგულირების კონტროლს და ორგანიზაციას (იხ. სქემა).

საკანონმდებლო და ნორმატიული უზრუნველყოფა გულისხმობს იმ კანონებისა და ნორმატიული აქტების მიღებას, რომელიც განსაზღვრავს მცირე ბიზნესის სტატუსს ეკონომიკაში და ხელს უწყობს მის შემდგომ განვითარებას (კონსტიტუცია, სამოქალაქო კოდექსი, სისხლის სამართლის კოდექსი, ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი, საგადასახადო და საბაჟო კოდექსი, „მეწარმეობის შესახებ“, „სამეწარმეო საქმიანობის კონტროლის შესახებ“, „დაზღვევის შესახებ“, „გაკოტრების შესახებ“, „რეკლამის შესახებ“, „მცირე საწარმოთა მხარდაჭერის შესახებ“, „პროდუქციის და მომსახურების სერთიფიცირების შესახებ“, „მონოპოლიური საქმიანობის და კონკურენციის შესახებ“, „ადგილობრივი მოსაკრებლების შესახებ“ და სხვა კანონები.

რეგულირების ინდიკატორთა სისტემა მოიცავს იმ მაჩვენებელთა ერთობლიობას, რომელთა საფუძველზე შესაძლებელია დავადგინოთ მცირე ბიზნესში არსებული საერთო მდგომარეობა, ასევე შევაფასოთ და გამოვაკლინოთ რეგულირების პროცესში წარმოშობილი სიძნელეები და ნაკლოვანებები. ასეთი მაჩვენებელია: მცირე ბიზნესის ზვედრითი წილი მთლიან ეროვნულ პროდუქტში, გამოშვებული პროდუქციის მოცულობა, ძირითადი კაპიტალის სიდიდე, საშუალო ხელფასის დონე, რეალიზე-

ბული პროდუქციის მოცულობა, მცირე ბიზნესის დარგობრივი სტრუქტურა, მცირე ბიზნესის მხარდამჭერი ინფრასტრუქტურის სტრუქტურა და ა.შ.

რეგულირების ღონისძიებათა სისტემა, უპირველეს ყოვლისა გულისხმობს მცირე ბიზნესის განვითარების სტრატეგიის განსაზღვრას და მაკროეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებას, ასევე იმ ღონისძიებათა ერთობლიობას, რომელთა განხორციელებაც აუცილებელია დასახული მიზნის მისაღწევად.

რეგულირების ღონისძიებათა სისტემის შინაარსი განისაზღვრება ქვეყნის მთელი ეკონომიკის და ასევე მცირე ბიზნესის განვითარების ღონით. პოსტკომუნისტური ქვეყნებისათვის მათი განვითარების პირველ ეტაპზე სტრატეგიული მიმართულება არის მცირე ბიზნესის განვითარება და იმ მაკროეკონომიკური კლიმატის შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს მცირე ბიზნესის ჩამოყალიბებას და ა.შ.

მცირე ბიზნესის განვითარების მაკროეკონომიკური რეგულირების ინსტრუმენტებიდან შესაძლებელია გამოვყოთ ადმინისტრაციული და ეკონომიკური ინსტრუმენტები. პირველს მიეკუთვნება: ლიცენზირება, რეგისტრაცია, ანტიმონოპოლიური და ბუნების დაცვითი აკრძალვები, კვოტები და სხვ. ეკონომიკური ინსტრუმენტებიდან აღსანიშნავია: პროგნოზები, გეგმა, პროგრამები, სტრანდარტები, ნორმატივები, ტარიფები, სააღრიცხვო განაკვეთები, საბაჟო გადასახდელები, საგადასახადო შეღავათები, სახელმწიფო შესყიდვები, სუბსიდიები, კომპენსაციები, ფულად-საკრედიტო, ფისკალურ-მონეტარული ინსტრუმენტები და სხვ.

ეკონომიკური რეგულირების მეთოდი ითვალისწინებს არა პირდაპირ დირექტიულ გაფრთხილებას, არამედ მოქმედებს დარეგულირებული ობიექტის ინტერესებიდან გამომდინარე.

მცირე ბიზნესისადმი საერთაშორისო დახმარების რეგულირება ნიშნავს სახელმწიფოს მიერ საერთაშორისო დახმარების მოზიდვას და მისი მცირე ბიზნესში ეფექტიანი გამოყენების ხელშეწყობას, რაც უნდა განხორციელდეს იმ ორგანოს მიერ, რომელიც უშუალოდ არეგულირებს მცირე ბიზნესს.

რეგულირების კონტროლი გულისხმობს მცირე ბიზნესის რეგულირების პროცესში შესაბამის ინდიკატორთა ანალიზის საფუძველზე არსებული ნაკლოვანებების გამოვლენას და აღმოფხვრის გზების დასახვას, ან კორექტივების შეტანას რეგულირების მექანიზმში.

მცირე ბიზნესის უსაფრთხოება რისკის გათვალისწინებით. ამ მიმართულებით უნდა გატარდეს ღონისძიებები, რომლებიც შეამცირებს ბიზნესის, როგორც ეკონომიკური, ისე სხვა სახის რისკებს.

რისკის ძირითადი სახეებია: სამეწარმეო კომერციული, ფინანსურ (საკრედიტო) საინვესტიციო და ბაზრის რისკის უარყოფითი შედეგების მინიმიზაცია ხდება რისკის მართვის, რისკზე კონტროლისა და რისკის ფინანსირების მეთოდით.

რისკის უარყოფითი შედეგების შემცირებას ხელს უწყობს ქვეყანაში არსებული სადაზღვევო სისტემა.

მცირე ბიზნესი განვითარების მაკროეკონომიკური რეგულირების ორგანოები მოიცავს სახელმწიფო ხელისუფლების სამივე შტოს, როგორც საკანონმდებლოს, ისე აღმასრულებელს და სასამართლოს.

მცირე ბიზნესის განვითარების მაკროეკონომიკური მექანიზმი წარმოადგენს ლოკალურად შეკრულ მთლიან სისტემას, რომლის ელემენტებს შორის მჭიდრო დინამიკური ურთიერთკავშირი არსებობს.

ჩვენ მცირე ბიზნესს განვიხილავთ როგორც დინამიკაში შემოთავაზებულ მოდელს, მისი ელემენტები (ქვესისტემები) ექვემდებარება მუდმივ ცვალებადობის შევსებას და დახვეწას.

ამდენად, მცირე ბიზნესის განვითარების ხელშემწყობი მაკროეკონომიკური მექანიზმის ფორმირება, მისი მიმართულება-ფუნქციონირება საბაზრო ეკონომიკის სრულყოფის აუცილებელი პირობაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ანანიაშვილი ი., აჩელაშვილი კ., მესხია ა., პაპავა ვ., სილაგაძე ა., წერეთელი გ. „მაკროეკონომიკური რეგულირების მეთოდები და მოდელები“. თბ., „მეცნიერება“, 2003.
2. ჭითანავა ნ. „საბაზრო ეკონომიკის რეგულირება (ორგანიზაციული პრობლემები)“, თბ., 1996.
3. Мазоль С., Экономика малого бизнеса. Минск, 2004.

საცალო სავაჭრო საწარმოების მიზნობრივი მარკეტინგის სტრატეგია

მაია ახვლედიანი
ეკონომიკის დოქტორი

საქართველოს ეკონომიკაში მიმდინარე რეფორმები დიდ გავლენას ახდენენ საცალო ვაჭრობის განვითარებაზე: ძალიან მოკლე პერიოდში შეიცვალა მომხმარებელთა ფასეულობების სისტემა და ცხოვრების სტილი; სავაჭრო დაწესებულებებში მომხმარებელთა ყურადღება მატერიალური პროდუქტების ფუნქციური თვისებებიდან მომსახურების ხარისხზე გადაადგილდა; ვაჭრობის სფეროში ელექტრონული ტექნოლოგიების დანერგვამ ახალი ფორმატის სავაჭრო საწარმოების შექმნამდე მიგვიყვანა; ეკონომიკის გლობალიზაციის საფუძველზე ღრმავლება საცალო ვაჭრობის საწარმოთა ინტერნაციონალიზაციის პროცესი; აქტიურად ვითარდება სამრეწველო-სავაჭრო ინტეგრაცია. აღნიშნული ცვლილებების ფონზე, საცალო სავაჭრო საწარმოებს სტრატეგიული ხასიათის ღონისძიებების განხორციელება მოეთხოვება.

მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე გავლენის მასშტაბის თვალთახედვით ვაჭრობა ეკონომიკის მნიშვნელოვან დარგს წარმოადგენს. მასში დასაქმებულია საქართველოს შრომისუნარიანი მოსახლეობის დაახლოებით 3,5%. ვაჭრობის ბრუნვამ 2010 წელს 11675.6 მლნ ლარი შეადგინა, რაც წინა წლის აღნიშნულ მაჩვენებელს 12%-ით აღემატება.¹ ბოლო დროს საქართველოს ბაზარზე იზრდება დასავლური ტიპის სავაჭრო ობიექტების (სუპერ-მარკეტები, ჰიპერ-მარკეტები, მოლები) რიცხვი, შესაბამისად, საცალო ვაჭრობის სექტორში კონკურენციის დონე რადიკალურად იცვლება. აღნიშნულ პირობებში, საცალო მოვაჭრის სწორი სტრატეგია მიზნობრივი ბაზრის განსაზღვრასა და საცალო სავაჭრო საწარმოების პოზიციონირების მუდმივ შერჩევაში მდგომარეობს.²

„საცალო ვაჭრობაში ძირითადი რგოლია სავაჭრო საწარმო, რომელიც იურიდიული პირია, სარგებლობს განსაზღვრული უფლებებით და გარკვეულ მოვალეობებს ასრულებს“.³ სავაჭრო საწარმოთა საქმიანობა

1 www.statistik.ge

2 კობალაჟა მ. საცალო ვაჭრობის მარკეტინგული სტრატეგიები. თბილისი. ეკონომიკა #2, 2011.

3 თოდუა.ნ., მღებრიშვილი ბ. მარკეტინგის საფუძვლები. თბილისი 2009.

ორიენტირებულია მომხმარებლებზე, რომლებიც განსხვავდებიან გემოვნებით, სურვილებით, ნაყიდობის მოტივაციით, ერთი და იგივე საქონელი სხვადასხვა მყიდველის მიერ სხვადასხვაგვარად აღიქმება. მომხმარებელთა არაერთგვაროვანი ქცევით განპირობებული რისკის შემცირების მიზნით, საცალო სავაჭრო საწარმოების მარკეტინგის კონცეფცია მიზნობრივი მარკეტინგის კონცეფციას ეფუძნება და ბაზრის სეგმენტაციას ითვალისწინებს. ბაზრის სეგმენტაციით, საცალო სავაჭრო საწარმო, უპირველეს ყოვლისა, თავის პოტენციურ მომხმარებლებს ირჩევს. აღსანიშნავია, რომ „საბაზრო სეგმენტის მარკეტინგი მიწოდებულია, შექმნას საქონელი და მომსახურება თავისი ფუნქციონალური და საფასო მახასიათებლებით, რომლებიც მიზნობრივი ბაზრის მოთხოვნებს შეესაბამება“. თუმცა, სეგმენტის შიგნით მომხმარებელთა მოთხოვნები ზოგჯერ განსხვავებულია, რის გამოც მარკეტინგულმა სამსახურებმა უნდა იზრუნონ „მოქნილ საბაზრო“ მიწოდებისათვის.¹ საცალო სავაჭრო საწარმოების სამომხმარებლო ბაზრის სეგმენტაციის მიზნებია: მომხმარებლებზე მარკეტინგული მუშაობის ორიენტირება, კონკურენტული უპირატესობების გაძლიერება, მომხმარებელთა დაკმაყოფილებისათვის ტექნოლოგიური ფაქტორების გამოყენებისაკენ სწრაფვა, დანახარჯების რაციონალიზაცია და კონკურენტული ბრძოლიდან ბაზრის აუთვისებელ სეგმენტში წასვლა.

მიზნობრივი მარკეტინგის სტრატეგია, პირველ რიგში, საცალო სავაჭრო საწარმოების ადგილმდებარეობას ითვალისწინებს: აქ შესაძლოა ორი ვარიანტის განხილვა: 1) საცალო სავაჭრო ობიექტის მომავალი განლაგების განსაზღვრა; 2) უკვე არსებული საცალო სავაჭრო ობიექტის სეგმენტების დაზუსტება და კორექტირება. მიზნობრივი სეგმენტის დაზუსტების პროცესი შემდეგ ეტაპებს მოიცავს:

- საცალო სავაჭრო ობიექტების საბაზრო შესაძლებლობების ანალიზი;
- სეგმენტაციის ნიშნების შერჩევა;
- სეგმენტის მიმზიდველობის შეფასება;
- პოზიციონირების სტრატეგიის შერჩევა.

ბაზრის სეგმენტაციის გზაზე პირველი ნაბიჯია სეგმენტაციის იმ ნიშნების (დემოგრაფიული, გეოგრაფიული, სოციალურ-ეკონომიკური, ფსიქოგრა-ფიკული, ქცევითი) შერჩევა, რომლებიც საბაზრო სეგმენტების ზუსტი იდენტიფიცირების საშუალებას მოგვცემს. ვინაიდან, საცა-

¹ ჯავახიშვილი რ., ოქრუაშვილი ნ. მარკეტინგი. თბილისი 2009.

ლო ვაჭრობის სფეროში, სეგმენტაციის ნიშნები მჭიდრო ურთიერთ-კავშირში იმყოფებიან და ერთმანეთს ავსებენ, ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია, საბაზრო სეგმენტები შერეული ნიშნებით განისაზღვროს:

- გეოგრაფიული მდებარეობა (ქვეყანა, რეგიონი, ქალაქი, ოლქი, ტერიტორია სავაჭრო ობიექტიდან 400-800 მეტრის რადიუსში);
- საცალო სავაჭრო ობიექტის ადგილმდებარეობა მყიდველთა ნაკადების მიმართ (მყიდველთა საცხოვრებელ ადგილთან, გზებთან, მეტროსთან, მიწისზედა ტრანსპორტის გაჩერებასთან, ქალაქის ცენტრთან სიახლოვე);
- ფსიქოგრაფიკული მახასიათებლები (ცხოვრების სტილი, პიროვნული თვისებები, კლასობრივი კუთვნილების აღქმა);
- ყიდვის მოტივები (პრესტიჟი, ეკონომია, კომფორტი);
- დემოგრაფიული და სოციალურ ეკონომიკური მაჩვენებლები (სქესი, ასაკი, შემოსავლის დონე, კლასობრივი კუთვნილება, განათლება, ეროვნება, რელიგია, ოჯახის სიდიდე და სხვა);
- ქცევითი მოტივები (ყიდვის სტილი, საძიებო სარგებელი, ნაყიდობის ადგილი და დრო, საქონლის აღქმისადმი მზადება).

ბაზრის სეგმენტაციას ლოგიკურად მოსდევს იმ სეგმენტის (ან სეგმენტების) შეფასებისა და შერჩევის ეტაპი, რომელიც საცალო მოვაჭრისათვის მომსახურების თვალსაზრისით მიმზიდველია. მარკეტინგულ ლიტერატურაში მიზნობრივი სეგმენტის შეფასებისათვის შემოთავაზებულია კრიტერიუმები: სეგმენტის სიდიდე, მომხმარებელთა ფარდობითი ხარისხობრივი ერთგვაროვნება, სეგმენტის ხელმისაწვდომობა, კონკურენციის ინტენსიურობა, მომგებიანობა და სეგმენტის სიმყარე. სავაჭრო საწარმომ, აირჩია რა საბაზრო სეგმენტი, უნდა განახორციელოს პოზიციონირება. პოზიციონირება – ეს საწარმოსათვის ისეთი საბაზრო პოზიციის ძებნის პროცესია, რომელიც მას გარკვეული უპირატესობებისა და უნიკალური სავაჭრო შეთავაზებით, მომხმარებელთა ცნობიერებაში, კონკურენტების პოზიციისგან განასხვავებს. შეიძლება ვთქვათ, რომ სეგმენტირება და პოზიციონირება – ეს ერთი პროცესის ორი მხარეა, რომელიც დაკავშირებულია მიზნობრივი ბაზრის გამოყოფასთან და მასზე ეფექტურ საქმიანობასთან. საცალო სავაჭრო საწარმო, პოზიციონირების ამოცანის გადასაჭრელად პოზიციონირების საფუძველს ირჩევს და პოზიციონირების გეგმას ადგენს ¹.

1 Гордон Я. Маркетинг партнерских отношений./ Пер. с англ. под ред.

საცალო სავაჭრო საწარმოების პოზიციონირების სტრატეგია ეფუძნება ქართველ მომხმარებელთა ქცევის თავისებურებებს. საცალო სავაჭრო საწარმოების მარკეტინგულმა სამსახურებმა, პოზიციონირების სტრატეგიის შემუშავებისათვის, პირველ რიგში, უნდა განსაზღვრონ: როგორ პოზიციას იკავებენ მომხმარებელთა ცნობიერებაში, როგორი პოზიციის დაკავება სურთ, საკმარისია თუ არა საწარმოს მარკეტინგული და საფინანსო ბიუჯეტი პოზიციის გამაგრებისათვის, არის თუ არა შესაძლებლობები პოზიციონირების შერჩეული სტრატეგიის რეალიზაციისათვის.

საცალო სავაჭრო საწარმოს წარმატება თუ წარუმატებლობა მისდამი მომხმარებელთა ერთგულების დონით განისაზღვრება. მომხმარებელთა ლოიალურობა, საცალო სავაჭრო საწარმოსადმი, იმ შეფასებაზეა დამოკიდებული, რომელიც მის ცნობიერებაში ფორმირდება. აღნიშნულის გათვალისწინებით, ნებისმიერი სავაჭრო ობიექტი აუცილებელია, განვიხილოთ არა მარტო ფუნქციონალური, არამედ, საბაზრო-ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით.

იმერეთის სამომხმარებლო ბაზარის კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ მომხმარებელთა მიერ საცალო სავაჭრო საწარმოსადმი უპირატესობის მინიჭებაზე გავლენას შემდეგი ფაქტორები ახდენენ: ადგილმდებარეობა - 40%, სასაქონლო ასორტიმენტი - 42%, გასაყიდი პროდუქციის უსაფრთხოება - 51%, მომსახურება - 34%, სერვისი - 18%, საქონლის ხარისხი - 57%. რეკლამა - 14%. გარე და შიგა გაფორმება - 22%. გარე გაფორმებაზეა დამოკიდებული თუ რამდენი გამწვლევი ადამიანი დაინტერესდება და შევა მასში, ხოლო შიგა გაფორმება განსაზღვრავს - რამდენ ფულს დახარჯავენ ისინი საყიდლებზე. აბრა, ვიტრინა, საქონლის ხარისხი და მომსახურება, სავაჭრო ობიექტის გეგმა და საქონლის განლაგება - ყველაფერი ეს იმიჯის მაფორმირებელი ფაქტორებია.¹ მომხმარებელი სავაჭრო საწარმოს მიმზიდველი იმიჯით აღიქვამს, როგორც სხვებისგან განსხვავებულს, იმ უპირატესობებს ხედავს, რომლებიც კონკურენტ საცალო სავაჭრო საწარმოებს არ გააჩნია. მყიდველთა ქცევაზე, ასევე, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მყიდველობითი ჩვევები: მყიდველთა ერთი ნაწილი უპირატესობას მსხვილ სუპერმარკეტებს ანიჭებს, მეორენი - მცირე მაღაზიებს სახლთან ახლოს, მესამენი - საბითუმო ბაზრებს. მაგრამ, ყველანი საქონლის შეძენის ჯამურ გამოცდილებას ეყრდნობა, რომელიც მყიდველის გამყიდველთან

ურთიერთობის (მყიდველის მაღაზიაში შესვლის მომენტიდან გამოსვლით დასრულებული) ყველა ასპექტს მოიცავს. სავაჭრო საწარმოს მომსახურების ხარისხი და იმიჯი გამყიდველის კომპეტენციასა და პროფესიული მომზადების დონეზეა დამოკიდებული. მყიდველი ზომ მიწვეულია, განიხილოს ის, როგორც მოცემული სფეროს „ექსპერტი“. ამიტომ, აუცილებელია სავაჭრო პერსონალის კვალიფიკაციის სისტემატიური ამაღლება და სპეციალიზაციის გაღრმავება.

ბოლო ათწლეულში ქართველი მომხმარებელი საქონლისა და მომსახურების სამომხმარებლო ღირებულებებში უკეთესად ერკვევა, რასაც ხელს უწყობს შემდეგი ფაქტორები: სარეკლამო ბაზრის განვითარება, გლობალიზაცია, ელექტრონული ვაჭრობა, სავაჭრო ობიექტების რიცხვის ზრდა, ეკონომიკური კრიზისი (მყიდველი გახდა ეკონომიური) მყიდველები განიცდიან დროის დეფიციტს და უყენებენ უფრო მაღალ მოთხოვნებს საქონელსა და მომსახურებას. თანამედროვე მომხმარებელს გააჩნია ნაყიდობის შესასრულებლად მრავალი შეთავაზება: მაღაზია, კატალოგები, ელექტრონული ვაჭრობა, და სხვა.1 ქართველ მომხმარებელთა მოთხოვნის ხასიათში მომხდარი ცვლილებები, საცალო ვაჭრობის ბაზარზე ცვლილებების წინაპირობაა და აძლევს იმპულსს საცალო ვაჭრობის თანამედროვე ფორმატის დინამიურ განვითარებას.

საქართველოს სავაჭრო ქსელების მუშაობის გამოცდილების შესახებ, ჩვენ მიერ ჩატარებულმა ანალიზმა უჩვენა, რომ ბევრმა შეიქმნა საკმაოდ განსაზღვრული და ადვილად იდენტიფიცირებული პოზიციები (სავაჭრო ქსელის სუპერ და ჰიპერმარკეტები „გუდვილი“, „დანიური სახლი“, „პოპული“, „ბატა“, „ვაიკიკი“, „ნიკორა“, „გულე-გუ“ „ისი-პარი“ „ელიტ-ელექტრონიკსი“ „ქარვასლა“ და ა.შ.). აღნიშნულმა სავაჭრო საწარმოებმა საცალო ვაჭრობის ბაზარზე პოზიციები საქონლის ხარისხზე დაყრდნობითა და გურმანების მოზიდვის მცდელობით გაიმყარეს.

დასკვნის სახით, შეიძლება ითქვას, რომ საცალო ვაჭრობის სფეროში მარკეტინგის მიზანია, გავხადოთ გაყიდვები ისეთივე ბუნებრივი, როგორც სუნთქვის პროცესია, რისთვისაც აუცილებელია საცალო სავაჭრო საწარმოთა მიზნობრივი ბაზრის თავისებურებების განსაზღვრა და სავაჭრო საწარმოს კონკურენტულ უპირატესობების გათვალისწინებით პოზიციონირების სტრატეგიის შემუშავება.

1 თოდუა, ახვლედიანი მ. საქართველოს შალის ქსოვილების ბაზრის განვითარების მარკეტინგული სტრატეგიები. ჟურნალი: „ეკონომიკა“, თბილისი, #10-12 2009.

ბანკის მიერ იურიდიული პირების საანგარიშსწორებო-საღარიბო მომსახურების განხორციელების უპირობა

კონტრაქტ დიმიტრიშვილი
სტუ დოქტორანტი

იურიდიული პირების საანგარიშსწორებო-საღარიბო მომსახურების შიდასაბანკო კონტროლი თავის თავში მოიცავს მოღარიბო და კონტროლიორის ურთიერთკონტროლს მიმდინარე ოპერაციების განხორციელების პროცესში და საოპერაციო დღის დასრულებისას; ბუღალტრულ კონტროლს – საოპერაციოს შემდეგ დღეს; დამატებით კონტროლს მთავარი ბუღალტრის მხრიდან ან მის მიერ უფლებამოსილი პირის მიერ; შემდგომი კონტროლი შიდასაბანკო კონტროლისა და აუდიტის სპეციალიზებული სამსახურის მხრიდან.

იურიდიული პირების საანგარიშსწორებო-საღარიბო მომსახურების მდგომარეობის შემდგომი კონტროლი შიდასაბანკო კონტროლისა და აუდიტის სპეციალიზებული სამსახურის მხრიდან გეგმიურ საფუძველზე ხორციელდება ბანკის შესაბამისი ქვედანაყოფის საფინანსო-სამეურნეო საქმიანობის კომპლექსური შემოწმების შემადგენლობაში, აგრეთვე ზემდგომი ორგანიზაციის დავალებით ან წლიური სამუშაო გეგმის შემადგენლობაში მუშაობის მოცემული მონაკვეთის თემატური შემოწმებისას.

იურიდიული პირების საანგარიშსწორებო-საღარიბო მომსახურების მდგომარეობის თემატური შემოწმების პროგრამა მოიცავს კლიენტების მომსახურების საერთო მდგომარეობისა და ანგარიშსწორებების განხილვის, წარმოებისა და დახურვის წესის დაცვის შემოწმების ანალიზს. პროგრამის რეალიზაცია ხორციელდება რისკების ყველა სახეობებზე შიდასაბანკო კონტროლის მდგომარეობის შეფასების კერძო მეთოდების, საანგარიშსწორებო-საღარიბო მომსახურების განყოფილების მუშაობის ეფექტიანობისა და კლიენტები-იურიდიული პირების მომსახურების დადგენილი რეგლამენტების დაცვის საფუძველზე. პროგრამა მოიცავს შემდეგ ელემენტებს:

კლიენტები-იურიდიული პირების ორგანიზაციულ დონეზე საანგარიშსწორებო-საღარიბო მომსახურების მდგომარეობის შემოწმებას:

საგარეო რისკებზე შიდასაბანკო კონტროლის მდგომარეობის შესწავლა. საპროცენტო და სატარიფო პოლიტიკის ჩატარებისას კონკრეტ-

ული გარემოს ჩატარებადი მარკეტინგული კვლევების ეფექტიანობის შეფასება. მათი სისრულის, პერიოდულობის შესწავლა და შემუშავებადი რეკომენდაციების სარგებლიანობის დადგენა. აღნიშნულის განხორციელების მიზნით საჭიროა მარკეტინგული კვლევების მასალების გაანალიზება შემდეგი საკითხების მიხედვით:

- რეგიონში სამომხმარებლო ფასების ინდექსი, ფინანსური რესურსების ზრდის რეალური ტემპები (ზრდის ტემპი ინფლაციის გამოკლებით);

- მოხიდული სახსრების სეზონური მერყეობის ანალიზი (კლიენტების ანგარიშების მიხედვით ბრუნვებისა და ნაშთების ყველაზე დიდი და ყველაზე ნაკლები ზრდის პერიოდები);

- რეგიონში საქმიანი აქტიურობის ცვლილებების ანალიზი; ეკონომიკის ყველაზე პერსპექტიული დარგებისა და რაიონის საწარმოების მიერ გამოშვებადი კონკურენტუნარიანი პროდუქციის ძირითადი სახეობების გამოყოფა;

- რეგიონის საწარმოებისა და ფირმების შესახებ მათი ძირითადი მაჩვენებლების დინამიკაში ინფორმაციების შეგროვება და ანალიზი;

- ფინანსური მომსახურების ბაზარზე კონკურენტების შესახებ მათი ძირითადი მაჩვენებლების დინამიკაში ინფორმაციების შეგროვება და ანალიზი;

- პოტენციური კლიენტების მიერ შემოთავაზებული მომსახურების ბაზრის შედარებითი ანალიზი;

- ბანკებში არარსებული, მაგრამ კონკურენტების მიერ განხორციელებადი მომსახურებები;

- ბანკის მიერ შემოთავაზებული მომსახურებები, მაგრამ დაბალი კონკურენტუნარიანობიდან გამომდინარე, არამოთხოვნადები;

- ბანკის მომსახურებები, რომლებიც მაღალ მოთხოვნადს წარმოადგენენ;

- იურიდიული პირების საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურებობასთან მიმართებაში მომსახურებაზე ტარიფების შედარებითი ანალიზი;

- ფინანსური მომსახურების ბაზარზე ბანკის ადგილი.

ამასთან გათვალისწინებული უნდა იქნას, რომ ბანკების ან სხვა საფინანსო-საკრედიტო დაწესებულებების მიერ დადგენილი ტარიფები (საპროცენტო განაკვეთები), ბევრად განსაზღვრავენ ბანკის რეაქციას კონკურენტულ გარემოზე, საბანკო პროდუქტებზე ფასები პირდაპირ კავშირშია როგორც თვით ბანკის, ასევე მათი კონკურენტების მხრიდან მიწოდებული მომსახურებებისა და საიმედოობის ხარისხთან მიმართებაში

ბიზნესი, მენეჯმენტი, მარკეტინგი

ბანკის განყოფილების მიხედვით ბრძანებების წიგნის და ჩატარებული მარკეტინგული კვლევების ჯამური ანალიტიკური მოხსენებით ბარათის შესწავლით საჭიროა შემდეგი ფორმის ცხრილი იქნას შევსებული:

მარკეტინგული სამსახურის რეკომენდაციები		ბანკის ხელმძღვანელობის გადაწყვეტილებები		მაჩვენებლის ცვლილების დინამიკა	
რეკომენდაციის მოკლე შინაარსი	მოხსენებითი ბარათის თარიღი	ბრძანების მოკლე შინაარსი	ბრძანების თარიღი	მაჩვენებლის მნიშვნელობა ბრძანების გამოცემის თარიღისათვის	მაჩვენებლის მნიშვნელობა შემოწმების თარიღისათვის

ეკონომიკურ-სტატისტიკური აღრიცხვის მონაცემების გაანალიზება მაჩვენებლების ყოველთვიურ დინამიკაში, იურიდიული პირების საანგარშსწორებო-სალაროს მომსახურების განყოფილების მუშაობის ეფექტიანობის შეფასება წინა კომპლექსური ან თემატიკური შემოწმების შემდგომ პერიოდში. აღნიშნული ოპერაციებიდან შემოსავლების სრულად და თავისდროულად შემოსულობების შემოწმება. მაჩვენებლების ცვლილებაზე ზემომქმედი მიზეზების გამოვლენა. აუდიტორის მიერ სა-მუშაო დოკუმენტაციის სახით გამოიყენება ცხრილი №1.:

ცხრილი №1.

ხარჯები, დაკავშირებული საანგარიშსორებო-სალაროს მომსახურების ოპერაციებთან

მაჩვენებელი	მნიშვნელობა
ხარჯები საოპერაციო განყოფილების მოწყობილობებით, ინვესტორით და საოპერაციო-საბანკო მასალებით უზრუნველყოფაზე; სარეკლამო-საინფორმაციო ხარჯები	
ხარჯები ინკასაციაზე, სიგნალიზაციაზე, ხანძარსაწინააღმდეგო და დაცვით დონისძიებებზე; საექსპლოატაციო ხარჯები	
ხარჯები განყოფილების აპარატის შენახვაზე	
პროცენტული ხარჯები კლიენტების ანგარიშების მიხედვით	

ოპერაციების რაოდენობა	
საკომისიოები და სხვა შემოსავლები კლიენტების ანგარიშების მიხედვით ოპერაციებიდან	
თვითღირებულება ერთი ოპერაციის	
საშუალოშეწონილი ღირებულება ერთი მომსახურების	
ფუნქციონირების რენტაბელურობა	
ბიზნეს-გეგმის დავალების შესრულების პროცენტი: კლიენტები-იურიდიული პირების მოზიდვასთან დაკავშირებით საანგარიშსწორებო-სალაროს მომსახურებაზე; მათ ანგარიშებზე საშუალოდღიური ნაშთების მიხედვით	

3. საანგარიშსწორებო-სალაროს ოპერაციების განხორციელებისას მონაცემების ელექტრონული დამუშავების, ავტომატიზირებული საბანკო სისტემის (ასს) გამოყენებით, ორგანიზაციის შემოწმება (ცხრილი №2.):

ცხრილი №2.

მონაცემების ელექტრონული დამუშავების პროცესების ხარისხის შეფასება

შემოწმების მიმართულებები	კი/არა
ავტომატიზირებული საბანკო სისტემების ექსპლოატაციაში შეყვანის შესახებ ბრძანების არსებობა	
ავტომატიზირებული საბანკო სისტემის ექსპლოატაციის შიდასაბანკო რეგლამენტის არსებობა	
მონაცემების შედარების პროცესის რეალიზება მათი ქვესისტემიდან გადატანის შემდეგ	
ავტომატიზირებულ საბანკო სისტემაში მონაცემების ავტომატური კონტროლის მეთოდების არსებობა	
მონაცემების საარქივო და სარეზერვო კოპირების წესის განსაზღვრულობა	
ავტომატიზირებული საბანკო სისტემების ხარისხობრივი ფუნქციონირების განახლებისა და მონაცემთა ბაზების აღდგენასთან მიმართებაში (ავარიის ან გაუთვალისწინებელი გარემოებების შემთხვევებში) ღონისძიებების ჩატარების გეგმის არსებობა	

ბიზნესი, მენეჯმენტი, მარკეტინგი

კლიენტები-იურიდიული პირების ანგარიშების მომსახურების წესის დაცვის შემოწმება:

საჭიროა ოპერაციები იქნას შემოწმებული კლიენტების ანგარიშებზე სახსრების ჩარიცხვასთან დაკავშირებით:

ნამდვილი საბუთების მიხედვით უნდა დადგინდეს კლიენტების ანგარიშებზე სახსრების ჩარიცხვის კანონიერება და საფუძვლიანობა, აგრეთვე აღნიშნული ოპერაციების გაფორმების სისწორე;

კლიენტების ანგარიშებიდან სახსრების ჩამოწერასთან დაკავშირებით ოპერაციების შემოწმება:

უნდა დადგინდეს, განხორციელდა თუ არა ხარჯვითი ოპერაციები კლიენტის ანგარიშსწორების ანგარიშზე სახსრების არარსებობისას;

დადგინდეს რა თანხაზე იქნა სადებეტო ნაშთი განხორციელებული; გაანალიზებული იქნას კლიენტებისათვის არათავისდროულად ანგარიშსწორების ჩატარების შემთხვევები და მიზეზები.

აღბეჭდილი იქნას აუდიტ-ფაილი ბოლო შემოწმების თარიღიდან შემოწმების პერიოდის განმავლობაში. მიღებული ინფორმაციის ანალიზის შედეგად უნდა შეივსოს შესაბამისი ბალანსი

ცხრილი №3.

განყოფილების სპეციალისტების მიერ ჩატარებული რისკიანი ოპერაციების რეესტრი პერიოდის განმავლობაში (პერიოდის მითითება)

რისკიანი ოპერაციები	ოპერაციის თანხა	ოპერაციის თარიღი	პირადი ანგარიშის ნომერი	კონტროლიორი
კლიენტის პირადი ანგარიშის პარამეტრების ცვლილებები				
საპროცენტო განაკვეთების ცვლილებები				
ოპერაციის სტორნირება				
სხვა რისკიანი ქმედებები				

ყველა აღმოჩენილი რისკიანი ოპერაციის მიხედვით პირველადი საბუთების შემოწმება უნდა განხორციელდეს ქვემოთმოყვანილი ფორმის მიხედვით:

კლიენტის პირადი ანგარიშის ნომერი	შესწორების თარიღი	შესწორების ჯამური თანხა	შესწორების დასაბუთებულობა (კი/არა)

**საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობა,
როგორც საქართველოს რეგიონული ეკონომიკური
ინტეგრაციის საფუძველი**

ზურაბ ვაშაკიძე

ელ, სტუ ასოციირებული პროფესორი

მირიან პაპუნძე

სტუ დოქტორანტი

XXI საუკუნეში ეკონომიკური ინტეგრაციული პროცესები ქვეყნის განვითარების მთავარ ფაქტორადაა აღიარებული. სწორედ ამიტომაც, რომ ნებისმიერი სუვერენული სახელმწიფო ძალისხმევას არ იშურებს ქვეყნის სრულყოფილი ეკონომიკური გარემოს და სწორი ინტეგრაციული მიმართულების ჩამოყალიბებისათვის.

საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობის და შესაბამისად, ეკონომიკური ინტეგრაციის განვითარების ისტორიას თუ გადავხედავთ, ნათლად დავინახავთ, რომ მან განვითარების რამდენიმე სტადია განვლო. პირველი, ადრეული სტადია, რომელიც დაკავშირებული იყო საერთაშორისო ხელშეკრულებების აღიარებულ ნორმებში მოქცევასთან და ინტეგრაციული გაერთიანებების იმ პერიოდისათვის დამახასიათებელი ნიშნების ჩამოყალიბებასთან. გვიანდელი სტადიაა, ეკონომიკურ-პოლიტიკური აღიარება და მის საფუძველზე რეგიონალური კავშირების ჩამოყალიბება (ევროკავშირი).

საქართველო პირდაპირ, როგორც სუვერენული სახელმწიფო და ირიბად, როგორც საბჭოთა იმპერიის შემადგენელი ნაწილი, ეკონომიკური ინტეგრაციის ორივე სტადიაში იღებდა და იღებს მონაწილეობას. საქართველომ ოთხმოცდაათიან წლებში აღიდგინა დამოუკიდებლობა, იგი საკუთარ გზას იკვლევს საერთაშორისო პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სისტემაში და სხვადასხვა ქვეყნებთან საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესაბამის ურთიერთობას აყალიბებს. ამ ურთიერთობებს სა-

მსოფლიო პერსონიკა

შიშროება შეუქმნა 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს საომარმა კონფლიქტმა. რუსეთის ფედერაციამ განახორციელა საქართველოს ორი ისტორიული ტერიტორიის ანექსია, სახელდობრ აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს რეგიონისა. მიუხედავად ამ კონფლიქტისა, საქართველოსთვის მნიშვნელოვანი იყო ინტეგრაციის რა მიმართულებას აირჩევდა. საქართველომ ამ სიტუაციაში სწორი მიმართულება აირჩია, სახელდობრ — ინტეგრაცია ევროკავშირში. აქედან გამომდინარე, სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებთან ახალი ინტეგრაციული პოლიტიკის განხორციელება.

თანამედროვე მსოფლიოში გამოიკვეთა ინტეგრაციულ პროცესებში სამ ტენდენციას შორის დაპირისპირება. პირველი, საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში მონაწილეობის კვალობაზე, მსოფლიო ეკონომიკურ პროცესებში ღრმა ინტეგრაცია; მეორე, რეგიონულ ეკონომიკურ სისტემაში ინტეგრირება; მესამე, ინტეგრაციულ პროცესში ეროვნული ინტერესებისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

ჩვენი მოსაზრებით, საქართველომ უნდა გათვალისწინებდეს ტენდენციის შესაძლო შედეგი და მასზე ააგოს სამომავლო ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების პროგრამა. ამ პროცესში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ინტეგრაციას სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებთან, სადაც შესაძლოა გამოიყოს შემდეგი მიმართულებები: 1. საკანონმდებლო ბაზის დაახლოება; 2. ეკონომიკური ინტერესების ჰარმონიზაცია.

აუცილებელია საკანონმდებლო ბაზის დაახლოება საქართველოს, სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის. ეკონომიკის საკანონმდებლო რეგულირება წარმოადგენს მაკონტროლებელი ხასიათის სისტემას და ეს სისტემა სამივე სახელმწიფოში იდენტურია. ამ სისტემაში მონაწილეობენ ცენტრალური და ადგილობრივი მაკონტროლებლები (საგადასახადო ინსპექცია, ფინანსთა სამინისტროს საგამოძიებო დეპარტამენტი, კონტროლის პალატა) და საზოგადოებრივი ორგანიზაციები (პროფკავშირები, არასამთავრობო ორგანიზაციები).

საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის მთავრობების საკანონმდებლო პოლიტიკა ეკონომიკაში ირიბად ჩარევა და ეს ქვეყნები ქმნიან ისეთ საკანონმდებლო ბაზას, რომელიც საბაზრო ეკონომიკის ეფექტურ ფუნქციონირებას უწყობს ხელს (თუმცა, არსებობს კერძო შემთხვევები, როდესაც კანონის გვერდის ავლით მთავრობები უშუალოდ ერევიან კერძო სექტორში). ამ კანონმდებლობების ლეიტმოტივია: — „კონკურენცია უნდა იყოს ყველგან, სადაც ეს შესაძლებელია და აუცილებელია“. ამ

სახელმწიფოებში ეკონომიკური რეგულირების სამი ძირითადი მომენტი გამოიყოფა: 1. სახელმწიფო; 2. საბაზრო და 3. კორპორაციული. მათი თანაარსებობა მოითხოვს სახელმწიფო ეკონომიკური რეგულირების სხვადასხვა დონეების ორგანულ თანაარსებობას.

ამ დონეების ვერტიკალურად განხილვის შემთხვევაში შეიძლება გამოიყოს: მაკრო, მიკრო და მეზოდონეები. ნაციონალური ეკონომიკის მაკროდონე ეს არის სახელმწიფოთაშორისო კავშირების ჩამოყალიბება ეროვნული დონეზე — სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ფარგლებში და მის ფარგლებს გარეთ; მეზოდონე — ეკონომიკის ცალკეული სექტორები, ქვეყნის რეგიონები და დარგები. ამ დონეზე ეკონომიკის რეგულირება წარმოადგენს სახელმწიფოს პოლიტიკის ძირითად შემადგენელ ნაწილს; მიკროდონე — სამეურნეო სუბიექტები, მეწარმეები, მიმწოდებლები და მომხმარებლები, რომლის რეგულირება ძირითადად ხდება კანონქვემდებარე დოკუმენტების მეშვეობით. ზემოთ ჩამოთვლილი ეკონომიკური დონეები უნდა გახდეს მოცემული სახელმწიფოების საკანონმდებლო ბაზის დაახლოების საფუძველი.

საქართველოში, აზერბაიჯანში და სომხეთში საზოგადოების ეკონომიკური ინტერესების აღმსრულებლები არიან ხელისუფლების ორგანოები, რომლებიც შექმნილი არიან იერარქიული პრინციპებით, ასევე ცენტრალური (ეროვნული) ბანკი. ეს სახელმწიფოები რეგულირების მექანიზმების განსაზღვრისას ეყრდნობიან ერთნაირ ორიენტერებს. კერძოდ: მიზნები, პრინციპები, ფორმები და მეთოდები. ამ სახელმწიფოებში მიზნობრივი ორიენტირები კანონმდებლობაში გაცხადებულია, როგორც სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკის რეგულირების პრინციპები. იგი გულისხმობს ისეთ რეგულირებას, სადაც გათვალისწინებული იქნება შემდეგი პრინციპი — „არ შეუშალო ხელი ბაზარს“.

მსოფლიო ეკონომიკაში ცნობილია რეგულირების ორი ძირითადი მეთოდი: პირდაპირი და ირიბი. პირველ მეთოდში იგულისხმება სამეწარმეო პროცესებზე და კვლავწარმოების პარამეტრებზე პირდაპირი გავლენა. მეორე მეთოდი დაკავშირებულია მეურნეობის საბაზრო სისტემაზე ზემოქმედებასთან. მოცემული სახელმწიფოების საკანონმდებლო ბაზის განხილვისას ამ სფეროში არის სრული იდენტურობა საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის სახელმწიფოებს შორის.

სახელმწიფოებში ადმინისტრაციული რეგულირების იდენტური და მთავარი კონკრეტული ფორმებია: პირდაპირი სახელმწიფო კონტრო-

ლი მონოპოლიურ წარმონაქმნებზე (თუმცა საქართველოში შესამჩნევად შემცირდა ეს კონტროლი ანტომონოპოლისტური სამსახურის გაუქმების შემდეგ. ამ კუთხით გატარებული ღონისძიებები არ არის საკმარისი ეკონომიკის დასაცავად); საბაზრო პროცესების შიდა ფაქტორების ირიბი ადმინისტრაციული რეგულირება; მოსახლეობის კეთილდღეობისა და ცხოვრების მინიმალური პარამეტრების ადმინისტრაციული რეგულირება. მსოფლიო სამეურნეო კავშირების სისტემაში ნაციონალური ინტერესების ადმინისტრაციული დაცვა.

სამხრეთ კავკასიის ამ ქვეყნებში იდენტური ფინანსური ინსტიტუტებია და შესაბამისად, მასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო ბაზა, რომელიც განსაზღვრავს ბიუჯეტის მიღების და საბანკო საქმიანობის წესს, ამ სახელმწიფოებში ბიუჯეტი იურიდიული დოკუმენტია. მთავრობა ამზადებს ბიუჯეტის პროექტს და დასამტკიცებლად გააქვს პარლამენტში. ბიუჯეტის შესრულების პროცესში შეიძლება წარმოიშვას მისი შესწორების აუცილებლობა და კანონის შესაბამისად განხორციელდეს მისი შესრულების კონტროლი.

ამ სახელმწიფოებში ხარჯებისა და გადასახადების საშუალებით ბიუჯეტი ეკონომიკისა და ინვესტიციების რეგულირებისა და სტიმულირების, წარმოების ეფექტიანობის ამაღლების მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს. ეკონომიკის რეგულირებისათვის აქტიურად გამოიყენება ფისკალური პოლიტიკა, მისი შესაბამისი საგადასახადო პოლიტიკის მეშვეობით, რაც ეკონომიკაზე ზემოქმედების არაპირდაპირი გზაა.

ბიუჯეტის შედგენისა და შესრულების პროცესში მოცემული სახელმწიფოები ახორციელებენ ეროვნული ეკონომიკის საფინანსო-სამეურნეო კონტროლს. ჩამოყალიბებული აქვთ საბიუჯეტო პოლიტიკის ძირითადი ამოცანები. ეს ამოცანები შემდგომში მდგომარეობს: ეკონომიკის ზრდის ხელშეწყობა; ფინანსური სტაბილიზაციის ხელშეწყობა, რისი მიღწევაც შესაძლებელია ბიუჯეტის, როგორც შემოსავლებისა და ხარჯების, ასევე დეფიციტის ეფექტიანი მართვით; საინვესტიციო აქტიურობის სტიმულირება, ანუ ეროვნული შემოსავლის დაგროვების წილის ზრდა; ბიუჯეტის საშემოსავლო ბაზის განმტკიცება, საგადასახადო პოლიტიკის სრულყოფისა და გადასახადებზე ადმინისტრაციული კონტროლის გზით.

ამ სახელმწიფოების კანონმდებლობაში გარკვეულწილად მართვა და კოორდინაცია თავისი შინაარსის განსხვავებულობის მიუხედავად ერთი

და იგივე როლს ასრულებს. თუმცა გვსურს ავლნიშნოთ, რომ კორდინაცია უფრო ნაკლებ ზემოქმედებითი ფორმის მატარებელია, ვიდრე მართვა.

2008-2009 წლებში მსოფლიოში (საფინანსო კრიზისი) და პოლიტიკური (რუსეთის აგრესია) ვითარებიდან გამომდინარე აშკარა ხდება, რომ სამივე ქვეყნისათვის აუცილებელი ხდება ეროვნული მეურნეობის ეფექტური და ამასთან მკაცრი სახელმწიფო რეგულირებით უზრუნველყოფა. ამასთან, რეგიონული ინტერესების დაურღვევლობის პრინციპის გატარება.

საქართველოს, აზერბაიჯანის და სომხეთის პოლიტიკური ვექტორის განსხვავებულობის მიუხედავად, მათ გააჩნიათ იდენტური სახელმწიფოებრივი მართვის პოლიტიკური ბერკეტები. კერძოდ, ამ სახელმწიფოებს აქვთ მკვეთრად გამოხატული მსგავსი საპრეზიდენტო და სამთავრობო საკანონმდებლო პასუხისმგებლობა. მოქალაქეთა საინიციატივო უფლებები, საკანონმდებლო აქტების სახეობები, კანონმდებლობის სტრუქტურა და დამტკიცების ეტაპები. თუმცა სამივე ქვეყანაში მაინც რჩება ზოგიერთი პრობლემა კანონმდებლობის აღსრულებაში და ადამიანის უფლებების დაცვის კუთხით.

ამ სახელმწიფოებში მსგავსია ნორმატიული აქტების იერარქია, სახელდობრ კონსტიტუციური კანონი — წარმოადგენს უზენაეს კანონს ამ სახელმწიფოებში. საერთაშორისო ხელშეკრულებას ყველა დანარჩენ სამართლებრივ აქტებზე უპირატესი ძალა აქვს, იმის გათვალისწინებით, რომ არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს კონსტიტუციას. ორგანული კანონი — ფართო სპექტრი არეგულირებს და გამომდინარეობს კონსტიტუციიდან. კანონები — ეხება მთელ რიგ საკითხებს, რომელსაც ვერ არეგულირებს კონსტიტუციის მიხედვით ორგანული კანონები. კანონქვემდებარე აქტები — წარმოადგენენ ადმინისტრაციულ აქტებს, რომლებიც ითვლებიან ქვეორმატიულ აქტებად. ასეთი აქტებია: პრეზიდენტის ბრძანებულება, მინისტრის ბრძანებები და პარლამენტის გადაწყვეტილებები. ასევე ამ სახელმწიფოებში იდენტურია კანონპროექტების დამტკიცებისათვის გასავლელი ეტაპები.

ეკონომიკური ინტერესების ჰარმონიზაცია, ამ ქვეყნებში გატარებული ეკონომიკური რეფორმების და პოლიტიკური ვექტორის ჩამოყალიბების ანალიზი ადასტურებს, რომ ამ სახელმწიფოებს შორის საფინანსო პოლიტიკის დახლოების შესაძლებლობა დამოკიდებულია სამ

გარემოებაზე. კერძოდ, ეკონომიკური ინტერესების თანხვედრაზე, რომელიც აშკარა გამოხატულებას პოულობს ამ სახელმწიფოების ინვესტიციურ დაინტერესებაში; პოლიტიკურ ინტერესებზე, რომელიც სამივე სახელმწიფოსათვის ბიოპოლარულია (აზერბაიჯანი-თურქეთი-რუსეთი; სომხეთი-რუსეთი-აშშ; საქართველო-აშშ-ევროპა. თუმცა რუსეთის ინტერესები მესამე ქვეყნების შვილობილი კომპანიების მიერ მეტ-ნაკლებად გათვალისწინებულია და ფაქტობრივად განხორციელებულია); დემოკრატიული რესურსების განვითარების შესაძლებლობაზე. დემოკრატიულ რესურსებში იგულისხმება ყველა ის ადამიანი თუ მატერიალური რესურსი, რომელიც გააჩნიათ მოცემულ სახელმწიფოს ან იქმნება დემოკრატიული სახელმწიფოების დახმარების საფუძველზე.

საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ეკონომიკური ინტერესების ჰარმონიზაცია და განსაკუთრებით საფინანსო პოლიტიკის კონვერგენცია რთული პროცესია, რომელიც ევროკავშირის ქვეყნებს შორისაც ბოლომდე არ არის დასრულებული. ამდენად, სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში საფინანსო პოლიტიკის კონვერგენციის მიზნით, ისევე როგორც ეს ევროკავშირში განხორციელდა, საჭიროა „ღია კარის“ საინვესტიციო პოლიტიკის გატარება. თავის მხრივ ეს პოლიტიკა მოითხოვს შემდეგი ამოცანების გადაჭრას: პირველი — მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევა, რომელიც აკავებს ინფლაციას, აფერხებს წარმოების დაცემას და ქმნის ხელსაყრელ გარემოს ინვესტორებისათვის. საქართველოში ინვესტიციების მოზიდვისათვის ხელშეწყობად შეიძლება ჩაითვალოს აშშ-ს მიერ მინიჭებული შ -ს სისტემა 2001 წელს; ასევე, ბოლო პერიოდში საქართველოსა და აშშ-ის პრეზიდენტებს შორის შეხვედრისას გაცხადებული თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ხელშეკრულების დადება; მეორე — ცივილიზებული სამართლებრივი სივრცის შექმნა, რომელიც განმტკიცებული იქნება საბაზრო ეკონომიკის კანონებით. ამ კუთხით, სამივე ქვეყანას ბევრი აქვს გასაკეთებელი; მესამე — სახელმწიფო ფისკალურ პოლიტიკაში მასტიმულირებელი როლის წინა პლანზე წამოწევა, რაც უსათუოდ განამტკიცებს საწარმოთა საფინანსო მდგომარეობას და მის ინვესტიციურ აქტივობას შეუწყობს ხელს.

ანალიზის საფუძველზე, საქართველოში, აზერბაიჯანში და სომხეთში მიმდინარე მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციისა და სტრუქტურული გარდაქმნების ღონისძიებათა განხორციელების გზაზე სამი, ერთმანეთისაგან განსახვავებული ეტაპი გამოიყო. სახელდობრ:

პირველ ეტაპზე — (1990 წლის პირველი ნახევარი) ამ სახელმწიფოებში განვითარდა ღრმა ეკონომიკური კრიზისი, რომელიც ფაქტობრივად ეკონომიკის ყველა სფეროს შეეხო. განსაკუთრებით რთულ პრობლემას ამ პერიოდში ნაღდი ფულის დეფიციტი ქმნიდა. აღნიშნული პროცესები კიდევ უფრო გაამწვავა უკონტროლო საკრედიტო ემისიამ. 1994 წელს საქართველოში ინფლაციის ტემპმა თვეში 60-70% შეადგინა.

მეორე ეტაპი — 1995 წლიდან კავკასიის რეგიონის სახელმწიფოებში ეკონომიკური რეფორმების აქტიური განხორციელება დაიწყო, რომელშიც მნიშვნელოვან როლს საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციები ასრულებდნენ (სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი, ევრო ბანკი). ამ რეფორმებს მოჰყვა ინფლაციის ზრდის ტემპების შენელება, რამაც დადებითი გავლენა მოახდინა ცელკეული ქვეყნების ეროვნული ვალუტის კურსის ჩამოყალიბებაზე და საფინანსო ინსტიტუტების სტაბილიზაციაზე. საქართველოში მეორე ეტაპი დაემთხვა ეროვნული ვალუტის, ლარის, შემოღებას. ამ ეტაპზე საქართველოში საფუძველი ჩაეყარა „ძვირი ფულის“ პოლიტიკას. შედარებით მოგვიანებით, მსგავსი პოლიტიკა განხორციელდა სომხეთში. მაგრამ, 1998 წლის მსოფლიო საფინანსო კრიზისმა უარყოფითად იმოქმედა საქართველოზე, ასევე სომხეთზე და ნაკლებად აზერბაიჯანზე, რადგან მას არ გააჩნდა ფართო ეკონომიკური კავშირები რუსეთთან. საფინანსო კრიზისი ამ ქვეყნებში ძირითადად რუსეთიდან შემოვიდა. თუმცა საქართველოში მეტად საეჭვო პირობებში მიმდინარეობდა ეს კრიზისი. მითუმეტეს, იმ მომენტის გათვალისწინებით, რომ საქართველოს ეკონომიკა არ აყო მჭიდროდ დაკავშირებული რუსეთის ეკონომიკასთან.

1998 წლის სექტემბერში საფინანსო კრიზისმა უარყოფითი გავლენა მოახდინა სამხეთისა და საქართველოს საკრედიტო რესურსების ბაზარზეც. ამ კრიზისიდან თავის დაღწევა ამ ორმა სახელმწიფომ შესძლო მცირე კაპიტალის მქონე ბანკების გაერთიანებით. ამ ქვეყნებში კომერციული ბანკების ფორმირების და საქმიანობის ანალიზმა შესაძლებლობა მოგვცა გამოგვეკვითა ის დადებითი და უარყოფითი ტენდენციები, რომლებიც შეიძლება დასახელდეს საფინანსო პოლიტიკის დაახლოების ერთ-ერთ ხელშემწყობ და შემაფერხებელ ფაქტორად.

საქართველოში და სომხეთში გამოიკვეთა დადებითი ტენდენციები: საბანკო რეფორმა ამ ქვეყნებში განხორციელდა საერთაშორისო ნორ-

მების ფარგლებში, რაც გამოიხატება კომერციული ბანკების რაოდენობრივი შემცირების ფონზე, მათი ხარისხობრივი მაჩვენებლების გაუმჯობესებითა და კონკურენტუნარიანი გარემოს შექმნით; დეპოზიტების ზრდის ტენდენცია ნასესხებ სახსრებთან შედარებით მეტყველებს იმაზე, რომ კომერციული საქმიანობისათვის საჭირო რესურსების ზრდა ამ ქვეყნებში ხდება ფულადი მასის საბანკო არხებში მოქცევის მეშვეობით. ეს კი ინვესტიციების განხორციელების საფუძველია. მინიმალური საწესდებო კაპიტალის ეტაპობრივმა ზრდამ მნიშვნელოვნად განაპირობა ბანკების კონსოლიდაციის და გამსხვილების პროცესი. უარყოფითი ტენდენციებიდან აღსანიშნავია შემდეგი: სასესხო რესურსებზე საპროცენტო განაკვეთი მაღალია; საბანკო არხების გარეთ მიმოქცევაში არსებული ფულის მასა დიდია, როგორც ეროვნულ, ასევე უცხოურ ვალუტაში ეროვნული ეკონომიკის დოლარიზაციის ზრდა.¹

მესამე ეტაპი — დაიწყო 1999 წლიდან და იგი დღემდე გრძელდება. ამ პერიოდში სამხრეთ კავკასიის რეგიონის სახელმწიფოებმა საკმაო გამოცდილება დააგროვეს საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში. ამ სახელმწიფოებმა ყველა ქვეყანასთან აამოქმედეს ისეთი საფინანსო ხელშეკრულებები, როგორცაა „ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების შესახებ“. საერთაშორისო მოთხოვნის სისტემაში მოაქციეს ბანკთაშორის ურთიერთობები, გაამარტივეს უნაღლო ანგარიშსწორების მომსახურების სისტემა, საინვესტიციო გარემოს მარეგულირებელი კანონი მიუახლოვეს საერთაშორისო ნორმებს და ა.შ.

მესამე ეტაპზე — მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საინვესტიციო პოლიტიკა. ხოლო ინვესტიციების საფინანსო-საკრედიტო რეგულირება პირდაპირ კავშირშია მოცემული ქვეყნის და მეზობელი სახელმწიფოების საინვესტიციო გარემოსთან, ვინაიდან საინვესტიციო ხასიათის საფინანსო გადაწყვეტილებები უშუალოდაა დამოკიდებული მთელ რიგ პოლიტიკურ, სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული ფაქტორების მოწესრიგებასთან.

სახელმწიფო საინვესტიციო პოლიტიკის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკითხს ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს ფორმირება წარმოადგენს, რომელიც არის საფინანსო პოლიტიკის მამოძრავებელი ბერკეტი და საფუძველს უქმნის ქვეყნებს შორის საფინანსო პოლიტიკის კონვერგენციის პირობებს. თავისთავად ცნება „საინვესტიციო გარემო“ მოიცავს ყველა იმ ფაქტორს, რომლებიც მხედველობაში მიიღება საფინანსო

პოლიტიკის გატარების ცნებაში. ეს საბოლოო ვაშში უნდა აისახოს ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკაში, რამეთუ საფინანსო პოლიტიკის დაახლოებას, თუ ამ სახელმწიფოების ეკონომიკური განვითარების დონე განსხვავებულია, შეიძლება ახლდეს მაღალი რისკი.

რისკის ფაქტორები, რომლებიც შესაძლოა წარმოიშვან მოცემული ქვეყნის წინაშე ერთიან საფინანსო პოლიტიკაში ჩართვამდე შეიძლება იყოს: ეკონომიკური რისკი, რომელიც შეიძლება წარმოიშვას მოცემული ქვეყნის ეკონომიკური სტრუქტურაში მოსალოდნელი მნიშვნელოვანი ცვლილებების შედეგად და ალბათობის ზრდა — თუ რამდენად მოახდენს ეს ცვლილებები გავლენას ინვესტიციის მოსალოდნელ უკუგებაზე და სახელმწიფოს შემოსავლებზე.

პოლიტიკური რისკი — მოექცეს ერთი სახელმწიფო მეორე სახელმწიფოს პოლიტიკური ზეწოლის ქვეშ; მიკროეკონომიკური რისკი; ეს არის იმ უარყოფითი შედეგების ერთობლიობა, რომელმაც შეიძლება თავი იჩინოს ცალკეულ სახელმწიფოებში მიკროსაფინანსო ინსტრუმენტების და მცირე ბიზნესის ყოველფიური განვითარების პროცესში; სუვერენული რისკი დაკავშირებულია ქვეყნის შიგნით მოსალოდნელ სამოქალაქო არასტაბილურობასთან.

ინვესტიციების განხორციელების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება ხდება ბაზრის მარკეტინგული გამოკვლევების და ბაზრის მიერ შემოთავაზებული ინოვაციების შესწავლის შედეგად, რომელიც შედგება საკმაოდ მკვეთრად გამოხატული შვიდი ეტაპისგან: 1. მარკეტინგული კვლევების ჩატარება; 2. ინვესტიციების შესახებ გადაწყვეტილების მიღება; 3. თავისუფალი საკუთარი სახსრების ან საფინანსო ბაზარზე ინვესტიციების მოზიდვა; 4. საწყისი საინვესტიციო დაბანდები. ამასთან გათვალისწინებულია, რომ ეკონომიკური გლობალიზაციის პირობებში შესაძლებელია ნებისმიერი რესურსების მოპოვება, წარმოება, გამოყენება და მოხმარება დედამიწის ნებისმიერ წერტილში, მიუხედავად მისი რომელიმე ქვეყნის კუთვნილებისა. ეს იმას ნიშნავს, რომ განვითარებისათვის მთავარია არა თავისთავად რომელიმე რესურსების ფლობა, არამედ მისი წვდომის უნარი, მათ შორის გლობალურ ბაზარზე მისი ყიდვის ან ქვეყანაში კაპიტალის მოზიდვის უნარი; 5. საწარმოო ეტაპი; 6. სასაქონლო ეტაპი; 7. ფულადი ეტაპი. ინვესტირების ყველა ჩამოთვლილი ეტაპი ხორციელდება კონკურენტულ ბაზარზე.

საფინანსო პოლიტიკის კონვერგენციის გარემოს ჩამოყალიბებაზე

უარყოფითად მოქმედ ფაქტორებს შორის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანია საქართველოში, აზერბაიჯანში და სომხეთში არსებული სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობა და ამ სახელმწიფოების ტერიტორიული მთლიანობის მოუგვარებლობა. ამ უკანასკნელი გარემოების გამო აზერბაიჯანი, თავს არიდებს სომხეთში საწარმოების ან ფილიალების გახსნას და უფრო მეტიც, ცდილობს, რომ სომხეთი დატოვოს საერთაშორისო პროექტების მიღმა. ამას ადასტურებს ბოლო საერთაშორისო პროექტი („ნაბუქო“), რომელსაც საქართველოს ეკონომიკური ექსპერტები უკვე მოიხსენიებენ როგორც „დიდ აბრეშუმის სავაჭრო გზის“ აღდგენის უცილობელ პირობად.

ახალი საერთაშორისო პროექტის — „ნაბუქოს“ — განხორციელების შემთხვევაში, საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის შესაძლებელი იქნება საფინანსო პოლიტიკის არა მხოლოდ დაახლოება, არამედ ერთიანი პოლიტიკის ჩამოყალიბების პერსპექტივა. ამასთან, ამ პროექტის განხორციელება შექმნის ურთიერთხელსაყრელ საინვესტიციო გარემოს, რომელიც გაზრდის ინვესტორის მოტივაციას. ეს განპირობებულია იმ ფაქტორით, რომ ინვესტორი კაპიტალს ლიკვიდურ სახელმწიფოებში აბანდებს და ამ ლიკვიდურობის მნიშვნელოვანი მახასიათებელი იქნება: პირველი, ხელსაყრელი გეოგრაფიული გნლაგება; მეორე, ევროპის და დასავლეთის სახელმწიფოების მხრიდან პოლიტიკური უსაფრთხოების გარანტია. მათ შორის, აშშ-ს მხრიდან; მესამე, საქართველოს NATO-ში გაწევრიანება, ანუ სამხედრო უსაფრთხოება.

კავკასიის რეგიონში საფინანსო პოლიტიკის კონვერგენციის განხორციელებისას აუცილებლად უნდა გვახსოვდეს, რომ თუ საფინანსო პოლიტიკის კონვერგენცია რაგიონში გახდება ძვირი ფულის პოლიტიკის განხორციელების საფუძველი და მას მოჰყვება კომერციული ბანკების რეზერვების იმ დონეზე დაწვევა, რომლის იქით იწყება სესხების მოცულობის შემცირება. ამ შემთხვევაში იაფი ფულის პოლიტიკა კომერციულ ბანკებს უზრუნველყოფს საჭირო ფულადი რეზერვებით. ე.ი. ზრდის მათ მიერ სესხების გაცემის შესაძლებლობას, მაგრამ აქაც კითხვის ნიშანი ჩნდება, რამეთუ ეს პოლიტიკა არ იძლევა იმის გარანტიას, რომ კომერციული ბანკები ნამდვილად გასცემენ სესხებს და ფულის მიწოდება გაიზრდება. ე. ი. შეგვიძლია მოკლე დასკვნა გავაკეთოდ იქიდან გამომდინარე, რომ ევროკავშირში ჯერ კიდევ არ მომხდარა საფინანსო პოლიტიკის სრული კოვერგენცია. მითუმეტეს ეს

შეიძლება ითქვას საქართველოს, აზერბაიჯანისა და სომხეთის მიმართ. ამ პოლიტიკის განხორციელება ნაკლებ სავარაუდოა, განსაკუთრებით იმ ნეგატიური გარემოებების გამო, რასაც ჰქვია პოლიტიკური უთანხმოება და თუ მაინც ამგვარი პროცესი დაიწყო აუცილებლად გასათვალისწინებელია ის რისკფაქტორები, რომელიც ამ სტატიაშია განხილული.

და ბოლოს, საერთაშორისო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკური განვითარების დაჩქარება ყველაზე უფრო წარმატებულად მეზობელ ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების ინსტენსიფიკაციით შეიძლება, ეკონომიკური ინტეგრაციის სხვადასხვა ფორმის ჩარჩოებში. როგორც წესი, თავდაპირველად ინტეგრირდებიან მეზობელი სახელმწიფოების ბაზრები, რაც რესურსების წყაროების სიახლოვით და ტრანსპორტირების უფრო დაბალი დანახარჯებითაა განპირობებული.

დღეს-დღეობთ ამ სამი ქვეყნის ძირითადი ამოცანაა დააჩქარონ პოლიტიკური უთანხმოების მოხსნა ერთმანეთში და რეგიონის ქვეყნებთან (საქართველო-რუსეთი, სომხეთი-თურქეთი, აზერბაიჯანი-სომხეთი). ამ ფონზე სწრაფად მოხდება ერთიანი ეკონომიკური სივრცის ჩამოყალიბება, რაც ხელს შეუწყობს საერთო საინვესტიციო გარემოს შექმნას.

SUMMARY

The article of **Irakli Gegeshidze** “ Global Economic Crisis and the Results of Economic Reforms in the Banking sector ” is about the Banking Sector in Georgia. Georgia in recent years has evolved in the banking sector and the economy well established, in the beginning of 2008, assets of 8 billion in the banking system, exceeded the country’s gross domestic product by 40% - more than that. That caused the resonance of the banking sector. In summary, the global economic crisis, the reforms of the banking sector in the development stages of the crisis are described in this article.

The article “The Stabilizing Role of Government in Economy” of **Shorena Pachkoria** discusses the criteria for the economic security, the market impact of the regulatory policy. The need for state intervention in the stabilization of economy, to bring the economy out of crisis. There are also described state functions that are essential for macroeconomic stability and the need for economic regulation in the state.

In the article of **Tamar Qadjaia** “ Social - Oriented Economy - as the first Basis of improving the quality of life” there is discussed the life essence of population, the improvement of quality of life. With realization the economical reforms, its estimation requests to use the method or approach in a new manner. To define the population’s living standard, it is necessary to determine the material, non-material sphere with composite, synthetically, statistic data. It is impossible to characterize population’s living standard completely with one research and only in one side.

В статье **Нана Надарейшвили и Нона Данелия** «Тенденции динамики демографических процессов и трудовых ресурсов населения Грузии» отмечено, что в Грузии за последние два десятилетия

происходящие политические и социально-экономические процессы, военные действия, потеря территорий и активная эмиграция населения, крайне отрицательно отразились на воспроизводстве населения; численность уменьшилось почти на 19%-ов, общий коэффициент естественного прироста в среднем за 2006-2010 годы составил 2,7 промилле. Очень тяжелой является демографическая ситуация в горных регионах, особенно Рача-Лечхуми и Квемо Сванетии, где отмечается процесс депопуляции.

Обострённая демографическая ситуация первых десятилетий XXI века соответственными нежелательными последствиями демографического, социального и экономического характера отразится в будущем поколений населения. В настоящее время контингент трудоспособного возраста составляет 62% всего населения, но если уже сейчас со стороны государства не будет проведена активная демографическая политика, способствующая увеличению воспроизводства населения, в ближайших десятилетиях выявится дефицит местных трудовых ресурсов.

In this workshop “Innovation as an inevitable precondition for transformation into the information society” of **Eka Tadumadze, Giorgi Maxaroblishvili** there is analyzed innovation as an inevitable precondition for evolution into the information society. Innovation as such is a transformation of knowledge into welfare. The innovation classification system is based on the behaviors of social groups and classifies innovations as continuous, dynamically continuous and discontinuous innovations.

It should be noted that specific new products are also frequently regarded as innovations if they accumulate new scientific information. Innovation is therefore a transformation of ideas as a market product or service, or a new improved production process, or new methods of social service. The object of innovation is the results of scientific research activities.

By summarizing the research of this chapter, we go to the conclusion, that cognitive innovative producing cycle is the main motive power of economics, which in future will become a developed informational mar-

SUMMARY

ket. According to this, innovation is the main base of economical development.

Innovations can play an important role to develop informational society, because in economics appears new marketable economical interrelations, but itself market is a source of innovation. Correspondingly, new society cannot consider without informational market, products and service.

The competitiveness contributes to develop innovative ideas. The innovative processes become more global.

The article of **Irakli Gegeshidze** “**Georgia and Global Crisis** “ is about global crisis. High levels of unemployment, bank loans and credits to pay, reduction in equity, in this case, the deterioration of indicators, we can freely say that the crisis started.

The article described the current economic situation in Georgia as a result of the global economic crisis, the crisis has had great influence on the economy (including banking), what type of aid is allocated.

Ketevan Mumladze’s presented article “ The Essence and Meaning of the “Sustainability” of the “Sustainable development” deals with the essence and meaning of the “sustainable development”. In this point there are discussed issues such as the theoretical aspects of the formulation of the concept of the “sustainable development”, essence and meaning of the “sustainability”.

In the article there are presented the explanations of the term “sustainable development” done by the various international organizations and institutions.

Besik Putkaradze, Jemal Sharadze, Tariel Kokoladze’s article is about “ Macroeconomic issues of Development of Maritime infrastructure”.

The country has a great advantage for the ships, which it uses the advantage of it, but incompletely. The turnover is expected to increase the

demand in neighbor countries : Azerbaijan, Armenia and the Central Asia . In this process the country's maritime infrastructure needs to be prepared to meet the macro-economic situation in the country by improving its infrastructure and the money market - the credit system.

Giorgi Machabeli's work “ Private Tutoring-as a parallel Education in Georgia” is about Education. Like the majority of the countries in the world, the impact of private tutoring on educational processes is not studied and analyzed sufficiently in Georgia. Respectively, there is no corresponding policy and a distinct strategy of action related to private tutoring. As a result, only fragmented interventions are taken to offset the negative impact of this phenomenon. In many cases, these are mainly just administrative actions that make the results of the intervention less effective in the long run.

International experience has clearly shown the ineffectiveness of taken measures where private tutoring is banned altogether. Total ban further pushes tutoring towards shadow and respectively increases the quality of negative impact. At this stage regulating private tutoring is considered to be the most acceptable form given the challenges the country faces. It is important that the government does not ignore private tutoring; on the contrary, it is necessary to envisage it in strategies focused on the development of education system and to set correct tasks.

At the current stage of the development of the educational system in Georgia, private tutoring serves two important functions – it compensates gaps of formal education system and helps students in acquiring a supplemental knowledge. The implementation of the adequately planned, developed and reviewed policy results in the minimization of risks and enhancement of the quality of educational process.

Konstantin Sulamanidze, Givi Gamsakhurdia's work “The Necessity of improvement and implementation of banking risks management methodology and risk management system” discusses the necessity of improvement and implementation of banking risks management methodology

SUMMARY

and risk management system under the consideration of arising demands in front of the banking environment. Particularly realization of risk management system by targeting specific actions at the level of strategic governance. The ways of improvement of supervision of risk management within the bank it is defined by operating functionality of bank's organizational structure, by recruitment of correct staff, and by the mechanisms of direct supervision of processes performing concrete operations. The presented work also emphasizes the possibility of using hedging, fetchers, banking options and forward contracts for mitigating the banking risks, and the work also emphasizes the importance of implementing quarterly reporting standards to Georgian banks under the practice of foreign banking system.

В статье **Майи Аладашвили** - «**Приоритетные направления финансового обеспечения туризма в Грузии**» обсуждаются значительные проблемы в сфере туризма в современный период, которые в основном связаны с источниками его финансирования и с трудностью его добыванием. Эти значительные факторы в свою очередь препятствуют преодолению бедности в Грузии и развитию экономики в регионах. Поэтому Грузия должна обязательно использовать те стимулирующие факторы развития туризма, которые использовались в различных странах мира для ускоренного развития туризма.

In article of **Rusudan Papaskiri** - "Micro-financial Organizations in Georgia and their Credit Portfolio" there are considered the commercial credit alternatives - issues about micro loans and micro-financial organizations.

The article notes that since 2006 up-to-date, in Georgia, number of microfinance organizations had grown and developed their credit portfolio. This led to the advantages they have compared to commercial banks. These advantages are: flexibility and credits' simplicity and speed, issue of risky credits and others.

In the article there is expressed the opinion that now microfinance organizations wholly owned small business segment and started their access in agro-business too.

In the work of **Konstantin Sulamanidze** “ The problems in liquidity management and its role in eradication of financial obstacles at commercial banks financial-analytical operations” special emphasis is dedicated to the optimal liquidity management issues. The work discusses and arguments: Firstly, the content of word liquidity, liquidity supplement rules, the possibilities of proper regulation of liquidity, bank’s incomes classifications, regulation of bank’s profit, forecast and supply; Secondly, Factors affecting liquidity, balance problems between liquidity and profitability, the importance of searching the ways how to regulate the problem of liquidity management in eradication of financial obstacles; Thirdly, the necessity of cash-flow evaluation in solving liquidity problem, also the necessity of fine-tuning methodologies of managing and planning projection of liquidity.

The Efficiency of natural-spatial formation such as Tbilisi regional Construction Cluster is discussed in **Irina Jelia’s** article “Development of Construction Cluster in Tbilisi”. The article highlights this issue because of traditional industrial fields that were brought to distraction, the main industrial entities have turned into micro economical entities. Cluster is one of such entities.

On the example of Tbilisi Construction Cluster, the efficiency of Cluster operation is argued in the article, where the construction companies, design groups, suppliers of building materials, city Mayor, commercial banks and others are involved. It was well reflected in 2000-2009 by increased figure of Construction products (1053,7%) by ten times and the job postings (234,6%) by two times and more.

Mukhran Qamadadze’s article analyzes “ Human Resources , as peculiarities of Assets Evaluation ”. Evaluation of human resource as an asset of organization is most important and invaluable tool. Nowadays the global economy’s development is based more on the service sphere rather than production one. Technology of production becomes more complicated process thus evaluation of human resources will be more useful in future.

SUMMARY

Since organizations have paid attention to problems of valuating human resource, methods of accounting have been changed for many times. It is possible that accountants, working in practical as well as in scientific fields, will have quite different points of view than in the past. Is not it time to overview and improve the methods of valuation of human resources in accordance with future needs?

Tamar Bachiashvili's scientific article "The Role of Private Hotels in Tourism Development" discusses the role of private hotels in tourism development. The article analyzes the problems related to the management of private hotels. Particularly, there are discussed the small-sized hotels of economy class – hostels, which appeared in the centre of capital two years ago and "Family Hotels" as well, most of which are gathered in big cities and regional centres.

The article focuses on the fact, that orientation on the high degree of service is not sufficient. Since the first impression of customers about the hotel is created even in the lobby, it is necessary for the visual side to reflect the values, the hotel tries to reveal.

This article also discusses the fact, that it's actual enough for hotels to use the elements of sales stimulation and obtain the loyalty. In order to achieve the given purpose the company's value-based communication is necessary.

Mukhran Qamadadze's article is about "Accounting of Expenditure of Acquiring and Using Fixed Assets". Property, plant and equipment (PP&E) are the long-term assets being used in the operation of the business for than one accounting period. Fixed assets are used in the process of production of products and services or may be leased by the business entity.

The initial book value of an asset, reported on balance sheet should be considered the cost of fixed asset that are incurred to acquire the asset and any amount that can be attributable to bringing asset into working conditions.

Capital expenditure (CAPEX) is an expenditure that creates future ben-

efits. It is being recognized when business spends to upgrade and add to the value of an existing fixed asset with a useful life extending beyond the taxable year. Capital expenditure cost is depreciated over the life of the asset.

All other further expenditures being incurred for preserving economic gain and that neither add value of a property nor prolong its intended useful life it should be expensed and reflected in the Income Statement.

Tamar Bachiashvili's article “ The Problems Related to the Human Resource Management in the Tourism Organization” discusses the problems related to the human resource management. The article analyzes the special training courses for establishing new service standards in the organization.

The scientific article discusses the circumstance that training the service staff in high level needs a proper production of public relations in addition to the personnel management.

The article also focuses on the fact that providing the service level and its management is characterized by the cultural peculiarities. Based on the above mentioned, the level, control and motivation factors of training, as well as of formalization, should be chosen by considering these peculiarities.

Mukhran Qamadaze's article is about “ Testing for Devaluation of Assets”. Devaluation of asset occurs when the book value of asset exceeds its market value (difference between the real value, decrease by the selling expenses and value in use).

According to requirement of IAS-36, after each accounting period, the entity must determine whether there exist the indicators of devaluation. Indicators of devaluation may exist within the industry (internal sources), or may be taken from market (external sources). If it is not possible to determine the book value of an asset, than the calculation of devaluation must be based on a cash- generating unit . The cash- generating unit is the smallest group of identifiable group assets that independently from other assets generate cash. Devaluation of asset is calculated on condition that

SUMMARY

cash generator is one asset or book value of cash generator, compared to its market value.

Levan Qutatelaze's article describes "Methodology for Evaluation of Company Information Security Expenses". Experts of information protection sector discovered an optimal solution considering certain requirements of security – information security system cost has to account for approximately 10-20% of expenses on information systems. In practice, use of certain methods for evaluation of information security system depends on several factors. The main factor is the organization's maturity (long-term existence) level and specifics of activity. Items of expense are unavoidable in the process of information security system construction: expenses exist everywhere – in project drafting, staff training or cost of information protection facilities. The main reason for cutting down expenses (the reason why information security system is constructed and modernized) is the enforcement of protection from risks.

Giorgi Fanozishvili's article "International Labor Emigration in modern Georgia" analyzes the issues related to the emigration. The labor emigration still remains as one of the most important problems in modern Georgia. In spite of the certain economical advances, it is still massive. After collapsing the former Soviet Union, in order to survive physically, people seek the way out in being employed abroad. The significant part of the Georgian citizens are working abroad illegally, but in the other side, their revenue in working abroad plays a great role in assisting our country's population financially. Legalization and regulation problem is yet very significant and unsettled.

The discussed issues in the article are: the reason of the labor emigration of the Georgian citizens and organization forms, the professional-qualification structure and conditions, also the revenues of the labor emigrants and the solving ways of the problematic issues.

There is also discussed such international migration issues, which are connected to the decrease of labor and intellectual potential in case of single migration and the migrants' not returning.

There in the work are mentioned, the main trends of the labor migration reasons. And what is the most important; we discussed the returned migrants' problems which are to be solved, in the above mentioned article.

Goderdzi Tkeshelashvili, Zurab Grigorashvili's article "Peculiarities of the Staff management of an Enterprise in the market under unstable "Demand –Supply" conditions" discusses the problem of the resources and the effective management of unstable markets and the demand-supply conditions in the proportions of their use. The company paid for the management trainings of its staff for the goal oriented orientations.

Giorgi Fanozashvili's article "Emigrational Character of the Population and Re-emigrational Potential" describes an emigrational general feeling of the population. Despite some economic progress for Georgia migration still is an actual problem. Economic collapse of the country in the 90-years and because of the extremely poor living standards most people forced to appeal for labor migration for the purpose of self-surviving.

Very important part of Georgian citizens still works illegally in abroad. On the other hand, their income is a major role in the provision of minimum standard of living of our population.

In the article we have discussed the causing reasons of the migration of Georgian population, ways of working in abroad, a number of problems that they have in abroad, possible solutions to this problems and that is the main we tried to analyze the preconditions that contribute to the Emigrants to take decision of return in homeland.

Kondrat Dimitrishvili's work discusses "Methods of inspecting banks' own capital by Internal Audit". According to the proposed methods by internal audit for inspecting banks own capital, all the risks which are connected with bank capital sufficiency audit and are typical of the given sphere, can be divided into two types:

- Risks, which directly impact capital sufficiency index
- Risks, which indirectly impact capital sufficiency index

В статье **Нато Гегенава** „Механизм макроэкономического регулирования развития малого бизнеса (теоретическая модель)“ рассмотрена теоретическая модель механизма макроэкономического регулирования развития малого бизнеса, который содержит следующие блоки: 1. законодательное и нормативное обеспечение регулирования; 2. индикаторная система регулирования; 3. инструменты и методы регулирования; 5. макроэкономическая инфраструктура поддержки малого бизнеса; 6. государственное предпринимательство в малом бизнесе; 7. регулирование получения международной помощи малому бизнесу; 8. контроль регулирования макроэкономического развития малого бизнеса; 9. безопасность малого бизнеса с учетом рынка; 10. органы регулирования.

В статье **Маиа Ахвледiani** „Целевая стратегия маркетинга в розничных торговых предприятиях“ показано, что концепция маркетинга розничного торгового объекта основывается на стратегии целевого маркетинга. То сеть – сегментация и позиционирование – это две стороны одного процесса, который связан с выделением целевого рынка и эффективной деятельностью на нём.

В труде представлены цели сегментации розничных торговых объектов, суть которых состоит в наилучшем удовлетворении потребностей и в усилении конкурентных преимуществ розничного торгового предприятия.

В труде внимание заострено на трудностях позиционирования и сегментации рынка, внедрение которых в розничных торговых объектах будет способствовать выработке эффективной целевой стратегии.

Kondrat Dimitrishvili's article analyzes “ Inspection payment and cash service operations of legal entities by bank”. During the inspection payment and cash service operations of legal entities by bank, main attention should be drawn on such issues as: inspection of clients- legal entities payment and cash service situation on an organizational level; inspection of clients-legal entities account service accordance to the rules; and ensuing from this, quality evaluation of online processing of the received information.

შპს ჟურნალი „ეკონომიკა“
მისამართი: თბილისი – 0171, მ. კოსტავას ქ. 63.
ტელ: 233-50-23, 599 56-90-78.
economics.bpengi.com
E-mail: economica_2008@yahoo.com.
E-mail: economica_1918@yahoo.com.

ООО журнал «ЭКОНОМИКА»
Адрес Тбилиси - 0171, ул. М. Костава 63
Тел. 233-50-23, 599 56-90-78
economics.bpengi.com
E-mail: economica_2008@yahoo.com.
E-mail: economica_1918@yahoo.com.

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
ბიზნესის ინჟინერინგის ფაკულტეტი, ეკონომიკისა და ბიზნესის მართვის დეპარტამენტი
გადაეცა ასაწყობად 10.01.2012წ.
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 12.02.2012წ.
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 10,0